

UiT

**THE ARCTIC
UNIVERSITY
OF NORWAY**

**JAN ERIK HENRIKSEN
IDA HYDLE**

**SOABAHALLAN
SAMISK MEKLING I REINDRIFTEN**

Jan Erik Henriksen & Ida Hydle:

SOABAHALLAN
SAMISK MEKLING I REINDRIFTEN

Prosjektet er finansiert av Reindriftens Utviklingsfond

UiT Norges Arktiske Universitet
Alta, 2018

Forsidebilde: Adrian Kristoffersen

FORORD

I helleristingfeltet i Alta er det en «tegning» som viser et reinsdyr som svømmer etter en båt. Siden reinen følger etter båten, kan det tyde på at det allerede for to tusen år siden fantes tamrein. Noen forskere mener at den samiske reindriften oppsto på 15 -1600 tallet, mens andre hevder at det har vært tamreindrift i Arktis i de siste 3000 år, uten at man kan si noe om eiernes etnisitet. Den samiske reindriften har i et hvert fall i mange hundre år levd og utviklet seg i den harde og skiftende arktiske naturen. Dette betyr at det også er lokale og regionale forskjeller i måten den drives på. Et fellestrekk er imidlertid at reindriften alltid har hatt stor betydning for det samiske urfolket både økonomisk, økologisk, språklig, kulturelt, sosialt og symbolsk. Forhåpentligvis vil disse verdiene kunne vedlikeholdes og utvikles i fremtiden. Samer selv kjemper for reindriften opprettholdelse i fremtiden fordi den er så mye mer omfattende enn «bare en næring». Våre erfaringer er at denne erkjennelsen må ligge til grunn for kunnskapsutviklingen i reindriften bærekraft i det moderne samfunnet.

Vi håper at dette kommer frem i vårt prosjekt der vi har hatt som mål å utarbeide et kunnskapsbasert grunnlag til forskrifter om gjennomføring av mekling etter § 73 i Lov om reindrift. Erfaringene fra reineiere, forvaltning og forskere på tvers av fylker og riksgrense er at det ikke eksisterer noen god praksis for å mekle i reindriften konflikter. Konflikter er svært ødeleggende og kostbare og løses nødvendigvis ikke ved å bringes inn i rettssalene. Dette må være siste utvei. Et velegnet utenomrettslig meklingsystem er nødvendig for å få partene til å bli enige eller i det minste å bli enige om hvordan de skal være uenige, med mål om å leve fredelig sammen.

En stor takk til alle reineiere som har delt sine erfaringer med oss i dette ambisiøse prosjektet. En stor takk til alle dere andre som også delte deres kunnskaper og kom med forslag til løsninger. Vi har lært svært mye og har etter beste evne prøvd å systematisere de fortellingene som synes å passe inn her. En takk til Norges Forskningsråd for finansiering av forprosjektet som viste oss stien. Og en takk til Reindriften Utviklingsfond som lot oss følge stien. Vi har truffet mange underveis og ingen nevnt, betyr ingen glemt. Dog vil vi trekke frem ett navn, tidligere tingrettsdommer Knut Petterson som har vandret med oss i flere etapper. Stier i samiske landskap har ikke en begynnelse eller en slutt. De deles opp i kryssende stier. Noen strekninger er mer synlige enn andre. De er et uttrykk for menneskets kontakt med og kunnskap om dyr og natur. I så henseende står den samiske reindriften i en unik posisjon som det er vel verdt å kjempe for.

Alta
15. september 2018

Jan Erik Henriksen

Ida Hydle

Innhold

Sammendrag.....	5
Čoahkkáigeassu.....	11
1. Innledning om oppdraget.....	17
2. Problemstillinger, mål og delmål.....	23
3. Feltet for datainnsamling, prosjektgruppe, fagbakgrunner, samarbeidspartnere og bidragsyttere, metoder, data og analyse og etiske retningslinjer.....	25
3.1 Feltet for datainnsamling.....	25
3.2 Prosjektgruppe.....	25
3.3 Samarbeidspartnere og bidragsyttere.....	26
3.4 Metoder, data og analyse.....	27
3.5 Etiske retningslinjer.....	28
4. Prosjektets faglige forankring: mekling i en interetnisk kontekst.....	29
5. Konflikter i reindriften.....	38
5.1 Innledning.....	38
5.2 De utvalgte 29 sakene.....	39
5.3 Tvist om beiter, gjerde og flytting.....	52
5.4 Tvist om eksklusiv rett til beite.....	56
5.5 Tradisjonelle måter å løse konflikter på.....	62
5.6 Om betydning av historiekunnskap og språk for konflikthåndtering.....	67
5.7 Konsekvenser av konflikter. Reindriften hverdag.....	70
5.8 Våre vurderinger.....	74
6. Eksisterende meklingsordninger og konflikthåndtering.....	76
6.1 Politiet generelt og reinpolitiet spesielt.....	76
6.2 Jordskifteretten.....	79
6.3 Rettsmekling.....	87
6.4 Forliksråd.....	90
6.5 Familievernet.....	90
6.6 Konfliktrådene.....	91
6.7 Våre vurderinger.....	98
7. Meklingserfaringer innen reindriften.....	105
7.1 Selvstyreutvalgets forslag til innhold i § 73.....	115
7.2 Fylkesmannen i Finnmark.....	117
7.3 Fylkesmannen i Troms.....	120
7.4 Fylkesmannen i Nordland.....	121
7.5 Men vil selvstyrets forslag løse problemene og konfliktene eller trengs det noe mer?.....	124
7.6 Finnmarkskommisjonen.....	140
7.7 Våre vurderinger.....	143
8. «Stor stat mot liten reindrift».....	148
8.1 Avsluttende og oppsummerende vurderinger.....	148
8.2 Noen utfordringer ved etablering av et soabahallan-system for reindriften.....	152
8.3 Veien videre: Må reindriften fordele nøden internt?.....	161
Referanser.....	164

Sammendrag

Dette forskningsprosjektet har hatt som mål å utarbeide et kunnskapsbasert grunnlag til forskrifter om gjennomføring av mekling etter § 73 i Lov om reindrift. Vi har søkt å gjennomgå og undersøke tradisjonell reindriftssamisk/samisk oppfatning om innholdet i begrepet «soabahallan» (mekling), med vekt på nord-samisk område. Vi har snakket med representanter for reindriften i hele det nordsamiske området, samt med representanter for reindriftsmyndigheter, politi, reinpoliti og dommere. Vi har også gjort en analyse av 29 reindriftsrelaterte rettssaker for å vurdere hva konfliktene dreier seg om, hvor lenge de har pågått, om hvordan konfliktene har vært forsøkt løst og i tilfelle hva som er gjort. Vi har gjort en grundigere studie av to av disse sakene der vi har snakket med partene, sakkyndige i retten, advokater og andre med kjennskap til sakene. I gjennomgangen av sakene om beiteområder, ser vi at slike rettsaker ofte blir langvarige og kjøres både i tingrett og lagmannsrett, gjerne også med anke til Høyesterett. Konfliktene kan dermed bli mer sementerte og svært ressurskrevende, både mentalt, sosialt, helsemessig og økonomisk. Omkostningene for tapende part kan bli svært høye.

Vi har også analysert meklingserfaringer med reindriftsrelaterte/samiskrelaterte parter og vurdert om disse erfaringene kan tilpasses reindriftsmeklingen. Konfliktrådene har få saker med samiske parter. Indre Finnmark tingretts erfaring er at partene sjelden samtykker til konfliktrådsbehandling. Politiet og reinpolitiet tar også sjelden initiativ eller henviser til mekling. Det sentrale konfliktrådssekretariatet erkjenner utfordringene med å nå frem med meklingsinstituttet i samiske områder. Vi har i dette prosjektet vist forskjellene mellom samiske og norske kommunikasjonsmåter. Det må tas hensyn til at det i enkelte samiske miljøer fortsatt er slik at en for direkte rett-på-sak kommunikasjon kan misoppfattes. Direkte øyekontakt og muntlig kommunikasjon bør for eksempel skje mer forsiktig inntil tillit/tiltro etableres, for eksempel ved hjelp av indirekte mekling. Vi viser hvordan og hvorfor reindriftskonflikter er svært kompliserte, og hvordan noen saker vanskelig kan løses ved tradisjonell konfliktråds- eller rettsmekling. Av og til må meklingen kun ha som mål at partene kan bli enige om hvordan de skal være uenige, men likevel møtes på fredelig vis i et uenighetsfellesskap.

Myndighetene har et mål om økt selvstyre i reindriften. Men dette har ikke blitt fulgt opp tilstrekkelig med opplæring og ressurser. Samtidig henger det «gamle lappefogdsystemet» igjen. Mange reineiere blir derfor frustrert når de møtes med reindriftsmyndighetenes svar om at mange av konfliktene anses som privatrettslige forhold. Mange reineiere føler at de ikke blir sett eller får hjelp fra reindriftsmyndighetene. Konflikter i reindriften kommer ofte i media og bidrar til misforståelser og dårlig omdømme for reindriften, myndigheter og det samiske minoritetssamfunnet. Konflikter og negative medieoppslag er også svært belastende og ressurskrevende for den enkelte reineier og den enkelte siida.

Prosjektets faglige forankring er en konfliktforståelse som bygger på to ulike teoretiske og praktiske grunnlag. Begge bygger på aktivt deltakende medlemskap. Det ene grunnlaget handler om hvordan konflikter kan omvandles, forandres, dvs. transformeres, selv innen svært

ulike samfunnssektorer. Det felles mål er å inkludere folk i demokratiske prosesser som skaper velferd og trygghet. Det andre grunnlaget omfatter sosiale læringssystemer og praksisfellesskap i læring. For å forstå konfliktene har vi brukt Glasl's konflikttrapp med ni trinn for utvikling av konfliktene, fra fredelig diskusjon til full krig. Arnstein's deltagelsesstige er et redskap for å håndtere konflikter. For å ivareta de samiske og reindriftssamiske aspektene har vi konstruert en modell for å forstå grunnlaget for samisk kommunikasjon. Denne består av fem forhold; *iešbirget* - verdier, *birgehallan* - væremåter, *gulahallan* - kommunikasjon, *soabadallan* - intern dialog og *soabahallan* - mekling. Å forstå reindriftens minimaliseringsprinsipp, reineierens *iešbirget* (klare seg selv) verdier, *birgehallat* (klare seg i forhold til andre i siidaen) væremåter, kunne *gulahallat* (kommunisere med andre) både språklig og kulturelt, vil utvilsomt kunne gjøre det enklere å *soabadit* (bli enige). Men noen ganger vil konfliktene være såpass vanskelige at det må hentes inn en *soabadeaddji* (mekler) for å *soabahallat* (mekle). Samisk kommunikasjonkunnskap må derfor være grunnleggende når forskriftene til meklingsparagrafen skal utformes.

Utvalget av rettsaker viser at hoveddelen av konfliktene handler om beitearealer. Mange av disse sakene er langvarige og har gått gjennom hele rettssystemet. De blir også svært kostbare for tapende part. I slike saker er det ikke så enkelt å skille mellom interne og eksterne konflikter. I flesteparten av rettsakene er staten stevnet. Slike konflikter kan sies å være myndighetsskapte. En rekke av de forordninger som myndigheter har kommet med og som påvirker forhold mellom reineiere, ligger langt tilbake i tid. De er fra en tid da synet på samiske rettigheter var annerledes og mindre utviklet enn i dag. Det samme gjelder lovgrunnlaget og rettspraksis, både i norske domstoler og internasjonale organer. Også synet på alternativ tvisteløsning og gjenopprettende rett (Restorative Justice) har endret seg de senere år. Vi har gjort en grundigere analyse av to av sakene fordi vi finner trekk ved disse to konfliktene som går igjen i mange konflikter. Saken som vi beskriver i kap. 5.3 viser at dette handler om et område som både er et beiteområde og et flytteområde som har vært brukt av begge parter på forskjellige måter i minst tre generasjoner. Myndigheter har blandet seg inn i bruken i minst to omganger på tidligere tidspunkt. Saken viser også hvordan press på beiter i ett område, også bidrar til press og konflikter i nabo-området. Kapittel 5.4. viser hvordan og hvilke konsekvenser det har at to gode naboer havner i en rettsak mot hverandre. Ulik vektlegging av syn på reindrift som kun en økonomisk inntektskilde eller også som en viktig samisk identitetsfaktor virker konfliktfremmende i flere distrikt. Både det å tilrettelegge for at reindrift blir en tilstrekkelig inntektskilde, og forventninger om erstatningsutbetaling for tapt beite har sine utfordringer. Her finner vi at yngre og eldre reineiere har ulike holdninger. Disse to sakene viser også betydningen som advokater og sakkyndige har. Disse er i svært liten grad orientert mot mekling.

Vi har også prøvd å få frem de menneskelige kostnadene ved det å være i konflikt. Det vil som oftest være mange uheldige og negative hendelser og episoder før sakene havner i retten, trusler og krangel, kanskje også voldsepisoder. Tidligere venner blir uvenner. Folk lever med en kontinuerlig beredskap for hva som blir det neste. Man mister nattesøvn og får kroppslige og psykiske smerter.

De fleste konfliktene oppstår på høst- og vinterbeite. Politiet og reinpolitiet synes ikke å ha gode nok redskaper til å jobbe med reindriftsrelaterte konflikter. Vi stiller også spørsmål om kontakten og samarbeidet mellom politiet og reinpolitiet og reindriftsmyndighetene er godt nok. Politiet har heller ikke tilstrekkelig utdanning og trening i og ikke noen oppfølging innen meklingsfaget. Politiet har lite kjennskap til konfliktrådet, og henviser i liten grad til konfliktrådet. Politijuristen er en flaskehals dersom saker foreslås oversendt til konfliktrådene. Konflikthåndtering må skje snarest. Hvis ikke vil lang tidsbruk medvirke til å befeste mistilliten til myndigheter og til utenom-rettslig løsning på konflikter.

Reindriften viser seg å ha lite kjennskap til politiets meklingsmandat. Reineiere forbinder politiuniformen med kriminalitet og har liten tro på politiet, selv om reinpolitiet brukes mye til befaringsoppdrag sammen med reindriftsmyndighetene. Vi har også vurdert forslaget til forskrifter til §73 som jordskifteutvalget har fremmet. Vi mener at forslaget bygger på en juridisk tilnærming og ikke en konfliktfaglig forståelse. Det samme gjelder rettsmekling. Ressursene «smøres» utover til alle i motsetning til i Danmark hvor rettsmekling er profesjonalisert til spesialiserte dommere og advokater. Utdanningen i Danmark er også vesentlig lengere. En annen konsekvens, som advokater har erfart med rettsmekling, er at selve meklingsprosessen blir uforutsigbar. Dommere opptrer veldig forskjellig. Det brukes nesten ikke formøter. Det blir da vanskelig å forberede seg til meklingsmøtet for parter og advokater.

Frivillighet omfatter mer enn en rett til å gå fra meklingsmøtet. Frivillig deltakelse i meklingsmøte må bygge på korrekt informasjon om hva meklingsmøtet innebærer, dvs. et informert samtykke. Før en ny meklingsordning kommer i gang, må det brukes mye ressurser på informasjon innen målgruppa, i samarbeid med NRL og eventuelle andre organisasjoner.

Det vil være nødvendig med både informasjon utad, og grundig opplæring av meklere, for å sikre at partene får den aktive rollen de er tiltenkt. Med bakgrunn i våre data om advokatenes roller i reindriftskonflikter, er vi svært usikre på om eller i hvilken grad advokater bør opptre som rådgivere i denne type meklingsmøter. Om de skal slippe til, og det gjør de ikke i konfliktrådet, må de få tydelig informasjon om at de forventes å ha «en tilbaketrasket og kun rådgivende rolle». Ellers er vi redd mange vil få problemer med å etterleve forventningene.

På sikt bør meklingsmøte, herunder også rettsmekling, bli mere aktuelt. Men en forutsetning er en større avklaring av det rettslige grunnlaget. I dag mangler man de faste rammene i reindriftsretten som gir grunnlag for meklingsmøte. Til dels gjelder det også generelt innenfor sameretten. Selv om det blir en avklaring rundt beiterettigheter, vil mye fortsatt måtte løses internt i siidaer og distrikter. Arbeidet med bruksplaner bør gi grunnlag for meklingsmøte, men dette er en sak for jordskifteretten og ikke politi og domstol. Et problem med dagens lov er at dersom jordskifteretten er enig med klager, kan den bare oppheve bruksreglene. Bruksreglene må deretter til ny behandling i distriktet. Dette er helt annerledes enn slik jordskifteretten med sin fleksible ordning ellers arbeider. Det er en utfordring at reineiere og reindriftsmyndigheter

ikke alltid klarer å skille mellom lovbrudd som en sak for politi og domstol og brudd på bruksreglene som en sak for distriktet, reindriftsmyndigheter og eventuelt jordskifteretten.

Vi har også sett på forslaget til konflikthåndteringsnivåene til selvstyreutvalget. Vi registrerer at ingen av disse trinnene fungerer tilfredsstillende idag. Distriktsstyrene fungerer ytterst ulikt, og rettssakene vi viser til, er dokumentasjon på at distriktsstyret pr. idag ikke er rustet til å finne løsninger på konflikter på et tidlig tidspunkt. Konfliktløsning i regi av næringen selv synes også foreløpig fjernt. Hvem og hva skal representere næringen: Norske reindriftsamers landsforbund (NRL)? Reindriftsstyret? § 73 må fylles med et innhold som partene kan enes om, hvis den skal kunne bidra i konfliktløsning. Vi har vist at det ikke bare gjelder § 73, men deler av reindriftsloven som må revideres for at § 73 skal få noen betydning. Hvis det fjerde trinnet, domstolen, skal bidra til fred og god konflikthåndtering i reindriften, så må domstolen rustes opp. Domstolen i dag spiller en ytterst varierende rolle. Det er vanskelig å se noen konsekvens i domstolens samejuridiske politikk, dvs. rettsbehandlingen av saker med en eller flere samiske parter og/eller saker med samerettslige problemstillinger. Indre Finnmark tingrett danner et unntak her. Men det er et arbeid på gang i regi av det samiske forum for domstolene, der man for tiden arbeider med veileder for behandlingen av samiske saker. Man trenger en meklingsinstans som kan komme inn og mekle løpende og raskt. Da må også 2. og 3. ledd i domstolen, lagmannsrettene og Høyesterett, skoles i nasjonale og internasjonale grunnlag for samisk reindrift i Norge.

Man må ha en lavterskel meklingsinstans. Meklere bør komme inn og hjelpe raskt, av og til også på vidda og i reingjerdet. Med bakgrunn i våre data om advokatenes roller i reindriftskonflikter, er vi usikre på om eller i hvilken grad advokater vil opptre som rådgivere i denne type mekling. Som en oppsummering på våre erfaringer så langt har vi konkretisert dette til deler av det som § 73 bør inneholde:

Meklerrollen:

- Personlighet er viktig, kjønn er ikke så viktig, man må kunne samisk og være mer enn middels interessert
- Man må være «outsider», jobbe systematisk for å finne ut hvem som bør involveres, forstå slektskaps- og generasjonssystemet, bruke tradisjonelle møte- og kommunikasjonsformer (eks. bål, lavvo, taushet, mat, kaffe, ikke ansikt til ansikt, men side ved side...), forstå frivillighet
- Være ufravikelig til stede, forsiktig, men ufravikelig, bruke mye tid, ha stayer-evne, bruke mange formøter, kunne skyttelmekling, forstå å være budbringer, forstå tidsdimensjonen i meklingen
- Ha gode og pedagogisk skolerte veiledere

Det vil være nødvendig med både informasjon utad, og grundig opplæring av meklere, for å sikre at partene får den aktive rollen de er tiltenkt. Dette betinger et system for å gi og ivareta opplæring.

Vi har grunn til å anta at Sametinget vil oppleves som mer nøytralt enn Fylkesmannen, og derfor vil ha større grad av tillit. Vi dokumenterer den mistillit eller skepsis som eksisterer til Fylkesmannens generelle kompetanse på reindrift og ikke minst håndtering av konflikter. Denne skepsis finnes både blant reineiere og i andre etater. I motsetning til «norske institusjoner» har Sametinget og andre samiske institusjoner en innebygd samisk-etnisk beredskap. Samiske levekår skiller seg ut fra majoritetsbefolkningens, slik vi har erfart og vist i denne rapporten. Vår gjennomgang av norske og samiske måter å håndtere konflikter på viser at de er så forskjellige at de har gitt og gir et bredt grunnlag for misforståelser. Forutsetningen vil være at Sametinget har, eller tilføres, nødvendig meklingskompetanse. Det gjelder selv om Sametinget bare skal administrere ordningen og ikke selv ha meklere i sin stab.

Samtidig er en forskrift bare begynnelsen på et arbeid om forskriftens betydning i praksis. Vi har følgende forslag, basert på tilsvarende mekler- og meklerveilederkurs i skolemekling, gatemekling, konfliktrådsmekling og et nylig utviklet kurs i konflikthåndtering og mekling for NAV-ansatte og helsefagstudenter ved UiT:

1. Forankringen av meklingen i § 73 bør ligge i reindriftsarbeidet til Sametinget og samordnes med Norske reindriftsamers landsforbund, NRL, og Landbruksdirektoratet. Norges Arktiske Universitet, UiT, bidrar gjerne med sin kompetanse som er forskningsbasert kunnskap og erfaring, både på konflikthåndtering og mekling, reindriftsforhold, samisk språk og kultur, samerett, levekår og sosiale forhold.
2. Det må utvikles et kurs med en læreplan for meklere og meklingsveiledere med relevant faglitteratur på samisk om dialogkunnskap, konfliktforståelse og forvaltningskunnskap tilpasset konfliktfeltet og samisk reindrift. Til dette bør det også høre praktiske øvelser og trening på konflikthåndtering og mekling, tilpasset feltet. Det må også utvikles et videre kurs for veiledere som skal kvalitetssikre meklernes innsats. Dette bør også være på ca. 5 dager med oppfølgende praktiske øvelser i konkret meklingsveiledning.
3. Det må utvikles et kurs med en læreplan for elever på reindriftsskolen i Kautokeino, med relevant faglitteratur på samisk om dialogkunnskap, konfliktforståelse og forvaltningskunnskap tilpasset konfliktfeltet og samisk reindrift.
4. Det må utvikles et konkret kurstilbud i dialogkunnskap, konfliktforståelse og forvaltningskunnskap tilpasset konfliktfeltet og samisk reindrift til reineiere, særlig siidaledere og – sekretærer, samt en konkret plan om hvilke personer i hvilke kommuner, fylker og andre statlige etater og organisasjoner som bør tilbys kurset. Kurset bør bli en forutsetning for å inneha en stilling innen reindriftsforvaltning på sentralt og lokalt nivå.

Selv om Sametinget gis meklingsansvaret, betyr ikke dette nødvendigvis at problemene med konflikter i reindriften blir løst. Avslutningsvis trekker vi frem mange dilemmaer og

utfordringer som også et soabahallan som et samisk meklingsystem vil møte. Etter vår mening haster det med å etablere dette systemet som har vært «sovende» siden 2007. Det kan være grunn til å frykte at kravene om en revisjon av reindriftsloven kan bidra til at næringen også i mange år fremover vil lide tap pga. mangelen på en tilfredsstillende meklingsordning.

Čoahkkáigeassu

Dutkanprošeavtta ulbmilin lea háhkat dieđalaš vuođu lánkaásahusaide man mielde Boazodoallolága § 73 soabahallamat galget čadahuvvot. Moai letne iskkadan movt boazosápmelaš/sápmelaš árbevirolaččat ádde “soabahallan” doahpaga, ja leat deattuhan davvi-sámi guovllu. Moai letne gulahallan olles davvisámi guovllu boazodoalu ovddasteddjiiguin, ja maiddái boazodoalloeiseválddiiguin, politiijain, boazopolitiijain ja duopmáriiguin. Oktan Knut Petterssonain letne moai maiddái analyseren 29 boazodollui guoskevaš diggeášši iskkadit mii riidovuodđu lea, man guhka riidu lea bistán, leat go riiddu geahččalan čoavdit ja movt. Mii leat vudolaččat ja dárkilit guorahallan guokte dákkár ášši ja leat háleštan bealálaččaiguin, dikki áššedovdiiguin ja earáiguin geat dovdet ášši. Go leat guorahallan guođohanáššiid de čájehuvvo ahte dat bistet guhkitáiggi, ja guoddaluvvojit dávjá sihke lágamánriektái ja Alimusriektái. Dát čavge riidduid ja gáibida ollu, sihke silolaš, sosiála ja ekonomalaš návccaid. Sutnje gii vuoittáhalla sáhhtá dat dagahit hui alla goluid,

Moai letne guorahallan boazodollui guoskevaš/sámiguoskevaš soabahallanvásáhusaid, ja árvoštallan movt daid vásáhusaid sáhhtá heivehit boazodoallosabahallamiidda. Riidočoavdinráđit meannudit háreve áššiid mas leat sámi bealálaččat. Sis-Finnmárkku diggegotti vásáhus lea ahte bealálaččat háreve miedihit doalvvuhit ášši riidočoavdinráđi meannudeapmái. Politiiijat ja boazopolitiijat nai háreve árvalit dahje čujuhit ášši riidočoavdinráđdái. Riidočoavdinráđi guovddáš čállingoddi miediha hástalusaid olahit sámi guovlluide soabahallan fáldagain. Mii leat dainna prošeavttain duodaštan erohusaid dáža ja sámi gulahallanvugiin. Dás ferte vuhtiiváldit ahte soames sámi guovlluin ain lea nu ahte njuolgut cealkit oaiviliiddis sáhhtá boastut áddejuvvot. Oktii čalmmiid ja njálmmálaš gulahallama ferte várrogasvuodain čadahit dassáži go dárbbášlaš luohhtevašvuoda lea sajáiduvvan, omd. eahpenjuolga soabahallamis. Moai čájehetne movt ja manin riidoáššit mat gullet boazodollui leat nu váddásat, ja movt muhtun áššiid lea váttis gálgat árbevirolaš riidočoavdinráđi- dahje riektesoabaheami bokte. Soames háve ferte soabahallama mihttomearri geahččalit oaččuhit bealálaččat soahpat das movt sii galget leat soahpatmeahttumat, ja seammás ráfálaččat deaivvadit.

Eiseválddiin lea áigumuš lánčtet eanet iešstivrejumi boazodollui. Muhto áigumuša čađaheapmái eai leat várrejuvvon doarvái resurssat ja oahppu. Seammás lea ain dološ “sámefálldi vuogádat” anus. Ollu boazoeaiggádat moaráhuvvet go gullet boazodoalloeiseválddiid ákkastallet ahte boazodoalu riiddut leat priváhtarievttálaš áššit. Ollu boazoeaiggádat oaivvildit ahte boazodoalloeiseválddit eai guldal sin eaige veahket boazoeaiggádiid. Boazodoalu riiddut dávjá begget mediain ja dagahit boasttuáddejupmi ja heajos beaggima boazodoalu, eiseválddiid ja sámi minoriteahttaservvodaga guovdu. Riiddut ja ja negatiivva beaggin mediain dagaha liige noadi ja gáibida ollu resurssaid ovttaskas boazoeaiggádis ja siiddas.

Prošeavtta fágalaš čanastupmi lea riidočoavdináddejupmi mii lea huksejuvvon guovtti iešlágan teorehtalaš ja praktihkalaš vuođu nala. Goappaš bealit eaktudit ahte lea aktiivvalaš miellahttun. Vuosttas dain lea dan birra movt riidduid sáhhtá muhttit ja rievdadit. Oktasaš

mihttomearri lea geasuhit olbmuid mielde demokrátalaš mannolagaide mat vuodđudit čálgu ja dorvvolašvuoda. Dat nubbe oassi fátmasta sosiála oahppovuogádagaid ja praktihkalaš oahpahusa. Vai galgá leat vejolaš áddet riidduid, de letne moai geavahan Glasl riidotráhppá mas leat ovcci ceahki mat govvidit movt dilli ovdána ráfálaš digaštallamis gitta olles soahtái. Arnsteina oassálastinráidallas lea reaidu riidduid hálddašeames. Vuhtiiváldimis sámi ja boazosámi perspektiivva, de letne moai ráhkadan modealla vai buorebut áddet sámevuoda gulahallama. Das leat vihtta oasi; iešbirget, birgehallas, gulahallas, soabadallas ja soabahallas.

Áddet boazodoalu geahpidanprinsihpa, boazoeaiggáda *iešbirgema* (movt ieš birge), *birgehallas* (birget siidda olbmuiguin), láhttema, máhttit *gulahallas* earáiguin sihke gielalaččat ja kultuvrralaččat, eahpitkeahhtá dagaha álkibun *soabadit*. Muhtomin orru riidu bealálaččaide čoavdemeahtun ja fertejit oažžut *soabadeaddji* veahkin soabahallas. Sámi gulahallas máhtolašvuodda ferte danin leat vuodus go soabahallas lánkaásahusat galget hábmejuvvot.

Eanas diggeáššit čájehit ahte lea riidu guohtuneatnamiid nalde. Ollu dain áššiin leat guhkilmas riiddut mat maiddá leat loktejuvvon riektevuogádahkii diggegotti dásis gitta Alimusriektái. Dát šaddá ekonomalaš noađđin dasa guhte vuottáhalla. Dákkár áššiin lea maid váttis earuhit mii lea siskkáldas ja mii olggaldas riidu. Eanas áššiin leat stáhta guoddalat dikki ovdii. Dákkár riidduid birra sáhtta dadjat ahte leat eiseválddiid mat leat daid dagahan. Ollu dáid doaibmabijuin, mat váikkuhit boazosápmelaččaid gaskavuodaide, leat áigá juo ásavuvvon. Dát doaibmabijut gullet dan áigái go lei áibbas eará oaidnu sámiid vuogatvuodaide eaige vuogatvuoddat lean ovdánan otná dássái. Nu lea maiddá lánkavuoduin ja riektegeavadagain, sihke Norgga duopmostuoluin ja riikkaidgaskasaš ásavusain. Manjimuš jagi leat jurdagat earálagan riidočovdim ja vuogatvuodalaš njulgema ektui rievdan. Mii leat vuodalaččat suokkardan guokte ášši, danin go dain riiduin leat bealit maid oaidnit maiddá eará riiduin. Áššis man válddahit 5.3 kapihttalas lea sáhka sihke guođahanguovllus ja johtolagas, man goappaš bealálaččaid bearrašat unnimusat golbma buolvadagaid leat geavahan. Eiseválddit leat unnimusat guktii cuiggodan guovllu geavaheami. Ášši duodašta ahte guohtunriidu ovta guovllus maiddá dagaha guohtunnákkuid ja riidduid ránnjaguovlluide maiddá. 5.4 kapihttalas čájehit movt ja makkár váikkuhusat šaddet go ránnjážagat dikkis gártet leat vuostálaga. Iešguđetlagan oaidnu das ahte boazodoallu dušše lea ekonomalaš dienasgáldu dahje maiddá dehálaš sámi identiteahttaoassin mii doaibmá riidoláivudeaddjin mánggaid guovlluin. Sihke lánčimis boazodoalu dohkálaš dienasgáldun, ja maiddá vuordámuš ahte oažžu buhtadasaid go massá guohtuneatnamiid. Dás oaidnit ahte nuorra ja vuoras boazoeaiggádiin leat goabatlágan guottut. Dát guokte ášši duodaštit dan mearkkašumi mii advokáhtain ja áššedovdiin lea. Sii hárve ráhkkanit soabahallas guvlui.

Moai letne maiddá geahččalan govvidit olmmošlaš váikkuhusaid riidaleamis. Das leat mánga ja oidduhis dáhpáhusa ovdalgo diggái gártet, áitagat, ja nákkut, ja dáidet maiddá veahkaválddalašvuoddat nai dáhpáhuvvat. Olbmot ellet joatkevaš baluin mii dás duohko dáhpáhuvvá. Olbmot manahit nahkáriid ja šaddet gierdat sihke rumašlaš ja psyhkalaš gillámušaid.

Eanas riiddut čuožžilit čakča ja dálveguohtunguovlluin. Politiiain ja boazopolitiiain eai oro doarvái návccat bargat boazodollui guoskevaš riidduiguin. Moai jerre maid ahte leago doarvái buorre oktavuoha ja ovttasbargu gaskal politiijaid boazopolitiijaid ja boazodoalloeiseválddiid. Politiiain ii leat doarvái oahppu ja hárvaneapmi soabahallama birra. Politiiain lea maiddá unnán diehtu riidočoavdinrádi birra, ja hárvve čujuhit áššiid riidočoavdinráddái. Politiija láhkačeahppi orru leamen goazan jus áššit árvaluvvojit sáddejuvvot riidočoavdinrádiide. Riidočoavdinmeannudeapmi galgá jođánepmosit dáhpáhuvat. Jus ii, de guhkes áigeátnu nanne eahpeluohttámuša eiseválddiide ja vejolašvuoda riidduid gálgamis olggobealde riektestobu.

Čájehuvvo maid ahte boazodoalus lean unnán diehtu politiijaid soabahallanfápmudusa birra. Boazoeaiggádiid mielas politiijauniforbma čujuha rihkolašvuhtii ja unnán luhttet politiijaide/boazopolitiijaiide vaikko boazopolitiiat ja boazodoalloeiseválddit leat mielde didoštambargguin. Ovttas Petterssonain leat mii maiddá geahčadan ja árvvoštallan evttohuvvon láhkaásahusa §73 man Eanajuohkinduopmostuolu lávdegoddi lea ovddidan. Min mielas árvalus vuodduvvo juridihkalaš iige riidofágalaš áddejupmi nala. Resurssaid “háddjejit” viidát eaige nu movt Dánmárkkus gos spesialiserejuvvon duopmárat ja advokáhtat čadahit riektesoabahallama. Ámmátoahpu áigodat lea Dánmárkkus mealgat guhki but. Eará váikkuhus, maid advokáhtat leat vásihan riektesoabahallamin, lea ahte soabahallanmannolat šaddá vuorddekahtá. Duopmárat leat hui iešguđetláganat. Hárvve lágiduvvojit ráhkkanančoahkkimat. Danin lea váttis ráhkkanit soabahallančoahkkimiidda. Eai bállo goassege lágiduvvo ovdačoahkkimat. Danin šaddá váttis bealálaččaide ja advokáhtaide ráhkkanit soabahallančoahkkimiidda.

Eaktodáhtolašvuoha lea mealgat eanet go dušše vuoigatvuoda guoddit soabahallančoahkkima. Eaktodáhtolaš searvan soabahallamiidda ferte eaktudit ahte leat rievttis ja dárkilis dieđut das maid soabahallan mearkkaša, mii mearkkaša didolaš miehtan. Ovdalgo ođđa soabahallanortnet álggahuvvo, de lea dárbbášlaš ovttas NBR:in ja vejolaš eará organisašuvnnaiguin dieđuid juohkit ulbmiljovkui

Lea dárbu dieđuid juohkit sihke olgguldasat, ja maiddá čadahit vuđolaš oahpu soabaheddjiide, ja sihkarastit ahte bealálaččaide lágiduvvo aktiivva sajádat mii sidjiide lei jurddašuvvon. Dieđuin maid mii leat čohkken advokáhtaid rolla birra riidduid oktavuodas boazodoalus, de mis čuožžila viiddis eahpádus das man muddui advokáhtat obage galget doaibmat ráđdeaddin dán lágan soabahallamis. Jus galget searvat riidočoavdinráddái, man eai daga, de berrejit sidjiide lágidit čielga dieđuid gos vurdojuvvo ahte sii eai galgga leat nu “guovddázis ja sátnedoalvun”, baicca galget leat ráđdeaddin. Muđui mii doaivut ahte ollugiidda šaddá leat váttis doahhtalit vuordámušaid.

Dađistaga berre soabaheapmi, dás maiddá riektesoabaheapmi, vuoruhuvvot ja deattuhuvvot. Muhto eaktun lea ahte lágalaš vuodu viidát čielggaduvvo. Odne váilot bistevaš rámmat boazodoallorievttis man vuodul sáhtta čadahit boazodoalloseabahallamiid. Nu lea buori muddui dilli maiddá sámerievttis. Vaikko guohtunvuoigatvuodát čielggaduvvojit, de lea ain eanas oassi mii ferte čovdojuvvot siiddaid ja orohagain. Bargu doalloplánaiguin berre

vuolggahit soabahallanvuodu, muhto dát lea ášši mii gullá eanajuohkinduopmostullui iige politiijaide/duopmostullui. Dat mii lea čuolbmabealli dálá lágain lea ahte jus eanajuohkinduopmostuollu ii leat ovttamielalaš váidiin de sii sáhttet duššindahkat doallonjuolggadusaid. Dalle šaddá orohat ođđasit gieđahallat doallonjuolggadusaid. Dát lea áibbas nuppe ládje go maid eanajuohkinduopmostuollu máškidis vugiin bargá eará surggiin. Lea hástalussan go boazoeaiggádat ja boazodoalloeiseválddit eai nagot ollásit earuhit gaskal láhkarihkkonáššiid, mat galget ovddiduvvot politiijaide/duopmostullui, ja doallonjuolggadusaid rihkkumiid mat galget ovddiduvvot orohatstivrii, boazodoalloeiseválddiide ja vejolaččat eanajuohkinduopmostulli.

Moai letne maiddá geahčadan riidogiedahallama dásiid mat leat árvaluvvon iešstivrenlávdegoddá. Moai oidne ahte ii guhtege dáin dásiin doaimma dohkálaččat odne. Orohatstivrrat doibmet hui iešgudet ládje, ja diggeáššit maidda moai čujuhetne, de duodaštuvvo ahte eai orohatstivrrat leat ráhkkanahattojuvvon gávdnat čovdosiid árabut riidodásis. Riidočoavdin ealáhusa bakte orruleamen goit ain vuos oalle čoavdekeahhtá. Gii galgá ealáhusa ovddastit: Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR)? Boazodoallostivra? Boazodoallogá §73 berre mearriduvvot sisdoallu man bealálaččat sáhttet doahhtalit, jus dat galgá riidduid čoavdit. Mii leat čujuhan ahte dás ii leat dušše sáhka rievdadit §73, danin go oassi boazodoallogá berre maiddá odasmahttojuvvot vai §73:s galgá lea dat mearkašupmi mii vurdojuvvo. Jus njealját dássi, duopmostuollu, galgá buvttihit ráfi ja riidogiedahallama boazodoalus, de berre duopmostuollu odasmahttojuvvot. Duopmostuoluin lea hui mánggabealálaš sajádat. Lea váttis oaidnit makkárga konsekveansa duopmostuolu sámejuridihkalaš politihkas, earret Sis-Finnmárkku diggegottis. Dat mii dárbbášuvvo lea soabahanásahus mii jođánit ja johtilit sáhtta čadahit soabahallama. Danin fertejit duopmostuolu sihke nuppi ja goalmmát lađđasii, lágamánnerievttit ja Alimusriektá oahpahit mii Norgga sámi boazodoalu nationála ja riikkaidgaskasaš vuoddu lea.

Danin dárbbášuvvo vuosttašeahki soabahallanasahus. Soabaheadjit fertejit gergosat jođánit veahkehit, sihke duoddaris ja gárdde luhtte. Munno čohkkejuvvon dieđuid vuodul advokáhtaid sajádagaidda birra boazodoalu nákkuin, de letne moai hui eahpádusas man muddui advokáhtat sáhttet doaimmat ráđdeaddiin dákkár soabahallamiin. Munno vásáhusaid čoahkkáigeassimis dán rádjai de moai oaivvildetne ahte §73:s ferte leat dákkár sisdoallu:

Soabaheadjirolla:

Persovnnalašvuotta lea dehálaš, sohkabealli ii leat nu dehálaš, berre máhttit sámegeiela, berre leat badjel gaskamearálaš beroštupmi boazodollui ja soabahallamii

Berre leat “bealátkeahhtá”, bargat systemáhtalaččat gávdnamis geaid berre fátmastit, áddet fuolkevuoda- ja buolvadatvuogádaga, máhttit ávkástallat árbevirolaš deaivvadan- ja gulahallanvugiid (ovdamearkkat dola, lávu, jaskatvuoda, borramuša, gáfe, ii oktii njunit muhto bálddalaga...), áddet eaktodáhtolašvuoda.

Spiehkasmahttumiid oassálastit, várrogas, ja seammás spiehkasmahttun, ii hohpohallat, ii vuollánit, doallat ollu ovdačoahkkimiid, hálddašit suhkkolsoabahallama, áddet leat sátnedoalvun, áddet soabahallama ágedimenšuvvna

Ahte leat buori ja pedagogalaš oahppan rávvejeaddjit.

Lea dárbu lágídit dieđuid olggos guvlui, ja vuđolaš oahpu soabaheddjiide, vai sihkkarastojuvvo ahte bealálaččain lea dat aktiivva rolla mii sidjiide lea jurddašuvvan. Eaktun lea vuogádat mii fállá ja áimmahuššá oahpaheami.

Mii navdit ahte Sámediggi dáidá eanet neutrála go Fylkkamánni, ja danin lea stuorit luohttevašvuohta Sámediggái. Mii duodaštit dan eahpeluohttamuša dahje eahpádusa mii lea Fylkkamánni oppalaš máhtolašvuhtii boazodollui ja maiddá riidduid hálddašeames. Dákkár eahpádusa vásihit boazoeaiggádiid gaskkas ja maiddá eará ásahusain. Eará “dáža ásahusaid” ektui, de lea Sámedikkis siskkáldas sámi etnalaš gearggusvuohta. Sámi birgenláhki earrána eanetlohkoálbmoga birgenlágis, nu movt moai letne vásihan ja duodaštan dán raporttas. Go moai letne geahčadan movt sámit ja dážat hálldašit riidduid de leat nu stuorra erohusat ahte dat dagahit boasttuáddejumiid. Eaktun lea ahte Sámedikkis lea, dahje sidjiide miedihuvvo dárbbalaš soabahallangelbbolašvuohta. Nu váikko vel Sámediggi dušše galgá hálldašit ortnega, eaige leat soabahallit iežas bargoveagas.

Seammás lea lánkaásahus dušše álgu dan barggus maid lánkaásahus geavatlaččat mearkkaša. Munnos lea čuovvovaš evttohus, mas vuodđun lea sullasaš soabahalli- ja soabahallibagadalli kursa skuvlasoabahallamis, soabahallan nuoraid gaskkas, riidočoavdinrádis soabahallan ja aitto čadahuvvon riidohálldašan- ja soabahallankursa NAV-bargiide ja UIT sosiála- ja dearvvašvuodafága studeanttaide.

§ 73 soabahallama čanastupmi berre gullat Sámedikki boazodoallobargui ja ovttahttojuvvot Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin (NBR) ja Eanandoalldirektoráhtain. Norgga Árktalaš Universitehta, UIT, searvá áinnas dutkanvuodustuvvon gelbbolašvuodainis ja vásáhusainis, sihke riidohálldašeamis ja soabahallamis, boazodilis, sámegielas ja kultuvrras, sámerievttis, birgenlágis ja sosiála dilálašvuodain.

Ovdánahttit kursa oktan oahppoplánain soabaheddjiide ja soabahallanbagadalliide oktan áššáisoahppevaš sámegielat fágagirjjálašvuodain gulahallandáiddu, riidoáddejupmi ja hálldašandáiddu birra mii lea heivehuvvon boazodoalu konfliktasuorgái. Dása gullá maiddá praktihkalaš hárjehallan ja riidočoavdingiedahallan mii lea heivehuvvon dán suorgái. Maiddá lea dárbu ovdánahttit kurssa bagadalliide geat galget sihkkarastit soabahalliid barggu. Gurssa guhkkodat berre leat sullii 5 beaivvi oktan čuovvuleaddji praktihkalaš hárjehallamin dihto soabahallanoaivádusain.

Dása berre ovdánahttit gurssa oktan oahppoplánain boazodoalloskuvlla ohppiide Guovdageainnus, ja relevánta fágagirjjálašvuoda sámi gulahallanmáhtolašvuodas, riidočoavdináddejupmi ja hálldašanmáhtolašvuodas mat leat heivehuvvon riidočoavdinsuorgái ja sámi boazodollui.

Berre maiddá ovdánahttit konkrehta gursafálaldaga gulahallanmáhtolašvuodas, riidočoavdináddejumis ja hálldašanmáhtolašvuodas mii lea heivehuvvon riidosuorgái ja sámi boazodollui mii galgá fállujuvvot boazoeaiggádiidda, earenoamážiid siidajodiheddjiide ja – čáliide, ja konkrehta plána mas čujuhat makkár olbmuid guđe suohkaniin, fylkkain ja

organisašuvnnain gursa berre fálljuvvot. Gursa berre čadahuvvot jus galgá bargat boazodoallohállddahasas sihke guovddáš ja báikkálaš dásis.

Vaikko Sámedikkis lea soabahallanovddasvástádus, de dat iešalddis ii dagat ahte riiddut boazodoalus čoavdašuvvet. Loahpadettiin moai fuomášuhte máŋga bahkadasa ja hástalusa maid, sámi soabahallanvuogádat, soabahallan, šaddá dustet. Munno mielas lea hoahppu ásahtit dán vuogádaga, mii ii leat doaimman 2007 rájes. Maiddái dáidá boazodoallolága ođasmahttin dagahit ahte ealáhus máŋggaid jagi ovddasguvlui šaddá gillát go dohkálaš soabahallanortnet váilu.

1. Innledning om oppdraget

Långt bak i historien såg det ganska bra ut. Samernas första kontakter med nordborna skedde under gynnsamma förhållanden, bland annat genom att man utvecklade ömsesidigt fördelaktiga handelsförbindelser. Fram till 1750 fanns inga riksgränser i norra Skandinavien och på Kolahalvön. Samerna strövade fritt med sina renhjordar i hela området och levde i relativt välstånd (Udtja-Lasse, 2007 s.15)

Dette forskningsprosjektet har hatt som mål å utarbeide et kunnskapsbasert grunnlag til forskrifter om gjennomføring av mekling etter § 73 i Lov om reindrift. Det er tidligere gjennomført noen slike meklinger, men forsøkene har ikke vært evaluert. Prosjektet har bestått av flere deler:

1. Vi har søkt å gjennomgå og undersøke tradisjonell reindriftssamisk/samisk oppfatning om innholdet i begrepet «soabahallan» (mekling), med vekt på nord-samisk område. Vi ønsket å studere «soabahallan»- begrepet ut fra litteratur, og også å intervjuere eldre og yngre reineiere og andre samer om begrepet.

2. Vi har også gjort en analyse av reindrifftsrelaterte konflikter. Vi har snakket med representanter for politi, reinpoliti og dommere. Vi har gjennomgått 29 reindrifftsrelaterte rettsaker for å vurdere hva konfliktene dreier seg om, hvor lenge de har pågått, om hvordan konfliktene har vært forsøkt løst og i tilfelle hva som er gjort. Vi har også plukket ut to av disse sakene som ble avgjort i retten der vi etterpå har snakket med representanter for begge partene og andre mennesker med kjennskap til saken. Vi har også snakket med sakkyndig historiker og gjennomgått det historiske dokumentutdraget som ble brukt i rettsaken, med tanke på å undersøke eventuelle konfliktløsningsprosesser før dom.

3. Vi har undersøkt profesjonelle meklingserfaringer med reindrifftsrelaterte/samiskrelaterte parter og vurdert om disse erfaringene kan tilpasses reindrifftsmeklingen. I rapporten gjennomgår vi meklinger med reindrifftsamiske/samiske aktører som konfliktrådene i Finnmark har gjennomført de senere åra. Vi har også gjort en grundigere analyse av en gjennomført mekling som konfliktråd og mekler anser som vellykket.

Våre erfaringer holdes opp mot internasjonale, særlig urfolksorienterte, teorier og metoder innen konflikthåndtering. Mekling etter § 73, ville kunne forebygge kostbare rettsprosesser og psykososiale belastninger for reindrifftsutøvere. Vi ser at prosjektet også vil kunne ha en del synergieffekter. For det første var det vårt håp at studien også kunne bidra til kunnskap for å tilpasse konfliktrådenes meklingsformer til samisk kultur. Dernest var det et ønske om at prosjektet også kunne føre til økt gjensidig tillit mellom offentlige myndigheter og samiske samfunn.

Reindrifftens Utviklingsfonds (RUF) har finansiert dette prosjektet om mekling innen reindrifften. Bakgrunnen for det finnes i vårt forprosjekt; *Gjenopprettende praksis som metode for konflikthåndtering i nordsamiske områder*. Dette forprosjektet samlet et bredt panel av representanter fra saksområder med konflikterfaringer. Hensikten var å utveksle erfaringene og kartlegge innhold og deltagelse i et mulig hovedprosjekt. Sametinget, Indre Finnmark tingrett, barnvernet, fylkesnemnda for sosiale saker for Troms og Finnmark, konfliktrådene i Finnmark, konfliktrådssekretariatet i Justisdepartementet, Norske Reindrifftsamers Landsforbund (NRL), reindrifftsavdelingen ved fylkesmannen i Finnmark,

landbruksdirektoratets reindriftsavdeling sammen med forskere fra UiT (Alta), NOVA (Oslomet) og UiO deltok.

I vårt forprosjekt kom det frem at konfliktrådene har få saker med samiske parter. Indre Finnmark tingrett's erfaring er at det er få tilfeller der partene samtykker til konfliktrådsbehandling. Under etterforskningen tas det lite initiativ fra politiets side for å oppfordre partene til slik behandling. Det sentrale konfliktrådssekretariatet erkjenner utfordringene med å nå frem med meklingsinstituttet i samiske områder og ønsker å utvikle bedre løsninger. Konfliktrådene for Øst – og Vest Finnmark har blitt bedt om å mekle i noen få saker med aktører med tilhørighet i reindriften, de fleste med negativt resultat. Det kom også frem at forsøkene på å innføre familieråd som metode i barnevernet i Norge, har møtt på uventet motstand i samiske områder. Familieråd er en metode som barnevernet og delvis også familievernet, tilbyr private parter som alternativ til vanlig saksbehandling. Det oppnevnes en nøytral tilrettelegger som skal sørge for å få et barns familie, slekt og nettverk til å møtes for å drøfte hva de mener kan gjøres med barnets og/eller familiens problemer. En slik plan fremlegges så for barnevernet som aksepterer eller sier nei til gjennomføringen. Tanken bak familieråd er å la de som er berørt av problemene, komme med forslag til løsninger. Med utgangspunkt i samenes sterke vektlegging på slektskap (Henriksen, 2004), er det noe uventet at det er motstand blant samene for å møte opp i slike familieråd.

I forprosjektets innledende fase hadde vi stort fokus på konfliktrådene og mulige årsaker til manglende henvendelser fra samiske områder. Men utover i prosjektperioden fikk reindriftsrelaterte konflikter mye oppmerksomhet. I forprosjektet ble det påpekt viktigheten av å sjekke ut om partene virkelig ønsker å løse konflikten. I reindriften kan det være at dersom den ene parten tror at den andre vil «vinne», så vil han/hun utebli fra en mekling. Det må også tas hensyn til at det i enkelte samiske miljøer fortsatt er slik at en for direkte rett-på-sak kommunikasjon kan misoppfattes. Direkte øyekontakt og muntlig kommunikasjon bør for eksempel skje mer forsiktig inntil tillit/tiltro etableres, for eksempel ved hjelp av indirekte mekling. Det ble trukket frem at det i enkelte samiske miljøer fortsatt er slik at det må brukes mye tid på det forberedende arbeidet, slik at nødvendig tiltro til myndighetene kan etableres. I vår artikkel fra forprosjektet (Henriksen & Hydle 2016) viser vi til at bruk av en snakkegjensstand, som en slags «ordstyrer», oppleves uvant for mange deltagere. I forprosjektet ble også begrepet *giellamoivvi* (språkforvirring, misforståelse) trukket frem som en mulig forklaring på motsetninger.

Under forprosjektet ble det lansert en modell med et viddemeklingsteam som kunne rykke ut ved tilspissede hendelser på vidda. En begrunnelse for et slikt team var at reindriften ikke hadde særlig tillit til reinpolitets måter å håndtere uenighet og konflikter på. I løpet av forprosjektperioden fikk vi også informasjon om noen gjennomførte reindriftsrelaterte meklinger, både av konfliktrådene, men også av reindriftsmyndighetene. Men disse synes ikke å ha vært systematiserte, ei heller gjenstand for evaluering og tilpasning. Under forprosjektet kom det også frem at konfliktrådet i Finnmark i 2014 gjennomførte en mekling i en konflikt mellom nære slektninger i en reindrifts-siida. Konfliktrådet mener selv at meklingen var vellykket. Det er antydning at dette skyldes at konflikthåndteringen ble godt

forberedt og at mesteparten av meklingen var indirekte. Gode eksempler er svært viktige både for å utvikle kunnskap og som grunnlag for eventuell implementering av metodene og for å skape legitimitet for dette.

Forprosjektet var finansiert av Norges Forskningsråd, og rapportering fra forprosjektet er godkjent av NFR i januar 2016. Hydle og Henriksen har også med bakgrunn av erfaringene fra forprosjektet, skrevet en artikkel om dette i tidsskriftet *International Social Work* (Henriksen & Hydle, 2016).

Tematikken for et videre prosjekt ble etter hvert innsnevret til konfliktrådenes eventuelt manglende samiskkulturelle metodikk og reindriftslovens manglende forskrifter til meklingsparagrafen. Kunne det bli en gjensidig vinn – vinn situasjon ved å bringe partene sammen? Kunne reindriften lære seg konflikthåndtering, mens konfliktrådene fikk utviklet sine metoder for å ivareta det samiske? Eller kunne konfliktrådene mekle i reindriftsrelaterte konflikter? Hovedproblemstillingen er om den dialogbaserte møtemetoden innen gjenopprettende rett-området kan bidra til god problem- og konflikthåndtering og ny kunnskap om samhandling innen reindriften. Den dialogbaserte møtemetoden innebærer et lærende fellesskap som inkluderer alle berørte parter, uavhengig av alder, kjønn og etnisk tilhørighet. Metoden er demokratisk og likeverdig, og alle stemmer høres. Møtene ledes av en eller flere trenede og upartiske tilretteleggere som sørger for kunnskapsbasert deltakelse og dialog.

Reindriftsloven av 2007 åpnet opp for økt selvstyre til reindriften. Dette har gitt en del utfordringer for konfliktløsning, slik det uttrykkes i selvstyreutvalgets rapport (Landbruksdirektoratet, 2016 s.34):

Endringene i reindriftsloven som ble vedtatt i 2007 innebar en stor endring for reindriften. Privatrettslige forhold ble lagt til næringen og forvaltningen skulle ikke befatte seg med saker reindriftsutøvere imellom. Forvaltningen fikk ansvar for det offentligrettslige. Dette var på mange måter en spilvending av ansvarsforholdene innen reindriften sammenliknet med 1978-loven. I reindriftsloven materialiserer dette seg ved at distriktsstyret får ansvar for å utarbeide bruksreglene i distriktet ... det er først når arbeidet med bruksreglene ikke fører frem at forvaltningen har ansvar for å føre arbeidet videre.

Samtidig med målet om at reindriften gjennom egne organer selv må søke å løse utfordringer, synes imidlertid den gamle lappefogdtenkningen å henge igjen. Reindriftsamene oppsøkte gjerne lappefogden med diverse spørsmål, også ved konflikter. Lappefogden fungerte som en mellomting mellom «oraklet i Delfi» og en «myndig farsfigur» med svar på alle spørsmål, svar som skulle respekteres av partene. En del reineiere har nok fortsatt et slikt syn på reindriftsagronomene og dagens ansatte i reindriftsforvaltningen, selv om dette viser seg å være blandet med mye kritikk mot og skepsis til forvaltningen. Og når reindriftsamene i tråd med 2007-loven, blir møtt med svar om at dette er privatsrettslige saker, skaper dette

frustrasjon. Dette kommer tydelig frem i våre data. Mange reineiere føler seg ikke imøtekommet i møter med reindriftsmyndighetene.

Siden et utenrettslig meklingsinstitutt som myndigheter og reineiere kan bruke, ikke finnes eller er uegnet, er eneste mulighet å bruke advokat og ta ut stevning. Det sies at man på svensk side er mer vant til å bruke rettssystemet for nettopp å avklare rettspraksis innen uklare områder av reindriften. På norsk side synes det å herske mer harmonitenkning der reineiere helst unngår å føre saker i rettssystemet. Det er mye som taler for at det i utgangspunktet er bra å unngå at uenighet blir konflikter som skal løses i retten. En dom vil normalt innebære en part som taper og en part som vinner. En slik vinn-tap situasjon løser i de fleste tilfeller ikke den underliggende konflikten. Selvsagt kan en rettsrunde om et tviste-område mellom to nabosiidaer bidra til å avklare tvisten. Men den tapende part vil ikke nødvendigvis være fornøyd med utfallet, og konfliktene kan dermed fortsette og også utvides til kommende generasjoner. Det er heller ikke gitt at noen av partene vinner saken. I arbeidet vårt har vi også gjennomgått 29 dommer i reindriftsrelaterte rettsaker i Nord-Troms og Finnmark fra 2007 til vinteren 2018. I gjennomgangen av sakene om beiteområder, ser vi at slike rettsaker ofte blir langvarige og kjøres både i tingrett og lagmannsrett, gjerne også med anke til Høyesterett. Konfliktene kan dermed bli mer sementerte, langvarige og ikke minst svært ressurskrevende. Omkostningene for tapende part kan bli svært høye. I én av disse rettsakene om et beiteområde, måtte tapende part dekke sakskostnader på ca. åtte millioner kroner. Blant de gjennomgåtte dommene er det flere straffesaker der enkeltpersoner tar i bruk ikke-aksepterte samhandlingsformer som trusler og vold. I rapporten har vi vist til ulike eksisterende meklingsordninger som er tilgjengelig også for reineiere. Men spørsmålet er om det bør være en prioritert oppgave for partene å bygge opp et eget meklingsystem¹.

Manglende muligheter for å møtes for å bli enige eller bli enige om hvordan man skal være uenig, bidrar til redusert tillit mellom myndigheter og reindriftnæringen. Konflikter i reindriften kommer ofte i media og bidrar til misforståelser og dårlig omdømme for reindriften, myndigheter og det samiske minoritetssamfunnet. Konflikter og negative medieoppslag er også svært belastende og ressurskrevende for enkeltmedlemmer, siidaer og reindriften spesielt, men også for hele det samiske samfunnet.

I reindriftsloven av 2007 § 73 om muligheter for meklings, heter det:

Fylkesmannen kan av eget tiltak eller etter ønske fra en leder av siidaandel, fra en siida eller fra et distrikt bestemme at det skal mekles mellom to parter som ikke klarer å samarbeide om løsning av en konflikt. Fylkesmannen eller Reindriftsstyret utpeker en person som antas å ha tillit hos begge parter som mekler. Mekleren innkaller til møte med rimelig varsel, og

¹ Dette ble foreslått allerede i tillegget til Grensetraktaten mellom Sverige og Norge i 1751, den såkalte Lappekodisillen. Samisk reindrift skulle drives som før, uavhengig av grensedragningen. Lappekodisillen foreslo en egen Lapperett som skulle avgjøre eventuelle tvistemål (Wikan 2014), men det ble bare med forslaget. Siden grensedragningen i 1751 har det vært utallige konflikter, både mellom reineiere på begge sider og norske og svenske myndigheter på kommunalt, fylkes/läns- eller statlig nivå og mellom reineiere seg imellom (ref. Svartskogsaken eller Altevannssaken, se også Lars Norberg 2007 (Udtja-Lasse, 2007 p. 15)

begge parter har plikt til å møte. Nærmere regler om gjennomføring av mekling fastsettes av departementet.

Begrunnelsen for å innføre en slik paragraf ble ikke viet særlig stor plass i lovutvalget (NOU, 2001):

Utvalget har gjennom forslaget om sammensetningen av distriktsstyret, jf. utkastet i distriktet, jf. utkastet §§ 9–1 flg., søkt å etablere et grunnlag for at de rammer som settes for reindriften vil kunne være bedre tilpasset samisk tradisjon og sedvane og dermed bidra til en reindrift med mindre indre konflikter enn i dag. I en del tilfeller vil det kunne oppstå konflikter mellom distrikter, og utvalget har sett det som viktig at det i slike tilfeller blir utarbeidet felles bruksregler for området hvor f.eks. to distrikter opplever stadig sammenblanding av rein eller bruker felles flyttlei, eventuelt med bistand fra fylkesreindriftskontoret, jf. utkastet § 9 – 1 tredje ledd. Men all erfaring viser at regler alene ikke alltid er tilstrekkelig for å fjerne eller løse alle mellommenneskelige konflikter. Konflikter kan søkes løst av domstolene eller av forvaltningen. Reindriften er imidlertid en næring der utøverne er nødt til å samarbeide, og den tradisjonelle konfliktløsning gjennom rettsapparatet er ikke velegnet for mennesker som vil leve i nær kontakt med hverandre også i fremtiden. Å bringe konflikten inn for utenforstående kan av samme grunn være vanskelig. Alternative konfliktløsninger er derfor viktig. Utvalget har forslått regler om en formell meklingsordning i utkastet §12–5. Forslaget innebærer at fylkesmannen kan iverksette mekling, men regelen pålegger enhver som arbeider innenfor forvaltning og reinoppsyn å bidra til at en konflikt om mulig søkes løst ved mekling.

I sammendraget fastslår lovutvalget at denne paragrafen retter seg mot interne konflikter innen reindriften, dvs. mellom distrikter, siidaer eller enkeltpersoner.

I regjeringens forslag til reindriftslov (Ot.prop 2006-2007) har departementet følgende korte kommentar om meklingsforslaget:

Utvalget foreslår en meklingsordning for utenrettslig konfliktløsning som er blitt godt mottatt blant høringsinstansene. *Departementet* slutter seg til utvalgets vurderinger. Etter departementets syn er det viktig å åpne for en adgang til å løse konflikter utenrettslig. Dette vil kunne gi en mykere og mindre formell ramme rundt konfliktløsninger, som også vil gjøre samarbeid og sameksistens lettere senere.

Jordskifteutvalget har foreslått at man fjerner tallet to foran «parter» da konflikter også kan dreie seg om flere enn to parter. Utvalget foreslår også at reindriftsstyret ikke lenger skal utpeke mekler, men at dette overlates til fylkesmannen alene. Etter enighet i reindriftsforhandlingene, nedsatte partene et selvstyreutvalg som fikk som del av mandatet også å vurdere konflikthåndtering innen reindriften (Landbruksdepartementet, 2016).

Flere av deltagerne i vårt forprosjekt deltok i selvstyreutvalgets arbeid. Vi har hatt fremlegg overfor selvstyreutvalget og initiert møte mellom selvstyreutvalgets leder og Konfliktrådssekretariatet.

Denne lovparagrafen har vært «sovende» i snart 11 år. Selvstyreutvalget (Landbruksdirektoratet, 2016) skriver at:

Reindrifftsloven § 73 tredje ledd gir departementet adgang til å gi nærmere regler om mekling. Så langt er dette ikke gjort, under henvisning til at man først ville erfare noe mer hvordan meklingsbestemmelsen i seg selv fungerte. Det kan stilles spørsmål ved om manglende regler/retningslinjer har vært en medvirkende årsak til at bestemmelsen i temmelig beskjeden grad har vært brukt.

Det vises også til at reindrifftsavtalen i mange år har satt av midler til konfliktforebyggende tiltak. Reindrifftsavtalen bygger på årlige forhandlinger mellom staten ved Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) om innholdet i de statlige overføringer til reindrifften. Avtalen for 2017/18 utgjør 118,6 mill kroner. Av dette er det satt av 1,45 mill kr. til konfliktforebyggende tiltak. Etter forskriften fra 2008 gjelder dette konflikter mellom reindrift og annen berørt part – her nevnes landbruk og by særskilt. Midlene går i hovedsak til gjerdebygging.

2. Problemstillinger, mål og delmål

Hovedmålet med vårt prosjekt er å utvikle kunnskap for å gi et erfarings- og kunnskapsbasert innspill til reindriftsmyndighetene og NRL og bidra til at det utarbeides en forskrift til § 73 i reindriftsloven. Slik konfliktene i reindriften har utviklet seg etter loven trådte i kraft, er det allmenn enighet om at det trengs et omfattende kunnskapsgrunnlag for å utvikle et konflikthåndteringssystem for samisk reindrift. Enighet fordrer et kommunikasjonssystem der partene snakker sammen eller blir enige om å kommunisere på en annen måte uten at de snakker direkte sammen, men har en mellomperson som formidler behov og målsettinger mellom partene. Vi velger å bruke begrepet «*soabahallan*» om dette systemet. Nielsen (1932-1962) skriver at *soappat* handler om å få ting til å passe sammen, bli enige eller forlikt. I de fleste siidaer skjer dette, men hva dersom siidaen internt eller i forhold til nabosiidaen ikke kommer til enighet? Uenighet utvikler seg lett til konflikter. Konflikter havner hyppigere enn før i rettssystemet, uten at en dom nødvendigvis løser konflikten.

For å nå disse målene, så vi for oss følgende problemstillinger og metoder for å finne svar på problemstillingene:

Vårt delmål 1 var å innhente tradisjonskunnskap om begrepet «*soabahallan*» som er det samiske begrepet som nærmest kan oversettes med «mekling».

Delmål 2 var å samle erfaringer som reindriftsmyndighetene har i sine forsøk på mekling i reindriftsrelaterte konflikter.

Delmål 3 var å samle erfaringer og vurdere konfliktene i konfliktrådssaker der reindriftssamer har vært involvert.

Delmål 4 var å studere en vellykket mekling i en konfliktrådssak der en reindriftsfamilie var involvert.

Problemstilling til delmål 1: Hva forstås med begrepet «*soabahallan*»?

Forskningsmetode til problemstilling 1: En studie av begrepet «*soabahallan*» tenkes todelt:

a. Gjennomgå studier av skriftlig historisk litteratur, fortellinger og ordtak som omhandler begrepet «*soabahallan*» og b. Intervjue eldre reindriftssamer og andre samer (både menn og kvinner) om deres forståelse av begrepet.

Problemstilling til delmål 2: Hvordan ble meklingene gjennomført og hvilke resultater ble oppnådd? Forskningsmetode til problemstilling 2: Snakke med ansatte på reindriftskontorene der man har gjennomført meklinger eller forsøk på meklinger i beitekonflikter.

Problemstilling til delmål 3: Hvor mange konflikter med reindriftsamiske parter har konfliktrådkontorene i Vadsø og Alta hatt de siste fem årene? Hva dreide konfliktene seg om, og hva ble resultatene? Forskningsmetode til problemstilling nr. 3: Få en oversikt fra de to konfliktrådkontorene i Vadsø og Alta på meklinger der reindriftssamer har vært involvert. Dette avgrenses til å gjelde Finnmark, men vi har også data fra en sak i Troms som omtales spesielt. Disse sakene analyseres i forhold til type konflikt.

Problemstilling til delmål 4: Hvilke konflikter lå til grunn i en vellykket reindriftsrelatert mekling i en kommune i indre Finnmark og hvorfor lyktes denne meklingen?
Forskningsmetode til problemstilling nr. 4: Vi ønsket å intervju mekleren og konfliktrådsleder samt intervju partene som var involvert i denne meklingen.

3. Feltet for datainnsamling, prosjektgruppe, fagbakgrunner, samarbeidspartnere og bidragsyttere, metoder, data og analyse og etiske retningslinjer

3.1 Feltet for datainnsamling

Med referanse til innledningen over har feltet for datainnsamling vært på vidda, i kafeer og restauranter, hjemme hos reineiere og tradisjonsbærere, på reindriftskontorene, i konfliktrådssekretariatet, i rettssalen, på UiT og Samisk høgskole, på møter organisert av reindrifta eller av forvaltningen på lokalt og sentralt nivå. Under feltarbeidet har vi brukt dialog og intervjuer med reineiere i de tre nordlige fylkene og i Norrland, med forvaltningens ansatte i de tre fylkene, med konfliktrådsledere og meklere, med jurister og sakkyndige, med reinpoliti på to nivåer, med reindriftsforskere fra flere ulike fagfelt og fra flere akademiske institusjoner. Vi har observert og deltatt i mange ulike møter, og også hatt faglige innlegg, presentasjoner og diskusjoner i møter med reineiere, forvaltningen og i akademiske fora (Alta, Guovdageaidnu, Tromsø, Helsinki, Jukkasjärvi). Vi ble forespurt av reindriftsmyndigheter om å mekle i en siida-intern konflikt. Meklingen ble imidlertid overført til konfliktrådet. Vi ble videre informert om en konflikt som det lokale politiet ønsket å oversende til mekling i konfliktrådet.

Vi har gjort en grundigere analyse av to rettsaker mellom nabosiidaer. I den en ga tingretten medhold til siida B, men lagmannsretten dømte i favør av siida A. Vi har hatt tilgang til dommene og deler av det historiske utdraget brukt i lagmannsretten. Vi har også snakket med representanter for de to partene, samt enkeltpersoner i lokalmiljøet som har fulgt med i utviklingen av denne konflikten. I den andre saken var vi observatører i tingretten og snakket med partene før, under og etter hovedforhandling.

I tillegg har vi gjort en omfattende gjennomgang av en rekke dommer, se kapittel 5. Doms materialet er det først og fremst tingrettsdommer Knut Petterson som har valgt ut. Hensikten med gjennomgangen er å få en oversikt over omfanget av konflikter i reindriften der en eller flere av de involverte har søkt rettsvesenet (domstoler og politi) om hjelp til å løse konflikten. Omfanget vil kunne si noe om reindriftssamers tillit eller mangel på tillit til rettsvesenet. I noen grad vil også dommene ha opplysninger om bakgrunnen for og utviklingen av den enkelte konflikt, og om andre måter å løse konflikten på har vært forsøkt før rettsvesenet ble kontaktet.

3.2 Prosjektgruppe

Dosent Jan Erik Henriksen og professor II Ida Hydle, Institutt for barnevern og sosialt arbeid ved UiT, har gjennomført prosjektet. Vi knyttet også til oss en samisktalende student ved instituttets masterutdanning i sosialt arbeid. Vedkommende har også reindriftstilhørighet. Pga av ny jobb, er studenten forsinket med skriving av sin masteroppgave. Forskerne er begge medlemmer i forskningsgruppa Mangfold og marginalisering ved UiT, som har et særlig fokus på samisk og urfolksrelatert forskning. Vi har også kunnet dra nytte av professor Kirsti Strøm Bull, UiO, som deltok i utviklingen av forprosjektet; «Gjenopprettende praksis som

metode for konflikthåndtering i nordsamiske områder», finansiert av Norges Forskningsråd. Kirsti Strøm Bull ledet det offentlige utvalget som utarbeidet grunnlaget for endringene i reindriftsloven fra 2007 og har kommentert underveis i forhold til juridiske og forskriftsmessige forhold.

Under forprosjektet deltok også tingrettsdommer Knut Petterson med mangeårig erfaring som dommer i Oslo tingrett og Indre Finnmark tingrett (INFI). I tillegg har han inngående kjennskap til og erfaring med alternativ tvisteløsning og gjenopprettende rett (restorative justice) (se kapittel 4) og med konfliktrådets arbeid og metoder. I prosjekttiden ble vi klar over at en rettslig vurdering av domstolens erfaring med konflikter i reindriften ville være til nytte for å belyse våre problemstillinger. Petterson ble slik en deltaker i prosjektet og har bidratt med juridisk kompetanse, domstolsmateriale, analyseredskaper og en betydelig dimensjon i arbeidet med denne rapporten.

Med sin faglige bakgrunn og forskningsinteresser dekker Henriksen og Hydle både kommunikasjons-, meklings- og sosialfaglig kompetanse i praksis og teori samt kunnskap i samisk språk og samiske samfunnsforhold, i tillegg til å ha forskningskompetanse innen tre fagområder; sosialt arbeid, antropologi og medisin. Henriksen har også omfattende reindriftsfaglig kompetanse både fra forskning og gjennom inngifte i en siida. Hydle har kunnskaper og engasjement for mangfold og miljø. De komplementære perspektivene har vært utfordrende og konstruktive.

3.3 Samarbeidspartnere og bidragsytere

Gjennom forprosjektet etablerte vi et omfattende nettverk både med reindriften, samiske samfunn og med miljøer som utøver profesjonell meklings. Det gjelder Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) og fagfolk fra ulike etater som arbeider i nordsamiske områder; Konfliktrådene i Finnmark og Troms, Kriminalomsorgen, Konfliktrådssekretariatet, Sametinget, Indre Finnmark tingrett, Fylkesnemnda for Troms og Finnmark og representanter for barne- og familievernet samt reindriftsmyndighetene i Finnmark, Troms og Nordland. Vi har også hatt møter og kontakt med landbruksdirektoratet, Fylkesmannen i Finnmark, Troms og Nordland, representanter for politiet og reinpolitiet, arbeidsgruppen som vurderte jordskifterettens kompetanse knyttet til interne forhold i reindriften², selvstyreutvalget for reindriften, BUF-direktorat og kommunaldepartementet. Vi møtte stor og positiv interesse for forprosjektet.

Konfliktrådene i Øst- og Vest-Finnmark samt konfliktrådssekretariatet ble planlagt som en aktiv part i forskningsprosjektet. Konfliktrådssekretariatet har opprettet en egen gruppe som skal vurdere tilpasning av metodene til samiske forhold. Også NRL signaliserte at de er positive til prosjektet, og dette har vært viktig for å komme i kontakt med noen reindriftsutøvere. Også reindriftsavdelingen i Landbruksdirektoratet og hos Fylkesmannen i

² <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-endringer-i-reindriftsloven-og-jordskifteloven-som-apner-for-bruk-av-jordskifteretten-pa-interne-forhold-i-reindriften/id2500910/>

Finnmark var representert i forprosjektprosessen. De har bidratt i kartleggingen av meklingserfaringer.

3.4 Metoder, data og analyse

Som det fremgår av innledningen, har vi hatt flere ulike datakilder: Dommer, samtaler og tekster fra lov- og regelverk, utredninger, forskning og historiske kilder. Mesteparten av vårt intervju- eller samtalemateriale er blitt analysert kvalitativt. De fleste samtaleene ble tatt opp og transkribert og teksten sendt til den som deltok i samtaleene for korrektur og tilførsler for at analysegrunnlaget skulle bli det beste. Alle typer tekster, både de transkriberte og den skriftlige litteraturen vi har forholdt oss til, er gjennomgått ved bruk av diskursanalyse (Hasund & Hydle, 2007)

Diskursanalyse brukes innen en rekke disipliner som språkvitenskap, antropologi, psykologi og sosiologi. Grunnen er en økende og generell erkjennelse av at språket ikke er et verdinøytralt medium som vi bruker for å formidle og motta allerede eksisterende kunnskap, men at språket er hovedingrediensen i selve konstruksjonen av kunnskap. Med konstruksjon mener vi her at vi alle hele tiden erkjenner, bygger ut og bruker kunnskaper og erfaringer på stadig nye måter. Diskursanalyse setter fokus på hvordan språkbruk er relatert til sosiale, politiske og kulturelle former: språk reflekterer den sosiale orden, men språk skaper også sosial orden. Diskursanalyse gir oss noen nyttige redskaper vi kan bruke for å forstå det samfunnet vi lever i.

De fleste definisjoner av diskurs handler om språket i bruk, dvs. språk sett i en større sosial sammenheng. Gjennom kritisk nærlesning av de ulike skriftlige og muntlige tekstene vi har til rådighet i dette prosjektet, forsøker vi å kartlegge de ulike forståelsene vi finner i reindriften, i forvaltningen og også i domstolsbehandlingen av konfliktene, og sette disse i lys av problemstillingene vi hadde som utgangspunkt.

Vi har i rapporten lagt vekt på å formidle våre analyser ved i størst mulig grad å ta utgangspunkt i konkrete empiriske eksempler, og har også i stor utstrekning brukt direkte sitater fra våre samtalepartnere. Vi tror dette har flere fordeler. For det første vil leseren i større grad kunne få innblikk i hvordan vi forstår og analyserer datamaterialet som er framkommet. For det andre håper vi at dette også bidrar til å gjøre fremstillingen mer levende, og mest mulig praksisnær. Målet er at også lesere uten erfaring med konkret og direkte arbeid med konflikter i reindriften, vil kunne få en bedre forståelse for hva dette arbeidet dreier seg om.

Vi har på mange måter også fulgt historikeren Peter Englund, tidligere sekretær for Svenska Akademien, og hans råd om å skrive fra «nedenfraperspektivet», dvs. en ny måte å skrive historie på, fremvisningen av ukjente personer, kritikken av de store fortellingene: «Det som skjer, er sjelden en enkel sum av navn, verk («innflytelse»), ...om man i regnestykket tar med det som stikker ut eller ikke egentlig hører med, men som, lagt til det øvrige, utløser noe uventet eller nytt...Å fokusere på enkeltindivider er ikke bare uslåelig om man ønsker å gjøre

det forgagne levende igjen; det tenderer også mot å yte rettferdighet til det rike, motsigelsesfulle og komplekse som kjennetegner all historisk virkelighet, samtidig som det blir åpenbart hvor åpen opplevelsen av denne virkeligheten var, der og da» (Englund, 2018 s.4). Forteller-evnen og -behovet er allmennmenneskelig. I denne rapporten er det mange som forteller historier om konflikter og deres konsekvenser. Vi har forsøkt å yte fortellingene rettferdighet og la flest mulig komme til orde, for så å oppsummere ut fra noen enkle analytiske grep om demokrati, medbestemmelse, rett, gjenoppretting og rettferd (hjemlet i grunnloven).

3.5 Etske retningslinjer

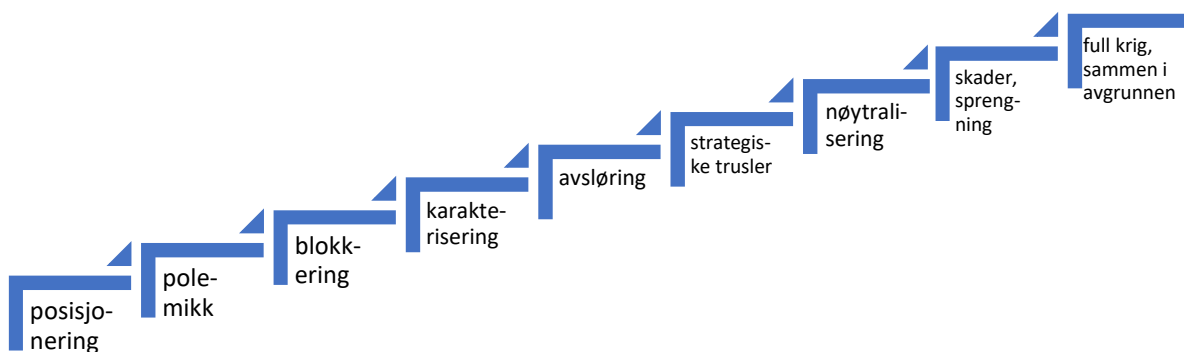
Prosjektet fulgte Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjenestes regler for personvern, og den nødvendige tillatelse til forskningen ble innhentet før prosjektet startet. NFR's regler for kjønnsnøytralitet og - balanse er fulgt. Prosjektet har også fulgt etiske praksiser som er knyttet til forskning om urfolk og minoriteter (Drugge, 2016).

4. Prosjektets faglige forankring: mekling i en interetnisk kontekst

Prosjektets faglige forankring er en konfliktforståelse som bygger på to ulike teoretiske og praktiske grunnlag. Begge bygger på aktivt deltakende medlemskap. Det ene grunnlaget handler om hvordan konflikter kan omvandles, forandres, dvs. transformeres, selv innen svært ulike samfunnssektorer. Det felles målet er å inkludere folk i demokratiske prosesser som skaper velferd og trygghet (Elliott, 2011; Lederach, 1995, 2005). En slik tilnærming til gjenoppretting og rettferdighet (gjenopprettende rett, hentet fra engelsk *restorative practice*) sprer seg nå inn i organisasjoner, og også offentlig og privat sektor. Det ses som en effektiv måte å skape dialog på mellom ulike kunnskapsområder og praksisfelt og samtidig et redskap til bevisstgjøring om god konflikthåndtering og godt arbeidsmiljø. Det andre grunnlaget omfatter sosiale læringsystemer og praksisfellesskap i læring (social learning systems and communities of practice (Dysthe, 2001; Lave, 1991; Wenger, 1998, 2000) - en retning innen sosialpedagogikk. Målet er å skape en læringsprosess i fellesskap om dagens og fremtidens behov, samtidig som det er en kreativ prosess i felles kunnskapsutvikling. Læring ses både som et perspektiv på sosiale systemer og deres praksiser og som en produksjon av sosial struktur og praksis.

Analysen av konfliktene slik våre samtalepartner har beskrevet dem, bygger på konfliktnivåene fra Friedrich Glasl's konflikttrapp (Glasl, 1997).

Figur 1. Glasl's konflikttrapp

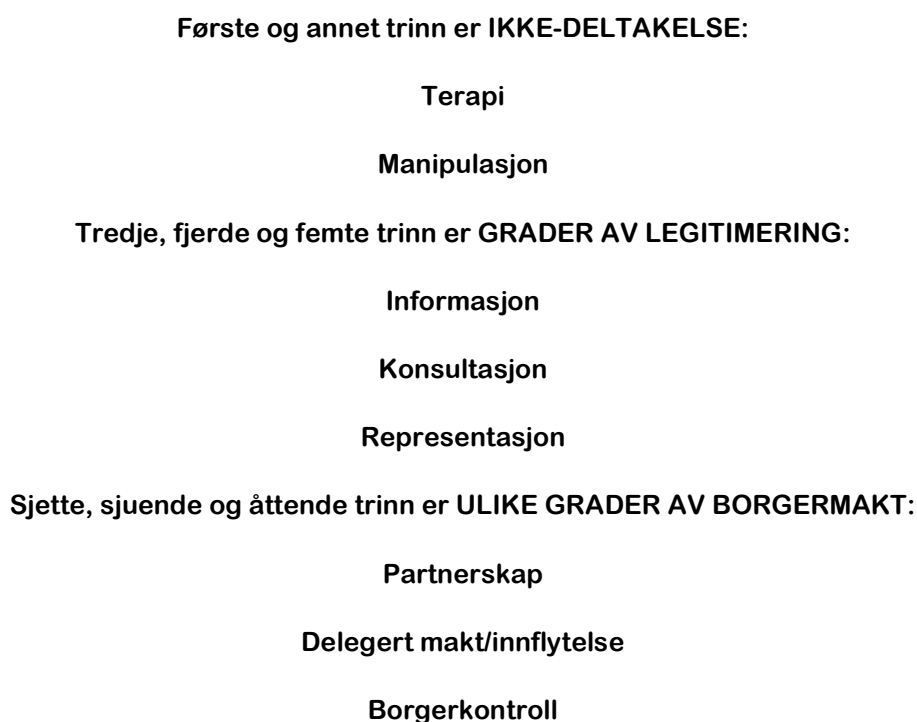

Glasl's konflikttrapp viser stadiene i en konfliktutvikling fra diskusjon og posisjonering til full krig der partene drar hverandre ned og sammen i «avgrunnen». Det er ni typiske stadier: en til tre kjennetegnes ved at det er mulighet for lokal konfliktløsning. Partene er villige til å diskutere saklig sine syn og meninger, og partene er fremdeles på saksnivå. Stadiene fem til syv involverer offentlig forvaltning eller andre tredjeparter. Dette vil i reindriften innebære for eksempel at Konfliktrådet kunne bli kontaktet eller at fylkesmannen treffer vedtak om mekling etter § 73 i reindriftsloven. Konflikten har på dette nivået økt i styrke og omfang, og partene ser på hverandre som motpart. Partene ønsker å vinne over den andre, og konflikten har gått fra å handle om sak til person, eller begge deler. Stadium åtte og ni involverer

domstolene. Det kan også være en privat rettergang i form av voldgift (dvs. frivillig fra begge parter, avgjøres raskere enn i vanlig domstol og kan ikke vanligvis ankes) eller vanlig domstol. Konflikten beskrives som uopprettelig. Partene tar alle midler i bruk for å vinne over motparten, og kun en rettskraftig dom kan avklare hvem av partene som “vinner konflikten”.

Dernest kan Sherley Arnsteins deltagesstige ses som et slags grunnredskap for å organisere håndteringen av konflikten (Arnstein, 1969) fra liksom-deltakelse til full medbestemmelsesrett.

Figur 2. Arnsteins deltagesstige

Møtene forberedes og ledes av en eller to erfarne tilretteleggere. Tilretteleggerne sørger for kunnskapsbasert deltakelse, åpen refleksjon og dialog etter et spesielt skjema eller mønster. Men gjenopprettende praksis gir også muligheter for tilrettelagte møter med færre deltagere, samt også indirekte mekling dersom partene i utgangspunktet ikke ønsker eller orker å møte hverandre. Begge formene krever forarbeid og tilrettelegging for at partene kan føle at de kan møtes eller bli enige om noe uten å møtes. Men et mål med meklingen kan også være å oppnå enighet om hvordan man skal være uenig, et uenighetsfellesskap. Denne type mekling er krevende. Konfliktrådene har derfor også rutiner både for de-briefing av meklerne samt en etter-samtale med partene inntil for eksempel ett år i etterkant av meklingen ved behov.

Men konflikt, konflikthåndtering og mekling er verken verdinøytralt eller felles forstått på tvers av sosiale, kulturelle og etniske skillelinjer. Temaområdet konflikthåndtering, mekling og gjenopprettende eller forsonende praksis, det som på engelsk kalles restorative practice, er et aktuelt fagfelt på tvers av fag og disipliner. Vi erfarer at det etterlyses konkrete kunnskaper

og også perspektiver på konflikthåndtering og forsonings- og lindrende arbeid i så vel helse-, sosial- som justissektorene i vårt samfunn. Tenkning og praksis som handler om gjenoppretting og forsoning mellom mennesker på et lokalt nivå, i et lokalsamfunn, begynner for alvor å påvirke helt ulike samfunnsinstitusjoner, langt utenfor retts- og justisområdet, internasjonalt og nasjonalt.

I Norge har vi minst tre ulike meklingsinstitusjoner som reguleres av rettsinstanser:

1. Rettsmekling, hvor det hovedsakelig er profesjonelle dommere, men også godkjente advokater som utfører meklingen i domstolen. Hvis meklingen ikke lykkes, fortsetter behandlingen som ordinær rettssak. Den pådømmes da i regelen av en annen dommer enn den som har meklet.
2. Jordsskifteretten, hvor det er jordskiftedommere som mekler i lokale landeieendomstvister, og som, hvis partene ikke kommer til enighet, kan avsi en dom. Dommen kan ankes til lagmannsretten.
3. Forliksrådet, hvor lekfolk utfører meklingen, og som, hvis partene ikke kommer til enighet, innen lovbestemte grenser kan avgjøre saken ved dom. Dommen kan innen 30 dager bringes inn for tingretten.

Ved alle disse tre meklingsinstitusjonene er det enten profesjonelle dommere eller også lekfolk, som kan avsi dom (som vel og merke kan ankes), hvis ikke partene blir enige eller oppfyller avtalen. De skiller seg fra for eksempel mekling i Konfliktrådet, Barnevernets familieråd, Trygg Lærings skolemekling eller Røde Kors gatemekling, ved at en avtale eller mangel på avtale, utelukkende er opp til partene. Disse fire meklingsinstitusjonene brukes med noen variasjoner på tvers av landegrenser, etniske, sosiale og kulturelle skillelinjer. Felles grunnelementer er:

1. frivillighet – men mange er for dårlig informert eller forberedt på hva som skal skje og sier derfor nei
2. lokal forankring
3. gode forberedelser før møter
4. at følelser er like viktige som fakta
5. at prosessen og relasjonen mellom partene er like viktig som resultatet
6. at partenes behov er sentrale i konflikten og i håndteringen av den
7. tro på at partene selv har viktige kunnskaper om hva som er best for dem, og at dialog mellom partene som er i konflikt, kan åpne opp for nye perspektiver og følelser av hva som er best
8. at en tilrettelegger må være inkluderende, ha fokus på relasjonen mellom partene, erkjenne forskjellen mellom å være dommer eller en som stiller diagnoser på den ene siden og mekler på den andre side. Tilretteleggeren må praktisere forutsigbarhet, trygghet og empati for begge/alle parter, kjenne sine egne styrker og svakheter og

være «multipartisk», dvs. forstå og bygge på behovene hos begge/alle parter i konflikten og tenke langsiktig

Dialog er et mangetydig ord. Man går til retten eller til en lege eller psykolog for å få profesjonell hjelp, eventuelt også samfunnets godkjenning på at man har rett, eller rett til medisiner, sykmelding eller annen behandling. En tilrettelegger fokuserer på dialogen mellom partene og tar ikke standpunkt til hva som har skjedd.

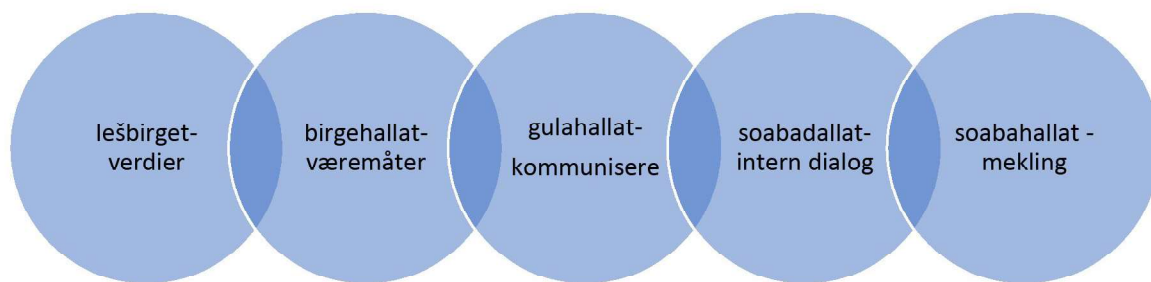
I vår sammenheng innebærer det både en innstilling, en ferdighet, en praksis, en etisk holdning, et menneskesyn, et verdensbilde og et resultat. De fleste samfunnsfelt og – institusjoner i vårt samfunn er bygget på monolog; dvs. «noen» (politikere, dommere, fageksperter, terrorister, tradisjoner) har makt eller tar makt til å avgjøre hvordan ting og mennesker skal være eller handle. En grunnleggende og truet verdi i et demokrati er at denne makten skal være folkeflertallet. En annen og grunnleggende truet verdi er mindretallsvernet, jfr. Menneskerettighetene. En dialogisk praksis bygger på et mindretallsvern og en demokratisk sinnelagsetikk. Målet er at flest mulig stemmer kommer mest mulig til orde og der avgjørelser fattes som skader minst mulig og gagnar flest og best.

Denne tenkningen om dialogisk praksis er gjennomført på flere felt i Norge i dag som igjen hører til et stort og nytt internasjonalt forsknings- og praksisfelt: gjenopprettende praksis eller gjenopprettende rett (Foss & Hydle, 2017; Henriksen & Hydle, 2016; Hydle, 2017; Hydle & Seeberg, 2017). (Se også for eksempel publikasjonene innen det internasjonale prosjektområdet ALTERNATIVE³). Det norske konfliktrådet er et av de første eksemplene på at gjenoppretting av skade blir vektlagt fremfor straff. Forsoning er mere helende og frigjørende for alle parter enn soning. De siste 20 årenes forskning på dette feltet har vist effektiviteten i metodene som har utviklet seg, både i sivile og strafferettslige konflikter. Metodene innen gjenopprettende praksis blir i dag innarbeidet i barnehage, skole, universiteter, strafferett og sivilrett i mange land og i organisering og ledelse i næringslivet (f.eks. i arbeidslivs-konflikter). Her finner vi også familieråd som praksis og metode i både barne- og familievernarbeidet i kommunene.

Spørsmålet er hvordan dette skapes i praksis i en travel reindriftshverdag når man står i gjerdet, omgitt av reinsdyr og bitende kulde og sno, og naboen truer med anmeldelse og vold. Denne rapporten skal søke å svare på dette spørsmålet. De praktiske metodene i å hindre en slik situasjon er til stede. Men de må tilpasses de forholdene som vi nå skal beskrive. Vi viser i denne rapporten hvorfor og hvordan den samiskulturelle/reindriftskulturelle metode-tilpasningen må ha utgangspunkt i et samisk og/eller reindriftssamisk perspektiv for å lykkes.

³ <http://www.alternativeproject.eu>

Figur 3: Samisk kommunikasjonsgrunnlag

I pågående forskning om samiske verdier og normer, har Henriksen gjennomgått litteratur om samiske verdier. Det samiske begrepet *birget* er sentralt. Konrad Nielsen (1932-1962, p. 179) skriver om *hir'git dego hálddašit eallima* (å klare seg er å forvalte livet, vår oversettelse). Nielsen viser også til begrepet *bir'gistit* og *bir'gijik vel uc'cázzáin-ge* om det å klare seg med lite. Kalstad (1999) (Kalstad, 2005) viser til det samiske ordtaket "*birget vaikko čáhcegeađgge alde*" (klare seg om så på en liten steinete holme, vår oversettelse). Ordtaket viser til at den som klarer seg på et slikt sted, kan ikke være kresen og må kunne forvalte usikkerhet og dra nytte av det lille som finnes der. Kalstad kaller dette for et minimaliseringsprinsipp om å holde utgiftene lave fremfor å øke inntektene. I en studentoppgave (P. A. Sara, 2007) spurte Sara en del reindriftsamer uten driftsenhet om hvordan de klarer seg. De har kjøtt fra egen flokk, og mange bor hjemme hos sine foreldre. Man kjøper gjerne brukte driftsmidler (bil, snøscooter, ATV). Klær og utstyr blir reparert, og oppholdet på sommerboplassen anses som en "billig ferie" der man også kan bruke tida til å skaffe seg fisk eller ta seg sommerjobb for å sette opp reingjerd. Også Boine, Hanssen og Nymo (E. M. Boine, 2005a) (Hanssen, 2003) og Nymo (2011, p. 224) fremhever *birget* som viktige samiske oppdragelsesverdier.

Gjennom eget feltarbeid i reindriften, beskriver Henriksen (Henriksen, Under publ.) to forhold ved reindriften *birget*-perspektiv. For det første handler det om individets evner til å klare seg selv – *iešbirget* og dernest siida-medlemmets væremåter i forhold til siidaen som et nødvendig kollektivt organ i reindriften, *birgehallat*. Under begrepet *ieš-birget*, trekkes bl.a. frem evner som *staddil* (tålmodighet), *áicil* (evne til å oppdage), *deaivvil* (evne til å finne frem), *sealgil* (kunne ta initiativ), *doaimmas* (kunne jobbe hardt og lenge) samt *vuohkkái ja searravuohhta* (nevenyttig og praktisk anlagt). Aikio (2010) føyer til dette med nødvendigheten av *arvostallanmahttu* (evne til å vurdere og omsette observasjoner mht til reinflokken, værforandringer osv. til handlinger for å forhindre at ting går galt). Om *birgehallat* trekker Henriksen (op.cit) frem kommunikasjons- og væremåter som *steaddát* (tilbakeholden, taus), *mohkkastit* (indirekte), *soddjil* (bøyeelig, unngå konfrontasjon), *dustet* (la gjesten introdusere seg selv) og *reidestit* (gjøre klar til nestemann/-kvinne). Reindrift utøves ikke av individet alene. I reindriftsnæringen er siidaen selve grunnorganiseringen. Det er derfor svært viktig at siidaens organisering og evne til samarbeid ikke trues av interne, ikke-

akseptable væremåter som kan bidra til manglende håndtering av uenighet og konflikter. *Birgehallan* bidrar til å opprettholde siidaen som et nødvendig kollektivt organ.

Det neste trinnet i en samisk-orientert forståelse av kommunikasjon, er begrepet *gulahallat* om individets evner til aktiv kommunikasjon med andre (E. M. Boine, 2005b, 2012). Hun viser til at samer helst unngår øye til øye kommunikasjon. Hun viser også hvordan samiske menn helst foretrekker å sitte side ved side (*balddalagaid*) når de snakker med hverandre. Det kan være rundt bålet, i badstua, i bilen eller andre steder hvor side ved side kommunikasjon er naturlig.

I våre samtaler forteller en informant at en siidaleder nesten alltid snakker kun med én annen, altså to og to. Vedkommende er en eldre samisktalende reineier. Vedkommende informant mener at denne parvise foretrukne *gulahallan* formen, kan forklares ut fra den samiskspråklige *dualis* grammatikk-formen som knytter seg til mellomstadiet mellom *mun* (meg) og *mi* (vi), altså *moai* (vi to), *doai* (dere to) og *soai* (de to). Dette er en interessant observasjon som kan forklare hvorfor såkalte stormøter knyttet til konfliktråd eller familieråd ikke synes å fungere i samiske områder. Også våre egne observasjoner synes å styrke en slik forklaring. Vi har observert at mobiltelefonen dersom dekning, brukes mye i reingjerdet eller under gjeting på fjellet. Telefonsamtale og SMS er begge kommunikasjonsredskaper som fremmer kommunikasjon mellom to parter. Vi har også erfart at når reindriftssamer samles ved merke- eller slaktegjerdet om morgenen, bruker siidaleder ofte den indirekte kommunikasjonsformen der han/hun snakker til en tredjeperson via en samtale han/hun fører med en annen. Dog slik at denne tredjepersonen overværer samtalen mellom de to andre og skjønner at en del av samtalen er rettet mot seg. Samtaler mellom to personer synes også vanlig der mange personer er samlet, f.eks. i samiske brylluper. Da ser vi ofte eldre samiske gjester i samtale med en annen person, gjerne sittende *balddalagaid* (side ved side) på hver sin stol langs veggen. I tradisjonelle samiske brylluper er det også sjelden at folk holder taler til hele forsamlingen.

Kan den samiskspråklige *dualis*-formen være en mulig forklaring på manglende oppslutning om stormøter og familieråd? Dette kan forklare en samisk motstand mot stormøter og påminne meklere om å bruke tilstrekkelig med tid til forberedelser av meking. Tilretteleggere må vurdere bruk av indirekte meking for å formidle informasjon og meldinger mellom partene uten at partene nødvendigvis møtes.

Samtidig har vi også under feltarbeidet observert at yngre, ikke-samiskspråklige reindriftutøvere gjerne oppretter og bruker et “fellesrom” på sosiale medier der man via en smarttelefon informerer og kommuniserer med mange siidamedlemmer samtidig. Dette kan selvsagt også skyldes at unge har mer kompetanse og erfaring i bruk av smarttelefon-teknologi. Hovedpoenget med å trekke frem denne observasjonen, er å bringe dette inn i diskusjonen om siidasamtalen som Mikkel Nils Sara (M. N. N. Sara, 2013) snakker om:

Kontinuiteten til siidaen overføres blant annet gjennom siidasamtalene. Siidasamtalene innad i siidaen og mellom siidaene tyder på at det er dette som danner grunnlaget for

siidamedlemmene til å foreta egne valg, for eksempel om beitebruk og reintall. I siidasammenheng har lange, inngående samtaler omkring reinflokkene en lang tradisjon. Disse samtaler har vært åpne for alle siidamedlemmene, og har vært sentrale i videreføring av kunnskap og samordning av forståelsesformer, og i å gjøre den enkelte i stand til å foreta selvstendige, velbegrunnede beslutninger og å gjennomføre ulike oppgaver som angår siidaen. Siidasamtaler ender aldri med annet enn forslagsvise konklusjoner og anerkjenner heller den enkelte aktive partners rett og plikt til å gjøre egne beslutninger i ulike situasjoner som måtte oppstå.

Selvstyreutvalgets (Landbruksdirektoratet, 2016) medlemmer fra NRL refererer til denne kommunikasjonsformen som 'den uendelige samtalen'. Avklaringer om tilgang til beiter, rein og arbeidsfordeling diskuteres, avbrytes av arbeidsoppgaver, for så å videreføres ved en senere anledning. Direkte spørsmål og konfrontasjon unngås. Samtalen kan gå over lengre tid, indirekte uten konfrontasjoner, for å prøve å bli enig (*soabadallat*). Selvstyreutvalget (Landbruksdirektoratet, 2016) skriver at Mikkel Nils M. Sara med dette tydeliggjør at siidaen ikke treffer flertallsvedtak, men i større grad er konsensusorientert og anerkjenner den enkeltes rett og plikt til å treffe egne beslutninger.

Vi har vært deltagende observatører i en tingrettsak om et tvisteområde og gjennom samtaler med partene forsøkt å finne ut hvorfor, hvem og hvordan en konflikt ender opp som en rettsak. Her synes advokatene å spille en viktig rolle ut fra hvilke råd som de gir og hvilke formuleringer som brukes i brevene til den annen part. Dette bekreftes i nyere juridisk litteratur, for eksempel boka til Trond Lexau: 'Juridisk sett - et oppgjør med jussen og et forslag til fornyelse - konstruktiv konflikthåndtering - advokatvirksomhet for en ny tidsalder' (Lexau, 2017). Bokas utgangspunkt er det økende antall søksmål og konflikter innen jussen. Dette gir dilemmaer for advokatene som skal håndtere sakene. Jussens regler er klart trukket opp, men virkeligheten kan ikke alltid ses på i sort – hvit, rett eller urett. Boka tar leseren med på en tverrfaglig diskusjon av konflikthåndtering og argumenterer for at advokatstanden bør fokusere mer på årsakene til konfliktene og mindre på å skulle vinne saker for enhver pris. Boka tar et oppgjør med det tradisjonelle synet på rettsvitenskap og advokatbistand og foreslår mer fokus på meklings og konflikthåndtering.

Selvstyreutvalget viser til at samisk er det foretrukne språket i det daglige arbeidet med reindriften. Utvalget viser til at norsk språk nesten utelukkende blir brukt i møte med offentlig forvaltning og at dette oppleves av mange som en barriere. Dette til tross for at Sameloven kap. 3 gir rett til å bruke samisk. Det er også kulturelle forhold knyttet til bruken av et språk. Møllersen (2009) skriver at i norsk kultur oppfattes gjerne at den som tier, samtykker. I samisk kultur forstås dette som motsatt, nemlig at man ikke er enig eller trenger mer tid før man svarer. I en av de gjennomgåtte rettsakene om reduksjon av reintall drøftes spørsmålet om taushet skal anses som enighet eller uenighet? Saksøkte distrikt mente at saksøker og hans foreldre ikke burde forholdt seg tause, men hadde en plikt til å ytre sin uenighet med distriktsstyrets vedtak. Når ikke dette ble gjort, mener distriktstyret at de var i god tro ved å forstå at siidamedlemmene var enige i vedtaket om reintallsreduksjon. Dommeren reiser da spørsmålet om hvorvidt tausheten til saksøkers foreldre bør oppfattes som uenighet? Det

trekkes også frem at saksøkte foreldre i denne perioden tok kontakt med reindriftsagronomen for å få veiledning for hvordan de burde gå frem for å forhindre at distriktsstyrets vedtak om reintallsreduksjon skulle iverksettes. I dommen fra Indre Finnmark tingrett vinner saksøker frem med sin sak mot distriktet. Dommen er anket.

Taushet kan også avslutte et besøk eller en samtale. Henriksen (Henriksen, ikke publ.) viser til hvordan en reindriftsutøver plutselig avslutter et besøk ved å sette seg på ATV'en eller snøscooteren og dra avgårde, tilsynelatende uten å ta farvel. Dette kan misforstås og oppfattes som uhøflig. Men egentlig følger han/hun sin kommunikasjonsform ved at han/hun som gjest har fremsagt sitt ærend og ansett hensikten med dette besøket som gjennomført. I samisk kultur bruker man også begrepet «begynne å slutte». En som kan slike kulturelle koder, vil kanskje ha registret gjennom atferd eller utsagn, at den besøkende har signalisert «begynnelsen til slutten» for dette besøket og at handlingen der man reiser seg og drar, er en varslet slutt. I Selvstyreutvalgets rapport skriver de at flere utøvere som arbeidsgruppa har snakket med i Karasjok og i Kautokeino, trekker frem avstanden mellom den norske kommunikasjonsformen som karakteriseres som «rett på sak» og den indirekte kommunikasjonsformen som utøverne praktiserer. Også Gerhardsen (2010) trekker frem, etter mange år som psykolog i samiske områder, at det er vanlig med indirekte kommunikasjon og at samer helst unngår en direkte spørreform.

Den neste fasen (her må det understrekes at det er glidende overganger mellom fasene) knyttes til begrepet *soabadallat*. Innen samisk kommunikasjon omtales *soabadallat* eller *soabadit* som det å enes eller det å kunne holde fred med hverandre. Selvstyreutvalget og noen reineiere vi har snakket med, bruker begrepet *soabadit*. På samme måte som *birgehallasan*, uttrykker *soabadallasan* at det enkelte medlem i siidaen har et ansvar for å opprettholde enighet og unngå interne konflikter som kan true siidaen som et nødvendg arbeidsfelleskap. Flere informanter har vist til at dersom en reineier i gamle dager ikke klarte å holde fred med de andre, kunne dette løses ved at vedkommede ble bedt om å flytte til et annet område. Denne måten å løse konflikter på, er ikke mulig idag da det ikke finnes «ledige» beiteområder. Det er også sagt at *soabadallasan* ikke gjelder bare med hverandre, men også med rein og naturen/omgivelsene.

I samisk kommunikasjon bør man også unngå å kommandere (Henriksen, ikke publ.). Å be noen om å gjøre noe, anses som brudd på verdiene om at individet selv skal oppdage hva som skal gjøres og helst gjøre det. Gerhardsen (2010) trekker også frem at i samisk kommunikasjon skal man helst ikke fremheve seg selv, skryte eller anse seg som bedre enn andre. R. Boine (2007) viser til begrepet *vuollanit* som en strategi der man gir seg/trekker seg tilbake, for å unngå at en uenighet utvikler seg til konflikt. Hun omtaler dette som en fornuftig strategi som må gjøres på rett måte.

Å forstå reindriftens minimaliseringsprinsipp (Kalstad, 1999, 2005; P. A. Sara, 2007), reineierens *iesbirget* verdi, *birgehallasan* som væremåte (Henriksen) og kunne *gulahallasan* (E. M. Boine, 2005a) både språklig og kulturelt, vil utvilsomt kunne gjøre det enklere å *soabadit*, mekle. Noen av disse verdiene står direkte i motsetning til norsk kommunikasjonspraksis (den som tier, samtykker – eller verten har ansvar). Dette kan føre til misforståelser og

kommunikasjonsbrudd i stedet for dialog. Samisk kommunikasjonskunnskap må derfor være grunnleggende når forskriftene til meklingsparagrafen skal utformes. Vi bruker begrepet *soabahallan* om slik mekling. *Soabahallan* betyr også å enes, men hvis uenigheten er fastlåst, jfr. trinn på konfliktstigen, må det bringes inn en *soabadeaddji* (mekler).

Det foreligger også internasjonal forskning om sentrale primærnæringer hos urfolk som møter moderniseringen og hvordan slike møter ofte kan bli svært utfordrende. Denne type kunnskap kan også trekkes inn i arbeidet med utformingen av § 73. Både Maorienenes Hui prosess og Nord-Amerikanske folkegruppers talking- og peacemaking sirkel-prosesser likner på disse metodene for tenkning, forståelse og handling. Det finnes altså både et kunnskapsgrunnlag og flere velutprøvde og konkrete praksiser som taler til og samsvarer med det samiske urfolks-aspektet og ikke minst nødvendigheten av å ha både et samisk forståelsesgrunnlag og et samiskspråklig perspektiv. Spørsmålet er om den dialogbaserte møtemetoden innen gjenopprettende rett-området kan tilpasses den samiske kulturen og bidra til god problem- og konflikthåndtering og ny kunnskap om samhandling innen reindriften.

I merkejerdet. Det er viktig å holde kontroll på reinmerkene.

Foto: Jan Erik Henriksen

5. Konflikter i reindriften

5.1 Innledning

Selvstyreutvalget slår på side 62 fast at:

Det å eie rein gir for mange samer en sterk kulturell tilknytning og er en viktig identitetsbærer. I det en reindriftsutøver tilfredsstiller vilkårene for å eie rein, utløses en rekke rettigheter som understøtter retten til å eie rein. Vedkommende får tilgang til jakt, fiske, bruk av motoriserte kjøretøy i utmark, tilgang til hytter m.m. Dette bidrar til at det er attraktivt å eie rein uten nødvendigvis å drive i reindriften til daglig. Dette er reineiere som inngår i en siidaandel ut i fra familieforhold. De får rein i gave ved dåpen og andre begivenheter, og eier et visst antall dyr for å ha tilknytningen til reindriften. Reinen de eier forvaltes av siidaandelsleder eller av det familiemedlemmet som driver aktivt i siidaandelen.

Det å eie rein innebærer imidlertid en del forpliktelser (side 60):

Som reineier skal man ta hensyn til andre reineieres reindrift og ikke utnytte beitene på en slik måte at de forringes for andre reineiere. Reineieren må heller ikke hindre andre i deres rettmessige utøvelse av reindrift, jf. § 27. I tillegg skal reinen holdes under slikt tilsyn at den så vidt mulig hindres fra å volde skade, komme utenfor lovlig beiteområde eller sammenblandes med annen rein.

Det er reindriftsutøveren som eier reinen. Siidaen har rettigheter knyttet til beite.

Distriktsstyret og siidaandelen blir i praksis de som representerer disse rettighetene. Dette blir ikke alltid fulgt, og konflikter kan bli konsekvensen. Reindriftslovens § 73 omhandler mekling i interne konflikter. Men det er ikke så enkelt å skille mellom interne og eksterne konflikter. 8 av de 29 omtalte rettssakene er rettet mot Staten ved Landbruks- og matdepartementet. Vårt inntrykk er at en økende andel av reindriftsrelaterte konflikter også ender i rettssalen. Knut Petterson har derfor søkt opp og gjennomgått 29 reindriftsrelaterte dommer etter at 2007 loven trådte i kraft. Utgangspunktet har vært dommer registrert i Lovdata, og enkelte andre avgjørelser, med tilknytning til reinkonflikter. Søkeord i Lovdata har vært reindrift. Det ble søkt på sivile saker i alle tre instanser - tingrett, lagmannsrett og Høyesterett, jordskifterett, jordskifteoverrett og Utmarksdomstolen, samt straffesaker i alle tre instanser. I tillegg har Petterson mottatt noen upubliserte dommer, kjennelser og rettsbøker fra INFI (Indre Finnmark tingrett).

Da vi har vært opptatt av privatrettslige konflikter i reindriften, vil mange saker fra Lovdata der det offentlige er part, falle utenfor. Vi har likevel valgt ut en del av disse sakene, der dommene gir opplysninger om en underliggende privatrettslig konflikt.

Skjønnsaker holdes utenfor (søket har gitt treff på ekspropriasjonsskjønn og erstatningsskjønn for beiteskade etter reindriftsloven § 67-70b og erstatningsskjønn etter naturmangfoldloven). Saker om gjeldsordning der skyldneren er reineier, holdes utenfor (i slike saker er kreditorene den egentlige motpart). Straffesaker med tilknytning til reindrift tas

med i den grad de viser en underliggende privatrettslig konflikt. For eksempel vil brudd på dyrevelferdsloven og saker om motorferdsel i utmark falle utenfor.

Geografisk er gjennomgangen avgrenset til Troms og Finnmark, da prosjektet i utgangspunktet gjelder «Nord-samiske områder». Gjennomgangen er begrenset til de ti siste år, dvs. fra og med 2007 etter omfattende endringer ved en nye reindriftsloven av 2007. Der saken har vært behandlet i flere instanser, er utgangspunkt tatt i dommen fra den høyeste instans.

Vi har ikke fokusert på de rettslige sider av konflikten, men har vært mer opptatt av konflikthistorien, i den grad dommene gir informasjon om det. Vi har også vært opptatt av om og eventuelt i hvilken grad dommen faktisk bidrar til å løse den underliggende konflikten, der det lar seg lese ut av teksten. Konklusjonene vil bygge på Knut Pettersons tolking, basert på egen erfaring fra 27 år som dommer i Oslo tingrett og Indre Finnmark tingrett.

5.2 De utvalgte 29 sakene

1. Tvist om beiterettigheter mellom to siidaer som begge hevder beiterett basert på alders tids bruk. Den ene parten krevde at det skulle fastsettes høyeste antall rein som hver av partene kunne la beite i området. Både tingretten og lagmannsretten avviste å fastsette et slikt delingstall og viste til at sameieloven ikke kan brukes. I saken slår dommen fast at begge parter har beiterett, men til ulike tider. Bruksrettighetene til partene fremstår kvalitativt ulikt, og retten kan derfor vanskelig foreta en avveining mellom de to partsrettighetene. Anken ble ikke tillatt fremmet til Høyesterett.

2. Dette er den såkalte Jovsset Ante Sara saken som har fått stor mediemessig omtale. Han nektet å etterkomme kravet fra myndighetene om reduksjon av sitt reintall. Han vant frem mot staten både i tingretten og lagmannsretten. Tingretten mente at statens krav om reduksjon krenker eiendomsvernet etter EMK P 1-1 (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen tilleggsprotokoll 1 artikkel 1)⁴. Lagmannsretten forkastet statens anke, men forankret avgjørelsen i SP artikkel 27 (FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter)⁵. Vedtaket om reintallsreduksjon ville innebære at reindriftsutøveren ikke ville kunne drive reindrift med økonomisk overskudd. Selv om reindriftslovens bestemmelser om reintall og reintallsreduksjon har en rimelig og objektiv begrunnelse ut fra lovens formål, foreligger det en terskel for når et inngrep anses legitimt, også ved statlig regulering av reindriften, og terskelen for ulovlig inngrep var overskredet i dette tilfellet. Saken ble anket til Høyesterett som ga staten medhold. Saken vil trolig bragt inn for FN's menneskerettighetskomite. Sara har søkt Sametinget om støtte til oversettelse av sakens dokumenter, samt advokatutgifter. Søknaden er ennå ikke avgjort (juni 2018).

⁴ Enkelte rettigheter som reindrift er ansett som vernet av EMK P-1-1.

⁵ De sentrale konvensjonene for reindriften er FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (forkortet SP) artikkel 27, som er gjort til norsk lov gjennom menneskerettighetsloven, og ILO konvensjon 169 om urfolks og stammefolks rettigheter i selvstendige stater (ILO 169), som den norske staten har ratifisert, men bare gjort direkte gjeldende for Finnmark gjennom Finnmarksloven.

3. Sak mot LMD gjaldt spørsmål om en siida i reindriften har rettslig interesse av å få prøvd gyldigheten av Reindrifststyrets vedtak om fastsettelse av distriktsgrenser, og fylkesmannens vedtak om bruksregler. Lagmannsretten avviste saken med henvisning til at det etter Reindrifstloven §59, fjerde ledd er jordskifteretten og ikke tingretten, som er førsteinstansdomstol i saker om bruksregler.

4. Tvist mellom to reindriftssiidaer om rett til reinbeite. Dette er en konflikt fra slutten av 60-tallet, og det har vært prøvd ut mange ulike meklingstiltak. Stevning med krav om enerett til vinterbeite ble tatt ut 2014. Saksøker anførte at det var inngått en avtale i forbindelse med oppføring av et reinsperregjerde, og at dette senere ble stadfestet ved saksøkte siidas konkludente adferd (dvs. handling som får samme rettsvirkning som et muntlig eller skriftlig utsagn). I sin vurdering av dokument- og vitnebevis kom retten til at det ikke var sannsynlig at noen avtale var inngått. Saksøkte framsatte motkrav med krav om enerett for seg. Motkravet ble frafalt under hovedforhandling. Retten avsa frifinnelsesdom i hovedkravet. I følge dommen er det fastslått at X siida har beiterett i området, men overfor Y siida er det ikke snakk om en eksklusiv beiterett. Retten tok ikke stilling til omfanget av beiteretten i tvisteområdet for noen av de to siidaandeler. Teknisk sett oppnådde derfor saksøker ingenting med søksmålet.

5. Et helårsdistrikt/siida med to siidaandeler. Den ene siidaandelen ble med områdestyrets aksept overført til en annen reineier. Den andre siidaandelseieren påklaget områdestyrets vedtak bl.a. med begrunnelse at den nye siidaandelsinnehaveren ikke innfrir aktivitetskravet i reindrifstloven. Både fylkesmannen og reindrifststyret opprettholdt overføringsvedtaket. Det ble reist stevning mot staten. I saken kom det frem at distriktet i mange år ikke har drevet økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift. Lagmannsretten opprettholdt tingrettens dom og skrev bl.a.

Etter lagmannsrettens syn kan ikke aktivitetskravet i reindrifstloven § 15 annet ledd første punktum tolkes så strengt at det i praksis stenger for overføring av ansvaret som leder av siidaandel hvor det, som her, ikke er noen organisert, reindrifsfaglig forsvarlig drift i siidaen å delta i. Lagmannsretten er enig med tingretten i at hensynet til en god regel, lovens formål som angitt i § 1 og et godt resultat i den konkrete sak støtter opp om denne forståelsen. Med det som bakgrunn er lagmannsretten enig med tingretten i at aktivitetskravet i reindrifstloven § 15 annet ledd første punktum må anses oppfylt.

6. En reineier mot eget distrikt som hadde krevd at han halverte sitt reintall fra 1067 til 528. Reduksjonsplanen som helhet for distriktet og de enkelte reineierne er en del av bruksreglene, vedtatt av distriktstyret og områdetstyret. I 2013 skrev reineieren et brev til styret der han bestred reduksjonvedtaket og krevde prosentvis lik reduksjon blant alle siidaandelseierne. Distriktet avviste dette, og saksøker tok ut stevning. Tingretten bygde på en forståelse fra høyesterettsdommen i Jovsset Ánte Sara-saken der det het at det ikke er distriktet, men siidaen som selv skal lage en plan for reduksjon. En slik plan fordrer enighet, men Høyesterett har ikke tatt stilling til hvordan enstemmigheten skal komme til uttrykk. Retten kom til at distriktsstyrets vedtak ikke var et gyldig vedtak om øvre reintall pr siidaandel. Ei heller mente retten at det var inngått en bindende avtale om reintallsreduksjon. Dommen gav derfor

saksøker medhold i at det skal foretas en forholdsmessig reduksjon. Saken er anket til lagmannsretten.

7. Et reinbeitedistrikt mot LMD. Saken gjaldt et krav om at vedtak om beitebruksregler, fastsatt av Fylkesmannen i Finnmark den 24. oktober 2014 i medhold av reindriftsloven § 58 fjerde ledd, skulle kjennes ugyldig når det gjelder tildeling av et område til X sin siida. Søksmålet om ugyldig forvaltningsvedtak av regler for beitebruk i reindrift ble avvist. Det ble lagt til grunn at reindriftsloven § 59 gir jordskifteretten eksklusiv kompetanse når det gjelder beitebruksregler.

8. Reinbeitedistrikt X mot en tidligere reineier i distriktet, som i 1989 kjøpte en privat eiendom med den hensikt å bruke eiendommen til på- og avlastning for båttransport av reinflokk til sommerbeite. Etter at reineieren avvirket sin reindrift, krevde reinbeitedistriktet rett til fortsatt bruk av eiendommen til dette formål. Retten gav ikke distriktet medhold, særlig fordi flyttleien ikke var «tradisjonell», og fordi eiendommen ikke ellers kunne brukes til formålet uten at det var til vesentlig ulempe og skade for grunneier. Saksøkte ble også frifunnet for erstatningskravet. Saken ble anket til Høyesterett som kom til motsatt resultat av tingrett og lagmannsrett. Høyesterett kom til at reindriftslovens §22 første ledd gir reinbeitedistriktet fortsatt rett til å benytte området som inn- og avlastningsplass for reinen i forbindelse med flyttingen. Det ble uttalt at bestemmelsen skal forstås slik at den gir rett til flyttlei innenfor hele reinbeiteområdet, jfr reindriftsloven §4, og ikke er begrenset til det området hvor reindriftsutøveren har beiterett. Det alminnelige kravet til saklig grunn for å kunne benytte privat eiendom som flyttlei var tilfredsstillt.

9. To reineiere mot LMD med krav om at vedtak i klagenemnda for merkesaker ble kjent ugyldig på grunn av at vedtaket var i strid med reindriftsloven § 38. Hovedspørsmålet i saken var om fjerning av luddestat (merkesnitt i ørespissen) medførte en for stor endring i forhold til morens merke, og om dette var et brudd på det tradisjonelle merkesystemet. Retten kom under noe tvil til at merkeforvaltningens vedtak var i samsvar med loven.

10. Saken gjaldt deling av eiendeler mellom to ektefeller som hadde vært gift i 28 år, begge med tilknytning til reindriften. Verdien av siidaandelen ble skjønnsmessig fastsatt til 250 000 kroner. Summen var under den tidligere satsen for avviklingstilskudd. Retten fastsatte verdien av reinsdyr til slaktepris, ikke livdyrpris, da salg av en levende reinflokk ikke er realistisk under dagens forvaltningsregime. På grunn av ekteskapets varighet og ektefellenes innsats i reindriften og ved annen inntekt, ble eiendelene delt likt. Det var ikke grunnlag for vederlag, fordi det i realiteten ikke var saksøker som hadde hatt ansvaret for pass av reinen, selv om den var ført opp under hans siidaandel.

11. Et reinbeitedistrikt og en reineierfamilie, som i en årrekke hadde benyttet A-øya utenfor B-fjorden som sommerbeite, fikk ikke medhold i Utmarksdomstolen at de var eiere av deler av øya. Høyesterett uttalte innledningsvis at påståtte rettigheter ikke kunne bygges direkte på ILO-konvensjon nr. 169, men at tingsrettslige prinsipper skal anvendes på samiske premisser. Det ble vist til at staten hadde utøvd eierråderett over A-øya siden 1700-tallet. De fastboende

hadde også benyttet øyas utmarksressurser. På denne bakgrunn var det ikke tilstrekkelig grunnlag for å fastslå eiendomsrett på grunnlag av okkupasjon. Bruken hadde heller ikke vært tilstrekkelig intensiv og dominerende til å kunne fastslå eiendomsrett på grunnlag av alders tids bruk. Å avgjøre pengekrav som var avledet av den påståtte eiendomsretten, falt utenfor Utmarksdomstolens kompetanse.

12. Fem siidaer begjærte i 2014 midlertidig forføyning overfor X siida med påstand om umiddelbar utskilling av reinsdyr i sammenblandet flokk. Indre Finnmark tingrett avsa en kjennelse om at begjæringen ikke tas til følge. Tingretten kom til at partene skulle hver dekke sine sakskostnader, noe som strider imot hovedregelen om at tapende part også bærer motpartens sakskostnader. Begrunnelsen var at den vinnende part kunne bebreides for at det ble sak. Denne delen av kjennelsen ble påanket til lagmannsretten som forkastet anken. Begrunnelsen var at den vinnende part kunne bebreides for at det ble sak ved at han ikke la til rette for at skillingen skjedde tidligere på vinteren.

13. Reinbeitedistrikt X mot reinbeitedistrikt Y om retten til reinbeite i et tvisteområde. Denne saken er grundigere gjennomgått i kap 5.3.

14. Reinbeitedistrikt X mot Y siida. Saken gjaldt en tvist om retten til vinterbeite for rein i en del av fellesbeiteområde. Ankende part ved reineiere i reinbeitedistrikt X fikk i lagmannsretten medhold i at de også - ved alders tids bruk - hadde ervervet beiterett i en del av det området ankemotparten mente de hadde enerett til. Lagmannsretten skriver at de ikke trenger å ta stilling til om retten er eksklusiv eller om det også kan være andre siidaer som har opparbeidet mer avgrensede rettigheter i tvisteområdet. Det er tilstrekkelig å konstatere at distrikt X ikke har opparbeidet noen særskilt rett til vinterbeite, noe de heller ikke har anført. Reineierne i reinbeitedistrikt X kjennes uberettiget til vinterbeite innenfor tvisteområdet.

15. Reinbeitedistrikt X ved tre siidaer gikk til sak mot staten og mot distrikt Y og distrikt Z i nabokommunen og krevde enerett på beiteområder i nabokommunen. Saksøker og staten inngikk avtale om å stanse saken inntil det forelå dom mellom de tre private partene. Saksøker tapte saken i tingretten. Lagmannsretten forkastet anken over tingrettens dom, med unntak av deler av sakskostnadsavgjørelsen og tapende part (saksøker) måtte dekke sakskostnadene på ca. 8 millioner kroner.

16. Tre barnebarn av reindriftssamen NN reiste i 2010 sak mot staten med krav om erstatning etter vedtaket av reindrifftsloven av 2007. Etterkommerne gjorde gjeldende at staten gjennom reindrifftsloven av 2007 hadde gitt bort deres reindrifftsrettigheter til siidaene. Det ble gjort gjeldende at dette var i strid med EMK tilleggsprotokoll 1 artikkel 1. Lagmannsretten fant i likhet med tingretten at reindrifftsloven av 2007 ikke innebar noen slik krenkelse, og at det ikke forelå noe erstatningsansvar for staten. Dommen har en forhistorie fra 2008 da etterkommere av NN, herunder de ankende parter i nærværende sak, reiste søksmål mot staten ved LMD med påstand om at statens vedtak 29. september 1966 om å nekte NN henvisning til ny reindrift i X distrikt var ugyldig. Det ble også krevd erstatning. Ved Oslo tingretts dom 12. januar 2009 ble staten frifunnet. Dommen ble anket, og ved Borgarting lagmannsretts dom 22.

oktober 2009 ble anken forkastet. Videre anke til Høyesterett ble ved ankeutvalgets beslutning 11. februar 2010 ikke tillatt fremmet.

17. Saken gjaldt skifteoppgjør mellom søsken. Saksøker krevde i forhold til sine søsken å få overta ansvaret som leder av en siidaandel, samt rein og reinmerke tilhørende dødsboet etter foreldrene. Saksgangen var Indre Finnmark tingrett 2008- Hålogaland lagmannsrett 2010 - Høyesterett 2011. Høyesterett kom til at kravet om å få overta ansvaret som leder etter reindriftsloven § 15 fjerde ledd ikke kunne føre frem og at uenigheten måtte løses etter skifteloven § 61. Den ankende part oppfylte ikke vilkårene i § 61 annet ledd for å kreve lederansvaret for siidaandelen utlagt til seg.

18. Reinbeitedistrikt X saksøkte reinbeitedistrikt Y for å kunne bruke et beiteområde. Saksgangen var Indre Finnmark tingrett 2008, Hålogaland lagmannsrett 2009. Anke til Høyesterett ble nektet fremmet. Lagmannsretten var enig med tingretten i at distrikt Y etter gjeldende regulering har eksklusiv rett til høst- og vinterbeite i tvisteområdet. Tvisteområdets beliggenhet tilsier at det inngår og har inngått som en sentral del i distrikt Y's tradisjonelle flyttesystem mellom sommerbeitene nord/nordøst for tvisteområdet og vinterbeitene sør for A-elva. Lagmannsretten uttaler: «Det synes videre klart og er, så vidt skjønnes, ubestridt at tvisteområdet, etter stengningen av grensen mellom Norge/Sverige og Finland/Russland i 1852, ikke inngår som noen nødvendig eller naturlig del av distrikt X sin flyttlei mellom sommerbeitene nord/nordvest for tvisteområdet og vinterbeitene i syd.» Ankende part, reinbeitedistrikt X sine anførslor om at det har rettigheter i området med grunnlag i alders tids bruk eller med grunnlag i distriktets status som fellesbeitedistrikt, førte ikke frem.

19. Parter i saken var reinbeitedistrikt X mot nabo distrikt Y der X kom med krav om skilling før flytting til høstbeite. Tingretten opphevet en midlertidig forføyning i tvisten mellom de to reinbeitedistriktene. Tvisten gjaldt spørsmålet om hvor en sammenblandet reinflokk skulle skilles. Lagmannsretten kom til at det ikke lenger forelå rettslig interesse etter at reinflokken var blitt skilt nær reinbeitedistriktenes høstbeiter. Sakskostnader ble ikke tilkjent for noen instanser.

20. Saken gjaldt overprøving av Reindriftsjefens vedtak etter reineierens klage over avslag på driftstilskudd. Reineieren anførte at vedtaket var ugyldig på grunn av feil rettsanvendelse og at det var lagt feil faktum til grunn med hensyn til antall rein i driftsenheten. Reineieren fikk ikke medhold, og lagmannsretten forkastet en reineiers anke over tingrettens dom. Høyesterett nektet anken fremmet.

Dette ser ut til å likne en historie som en reineier i et annet fylke fortalte senere. Han hadde liten tiltro til de ansatte på reindriftskontoret: «Dem vet ikke nok, dem e for fornorska, æ har dårlig tru på dem». For eksempel fikk han ikke tilskudd fra reindriftsforvaltningen fordi han hadde fem rein for mye. Han har da ca 500 rein, og det gjaldt til 1. april. 10 april hadde jerven drept 10 rein, «da var æ under tilskudds- antallet». Han hadde vist til en nabo, som fikk dokumentert hvor mange rein som ble drept på en uke, men fikk fortsatt ikke tilskudd selv om han hadde rett antall. «Dem sa «vi må følge loven», og at «det må være nulltoleranse», sier dem. Helt absurd.»

21. En siida X reiste søksmål mot et felles reinbeitedistrikt. Saken gjaldt spørsmålet om en siida i reindriften er part og kan reise sak mot sitt reinbeitedistrikt med krav om erstatning for skadevirkninger forårsaket av et steinbrudd som er lokalisert innenfor siidaens bruksområde og fellesreinbeitedistriktets område. Distriktet hadde gjort avtale med steinbruddfirmaet. Forut for avtaleinngåelsen var det en forhandlingsprosess, hvor det blant annet var spørsmål om X siida skulle være part. Saken ble behandlet på styremøte i fellesreinbeitedistriktet i 2002, hvor følgende er protokollert:

Siidabegrepet i avtalen tas ut (gjelder X siida). Begrunnelse: Vinterbeitene er på nåværende tidspunkt ikke fordelt til det enkelte distrikt og siida, og derfor synes det riktig å sløyfe siidabegrepet i avtalen. I tillegg nevnes at området ligger midt i flytteleia, og derfor blir mange distrikt og siidaer berørt. Reinbeiteinteressene må derfor foreløpig representeres av fellesreinbeitedistriktet. Eventuelle erstatninger til berørte distrikt og siidaer må derfor foretas av fellesreinbeitedistriktet, etter en fordelingsnøkkel utarbeidet av fellesreinbeitedistriktet i samråd med berørte distrikt og siidaer. Vedtaket ble opprettholdt i styremøte året etter, dog med tilføyelsen om at avtalen underskrives av fellesreinbeitedistriktets formann og NN i siidaen. Da det ikke lyktes partene å komme frem til enighet, ble saken brakt inn for forliksrådet som besluttet å henvise saken til tingretten. Tingretten drøftet siidabegrepet og kom til at saksøker hadde partsevne. Retten fastsatte en fordelingsnøkkel for utbetalt og fremtidig erstatning mellom partene.

Dommen ble ikke anket.

22. En svensk reindriftsutøver ble av norsk politi etter anmodning fra Reindriftsforvaltningen i medhold av politiloven § 5, jf. § 7 første ledd nr. 3, pålagt å stanse innflytting av rein i et bestemt område. Pålegget omfattet også å bringe ut rein som var ført inn i området. Pålegget ble ikke etterkommet. Reindriftsutøveren ble ilagt et forelegg som ikke ble vedtatt. Saken ble derfor oversendt til Nord Troms tingrett som avsa dom og fastholdt boten. Dommen ble anket til Hålogaland lagmannsrett. Lagmannsretten la til grunn at det med «lovbrudd» i politiloven § 7 første ledd nr. 3 menes straffbar handling i objektiv forstand. Noe straffbart forhold var ikke påvist knyttet til reinbeitingen, og politiets pålegg var ugyldig som enkeltvedtak. Ut fra lydighetsplikten må man rette seg etter pålegg fra politiet gitt i medhold av politiloven § 5, jf. § 7, også om vedtaket er beheftet med feil. Ut fra karakteren av inngrephjemmelen, realiteten av inngrepet og det rettighetsforhold inngrepet gjaldt, kom lagmannsretten til at det likevel ikke forelå plikt for tiltalte å adlyde det ugyldige pålegget utstedt av politiet. Unnlåtelsen av å følge pålegget kunne derfor ikke straffes.

23. Ved tiltalebeslutning utferdiget av Østfinnmark politidistrikt ble A og B satt under tiltale ved Indre Finnmark tingrett for under andre særdeles skjerpene omstendigheter, å ha skadet en annen på legeme eller helbred. Saksgangen var Indre Finnmark tingrett - Hålogaland lagmannsrett samme år. I tingretten ble B ble frifunnet, mens A ble dømt til fengsel i 60 dager og å betale 3000 kr i erstatning til fornærmede C. A anket dommen til lagmannsretten som skriver:

A, B og fornærmede er reineiere. De tilhører forskjellige siidaer, men innenfor samme flytteområde. Siidaområdene grenser til hverandre, noe som til tider har medført sammenblandinger. I oktober 2009 oppstod det i en slik forbindelse en konflikt mellom A og fornærmede, som resulterte i at A anmeldte fornærmede for trusler. Fornærmede

bekreftet konflikten, men hevdet at det var tiltalte som opptrådte truende. Forholdet har ikke resultert i tiltale mot noen av partene. Nyttårsaften var både de to tiltalte og fornærmede på et utested. Etterpå havnet de på en privat fest der det oppstod en konfrontasjon som endte med at fornærmede ble påført en legemsskade. Det framgår av dommen at det ble gitt motstridende forklaringer på hva som hadde skjedd.

Lagmannsretten lar tvilen komme tiltalte til gode og frifinner A.

24. En mann ble frifunnet i tingretten for alvorlige trusler om drap mot flere tilstedeværende i en gjeterhytte, og for kjøring av snøscooter med promille. Påtalemyndigheten anket over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Tiltalte ble, under dissens, idømt 21 dager ubetinget fengsel og 20 000 kr i bot. Saksgangen var Indre Finnmark tingrett og deretter Hålogaland lagmannsrett. Anke til Høyesterett ble nektet fremmet.

Det er ubestridt, og lagmannsretten legger til grunn, at tiltalte om kvelden kom kjørende på snøscooter fra egen gjeterhytte i området, ca. 1 km unna, til N's gjeterhytte i nærheten av A. Tiltalte og N er bekjente, og har tidligere vært i samme reinbeitedistrikt. Tiltalte har forklart at han har følt seg provosert ut av reindriften til familien N. Til stede på hytta var N og hans to barnebarn på 15 og 6 år. Tiltalte gikk inn i hytta. Det er noe uvisst hvor lenge han var der, muligens omkring en time. På et tidspunkt brukte det ene barnebarnet sin mobiltelefon til å gjøre et fem minutters opptak av det som skjedde. Lagmannsrettens flertall, de tre fagdommerne og tre av meddommerne, fant bevist ut over rimelig tvil at tiltalte var høyrøstet, bannet og slo i bordet mens han var på N's hytte. Han kom uanmeldt, uten å ha fått noen spesiell oppfordring om å komme. Han sa noe i retning av at familien N ikke hadde opptrådt slik de skulle overfor hans bror, og han sa han skulle banke E til han blødde i øynene og at han skulle skyte dem med AG3. Trusselen om å skyte ble gjentatt, og ble knyttet både til når de hentet vann i nærheten av tiltaltes hytte og når de var ute og kjørte. Han sa han skulle få hjelp av kompiser. Flertallet har ved bevisvurderingen lagt avgjørende vekt på forklaringene til de tre tilstedeværende på hytta, samt forklaringen til en annen som kom til stedet, og forklaringen til en politiførstebetjent som hørte mobilopptaket som barnebarnet gjorde denne kvelden. Lagmannsrettens flertall anså at vitnene i all hovedsak har forklart seg sammenfallende, og hadde ingen holdepunkter for at de har laget en historie for å skade tiltalte. Lagmannsrettens mindretall fant bevist ut over rimelig tvil at tiltalte fremsatte en trussel om å skyte med AG3, men fant det ikke bevist at trusselen var skikket til å fremkalle alvorlig frykt. Det forelå allerede en konflikt mellom tiltalte og de fornærmede, og tiltaltes utsagn inngår i en ikke uvanlig måte å krangle på.

25. Saken gikk i Indre Finnmark tingrett i 2007. En 47 år gammel mann ble dømt for trusler og vold mot personer i nær slekt, skadeverk, samt vold mot offentlig tjenestemenn til fengsel i fem måneder, hvorav 74 dagers varetektsfradrag. Den resterende del av straffen ble gjort betinget, bl.a. på det særlige vilkår at han møter til mekling i konfliktråd og oppfyller eventuelt inngåtte avtaler. Behandlingen i konfliktråd bør involvere slekt og medlemmer i tiltaltes reindriftssiida ut fra tankegangen om Restorative Justice, og mekler bør ha kunnskaper i samisk språk og kultur.

Etter at saken var tatt opp til doms, besluttet retten å dele avgjørelsen med hjemmel i straffeprosessloven §288. Det ble deretter avsagt kjennelse der avgjørelsen ble begrenset til

skyldspørsmålet. Etter at kjennelsen der tiltalte ble kjent skyldig, var avsagt, ble saken oversendt Kriminalomsorgen for gjennomføring av personundersøkelse. Retten begrunnet dette slik: «En personundersøkelse vil kunne avklare disse forhold nærmere og legge grunnlaget for en eventuell behandling i konfliktråd eller annen mekling. Det bør således undersøkes nærmere hvem som bør delta i disse samtaler og hvordan meklingen eventuelt bør gjennomføres. I denne prosessen vil kunnskaper om samisk språk, kultur og reindrift være av betydning. Bistand fra hjelpeapparat kan også være nødvendig. Politiets deltakelse kan være formålstjenlig».

26. To reindriftsutøvere f. i 1983 og 1987 ble i tingretten frifunnet, men i lagmannsretten domfelt for bedragerier ved søknader om erstatning for rovviltskader på rein. De tiltalte er reindriftsutøvere med hver sin siidaandel i en siida med seks siidandeler. Lagmannsretten fant bevist at de selv hadde påført rein skader og søkt rovilterstatning for dem. De ble videre domfelt for reintyverier, og overtredelser av dyrevelferdsloven og domfelt for bedragerier ved søknader om erstatning for rovviltskader på rein. Bakgrunnen for tiltalepunktet om reintyveri er beskrevet slik i tingrettens dom:

Ifølge brev fra Reindriftsforvaltningen til Statens Naturoppsyn, SNO, hadde representanter for SNO levert ører fra 6 eller 7 kadavre, for vurdering i merkenemnda. Merkenemnda konkluderte med at flere av kadavrene var blitt ommerket. På grunn av konfliktene i siidaen og hendelsene på A sted i mai, anmodet siidaen ved de fire andre siidaandelsledere om at politiet og en merkekyndig var til stede under arbeidet i merkegerdet. Arbeidet medførte at politiet beslagla og tvangsslaktet rein som ble antatt å være ommerket. Lagmannsretten fant, som tingretten, bevist utover rimelig tvil at de fem reinene som ble avlivet, var blitt ommerket til fordel for de tiltalte og deres nærstående, at det hadde skjedd kort tid forut for avlivningen og innenfor et tidsrom som omfatter det tidspunkt da de tiltalte - på sin ferd mot N - passerte det sted ommerkingen skjedde. Lagmannsretten fant også bevist at de selv hadde påført rein skader og søkt rovilterstatning for dem. I 2011 var det et møte der fagfolk var enige om at «noen kadavre har perforeringer med bloduttredelser som ikke kan skyldes rovdyrtenner eller ørneklør». Både lagmannsretten og tingretten fant det hevet over rimelig tvil at de skader som var påført reinene var påført dem av mennesker, ikke av rovvilt. Lagmannsretten avviste også de tiltaltes påstander om at beskyldningene mot dem skyldes interne konflikter i siidaen. Lagmannsretten skrev at det er ingen holdepunkter for at det var konflikter innad i siidaen av en slik karakter at det ga øvrige siidaandelseiere noen som helst rimelig foranledning til eller motiv for å begå straffbare handlinger i den hensikt å inkriminere de tiltalte. Interne stridigheter om vinterbeitene på dette tidspunkt som kan forklare handlinger med sikte på inkriminering av de tiltalte, er det heller ikke holdepunkter for. Spørsmålet om deling av vinterbeitene synes først å være blitt tatt opp av de øvrige siidaandelseiere høsten 2013 og da med bakgrunn i de forhold som omfattes av tiltalen i denne saken.

Mattilsynet har vedtatt å frata de to retten til å drive med rein. Dette vedtaket er anket til Mattilsynets klageorgan.

27. Distrikt X stevnet nabolagdistrikt Y og krevde eksklusiv rett til et reinbeiteområde. Dommen avviste kravet og er rettskraftig da den ikke ble anket. Distrikt X må betale sine egne sakskostnader på kr 1 214 766 samt motpartens sakskostnader på kr 726 068, til sammen kr 1 940 835.

Vi omtaler saken grundigere i kap 5.4.

28. Saken gjaldt en siidaandelsleders pålegg om reintallsreduksjon for hans søster og hennes to barn. I 1994 flyttet søster og hennes mann med 150-200 rein til driftsenheten. Siidaandelslederen aksepterte ikke denne innflyttingen, noe han har forklart at han ga uttrykk for overfor sin far, som på det tidspunktet var innehaver av driftsenheten. Likevel må han i ettertid sies å ha akseptert det reintall søsteren og hennes familie hadde da. Retten viser til at han frivillig overtok driftsenheten i 1997, og at han da var klar over søsters og hennes families reintall, som har holdt seg på noenlunde samme nivå i hele perioden. Videre vises til at han helt fra 1997/98 og frem til 2001/02 har ført opp søsteren og familien hennes på de årlige reindriftnmeldingene. På et tidspunkt oppsto det uenighet mellom saksøker og søster om utbetaling av rovvilterstatning. I 2001 ble det avsagt uteblivelsesdom i forliksrådet med bakgrunn i manglende utbetaling av rovvilterstatning. Saksøker ble der dømt til å betale kr 118.555,- til søstera. På reindriftnmeldingen for 2001/02 meldte han at han ønsket henne og familien hennes strøket på grunn av samarbeidsproblemer. Reindriftnforvaltningen innkalte så partene samt NN til et møte i 2003, der formålet var å finne en løsning på konflikten som var oppstått. Avtale kom imidlertid ikke i stand. Saken gikk i tingretten der siidaandelsinnehaveren ikke fikk medhold i at søstera må redusere reintallet sitt. Lagmannsretten omgjorde dommen, der søstera og hennes to barn ble dømt til å redusere reintallet til 20 rein hver.

29. Sak om fastsettelse av reintall: Et distrikt hadde i et årsmøtevedtak om bruksreglene vedtatt å tilpasse distriktets samlede reintall fra 14000 til 10000 ved at noen siidandeler må redusere, mens andre igjen kan øke sitt reintall. To av siidandelslederne klagde på områdestyrets behandling av saken, og distriktet fikk en frist til å ferdigstille «manglene» i bruksreglene. Saksøker klagde på reintallsfastsettingen og mente at distriktets reintall skulle være 14000 slik som reindriftnstyret hadde fastsatt tidligere. Områdestyret godkjente senere bruksreglene uten at de tre klagene er kommentert i saksfremlegget. Senere i prosessen varslet reindriftnforvaltningen en mulig omgjøring av vedtaket om reduksjonsplan grunnet manglende samtykke fra samtlige siidaandelsledere. I et brev fire måneder senere har reindriftnforvaltningen endret oppfatning og anser likevel distriktets vedtak som gyldig. Fylkesmannen opprettholdt vedtaket etter en klagebehandling. Samme standpunkt kom også reindriftnstyret til. Saksøker tok da ut stevning i 2015 mot distriktet som ba om at saken avvises. Tingretten gjør en tilsvarende vurdering som i vår tidligere nevnte sak 6 og gir siidaandelsinnehaveren rett til å ha inntil 10,25 % av det til enhver tid gjeldende reintall for hele distriktet. Distriktet dømmes også til å betale deler av reineiers sakskostnader på kr. 180.000. De totale sakskostnadene i saken var 526.000. Saken er anket til lagmannsretten.

Disse 29 sakene fordeler seg slik med hensyn til konflikttypen:

Konflikter om reinbeiteområde: 8 (1- 4 -11- 13 -14 - 15- 18 - 27)
Konflikter om reintallsreduksjon: 4 (2 - 6 - 28 - 29)
Konflikter om rett til å drive reindrift/siidandel: 3 (5 -16 -17)
Tvist om bruksregler: 2 (3 - 7)
Krav om skilling før flytting: 2 (12 - 19)
Klage på fordeling av bo etter skilsmisse: 1 (10)
Klage – merkenemndas endring av et reinmerke: 1 (9)
Distriktsintern konflikt om rett til å signere ekstern erstatningsavtale for tapt reinbeite: 1 (21)
Klage – avslag på driftstilskott: 1 (20)
Reintyveri/påført skade på rein for å få utbetalt rovdyrerstatning: 1 (26)
Trusler/vold i ruspåvirket tilstand pga sammenblanding/annen uenighet om reindrift: 3 (23 - 24 - 25)
Tvist om flyttlei:1 (8)
Grenseoverskridende tvist mellom svenske reineiere og Norge: 1 (22)

Ser vi sakene i forhold til nivåer, fordeles de slik:

- a. Mellom enkeltpersoner 3 (10 - 23 - 24)
- b. Innen familie/siidandel 3 (17 - 25 - 28)
- c. Innen siidaen 1 (5)
- d. Mellom siidaer 4 (1- 4 - 2 - 26)
- e. Distrikt mot siida: 6 (6 - 8 -14 - 21 - 27- 29)
- f. Mellom distrikter 4 (13 - 15 - 18 - 19)
- g. Mot staten/grunneier 8 (2 - 3 - 7- 9 - 11-16 - 20 - 22)

Mot slutten av prosjekttiden har Høyesterett avsagt tre dommer som alle har vakt nasjonal interesse, den ene også internasjonal oppsikt: Sara-saken, Nesseby bygdelaug mot Fefo-saken og til sist saken mellom Femund Sijte og lokale bønder. Sakene kommer sannsynligvis til å få både rettslige og politiske etterspill. Dommen i Sara-saken stiller bl.a. spørsmål om reindriftslovens krav til reduksjon av reintall i en siida. Sametinget har tatt til orde for og har bevilget midler til å påvirke en revisjon av reindriftsloven. Sametinget styrker nå sin reindriftsfaglige kompetanse med to stillinger. Nesseby-saken berører maktforholdet mellom Finnmarkseiendommen og private parter som krever bruks- og eierrettigheter, herunder rettighetene til reindriften. Saken har også avstedkommet diskusjoner om Sametingets og Finnmark fylkeskommunes styringsrett over Fefo. Høyesterett har i dommen i Femund Sijte-saken ikke bare anbefalt endring i Reindriftsloven, men også uttalt seg svært kritisk. Avsnitt 66 i dommen lyder slik:

Når man leser lovforarbeidene gir disse et klart preg av å være skrevet i en tid hvor synet på samenes rettigheter var et annet enn i dag. Gjennomgangen av de eldste forarbeidene viser en lite ærerik historie og en nedvurdering av samisk reindrift sammenholdt med jordbrukets interesser som det ikke er grunnlag for. Etter mitt syn er det blant annet ut fra dette uheldig at reglene for ansvar og erstatning ikke ble revidert i forbindelse med vedtakelsen av reindriftsloven av 2007.

Rett24⁶ skriver om dette og fra dommen siteres:

Høyesterett tar imidlertid et oppgjør med lovgivers håndtering av regelverket. Tidligere lovgivningsarbeid karakteriseres av Høyesterett til å bære preg av å være skrevet i en tid hvor synet på samenes rettigheter var et annet enn i dag. Det uttales videre at de eldste forarbeidene viser en lite ærerik historie, og en nedvurdering av samisk reindrift sammenholdt med jordbrukets interesser, som det ikke er grunnlag for i dag.

Høyesterett fastslo videre at saken illustrerer hvorfor det er nødvendig med en snarlig revisjon av reindriftsloven, og at det i senere lovgivningsarbeid er nødvendig å ta hensyn til den samiske dimensjonen, herunder kravet til positiv forskjellsbehandling som kan følge av diskrimineringsvernet. Dette vil være relevant også i andre saker som gjelder samiske spørsmål, både ved regeltolkning og for senere lovgivningsarbeid.

Alle rettsavgjørelsene berører forhold i reindriften som indirekte viser seg i en del av de konfliktene som idag betegnes som "interne" og sivilrettslige oppgjør mellom reineiere eller andre private parter. En rekke saker betegnes derfor av reineiere som «myndighetsskape». Norske myndigheters medvirkning til at det oppstår konflikter mellom reineiere er langt fra synlige, enn si tas opp som grunnlag for konflikt i retten. En rekke av de forordninger som myndigheter har kommet med og som påvirker forhold mellom reineiere, ligger langt tilbake i tid. De er fra en tid da synet på samiske rettigheter var annerledes og mindre utviklet enn i dag. Det samme gjelder lovgrunnlaget og rettspraksis, både i norske domstoler og internasjonale organer. Også synet på alternativ tvisteløsning og gjenopprettende rett (Restorative Justice) har endret seg de senere år.

En samisk jurist sier:

I bunn og grunn er det en kamp om arealer. Noen områder tilhører kun en siida, andre er felles. Noen må være felles, delvis pga. flytting, og noen bruker beitene på tidlig vinter, noen senere. I fellesområder er det desto mere konfliktpotensial, og klare regler ikke alltid enkelt, hvis en siida beiter der om høsten, og så en annen senere på året, er det kritisk at man ikke kan ha en sånn beiting at man beiter ned. Det er vanskelig å regulere, det krever litt mere, vanskeligere å lage gode regler for sånne fellesbeiteområder, må ha en viss fleksibilitet, men noen må ligge fast, beitetider og sånn, andre må avtales etter hvert. Det er avhengig av et godt samarbeidsklima.

I muntlige presentasjoner av selvstyreutvalgets rapport, har utvalgets leder brukt begrepet allmenningens tragedie som hovedforklaring på konfliktene. Fra et møte i Selvstyreutvalget kom «allmenningens tragedie»⁷ opp som tema, og det ble stilt spørsmål fra forvaltningen om hvorfor har ikke selvstyret fungert? Dette handler om allmenningens tragedie som innafor reindriften er som et spill, et teoretisk dilemma om hvordan aktørene forholder seg til et felles ressursområde. Hver enkelt optimaliserer til egen nytte og utnytter

⁶ Rett24 er et uavhengig presseorgan (se <https://rett24.no/articles/hoyesterett-ber-om-ending-av-reindriftsloven>, lastet ned august 2018).

⁷ Ivar Bjørklund og Andrei Marin stiller spørsmål om det er riktig å bruke begrepet allmenning om Finnmarksvidda (Bjørklund & Marin, 2015)

fellesressursen slik at fellesressursen mister sin verdi ... Hva skal til for å endre allmenningens tragedie? Reineierne er hersa med av ytre krefter.

Allmenningens tragedie er et spillteoretisk begrep som viser til hvordan manglende dialog mellom aktører som forvalter et felles ressursområde, bidrar til at hver enkelt da søker å optimalisere fellesressursen til egen nytte. Resultatet blir da at den samlede bruken av fellesressurser overstiger en avtalt bærekraftig bruk⁸. Her sammenliknes det med hva som skjedde i koloniene, og det refereres til Elinor Ostrom, nobelpristaker i økonomi⁹.

Selvstyreutvalgets leder sier:

Det er aldri for seint å få det til å fungere: Vi starter i det små, utvikler kompetanseopplegg i reindrifta, om rettigheter og plikter, det er satt av penger i arbeidsgrupper i reindrifftsavtalen. Man må se på det samiske sivilsamfunnet. Det har ikke noen felles organisasjon som bidrar til felles utvikling, slik som for eksempel felles møter, tema- og fagkonferanser, som på mange områder. Det trengs en sentral organisasjon, ikke veldig dyr, men ikke som NRL. Man bør legge ned reindrifftsstyret, ta ut disse fra staten og omdisponere, slik at det ikke blir gissel for gjennomføring av statens politikk. En byråkrat har ikke nubbessjans til å forvalte alle disse klagene uten reindrifftsstyret. Man må gjøre noe i forvaltningen. Takk til alle de som har bidratt, særlig sterkt er det å møte reindrifftsfolk. Det har ikke stått på å fortelle, så får vi se hvordan det går.

På et møte på Samisk Høgskole var det flere som berørte dette:

Myndighetenes kunnskap handler om at deres utgangspunkt er at de har mer kunnskap, men da mener jeg at de må først ta utgangspunkt i seg sjøl, for de opptrer jo som modeller og markedsfører en del saker hvor de avstedkommer konflikter. De opptrer som modeller administrativt, eller som tredje personer: men hvor mye kunnskap skal legges til grunn for det her? Det er masse eksempler på dette, møter hvor myndighetene har overtatt bruksregelstyringen: «tegn grensen for din siida!» Masse streker hit eller dit, uten av man kunne bruke en kunnskap for dette. Myndighetene opptrer som de ikke har noen kunnskap. Da får reindrifftsutøveren det inntrykk at de ikke har egenkunnskap.

I forhold til det med grenser: jeg er ikke avvisende til at de må være der, men det er slike grenser som ikke er tegna, men som er verbalt begrunnet. Tradisjonelt har det ikke vært brukt kart, det er et nytt medium som kan bidra til å heve konfliktnivået.

Ofte brukes reinen som den skyldige, som den som avstedkommer konflikt. Men det er å se bort fra. Man fraskriver seg ansvar, gir reinen skylda, det hører også til det her kunnskapsgrunnlaget, også forholdet til ikke-menneskelige aktører ... Et annet eksempel er dommer som blir omgjort fordi man har historiske kilder, for eksempel i Karasjok: Man tegna vinterbeitedistrikt, og da ble det sagt: "Holder du på med å tegne nye vinterbeiter til deg sjøl?" Man må være obs på at det kan være konfliktskapende. Kan man ha en avtale mellom to siidaer bare ved å beskrive? Men hva med å forstå kartet? Er det et viktig poeng? Ta for eksempel "Det dalsøkket der har alltid fungert som gjerde". Jeg tror kart kan bidra til misforståelser, f.eks. hva avløses det av? et elveleie? Det kan være en åpning i skogen. Det er masse sånne ting i landskapet som er en helhet som reineierne vet om og vet å utnytte, f.eks. hvis reinen går dit, så mister man rein, de drar langt avsted. Hvordan vandrer rein i terreng? Hvordan har mennesker mulighet til å ha oversikt og kontroll? At man forstår de her termene og kategoriene på et terreng: Alle er jo ikke

⁸ Ottar Brox omhandler «allmenningens tragedie» i sin siste bok der han analyserer dagens fiskeri – og reindriftpolitikk (Brox, 2016).

⁹ Se <http://www.elinorostrom.com>; og f.eks. Ostrom, E. (2015). *Governing the commons*. Cambridge University Press.

navngitt, sammenlikn med jordskifteretten: Det er en fordel at det er en sånn som kan være ute i terrenget. Man forholder seg til hvordan det ser ut. Og når det gjelder kart: Hva for slags kart anvender man, hvem har laget dem, iblant er kartene feilaktige ... Problemet med et kart er hvis du ikke har vært der, f. eks. i forhold til et ytre inngrep, fra utbyggerens side. Hvis det går en trekkvei forbi det her området: Problemet kan ikke vedtas i et kommunestyremøte. Det fungerer bare dersom reinen velger å gå der, da nytter det svært lite at man har et kart, det er et stort misforhold mellom en realitet og et kart.

Bruk av kart som metode i forvaltningens styring av reindriften går igjen som en metode gjennom hele prosjektarbeidet. Forvaltningen bruker det, som for dem, er en grei og uproblematisk, nøytral metode, og slik regelverket har bestemt. Reineiere kjenner seg ikke igjen i forvaltningens kart og deres terreng. Reineierne forstår av terrenget er basert på reinens vandring, klima, is, snø, vind, elver og bekker og vann som går opp eller fryser (dvs. «året» slik folk uttrykker det) som varierer fra år til år, årstid til årstid – og ikke lar seg tegne inn på forvaltningens flate, to-dimensjonale papir-kart. Forskere ser hvordan kart kan brukes til å underlegge seg og således styre folks meninger, handlinger og forståelser av et terreng, et landskap og en politikk. Det er en metode for styring og forvaltning av koloniserte landområder som går igjen over alt der vestlig, først og fremst europeisk overtakelse av landområder, har skjedd bl.a. ved hjelp av slik kart-legging av landskapet. Kartografi er læren om slik kartlegging, en vestlig vitenskapelig måte å lese terrenget på. Men man kan «lese» et terreng, et landskap, på minst tre ulike måter: «Kartet» over et landskap kan være et kognitivt system, altså den bevisste kunnskapsbaserte måten å lese et landskap på. Men slik lesning er svært forskjellig fra kultur til kultur. Dette kommer tydelig frem i noen av de møtene vi har vært med på der reineiere for eksempel skal tegne flyttveiene inn i forvaltningens kart. Vi så at dette ikke gir mening, og at det handler om to ikke-sammenfallende systemer for terrengforståelse.

Et kart kan også være uttrykk for materiell kultur. For eksempel ser man dette tydelig når myndighetene skal forhandle om et terreng som inneholder et hellig fjell eller gravplasser. Det har tatt mange års kamp, og ikke bare i Norge, for å nedfelle et lovverk som gjør det vanskelig å komme forbi, dvs. ødelegge slike materielle tegn på kulturelle forestillinger om terrenget.

Et kart er også en sosial konstruksjon, dvs. sosialt skapt. Noen er blitt enige om hva tegningene, strekene, tegnene, eventuelt fargene betyr og hvordan det skal leses (Hunt & Stevenson, 2016; Woodward & Lewis, 1998).

En annen sa i vår samtale om konfliktene:

Det som er synd er at meklingsinstituttet som vi foreslo, har de ikke fylt med innhold ... hva er løsningen? Det er gjort veldig mye urett, ikke tvil om det, gjennom fornorskningsperioden. Reineierne ble dyttet og skjøvet ut av sine områder. Svenske samer f. eks. sloss for å få beholde beiteland, dere burde snakke med dem. Da jeg begynte, skjønte jeg at jeg ble brukt i en konflikt. Jeg fikk høre helt ulike historier, det pågikk en fordeling av vinterbeitene. Folk mister beiteland, og det er mange ting myndighetene kunne gjøre for å bedre situasjonen. Jeg er som de andre desillusjonert, i de årene jeg har sett dette, men det er en større bevissthet hos reineierne. Midt oppe i dette er det en kampvilje, men de sloss med hverandre. Dette feltet burde vært i kommunaldepartementet. Myndighetene burde komme inn med et konfliktorgan, et lavterskeltilbud, men det har ikke kommet. Landbruksdepartementet har kludret det til. Det er lett å slå politisk mynt på dette. Jeg husker Mona Røkke, som var rystet over dårlig forvaltning. Stortinget har aldri skjønt hva dette dreier seg om. Det er kunnskapsløst,

med manglende styring. Mange begår selvmord, ikke de som er forankret i reindriften. Han refererer til Jon Petter Stoor som holder på med en doktorgrad om selvmord blant samiske menn¹⁰. Han sitter i komite som skal utrede forskning for samiske helseforhold, det er ... en tøff historie som kan ende i selvmord, hvis du er alene i den.

Begge de to rettssakene som vi går i dybden på, viser noe av dette, se kap. 5.3 og 5.4.

En forsker fortalte følgende:

Jeg var med i et utvalg om soneinndeling i Kautokeino med gamle og nye reineiere. De nye har ikke noen tradisjonelle plasser, og alle argumenterer ut ifra de ulike posisjonene. De gamle som har alltid vært her i reindriften mener at hevdsloven er en bra lov, men man trenger noe slags juridisk verktøy ... Administrative grenser: det er umulig å gjøre en grense, du kan ikke gå inn og trekke en grense, i praksis kommer det ikke til å fungere, det er en kjempestor gråsonel! ... Et annet eksempel er reintelling: du kan gå inn og se på retningslinjene for reintelling. Myndighetene bestemmer hvor og når, overtar styringen for flokken, gjør reineierne til sine drenger, og det fullstendig brudd med andre regler. De er jo gjester på besøk i siidaen, f.eks. når man får skilt ut egen rein, så har reineierne styringen for flokken, basert på at den andre part har kunnskap om at dette er rimelige grunner. Det er en type kunnskap som trengs, kunnskap om hvordan man snakker, ofte så opptrer ikke myndighetene på denne måten, det blir et mønster som forplanter seg inn i reindriften, overfor myndigheter som kan spille på ukunnskap. Enhver har et spill, så hvis man skal ha et sånt konfliktråd, så blir det ganske krevende for de som skal håndtere det her ...

Uttalelsene viser hvor sammensatte og innfløkte konfliktene er, og også den betydning historikerne har og hvor raskt en konflikt kan utvikle seg. Vi har derfor foretatt to grundigere studier av to konflikter som kan belyse dette. Vi har fjernet datoer, navn og omtaler partene som henholdsvis X og Y.

5.3 Tvist om beiter, gjerde og flytting

Vi vil her ta utgangspunkt i en rettssak som først gikk i tingretten, deretter i lagmannsretten. Anke til Høyesterett ble ikke tillatt fremmet. Sammendrag fra Lovdata forteller følgende: Saken gjelder tvist om retten til reinbeite i tvisteområdet i NN kommune, et område på ca. 200 kvadratkilometer. Reinbeitedistrikt Y reiste søksmål mot reinbeitedistrikt X med påstand om at distrikt X ikke har beiterettigheter i tvisteområdet. Lagmannsretten kom til at retten til vinterbeite ligger til reinbeitedistrikt X i henhold til forvaltningens reguleringer av beitene.

Foranledningen for søksmålet var at distrikt X for egen regning begynte å sette opp et sperregjerde på vestsiden av tvisteområdet. Da distrikt Y ble oppmerksom på arbeidene, fremmet de begjæring til tingretten om midlertidig stans i gjerdebyggingen. Begjæringen ble ikke tatt til følge. Distrikt X søkte så Landbruksdepartementet om tillatelse til bygging av et permanent gjerde. Det ble opplyst i søknaden at distrikt X i et vedtak i Reindriftsstyret var tildelt tvisteområdet. Følgende framgår av søknaden:

¹⁰ Se for eksempel <https://www.dagensmedisin.no/artikler/2017/03/21/slik-skal-selv-mord-forebygges-blant-samer/>

Årlig har det vært problemer med at rein fra distrikt Y trekker inn i tvisteområdet, noe som blant annet førte til at distrikt Y avholdt et ekstra ordinært årsmøte, og i notatet fra møtet heter det blant annet:

For reinbeitedistrikt Y er det et stort problem at distriktets rein trekker til tvisteområdet. Dette problemet har oppstått og vært helt siden Fylkesmannen i Finnmark innførte med en forordning å forby andre å bruke tvisteområdet om vinteren enn reinsamer fra Reinbeitedistrikt X. Dette problemet antas i dag ikke å kunne løses med andre tiltak enn gjerdet som kan holde distriktets rein borte fra tvisteområdet.

Søknaden ble ikke behandlet. Det ble opplyst at departementet ville avvente rettens behandling av tvisten. Distrikt X tok ut stevning for tingretten. Begge parter hevdet i retten at de hadde eksklusiv beiterett til tvisteområdet.

Tingretten kom til en mellomløsning: Reinbeitedistrikt Y har beiterettigheter og rett til flytting til tvisteområdet inntil 1. januar. Reinbeitedistrikt X har beiterettigheter i tvisteområdet fra 1. januar. Tingrettens dom ble anket. Lagmannsretten kom til et annet resultat og skriver bl.a.:

Tingretten kom til at rettsforjengerne til dagens reiniere i reinbeitedistrikt Y har drevet tamreindrift i samme område i så lang tid at det foreligger rettigheter til beite etablert ved alders tids bruk. Tingretten fant videre at fylkesmannens vedtak i 1951 ikke ga reinbeitedistrikt X en varig rett til tvisteområdet fordi vedtaket var i strid med distrikt Y sine etablerte rettigheter. Tingretten kom til at reindrifststyrets vedtak i 2004 ikke etablerte noen rettigheter for distrikt X fordi grensene ble fastsatt midlertidig og fordi det var forutsatt at rettighetsforholdene skulle avklares før endelig vedtak ble fattet. Tingretten vurderte om reinbeitedistrikt X etter 1951 på grunn av festnede forhold, hevd eller avtale har etablert enerett til beite i tvisteområdet, noe tingretten kom til ikke var tilfelle. Tingretten kom imidlertid til at reinbeitedistrikt Y har akseptert at reinbeitedistrikt X har brukt tvisteområdet, og at dette har pågått over så lang tid at det må anses å foreligge en avtale om slik bruk, og at bruken er delt slik at reinbeitedistrikt Y bruker området før 1. januar og reinbeitedistrikt X bruker området etter 1. januar.

... Reinbeitedistrikt X har anket dommen med påstand om at reinbeitedistrikt Y ikke har beiterettigheter til området. Det ble hørt 13 vitner, herunder sakkyndige vitner som har avgitt skriftlige utredninger etter oppdrag fra partene. Det er for lagmannsretten framlagt en mer omfattende dokumentmengde enn for tingretten, og saken står i en noe annen stilling for lagmannsretten enn for tingretten ved at sakens faktum er bredere belyst ved ankeforhandlingen ... Lagmannsretten har vurdert om reinbeitedistrikt X har en førsterett til området. En slik eventuell førsterett kan ikke utledes av et avtalesynspunkt, slik tingretten kom til, og heller ikke på grunnlag av bruken gjennom historisk tid. En siidas bruksrett til et område kan gå ut på at man har en førsterett til området en viss periode av året, jf. NOU 2001:35, Forslag til endringer i reindrifstloven, kapittel 9.2.3.

Gjennomgangen av saksforholdet foran viser at det ikke er tilstrekkelig holdepunkter for at noen siidaer har opparbeidet en førsterett til området. Det er heller ikke holdepunkter for at en slik førsterett var opparbeidet før vedtakelsen av fylkesmannens forordning av 21. november 1951.

Det er etter dette lagmannsrettens konklusjon at retten til vinterbeite i tvisteområdet for tiden ligger til reinbeitedistrikt X i henhold til forvaltningens reguleringsvedtak.

Reinbeitedistrikt X har etter dette vunnet saken for lagmannsretten, og har etter hovedregelen krav på full erstatning for sine sakskostnader, jf. [tvisteloven § 20-2](#) første og andre ledd. Lagmannsretten har imidlertid kommet til at det foreligger tungtveiende grunner som tilsier at reinbeitedistrikt Y helt bør fritas for erstatningsansvaret, jf. [tvisteloven § 20-2](#) tredje ledd. Reindrifststyret forutsatte i vedtaket av 2. desember 2004 at det skulle nedsettes et utvalg «for vurdering av rettighetsforholdene i de omtvistede områdene». Utvalget skulle komme med en tilråding til Reindrifststyret, som deretter skulle fatte endelig vedtak om distriktsinndeling. Det ble senere oppnevnt et utvalg for vurdering av rettighetsforhold i NN kommune, men ikke for MM kommune.

Lagmannsretten har kommet til at forvaltningens beiterregulering fortsatt er gjeldende i tvisteområdet men det er utvilsomt slik at denne reguleringen er vanskelig å etterleve for reinbeitedistrikt Y med dagens trekkemønster. Som påpekt av representantene for distriktet er det ikke naturlige hinder som bryter reintrekket fra NN sted via MM sted og inn mot tvisteområdet. I 2009 var det enighet mellom styrene i de to reinbeitedistriktene om at man skulle forsøke å få løst dette problemet ved å få etablert midlertidig gjerde med skremselsbånd av plast, noe som det ikke ble noe av. I noen år før stevningen skrev distrikt X til distrikt Y og opplyste at distrikt X var kommet fram til at det gjerdet styrene var blitt enige om, ikke ville være tilstrekkelig, men at det burde bygges et gjerde på 25 km bestående av 1,8 meters stolper med sauenetting. Samme sommer påbegynte distrikt X arbeidet med å sette opp sperregjerdet på vestsiden av tvisteområdet. Etableringen av gjerdet var en utløsende årsak til søksmålet.

Det har utvilsomt vært behov for avklaring av rettighetsforholdet i tvisteområdet, slik reindrifststyret forutsatte i 2004. Lagmannsretten vurderer det slik at reinbeitedistrikt X hadde god grunn til å få saken prøvd og rettighetsforholdene avklart. Det er også et moment at saken bevismessig er blitt mer opplyst etter saksanlegget, og særlig etter at tingretten avsa sin dom.

Domslutning:

1. Reinbeitedistrikt Y har ikke beiterettigheter i tvisteområdet.
2. Sakskostnader tilkjennes ikke for noen instans¹¹.

Vi har hatt mange samtaler etter dette, både med partene, myndigheter og andre i lokalsamfunnet som kjenner partene:

En representant for part X forteller:

... Men så ble presset på tvisteområdet større. De fra nabokommunen pressa distrikt Y, og distrikt Y pressa på oss. Vi merka trøkket, det ble større og større. Da fikk vi opp det gjerdet heldigvis. Sammenblandinger sliter. ... Vi fikk midlertidig løyve, gjerdet på 2,5 mil sto ferdig ikke så lenge før rettssaken først i tingretten, så i lagmannsretten. Før første dommen, vi hadde sette opp midlertidig gjerde, det fungerte jo, men dem hevda at vi hindra flytteveien, og vi måtte ta masse befarings. Ved n sted, så snudde flokken nord-østover og kom inn i vårt gjerde, men motparten hevdet at gjerdet ødela trekket, men det var bare en påstand som dem ikke hadde sett sjøl, så da flokken snudde sørover og kom via m sted og ... ble snudd langs riksveien, fulgte gjerdet nordover helt til dem kom rundt gjerdet og da kom dem inn på tvisteområdet, gjennom N dalen. Så året etter så gjerda vi inn helt ned til NN, og da kom dem ikke lenger, og da var saken så langt kommet at gjerdet skulle ned, skulle nedkjempes, så måtte vi rive, det kosta 2,5 mil. Hadde det vært

¹¹ Dette betyr at partene må selv dekke sine egne sakskostnader. I denne saken utgjorde de til sammen 3, 2 mill.

et fornuftig reindrifstyre, så skulle ikke gjerdet rives før dommen var rettskraftig. Vi fikk vite at hvis ikke vi reiv gjerdet, så sendte dem inn folk ... Vi kunne ha kverulert, men dem brukte tingretten i Oslo for å få midlertidig forføyning, samtidig hadde vi en stor jobb. Sakkyndig sa til oss: «det her kunne jo ha vært et justismord mot dokker". Alle som kjente oss, før Y familien ble fastboende, siste familien som ble fastboende. Det skjedde mye på vestsida, fri fra rein der, flere fra Y distriktet, bla. NN ble gjetere hos farfar, så klarte dem å få tilbake Y området. Nabokommunefolket hadde okkupert, var drenger og fikk seg egen rein, slo seg sammen med de fra N sted og M og S, var en kort periode her, Dem delte opp tvisteområdet, ordna en egen forordning i 1951, og prosessen begynte før, hadde ikke nok vinterbeite på bare østsida. Trengte begge sider av elva, måtte dele vinterbeite med de andre. S og M var aktive reinciere, så kommer den moderne generasjonen med jussen i hånda, og hevda at det ikke var rett. Men så, en generasjon etter, skal man kullkaste det som var, har ikke respekt... Når vi hadde flytta til R, samme rutene var blitt brukt, de som hadde reist rundt og registrert nøyaktig, heldigvis var sakkyndig vant til å lete etter gamle papirer fra Riksarkivet, dokumentasjonen var overtydelig. Motparten hevda at de samene som hadde skrevet under de gamle avtalene visste ikke hva de skrev under, men det var jo oppegående folk som visste hva de gjorde. Det var en knusende dom.

En representant for part Y fortalte:

Jeg har jo stått i en sånn stor rettsak om egentlig et bitte lite område, og det som er greia der, det er at en grense ble trekt, så at den stengte flytteveien. Den er ikke naturlig i forhold til topografien ... Det var et dalsøkk, og ...vi jobba jo med saken i flere år. Vi tømte alle arkivene, statsarkivet osv for materiale, sammenliknet, og ... Uansett korsen rettssaken måtte gå, så har vi fått en kjempegevinst fordi vi nu vet så mye om historien. For at vi hadde jo møter, vi hadde årsmøter, der de yngre fikk høre historien av de eldre, og av historikeren ... Og samme andre veien om våren. Og det er det som mangla i det som ble gjort i tvisteområdet i 1951, bare syv år i mella. Den ble gjort veldig fort, den saksbehandlninga brukt syv daga, så hvis man hadde vært mere våken og vært like flink som i -58, så hadde man tatt med i beskrivelsen at vi var nødd til å flytte gjennom området for å komme til eget beite ... for det e det vi må nå for å komme til. Så det e jo sånne ting som har laga konflikt og som ikke e i tråd med de naturlige grensan. Og det der e det myndighetene som har gjort, og det er derfor vi begynte å kalle det for myndighetsskapte problemer.

Vi: Men reindrifstforvaltninga gikk jo ut i avisen i går og sa at «vi vet ikke våre arme råd og hva vi skal gjøre med alle disse gjerdene ...» (det dreide seg om utgifter til vedlikehold).

Part Y: ... vi fikk jo egentlig ikke noen avklaring på tvisteområdet i forhold til historiske rettigheter. Det står bare der at "for tiden hviler beiteretten på distrikt X i henhold til midlertidig vedtak av 2004. Så vi er på et midlertidig vedtak ennå som e satt i 2004 og så kan man se på forutsetningene for 2004-vedtaket, var det riktig? ... Og det som har vært i de siste 50 - 60 år, det er at når flokken kommer på høsten i oktober, november og så har dem pleid å flytte inn i februar, etter at dem er ferdig på z sted og sånn har det gådd hele tida, men det som skjedd ... og da var det uavklart fordi du kunne ikke se hvem det tilhører for det var innafor distrikt C, og det var et distrikt, det hette fellesbeite og derfor fungerte det. Men så kom 2004-vedtaket og det, etter at det var stadfesta endelig, og så begynte dem å hevde at dem hadde enerett på det området, at vi ikke skulle ta ut skinnrein i det hele tatt, og det tok jo ikke vi på alvor i de første åran. Vi forsto ikke, og vi som var ung vi visste ikke at de hadde beiterett der. Så vi begynte å

forstå det da vi begynte å få anmeldelser, æ var jo lærling på den tida hos en eldre reineier i distriktet våres, så æ måtte jo spør han, koffor blir vi anmeldt for det, for det var jo, det lå jo midt i beitelandet, et sammenhengandes beiteland. Så han måtte jo forklare mæ at det finns ett eller annet dokument fra 1951 som sier at ...

... Og det samme var det jo i våres sak, at det var mot staten, og vi krangla med advokaten vår og sa at vi skal jo ikke anmelde dem (distrikt X), dem har jo ikke gjort noe galt. Dem har fått tildelt det her området og dem bruker det, det e ikke noe galt der. Og akkurat i den perioden rundt 2004, så var vi så ekstremt enig at vi slo ihop sekretariatan våres, vi flytta i samme kontor, vi lagde en film, vi lagde en bok eller et hefte, og vi hadde et økonomi-prosjekt. Og vi hadde julebord, æ har aldri hørt om noen andre distrikt som har felles julebord, så vi var liksom stjerneeksemplet på nabodistrikt som hadde så godt forhold og så kommer det her. .. kor vi e nødd til å saksøke dem og kreve at dem ikke har beiterett. Vi så det hele tida, det e ikke det at vi mener at dem ikke har beiterett, men vi mener at vi også har den beiteretten og at vi alltid har hadd den.

En mekler i konfliktrådet fortalte om denne saken:

Æ ville ha dem i Konfliktrådet. Det var mange kvelda kor vi har drøfta det, som et privat initiativ. X og Y tilbake i tida, da var dem forlikt, dem var enig, så begynner dem. Æ sa: E det ikke mulig å møtes? Æ kan mekle, andre kan mekle, men det var kommet andre folk. Da advokatan var brakt inn, da var det for seint. Det skjær mæ i hjertet den saken. Æ så hva konflikten gjord med dem, og æ sport ka gjord dokker før og kem? X ble tvunget til å sette opp det gjerdet, et synlig bevis og arr på konflikten, helt sykt, måtte ha gjerde midt oppe på fjellet, det ble ganske komplisert, det jævlie gjerdet står der som en skamplott, den rettssaken ... det blir jo et sår, det blir jo ikke en forsoning i noe som helst. Kunne fått til en vanlig løsning på bruken av det området. Det e et eksempel kor to naboer havner i et rettssystem som bare forsterker konflikten. Ja, ganske mange ord som har falt mellom dem, i media, det e trist. Når dem har rein i gjerdet, så møtes dem jo i tilsynelatende fred, dem møter jo opp for å se kem sin rein som e der. Men det e ubehagelige makt demonstrasjon, og det oppfattes annerledes, det e tilsynelatende fredelig. Vi har jo ongan med, ongan ser det jo.

5.4 Tvist om eksklusiv rett til beite

Denne saken som vi også har fulgt på nært hold over flere år, gjelder en tvist om retten til et reinbeite mellom to siidaer som har samarbeidet i lang tid.

Det er en innfløkt konflikt, som også har å gjøre med en tidligere konflikt om beiterett. I den konflikten stod disse to siidaene sammen mot søksmålet fra en tredje siida. Den gang ble saken til slutt avgjort i Høyesterett som gav disse to siidaene medhold, den andre fikk gjennom et motsøksmål utvidet sine beiteområder. Med utgangspunkt i en formulering fra dommen i den første saken, har så den ene siida X nå krevd eksklusiv rett til reinbeite i tvisteområdet som de tidligere har delt med Y, ifølge X ut fra en muntlig avtale mellom X og Y. De mener at beiteretten må rettsligjøres for å få en endelig avklaring.

Flere av de involverte siidaandelseierne på begge sider ga før hovedforhandlingen uttrykk for det meningsløse og triste ved søksmålet. Det ville bli dyrt for reinerne og:

håpløst at de går rettens vei... det skapa så mye vondt blod i generasjonene og går ut over barna som har vært så gode venna, lekt sammen i mange år og nå snakka de ikke sammen på skolen lenger...

Noen mente at dette var en del av den nykolonialismen som skjer i Sápmi, en konsekvens av forforskninga. Samisk er et muntlig språk, reindrift handler om tradisjonskunnskap og stemmer ikke overens med det vestlige, norske. Det blir en feil modell tredd ned over hodet på samisk hverdag. Akademiseringen av reindrifskunnskap er et problem.

I dommerens innledning under hovedforhandlingen redegjorde han for søksmålet. Han redegjorde videre for en annen sak der partene hadde stått sammen mot et annet distrikt (se omtale sak nr. 15). Han viste også til at saksøkeren under saksforberedelsen hadde hevdet at dommen i den tidligere sak skulle ha rettskraftvirkning for spørsmålet om eksklusiv beiterett i saken som nå var til behandling, men at det synspunktet hadde blitt avvist av tingrett, lagmannsrett og Høyesterett og dermed var rettskraftig avgjort. Dommeren viste også til at saksøker har hevdet at dommen uansett har betydning som bevis. Videre viste dommeren til spørsmålet om alders tids bruk med referanse til Selbudommen¹², og Fylkesmannens forordning av 1937¹³.

Under rettssaken ble kartet over begge siidaenes beiteområder ofte brukt, av advokatene, partene, vitnene og dommeren.

De to advokatene til X tilhører to forskjellige generasjoner og er i likhet med advokaten til Y, fra Oslo-området. En av dem angir å være spesialisert på reindrifskonflikter og har vært aktiv i reindrifftsaker i ca. 40 år. X's ene advokat omtaler Y i harde ordelag under saksgangen, f.eks. om Y's beitebruk,

de var ikke i god tro og ikke med god vilje!» eller «Y's beitebruk er svært uheldig» (uten begrunnelse).

Han brukte også svært lang tid på en historisk gjennomgang av hele beiteområdet og tilgrensende områder og trakk linjer tilbake til 1826 med stengninger av grenser, først mellom Russland og Norge, deretter i 1852 mellom Finland og Norge osv.

I en pause sa Y's advokat som også har lang erfaring med denne typen konflikter:

Problemet er at rettsprosessen og rettsystemet ikke overensstemmer med samisk tenkning og reindrifftspraksis eller -tradisjon.

Videre under rettsmøtet gjennomgikk Y's advokat historiske forhold og historisk og antropologisk dokumentasjon på beitebruk og også driftsmønster og flokkens vandringer. Det ble vist til statens forordninger som hadde ført til komplett forvirring (se fotnote 13). En ny konsekvensutredning om utbygging i det omstridte beiteområdet viste til at begge parter brukte området. Den gang var det enighet om beiting og ikke kolliderende bruk. Y siidaen

¹² Selbudommen var en plenumsdom i [Høyesterett](#) fra 21. juni 2001 der to siidaer, Essand og Riast Hyllingen, fikk medhold i [reinbeiterett](#) til bestemte områder i nærheten av [Selbusjøen](#). Dommen ble prinsipielt viktig i rettssaker om samisk beiterett i utmark og et vendepunkt i slike saker. Det ble grunnlag for nye prinsipper om hvordan bruksrett oppstår innenfor tamreindrift, med erkjennelse av de særegne trekkene ved reinens arealbruk. Kunnskap om Norges forpliktelser overfor samene som urfolk og samisk historie, sett i lys av [ILO-konvensjonen](#) ble også vektlagt.

¹³ Denne forordningen i medhold av reindriftsloven av 1933, ga myndighetene rett til å regulerte reindriften. Reguleringen omhandlet både fordeling av arealer og beitetider. Prinsippene er beholdt til vår tid, med noen justeringer. Alle vedtak i senere tid viser at forordningen fortsatt er gyldig. Forordningen av 1937 ga fylkesmannen rett til regulering av beitetid og arealbruk.

hadde da prøvd å få kontakt med X siidaen, men forgjeves. Så kom det brev tilbake fra den ene advokaten til X som i form og ordlyd ikke innbød til forsoning og mekling, men heller la opp til en konflikt om beitebruk.

Y's advokat var detaljinformert om historien, driftsmønsteret, flyttemønstre, gjeting av flokkene, sammenblandinger, vinterbeiter, sommerbeiter, beitemønstre i forhold til historisk bruk, slaktinga, sperregjerdet, eventuelle konkurrerende bruk av beiter, områdestyret og bruksreglene. Det er tredje gang distriktet blir stevnet, og det foreligger etter hvert store bunker med dokumenter om reindriften i området. Hun var også prosessfullmektig for siida Y under den forrige rettsaken.

X siidaen hadde i 2007 satt opp et ulovlig sperregjerde, som av Y ble oppfattet som en provokasjon. Saken ble anmeldt, og X siidaen ble tvunget til å rive gjerdet. Under rettsaken hevdet Y at dette var første gangen at X kom med påstander om ulovlig beite fra Y. Med bakgrunn i den tidligere omtalte saken mot nabolagdistriktet der de var på samme side, viser advokaten til Y at begrepet "tvisteområde" er urettmessig, fordi dette er Y's rettmessige område.

Fra part Y's forklaring til retten tar vi med noen enkelte detaljer som også er av generell interesse:

fra 1970 var det var tre flokker i området til X, det var aldri noe problem, ingen sammenblandinger, for det kunne blandes. Problemet kom etter at de bygget gjerdet på tvers på 80-tallet og bygget hytte øst for elva, ca. 1980. Forrige X-generasjons leder (onkel til partsrepresentanten for X i retten) sa til meg at han ikke likte at våres rein kommer til fjella, og forstyrrer deres rein...Hvorfor protesterte ikke X den gangen Y krevde eksklusiv beiterett til deler av dette beiteområdet? Den første rettssaken mot oss pågikk i mange år, en sak som var kjent for alle her i området. Hvis en tredje part beiter i et distrikt som noen andre bruker, kan man tenke seg at man ikke visste det? Nei (dette benektet X under sin forklaring). X bygde et gjerde uten å konferere med oss. Før det hadde vi gode forhold i reindriften. Det kommer en ny generasjon, det er tredje gang æ sitter her i retten og forsvarer min reindriften. Det e synd at æ sitter her i retten i dag.

Han gjentar det når motpartens advokat får anledning til å spørre:

Vi skal tilbake til da du begynte på 60-tallet, vår, høst, vinter.

Dommeren avbryter og nærmest irttesetter motpartens advokat for å spørre om igjen. Han svarer:

Det var en flokk som beita spredt. Vi har latt dem spre seg litt. Omtrent det samme driftsmønster som da pappa dreiv, og her sitter æ i dag for å forsvare mæ i retten, for tredje gang. ... Æ fortalte at min bestemor var født og bodde i NN dalen (altså innenfor tvisteområdet, vår merknad), der var ingenting, ingen bygninger, ingenting, da æ ble eldre, det var endra, så var det skog, der bodde dem, ho blei fødd på vinteren der, en knallhard dame, dem bodde hjemme hos mamma og pappa, ho satt og sydde dagen lang, fjellutstyr, pappa hadde mange drenger som trengte klær, vi var mange søsken, trengte klær til reindriften, det dem hadde av gods og gull det var reindriften.

Partsforklaringen til X etter advokatens innledningsforedrag gav innblikk i rammebetingelser for utvikling av reindriften over de siste 50 år.

Tidligere var det my sammenblanding med flokka fra Finland; gjerdet mellom Norge og Finland kom ikke før i 1956. Beitinga var i henhold til korsen vintran var, det var variasjoner i beitemønsteret, knallharde vintre. De ble hardest ramma av industriutviklinga, og beitemønsteret endra seg; reinan går unna områder med mye støy

og uro, også problemer med maskinell hogst i skogområdan, med bilveia inn i beiteområdet. Reinen trakk lengere nordover, i gamle dager styrte lokal myndighet mye, men nå må en bare tilpass seg. Det har hatt påvirkning på alle flokkan, nå e det også endring av reindriften. Det at det er rein i området, gjør at det er økende grad av predatorer, når man har det samme område til kalving, og ønsker å kunne bruke det som helårsbeite. Det e meldt rovdyrskade til myndigheter, jerv og gaupe, ørn og på sommer er det bjørn.

...Ikke enkelt å stå i lag, for det e ulikheter i tradisjon i reindrift, fra en tradisjonell utnytting over til en næringsvirksomhet, en bevægelse hos oss, fra tradisjonell virksomhet over til næring, og med lovendringa, redusert antall utøvera, industriell utvikling i kommunen. Reindriften er en ressurskrevendes næring i primærnæringa, og en måtte finne nye løsinga for å finne forsvarlige driftsformer. Det at sperregjerdet ble satt opp, har endra vårt distrikt. Det har foregått en endring av beitemønsteret fra tradisjonelt til næringsdrift, for å få forsvarlig økonomisk drift. Erfaringa e av ulik karakter, samarbeidet på fjellet førte ikke til store sammenblandinga. Reinan har et naturlig flyttemønster i kroppen.

X hadde ingen vitner, mens Y førte to vitner. Den ene er vokst opp i tvisteområdet:

Faren gjette på A neset, onkel NN på slutten...Ble reindrifutøverne slått sammen etter krigen, kom sammen med Y... Vet ikke hvor mange dyr. Hvor beita dyrene?: På A neset og helt til neset, fra B bukta og utover mot N, beita langt inn i X, ikke noe grense på den tida som stoppa dem. Kan ikke huske noen konkurranse om beiter på den tida. Helt normalt at Y beita der. Bodde i NN koia, det var en til i A-berget, men den ramla ned tidlig på 50 tallet, så ble det bygd en ny, var med på den. Y brukte den for dem hadde beiteområde der, langt øst for N-elva... Aldri sett noe X rein der, aldri ei simle med kalv, enkelte okserein helt fra 1940, i 1953 ble kraftlinja bygd. Jeg kjørte sånne lodd for å holde tråan nede, til telegrafhytta oppe på fjellet, kjørte med hest, en liten fjording, i godt og vel en måned i mai, æ så ikke en eneste rein der. Æ var akkurat 18 år, hadde stekt vafler hjemme og hadde med til hytta, for å feire. Aldri sett en rein der i B-bukt heller. Hvert år på sommeren, ikke en rein å se.... Hvem som brukte beitearealene vest for A- dalen?: Part Y, det var vinterbeite, om sommeren var det ikke rein der. Æ begynte å fiske laks i -76, og hang opp garna ned ved fjæra. Dem fikk være i fred fram til -79, da hang reinan seg fast i garna, part X begynte å gjete rein der....Kan ikke huske at det var noka konflikt.

Det andre vitnet bekreftet mange av de forholdene som part Y hevdet og sa bl.a.:

Bruk av beite var slik at av og til ble det henta rein som kommer over, det var vanlig. Det har vært en dialog. Det har ikke hensikt å si at dokker får ikke lov å komme over. Skal reindriften bestå som næring, så må begge stå sammen, ellers har en lite å stå opp mot storsamfunnet i dag. Derfor må en ha tyngde i samfunnet, og stå sammen. Det har ingen hensikt å ha noen som blir utradert, og det e vanlig å lage avtala om kryssende beiter, selv om det e felles vinterbeite. Alle har sine avtalte beita, vi måtte lage distriktsinndeling, inndelinga som reindriftssjefen foreslo i 1983 ble aldri gjennomført... En kunne drive distriktet på en klarere måte, med klarere avgrensning på kem som skal være kor, det hadde vært det beste.

Dommeren avslutter den andre dagen med å anmode partene om å prøve å forlike saken:

Denne saken skulle ikke rettsmekles, partan var ikke innstilt på det. Men det e en jobb for dommeren å spørre om muligheten for et forlik. Saken e løfta noe høyere enn i går. Æ oppfordrer partan til å søke sammen i kveld for å se om det e noen mulighet for dette. Livet skal gå vidare, dokker er nabo. Dokker e varm i hodet etter en lang dag i retten. Se

om det e grunn til å møtes i kveld etter middagen. Partan har fullt og helt herredømme inntil dommeren trekker seg tilbake, da e saken låst, men enn så lenge e saken åpen.

Etter at dommeren var gått, kom X over til Y og spør om å komme sammen for å se om det er mulighet for forlik. X og Y samles hver for seg, og begge grupper har rådslag med sine advokater. Tilbudet fra X blir slik at Y kommer ut helt rystet og vet ikke om de skal le eller gråte over det de oppfatter som et uvirkelig "tilbud". X's tilbud til kompromiss er at Y gir X eksklusiv rett til tvisteområdet mot at X lar Y få en del av beløpet av en mulig fremtidig erstatningsutbetaling pga. tapte beiteområder. X tilbyr også Y at de kan leie beiteområder innenfor tvisteområdet. De hadde avslått med en gang, og rettsaken fortsatte således dagen etter. Y sier til oss:

Æ e så glad for at dokker e her og kan dokumentere det her som skjer, ingen vet jo om dette - om slike forhold- at det e mulig.

For oss som forskere og vant til å møte i rettsaker, også som fagkyndig meddommer, kom svaret fra X svært overraskende. Vi mente at dommerens initiativ til et mulig forlik, ville være en god anledning til å «begrave stridsøksen» og gjenopprette tidligere samarbeid. Særlig siden hovedforhandlingene så langt syntes å vise at part X har en dårlig sak. Nå dukket det opp spørsmål som: Er det utsiktene til erstatningsutbetalinger som har drevet frem rettsaken? Skyldes det at det er de fire yngre siidaandelseierne i siida X som har drevet frem saken, særlig siden den femte siidandelen i X uttrykte motstand mot rettsaken. Siidaandelslederen her er omtrent i samme alder som partsrepresentant i siida Y og en del eldre enn de andre siidaandelseierne i X. Det ble også spekulasjoner om siidaandelseierne i siida X i det hele tatt visste om hvor «dårlig» de sto i saken etter to dager, og om de er prisgitt advokatene som ikke kan eller ikke er opptatt av meklings og kompromiss, jfr (Lexau, 2017). Forsøket på forlik lyktes ikke, og det ble sagt at det er trist uansett for alle i flere generasjoner.

Under prosedyren til X's advokat sies det generelle ting, f.eks. vedrørende rein, beiter og tradisjoner: Særlige forhold, og her refereres det til Selbudommen, må få betydning også i interne tvister, hensyn til vær, vind, andre forhold. Reinbeitene er store, samisk er en muntlig kultur, det er manglende fysiske spor etter beiting, en siida er tradisjonelt drevet, løs og varierende, og det er spørsmål om suksessjon, ofte preget av muntlighet. Opparbeidingen av beite og flokker går fra slektsledd til slektsledd. En siida er knyttet til areal som er et kjerneområde med variasjoner. Det er spørsmål om eksklusiv rett til rein bare skal gjelde en generasjon eller i forhold til den egentlig berettigete eller andre – og om erverv av reindrift er avhengig av at andre utelukkes: Hadde Y siidaen ervervet rett til tvisteområdet etter regelen om alders tids bruk? Det ble referert tilbake til dagbøker, en lensmanns-undersøkelse fra 1928, og forordning fra Lappefogden 1937. Om det var helårsbeite eller sommerbeite og hvordan historikere har beskrevet dette, ble anført. Man kan ikke arve et flyttemønster, her ble det referert til en tidligere dom. Kravet til om god tro er oppfylt, ble også anført som argument mot Y.

Proseduren til Y's advokat har mange av de samme kriteriene som argumenterer for Y's beiterett. Y foretar en historisk gjennomgang av saken. Y avviser X's påstand om at Y's bruk av området hviler på en avtale mellom X og Y. Y viser til sitt langvarige bruk av tvisteområdet som er dokumentert gjennom gjerdeanlegg og gjeterhytter. Dette står i motsetning til X som ikke kan vise til konkrete spor etter deres bruk. Y mener at konflikten er av nyere dato. Y bygde et sperregjerde i 2007 som de ble tvunget til å rive igjen etter krav fra X. Y mener dette bidro til at Y for første gang anmeldte X for ulovlig beiting. I tillegg antyder

Y at planene om industriutbygging og mulig utbetaling av erstatning til rettighetshaver ligger bak stevningen.

Vi hadde en samtale med representant for X ca. ti dager etter sakens avslutning, men før dom falt, om hvordan rettssaken kunne vært forhindret:

Det e mange som har spurt mæ om kem som vinn den her rettssaken. Det e klart at det e ingen som vinn, det e bare tapera. Det finns ikke vinnera i sånne her saka, uansett om det e hos oss eller det e på andre plassa. Om det e krangel mellom to i et distrikt, så e det ingen som vinn. Hvis det hadde vært en mekling som gjord at man kunne forhandle som to likeverdige parta, uten at den ene ødela den andre. Å ha en grunnleggende forståelse for at det går an å være uenig: Det må også inn på reindriftsskolen og korsen skal man ha å gjør med NRL og departementet.

Dommen på 36 sider innledes med følgende:

Saken gjelder tvist om rett til reindrift i deler av geografiske områder som er betegnet av reindrifftsforvaltningen som reinbeitedistriktene X og Y i A kommune. Tvisteområdet gjelder området sør og øst for N-elva - som går nordøst fra grensen og til fjorden vest for M. Tvisteområdet ligger i det alt vesentlige i et fjellområde og som går fra riksgrensen og nordøst mot ... Den østlige grensen av tvisteområdet i distrikt X går ved N-vatnet som ligger i N-dalen. Den nordlige grensen går ved kysten i X-fjorden og Y-fjorden. Retten har på neste side tatt inn et kart der de forskjellige reinbeitedistriktene er fargelagt. Kartet, med de fargelagte distriktene, er et offisielt kart og er hentet fra reindrifftsforvaltningens kartblad. Retten har nummerert distriktene og satt på stedsnavn av betydning for fremstillingen av saken. En har også skravert tvisteområdet i distrikt X. Kartet er ment for illustrasjon, og det vises til saksøktets påstand for den nøyaktige beskrivelse av hvilke områder det kreves beiterettigheter til i distrikt X.

Selve konklusjonen på dommen er entydig:

Konklusjonen og slutningen er at Y har beiterettigheter slik de har påstått i distrikt A, og i områder sørøst for N-elva i distriktet ervervet ved alders tids bruk. X vinner følgelig ikke frem med sin påstand om eksklusive beiterettigheter sørøst for N-elva. Y vil derfor bli frifunnet for X's påstand nr II.

Slik påstandene er formulert har retten ikke funnet grunn til å konkludere med hvilke rettigheter X har til tvisteområdet i distrikt A, og en har heller ikke funnet grunn til å drøfte og konkludere om det er noen andre grenser i distrikt C for eksklusive beiterettigheter mellom sakens parter. Det bemerkes imidlertid at Y ikke bestrider at X har beiterettigheter sammen med dem sørøst for elva.

Sakskostnader

Etter det resultat retten har kommet til har Y vunnet saken fullstendig, og har etter hovedregelen krav på full dekning av sine nødvendige sakskostnader. ...

DOMSSLUTNING

I. Reinbeitedistrikt Y har rett til vinterbeite i distrikt A fra 1. november til 20. april i området avgrenset på følgende måte: (her følger nøyaktige landskapsbeskrivelser, vår anmerkning).

II. Reinbeitedistrikt Y frifinnes for distrikt X's krav om eksklusiv beiterett sørøst for Nelva.

III. Reinbeitedistrikt X betaler kr 726.068, 50 i sakskostnader til reinbeitedistrikt Y innen 14 dager fra dommens forkynnelse.

5.5 Tradisjonelle måter å løse konflikter på

Vi har i prosjektet jobbet delvis ut fra et forskningsperspektiv som inkluderer både handling (aksjon) og deltakelse fra de som vi har snakket med. Vårt prosjektmål er delvis overlappende med selvstyreutvalgets delmandat om konflikthåndtering. Her sies det:

Arbeidsgruppa bes finne frem til ordninger for utvikling av intern dialog og mekling, samt vurdere hvordan dette skal innføres i reindriftsnæringen. I denne sammenheng må det også ses hen til eksisterende ordninger for gjenopprettede prosesser og mekling gjennom konfliktrådet, samt mekling etter reindriftsloven § 73

Arbeidsgruppa bes særskilt om:

- Beskrive hvordan håndtering av uenighet tradisjonelt er blitt løst i reindriften og næringens erfaring med lokal konfliktløsning og mekling.
- Utarbeide et forslag til regler og fremgangsmåte for bruk av reindriftsloven § 73 Mekling. Foreslå en ordning med lokale meklingsprosesser, og hvordan denne skal ses i sammenheng med og utfylle eksisterende ordninger for mekling og konflikthåndtering, slik at det etableres et samlet system for tvisteløsning som er kjent for brukerne. I samarbeid med Konfliktrådet avklare hvordan Konfliktrådet eventuelt kan brukes og utvikles i reindriftssammenheng fremover og utveksle erfaringer.

Noen medlemmer i reindriften selvstyreutvalg deltok i vårt forprosjekt og prosjektets fokusgruppemøter. Vi har også tilrettelagt for at selvstyreutvalgets leder møtte konfliktrådssekretariatet. Vi har hatt møte med selvstyreutvalget der vi har presentert en del av våre foreløpige funn. Noe av dette er også gjengitt i selvstyreutvalgets rapport. Utvalgets utredning er ikke ferdigbehandlet av partene LMD og NRL. Vi vil imidlertid presentere noe av det de skriver og foreslår om mekling i reindriften.

Foto: Ukjent

Selvstyreutvalget skriver følgende om tradisjonell konflikthåndtering innen reindriften:

Samisk reindrift har opprettholdt sitt driftsmønster gjennom generasjoner. Flyttingen av reinen mellom årstidsbeitene gjør reindriften til en nomadisk driftsform, en driftsform som ikke har noen paralleller til andre næringer i Norge. Reindriften er samtidig tilpasningsdyktig og har blitt modernisert. Tekniske hjelpemidler som kjøretøy, innkvartering på beitene og bruk av IKT er tatt i bruk. Men de grunnleggende mønstrene ligger til grunn slik de har vært over flere generasjoner. Eksempelvis nevnes beitebruk, flyttesystemer, tradisjoner knyttet til bytte av siida ved inngåelse av ekteskap, øremerking m.m... På individnivå i reindriften er det en viktig verdi å kunne klare seg selv (*iesbirgen* på samisk), uten hjelp fra andre. Barna blir oppdratt til å klare seg selv fra tidlig alder. Dette er nødvendig siden yrket og livsstilen som reindriftsutøver gjør at de lever tett på reinen store deler av året og er ute uavhengig av værforhold. ... Et viktig grunnlag for nær sagt å overleve som reindriftsutøver, er å klare seg selv. Fra tidlig barndom oppdras og opplæres barn til å ta vare på seg selv i arbeidet med reinen og å være forberedt på uforutsette hendelser.

Næringens representanter i selvstyregruppa omtaler *gulahallan* som den uendelige samtalen. I arbeidet med reinen diskuterer medlemmene i siidaen ulike løsninger på utfordringer og problemer. De gjenopptar samtalen etter ulike arbeidsoppgaver, og samtalen kan foregå over tid. Dette viser at det var gjennom arbeidet med reinen at samtaler om utfordringer/uenigheter foregikk. Samtalen kjennetegnes ved en indirekte kommunikasjonsform. Det er derfor vanskelig for utenforstående å ta del i samtalen. Målet var å bli enige – *soabadallat*.

Selvstyreutvalget skriver at det er lite forskning om tradisjonell konfliktløsning, men viser til Solem's Lappiske rettsstudier (Solem, 1970):

De andre lagsmedlemmer har en rådgivende stemme overfor ised (siidalederen, red. amn.), og en forstandig ised retter sig naturligvis i stor utstrekning efter lagmedlemmenes råd, men det er nok så at det er ised som er den avgjørende, og at de andre

lagsmedlemmer (medlemmer i siidaen, red. anm.) må rette sig etter hans bestemmelse, det medlem av bylaget som ikke gjør det, må tre ut av laget og må da enten drive på egen hånd eller søke å komme inn i en annen siida, og det kan stundom være vanskelig. Når det blir spurt av en renlapp er trådt ut av en siida, vil folkesnakket snart få det travelt med å få rede på hvad grunnen har vært, og det den alminderlige opfatning at vedkommende ikke har hatt rimelig grunn til å sette sig op mot iseds avgjørelse, kan det hende at ingen vil være i lag med ham. Det forekommer at enkelte renlapper har fått et så dårlig ord på sig for kranglevorrenhet at de ikke får komme inn i nogen siida, men må drive på egen hånd.

På grunn av den autoritet som ised regelmessig har blant sine lagsmedlemmer, kan det hende at disse overlater til ham å avgjøre tvistligheter som kan komme op mellem dem, selv om disse ikke henger sammen med selve siidaforholdet.

En reineier bekrefter dette med makt knyttet til alder og reintall:

Reineieran må kunne forhandle, at det betyr at du kan ikke bare komme og si at sånn skal det være og så går du. Du må ha en opplæring i forhandlingsteknikk hos reindriftsutøveran hvis du skal unngå rettssak. ...Reindriftsutøveran har kunnskap om å være på fjellet og i skogen og hold på med rein og sine nærmeste og reinan, og det har vært konflikta hele tiden. Og det har vært løst med ulike typa funksjona og ... det var den som hadde mest rein eller den som var eldst som har bestemt. Det e på tur til å falle bort, og da blir det ekstreme konflikta sånn som når de unge ikke respekterer de eldre, de eldre må jenke sæ litt og de yngre må også jenke sæ litt og samarbeide sæ imella først, og så må de snakke med de andre. .. Det viktigste e jo at reindriftsutøveran blir klar over at at hvis nabosiidaen har alle reinan eller æ har alle reinan, det blir ikke næring utav det. På mange områda e det en kunnskapsmangel, i forhold til korsen egentlig et samfunn funker. Og når du mangler den, så blir forhandlingsteknikkan veldig knabert. Det andre e at de partan og alt det som skjer, at presset blir så stort, at du hold med nebb og klør på det du har. Storsamfunnet har glemt korsen naturen funker, det viser hvert fall hos oss at folk bruker ikke naturen til å høste i, man bruker naturen som rekreasjon, og det betyr at det skapes konflikta, for du har ikke forståelse for funksjonaliteten i naturen. For når æ snakker med folk «når du e her, så e det et inngrep» - Nei, det e det ikke, for æ går bare på ski». «Ja, men for reinan e du et inngrep, og når du ikke har skjont det, så blir det mye konflikta, det blir skapt mye konflikta, fordi at man får ikke forståelse fra storsamfunnet korsen reindriften e.

Selvstyretvalget viser også til betydningen kvinnene hadde:

Arbeidsgruppa erfarer i denne forbindelse at når konflikter oppsto og det ikke var mulig å finne løsninger, var det ofte kvinnene som bidro til at konflikten ble løst – soabadallat. Det var kvinnene som førte de som var i konflikt med hverandre, sammen for å diskutere løsninger som alle kunne akseptere. Kvinnene tok også kontakt med forvaltningen for å få bistand til å løse konflikten. Områdekantorene/-styrene var på denne måten delaktig i at konflikter reindriftsutøverne imellom ble løst. Med tanke på kommunikasjonsformene tok dette ofte tid. Først gjennom gulahallan, så soabadit. Kvinnene hadde derfor en sterk posisjon innenfor reindriften.

Også en samisk informant som vi snakket med, kom inn på dette med kvinners rolle:

Det er kvinner som sørger for relasjoner med utgangspunkt i hjemmet mens mannen er på fjellet, eks. drenger, ekstra folk ved slakting, verdde¹⁴ opplegget, trengte hjelp fra hest

¹⁴Nielsen skriver at verdde betyr gjestevann som en relasjon mellom en reindriftssame og en bofast. I indre strøk innebar det at den bofaste verdden hadde rein med eget reinmerke i flokken til sin reindriftssame-verdde. I

til frakt, brukte slektninger til all slags arbeid, bestemor visste hva som skulle tas vare på, eks. bevaring av tarmer. Man hadde drengesystemet, der var også kvinner med. Et eksempel er blodpølseopplegget, mange kunne det der. Automatisk var de konfliktdepnende mens de sydde skaller så slarvet de om hvordan de skulle arbeide, og f.eks. skallesyng, så lærte de av hverandre. De hadde ikke klokke, holdt på hele natta, men var oppe om morgenen og fikk ungene på skolen. De tok det igjen senere. Eksemplet med å skjære til sennagress, for å holde skallene varme i sprengkulda, mye arbeid... Før var det en lang prosess for å få en pesk. Dagens industrialisering av alt som trengs i reindriften, gjør kvinnenens arbeid overflødig, derfor er det et skarpere skille mellom reindriften og resten av samfunnet.

En reineier forteller:

Æ gikk igjennom de gamle papiran, og leste korsen de forhandla seg frem for å finne kjørerregler. Noen kom innfløttandes og tok seg til rette, og nokka av det samme har det vært i dag og, næringa sjøl e så pressa på beitemark. Det som gamlingane avtalte på 50 og 60 tallet, e ikke gjeldende lenger. Gammel skikk står mot kvaranner, ikke respekt for kvaranner. Folk kommer med jussen i handa for å karre til sæ land, for det e slikt press, der e løsinga på det som ikke alle ser - det e en ny skolekultur, de som ikke har jobba så aktivt med rein, har ikke fagkunnskapen nok i bunnen, ser ikke det reelle som skjer daglig på fjellet, mangler tradisjonskunnskap, som de som er på fjellet har mer av enn de som sitter på kontor. Mange av de på kontoret er blitt jurista, men det e kulturkræs; i ene handa ønsker de det ur-samiske, på andre sida tar de jussen. Det blir et gap i mella, de påstår at "de gamle forsto ikke, at dem ble lurt til å skrive under", men de kan ikke ha vært dum. De fikk seg store flokka som folk lever av den dag i dag. Man har fått føle det; avtala fra 60-tallet som de har skreve under sjøl, som de klarte å ro i land; og man ble enig og det var ro lenge. Men også vinterbeitestrid som har vart siden 1906, klart de å løs på 2000-tallet, gamle avtala møtes med påstanda om at de ikke forsto ka de skrev under på.

En annen reineier forteller om situasjonen under krigen:

Flyttsaman var dem som klarte sæ best, for de hadde så god peiling på mat, det var det som har skapt de her bildan av de rike, de her fjellsaman som har det så godt og e så rik og alt det der. Æ trur det kommer av sanne ting også, men æ trur aldri dem har vært rik på peng, men de hadde mat, dem hadde fri tilgang på fellinga til å sy fottøy, dem hadde peskskinn, dem klarte seg like godt etter krigen som før krigen, på det viset. For det som skjedde her i NN kommune rett etter krigen var en storstilt nedslakting, for dem trengte skinn til skalla, for alle brukte jo skalla, på den tida og det var jo nesten bare sama her for nesten hundre år siden, også etter krigen. Og for å sy skalla så må du ha en rein, du får ett par skalla for en rein, om det var til barn eller voksen. Så det e klart at reineieran satt på veldig mye ressursa, dem som hadde berga reinflokk sin. Det ble jo skutt mye rein av tyskeran også. Men dem som hadde berga reinflokk, dem hadde det nok veldig bra i forhold til de fastboende for tyskeran hadde brent ned gårdan og skutt sauane og kyrne... og det har nok også sikkert ført til en sånn misunnelse.

kystområdene innebar relasjonen bytte av varer og tjenester. Verddeforholdet er fremdeles i bruk, men som vennskap mellom en reindriftssame/ familie og en bofast familie. Henriksen skriver om hvordan et verddeforhold virket konfliktforebyggende (Henriksen, 1993)

Også selvstyreutvalget kommer inn på utviklingen som har skjedd:

Den teknologiske utviklingen har derfor bidratt til å effektivisere arbeidet i reindriften, men også til at det er mindre tid til å gjennomføre gulahallan for å oppnå soabadallan. Dette synliggjøres særskilt i Finnmark med 70 prosent av reindriften i Norge og der tettheten av reindriftsutøvere er større enn ellers i landet. Arbeidsgruppa underslår med dette ikke at det er konflikter i øvrige reinbeiteområder, men viser til de forhold som påvirker det interne selvstyret som kan føre et økt konfliktnivå i Finnmark.

En samisk forsker på feltet forteller en historie om konflikt der farfar og morfar hadde sine rein ved kysten:

Det ble konflikt hvert år når jordene begynte å gro, og bukkene trakk nedover, det ble veldig ødeleggende når jordene ikke kunne vokse til – til fórr for kyr og sau. Så fant gamlingane på begge sider at de skulle ha møte. De diskuterte att og fram, uformelt, ikke særlig konfliktløsende. Så ble de enige om allmannamøte, og hyra inn en som kunne skrive (tall og utregninger og kostnader). Så ble møtet holdt i K eller S: Møtet gikk ut på hvordan skille reinen fra jorden: Bøndan krevde gjerde! De kom ikke fram til en brukbar løsning, så fant de på et nytt møte: Da fant de ut at sauene hadde behov for å komme på fjellet, og reinen hadde behov for å komme til fjæra for å ete tare. De var enige om at når reinen kom ned, jaget de dem vekk og belønnet folk, at de som arbeidet med dette fikk lønn for det. Historien kom fram da den samme konflikten oppsto på Seiland, og det ble referat til denne avtalen på 50-tallet. Det var en muntlig avtale. Men også vinterbeitestrid som har vart siden 1906, klarte de å løse på 2000-tallet, gamle avtaler møtes med påstander om at de ikke forsto ka de skrev under på.

Selvstyreutvalget viser til arbeidsgruppen som har sett på jordskifterettens kompetanse knyttet til interne forhold i reindriften (Landbruksdepartementet, 2016):

Konflikter som oppstår i reindriften er beskrevet i *Rapporten om Jordskifteretten*, som (a) konflikter som oppstår under beitesituasjon for eksempel om en siida er på en annen siidas beiteområde og (b) konflikter når det skal forhandles om permanente løsninger for beitebruk og det ikke blir enighet. Arbeidsgruppa erfarer at det også er konflikter i forbindelse med for eksempel koordinering av reinflokker i et flyttesystem og til fastsettelse av øvre reintall innad i en siida eller innad i en siidaandel. Arbeidsgruppa gjør oppmerksom på at uenighet eller konflikter oppstår både mellom og innad i distrikter, siidaer og siidaandel.

Selvstyreutvalget viser til noen eksempler på gjennomført mekling.

Arbeidsgruppa erfarer at det har vært forsøkt å få til lokale konfliktløsningsmekanismer i reindriften. I Midtre sone var distriktsstyret en periode aktiv i å løse konflikter. Reindriftsutøverne ga beskjed til distriktsstyret når det oppsto konflikter. Distriktsstyret kartla konflikten og bidro til å finne løsninger der og da. Denne måten å løse konflikter stoppet imidlertid opp etter noen år, da distriktsstyret mente de ikke skulle engasjere seg i konflikter som ofte var knyttet til uavklarte beiterettigheter.

Selvstyreutvalget har også sett på hva lovutvalget (NOU, 2001) skrev om konflikthåndtering:

Reindriftsloven av 1978 hadde ikke bestemmelser som omhandlet konfliktløsning. Lovutvalget mente det var behov for å implementere bestemmelser i ny lov som var bedre tilpasset samisk tradisjon og sedvane ... Lovutvalget foreslo å etablere et eget Reindriftsoppsyn. Reindriftsoppsynets rolle skulle være å kontrollere at beitebruksreglene ble overholdt. Lovutvalget pekte på Fjelltjenesten som en aktuell etat. Fjelltjenesten hadde oppgaver knyttet til dokumentasjon av rovdyrtap i reindriften. Dersom dette skulle være aktuelt ville det ifølge Lovutvalget være nødvendig med kompetanseoppbygging i Fjelltjenesten knyttet til samisk språk og til reindrift. Reindriftsoppsynet skulle rapportere til fylkesreindriftsstyrene (de tidligere områdestyrene nå fylkesmannen). Fylkesreindriftsstyrene skulle deretter rapportere straffbare forhold til politiet.

Selvstyreutvalget viser til at staten ved LMD var enig med Lovutvalget om at det var behov for å vurdere et eget reindriftsoppsyn, jfr Ot.prp. nr. 25 (2006-2007).

Det vil etter departementets oppfatning, være behov for visse former for kontroll og oppsyn. Reindrift foregår over store områder og under marginale forhold. Lojal innretning fra utøvernes side i forhold til de ulike rammebetingelser, er en forutsetning for en velordnet reindrift. For å forhindre at et lite mindretall skal ødelegge for fellesskapet og skape utrygghet og uro, fremstår et offentlig oppsyn som nødvendig. Et oppsyn vil også rette seg mot andre brukere av fjell og utmark, og slik kunne bidra til at reindriften får «arbeidsro» når dette er nødvendig.

Lovutvalget mente bruksreglene ville være viktig verktøy for å danne grunnlag for en velordnet reindrift der avklaringer om forholdet reindriftsutøverne imellom ville finne sted. Lovutvalget viste til at:

Men all erfaring viser at regler alene ikke alltid er tilstrekkelig for å fjerne eller løse alle mellommenneskelige konflikter. Konflikter kan søkes løst av domstolene eller av forvaltningen. Reindriften er imidlertid en næring der utøverne er nødt til å samarbeide, og den tradisjonelle konfliktløsningen gjennom rettsapparatet er ikke velegnet for mennesker som vil leve i nær kontakt med hverandre også i framtiden. Å bringe konflikten inn for utenforstående kan av samme grunn være vanskelig. Alternative konfliktløsninger kan derfor være viktig.

Lovutvalget foreslo en meklingsordning der fylkesmannen skulle kunne iverksette mekling. De understreket imidlertid at reglen pålegger enhver som arbeider innenfor forvaltning og reindriftsoppsyn å bidra til at en konflikt om mulig søkes løst gjennom mekling.

I Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) sluttet LMD seg til Lovutvalgets forslag. De viste til at det er viktig å åpne for en adgang til å løse konflikter utenrettslig. Dette vil kunne gi en mykere og mindre formell ramme rundt konfliktløsninger, som også vil gjøre samarbeid og sameksistens lettere senere.

5.6 Om betydning av historiekunnskap og språk for konfliktløsning

Det er særlig tre meget erfarne reineiere som har tydeliggjort betydningen av både historiekunnskap og språk, i tillegg til at de har konkrete forslag til løsninger. Alle tre har erfart rettsaker. To av disse er også politikere, mens den tredje også er næringsdrivende i tillegg til reindrift. Mange andre har snakket om dette på samme måte, så vi anser disse uttalelsene som representative for flere av konfliktfeltene som vi har beskrevet i kap. 5 og 6, og som selvstyreutvalget også har tatt fatt i.

Språket, statens styring av reindriften og fornorskningsprosessen har hatt konsekvenser på mange områder i reindriften. En av dem sier:

Ja, sånn er jo hele det lappeteppet bredt utover i Finnmark, så det som æ tenker e det viktigste e at folk kjenner historien og kjenner til hvorfor det har blitt som det har blitt, kofor grensan e der som dem e, og så e det jo det at man i hvert fall kan vær enig om at der myndighetan har trekt grenser som ikke har noe naturlig grunnlag, der e egentlig begge parter skadelidende. Hvis alle kan historien og skjønner kor man har vært, så e man enig så langt, og så utifra det se ka som har skjedd, og så må man se på med kass kompetanse myndighetan trakk de her grensan ... og så komme til enighet om ... merket ditt eller at de kan begge to ... For i mange saka så mister jo begge to noka, uansett ... det e veldig viktig å klare å løyse sånne konflikta ... det e jo sånn at på folkemunne også, at dem som e mest sur og tverr og vanskelig i forhold til reindriften, det e de som har måtta slutte med reindriften, og det e inn i disse dager. Æ kan tenke mæ de som ble fratatt det med makt for hundre år siden, at det stakk enda djupere hos dem, og der hadde du jo veldig mange av dem som totalt slutta å snakke sammen, som nekta å snakke samisk med ungan sine og det gjør du ikke hvis ikke det e dype følelsa inne i deg for å ikke snakke et språk, at du blir så sint for å snakke et språk.

Vi: Ja, men når det gjelder reindriften, for de fleste reineierne og for de konfliktene som gjelder der, er vel ikke behovet så stort for tolking i retten?

N: Ja, men de har jo advokata som snakker norsk, og meddommera snakker norsk, så det e veldig sjelden at du får til en rettssak der alle aktøran snakker samisk. Det er alltså en aktør som ikke forstår samisk, sakkyndig f.eks.

En representant for politiet sa dette om kompetansen til politiet/reinpolitiet;

Det er også et problem både innen politiet og særlig innen reinpolitiet at betjenter for det første ikke snakker samisk og at mange også mangler reindriftssamisk kompetanse. Det kan bety at betjenter med liten erfaring ikke «ser» om noe er «gal» og dermed heller ikke har grunn til å iverksette tiltak... Mange har lært seg de samiske uttrykkene for reinen og naturen, men utskiftinger har vært et problem også pga. turnover, i andre deler av fylket e det bra, har vært stabilt.

En fra reinpolitiet kommenterer manglende samiskspråklig kompetanse på denne måten:

Politiet har reindriftskompetanse: mange hos oss har vært en del år og kjenner til folk. Hvis noen klager: "Han e ny, vi har alle vært kalv". Reindriften er godt vant med at det e voksne erfarne folk i Reinpolitiet.

En fra politiet forteller:

Men kunnskap fra reindriften kan du hente fra øst til vest. Det e viktig at du faktisk kan merke. Æ har tenkt i mange år at det e så mye konflikta, ka man kan gjøre for å hindre dem. Veldig mange konflikta bunner i misforståelsa, eks. (og her nevnes den konflikten som er beskrevet i kap. 5.3) den saken her: når det kommer til rettssak, og reinpolitiet er inne, vi (politiet) e veldig sjelden inne når det e reinbeitekonflikta. Reinpoliti-lederen e i Alta, da kjøres alle til området. Mange i reinpolitiet har jobba i området og mange har tillit, vi har en patrulje her som har jobba sikkert i 20 år, men mangler språkkunnskaper. De gjør en god jobb, det e viktig at det e stabilt, alle har jobba i lang tid, alle kan språket

overfladisk. Men i en konflikt, og når en må snakke personlig, har dem vanskelig å forklar ka dem egentlig mener, og det om naturen og.

Æ har jobba spesielt med samisk kommunikasjon: tenkt bare på det med spørsmålsstilling på samisk, ikke samme stemning, ikke firkanta, man må være litt oval, spørrende, være på tilbudssida, ser det i jobben min, når æ f.eks. har pågrepet en samisktalende - og en norsk politi som har snakka med ham, kossen va han? Han var veldig aggressiv og oppfatta negativt, så snakker jeg med ham på samisk, når han kommuniserer på norsk, så prøver han å bruke den norske formen, men klarer ikke å finne den rette stemninga for å uttrykke sæ, for å si til den andre at han mener ikke så kategorisk, så firkanta, men han mangla ord, så blir han oppfatta som aggressiv og så blir han frustrert ... Du må få en aksept på at konflikten kan løses i den eldste generasjonen. Man må ta hele siidaen, blir enige om at det å ha konflikt ødelegger for alle sammen, ikke bare de to, viktig å få inn flere. Æ råder folk: E du barnløs og mangler arvinga, skriv testamente for å unngå at du får konflikter: rein som arv! Veldig problematisk, i motsetning til odel, her e det den yngste som arver, ikke bare i reindriften, alle som ikke har livsarvinga, bør skrive testamente for å unngå konflikt ved ledig siida-andel. Mange unge vil ikke inn i reindriften pga konflikten, det e såpass tungt at dagens ungdom ikke orka.

... Det å bruke samisk språk i politiet e fortsatt kontroversielt, en blir beskyldt for å være en sikkerhetsrisiko på et ordensoppdrag hvis ikke en snakka norsk. Det e masse kommunikasjonsforma som vi lærer og leser i kroppsspråket. Æ blei spurt av kommandosentralen om å snakke samisk på telefonen til en som hadde forskansa sæ. Så blir han påsatt håndjern, og på turen inn i bilen, var han forbanna fordi jeg liksom hadde lurt ham ut. Operasjonsentralen lytta, ingen rundt kunne samisk, hvis det skulle skje noka neste gang, har æ lydopptaker og kan trykke på den ...ka e samisk forståelse, ka e taushet, en må prøve å overtale dem, f. eks. "det går ikke an å snakke med ham», «men du e nødd sjøl å gå i den dialogen, koffor kan ikke du ringe?" "Nei de e ikke vits, det e mistanke om reintyveri» sier dem for å få oss til å reagere, «en uoverensstemmelse, de e ikke til å stole på: faren hans var tyv».

Vi: "E det grunn, han har ikke velt sin far". Det ligger en sånn gammel forestilling, folk trekker med sæ masse gammelt, blir levende videreført, blir ikke noka god løsning.

P: Ja, ja, man holder seg, klarer seg sjøl, men der er også en ting som ligger i kulturen, hvis æ e misfornøyd med din oppførsel, så går æ til deg og gir deg lov til å gå til ho (og si ifra). Æ unngår åpen konflikt, men indirekte påtaler om andres atferd. Æ kan bruke samtalen, via en annen, så hvis man tenker i forhold til meklerrollen, dem bruker stormøter, du møter de partan som e i konflikt med kvaranner, det e ikke lurt i mange tilfella, du får ikke dem som har den kulturen i sæ, til å snakke direkte. Men bruke mekleran som budbringer: 'konflikten går ut på at reinen e på mitt sommerbeite'. Ja, OK, så kan æ bringe det til ham, vi har dialog via en mekler, og til slutt har vi nosta opp i misforståelsen. Til slutt kan vi møtes i samme rom og snakke om korsen vi kan gå videre. Konflikt er energitappende for alle parta.

...Ka e viktig for at du e "vår politi", det e tillit, språk og kulturforståelse, mulig det har med min personlighet, min måte å møte folk på. Æ møter dem på samme måte, når æ har

uniform på, æ e i en maktposisjon. Det kan gjøre mye med et anna menneske, vise respekt. Fornorskninga: vi bærer den fortsatt med oss, det nytter ikke å si vi går videre, at vi kan legge det bak oss. Det kan vi ikke, vi bærer det med oss, må trø forsiktig

5.7 Konsekvenser av konflikter. Reindriftas hverdag.

Da vi gjennomførte forprosjektet, kom det etter hvert frem en del fortellinger om redsel for å dra på fjellet pga av trusler og vold. Det ble sagt at unge reindriftssamer i enkelte områder grudde seg til sin gjetevakt og pustet lettet ut når perioden var over. I oversikten over rettssakene, har vi tatt med noen dommer som viser alvorlighetsgraden. Slik skal det ikke være på en arbeidsplass. Trusler og vold innen reindriften omtales ofte i media, gjerne som førstesideoppslag.

Slike negative oppslag stigmatiserer gjerne hele reindriftsnæringen og medfører ekstra belastninger for reindriftssamene. I fagspråket kalles dette for å utsettes for symbolsk vold (Henriksen, 2008). Henriksen viser hvor viktig reindriften og reinflokken er for reindriftsamene. Han viser også til Noruts evalueringsrapport (Angell, Karlstad, & Nygaard, 2003) og Bergland (Bergland, 2005) som har analysert statens omstillingsprogram. Mange reindriftssamer takket ja til å få en fast månedslønn i tre år for å forberede omstilling fra reindriften. Mange gjenopptok imidlertid reindriften etter endt omstillingsperiode da reindrift anses som så viktig for reindriftsamene. I Kautokeino omtales reindriftssamene som «samer», mens de bofaste omtales som «dalón», underforstått ikke-samer. At reindriftssamer kalles for «samer», er en språklig verdsetting av nettopp det å være reindriftsamer. Henriksen er også inne på reindriftsamenes verdsetting av det å være ved reinflokken. Dyrene representerer noe mer enn sin verdi som slaktevekt. De er levende dyr som reindriftssamer kan studere i timevis, og snakke med hverandre om. Henriksen skriver også om en kvinne som forteller hvordan hun brukte kontakten med reinflokken som trøst i sorgen da hennes mor døde.

Reindriftas hverdag (Møllersen, Stordahl, Eira- Åhren, & Tørres, 2016) er en undersøkelse av faktorer som kan påvirke psykisk helse til den samiske reindriftsbefolkningen i Norge. Selve forskningsprosjektet var et partnerskap mellom NRL og Samisk nasjonalt kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus, SANKS, Finnmarkssykehuset, og ble avsluttet i 2017. Prosjektet:

viser at reindriftsutøverne trives i sitt arbeid, at arbeidet gir mestringsfølelse, selvbestemmelse og gode læringsmuligheter. Samtidig er uforholdsmessig mange blir eksponert for fysiske belastninger (støy, gass/støv, kulde, fysisk tunge oppgaver) og ulykkes-/skadefrekvensen er høy. Uoverensstemmelser mellom eksternt regelverk og reindriftsfaglig godt arbeid er en belastning for de fleste. Det psykososiale arbeidsmiljøet oppfattes stort sett støttende og ivaretakende. Den livslange og gjensidige avhengigheten i arbeidsfelleskapet i reindrifta er imidlertid sårbart for konflikter. De aller fleste rapporterer vedvarende opphopning av merarbeid og/eller stress pga ulike eksterne inngrep i levesett og næringsutøvelse. Rekreasjonsmulighetene er få, både når det gjelder sykdom/skade og ferier. Nesten alle har belastende erfaringer med negative holdninger

og handlinger fra omgivelsene, og tiltroen til at sentrale myndigheter har kunnskap om og interesse for reindrifta er svært lav¹⁵.

Det er ikke gjort så mye forskning om dette på norsk side. Prosjektleder Jon Petter Anders Stoor har laget en kunnskapoversikt over tematikken på svensk side (Stoor, 2016, pp. 4-5):

....Vi samer är inte värda mer än andra folk, men inte heller mindre...Även om det samiska samhället och den samiska kulturen i Sverige är stark, ligger huvudfokus i denna rapport på ohälsa och problem. Det är vår förhoppning att kunskapen om de brister som finns ska leda till åtgärder som förändrar situationen till det bättre, vilket vi har rätt till som urfolk i Sverige. Vi samer är inte värda mer än andra folk, men inte heller mindre.» Rapporten viser videre til det høy antallet selvmord blandt reineiere: «Särskilda riskgrupper bland de unga vuxna samerna har också förhöjd rapportering av mer allvarlig suicidalitet (såsom självmordsplaner och försök). Dessa inkluderar de som upplevt etnisk diskriminering, är boende i Västerbotten, Jämtland, Härjedalen eller Västernorrland (det vill säga i södra delarna av svenska Sa pmi) samt de renskötande samerna (Omma, Sandlund, & Jacobsson, 2013). Var tredje ung samisk renskötare har allvarligt övervägt, eller haft planer på, att ta sitt liv. Bland vuxna renskötande samer är bilden ännu tydligare, och mer negativ. Var femte vuxen renskötare, av bägge kön och i alla åldrar, rapporterar sig haft självmordsplaner, jämfört med var tionde norrlänning (Kaiser & Salander Renberg, 2012). Även ångest- och depressionssymtom är betydligt vanligare bland renskötare jämfört med andra norrländska män och kvinnor (Kaiser, Sjølander, Edin Liljgren, & Jacobsson, 2010). Särskilt bekymmersamt är att två av fem manliga renskötare rapporterar en kliniskt relevant ångeststörning. Andelen stiger dessutom till i princip varannan, eller 49 %, för de medelålders män (30–49 år) som utgör stommen av rennäringens arbetsstyrka. Detta kan jämföras med andra norrländska män, där ungefär var femte (19–23%) har ångestproblem i samma omfattning. Man har funnit en ökad förekomst av självmord mellan 1961–2000, motsvarande att 50 % fler renskötande män dog i suicid under tidsperioden (än vad som kunde förväntas, utifrån självmordstal för svenska män) (Hassler, Per, Johansson, Grønberg, & Damber, 2004). Efter år 2000 finns det ingen systematisk kartläggning över självmord bland samer, men däremot indikationer på att problemet består i ungefär samma omfattning och att risken kan vara flerdubbelt högre för renskötande män i de södra delarna av svenska Sa pmi (Västerbotten, Jämtland och Härjedalen).

Vi var på et møte med reineiere i en sameby på svensk side der det ble fortalt mye om konfliktene med både svenske og norske myndigheter. De hadde en gammel rett til sommerbeite på norsk side. En høyestrettsdom hadde også stadfestet denne retten. Nå bestred den norske kommunen dette. Reineierne fortalte hvordan deres gjeterhytter hadde blitt lagt under vann ved et nytt damanlegg, hvordan deres nye gjeterhytter og reingjerder ble revet, hvordan reinen ble skremt av nye hyttebyggere. De følte seg uglesett, mobbet, at gamle vennsapsrelasjoner ble umuliggjort. En gang da de klaget over rovdyr til SNO, hadde SNO kommet midt i et kalvingsområde, stikk i strid med regelverket og kjørt i hjel en reinkalv. All korrespondanse var på norsk fra både kommunale og statlige myndigheter, i tillegg til den kompliserte juridiske fagterminologien. Det var et strev å forstå det norske språket, og pga.

¹⁵ Sitatet er fra <https://forskningsprosjekter.ihelse.net/prosjekt/PFP1115-13> (lastet ned sept. 2018)

tidligere språkpolitikk hadde de heller ikke lært samisk ordentlig. Nå ble de bøtelagt til et millionbeløp av den norske kommunen pga gjeterhyttene og gjeting i sommerbeitet. De var fortvilte og følte seg helt overkjørt, både av norske og svenske myndigheter, og følte heller ikke at de hadde noen støtte fra verken det norske eller det svenske sametinget. Én fortalte om hvordan to av hans brødre som begge var reineiere, hadde begått selvmord.

Vi gir her videre noen eksempler fra våre data. En eldre reindriftsame fortalte om belastningene med uklare beiteforhold. Hun hadde opplevd to ulike rettssaker. Begge sakene gikk gjennom alle tre instanser. Den ene saken ble også fremmet ved den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg, som fastholdt dommen fra norsk Høyesterett. Det var en gruppe samer som for lang tid siden hadde drevet med reindrift, men som av ulike grunner hadde avvirket reindriften. Med utgangspunkt i en politisk kamp for å styrke denne gruppens språklige og kulturelle rettigheter, stevnet de staten og siida Y og krevde eksklusive rettigheter til reindrift i området til Y.

Dem reiste sak mot oss på 1970- 80-tallet, dem skulle ha beiterett, skulle starte på nytt med rein, saken gikk helt til Strasbourg. Vi vant helt. Vår slekt var her lenge før dem. Men å få et søksmål: det var trist, tungt og tok nattesøvnen.

Vi snakket også med dattera til denne kvinnen. Hun fortalte at dette med å «miste nattesøvnen» var en måte for mora å underkommunisere hvor alvorlig saken egentlig var. Hun var overbevist om at både hennes, hennes søster og moras hodepine og kroppslige smerter som de sliter med hver dag, stammer fra den tida da familien i en lang periode sto i fare for å miste reindriften.

Som barn viste jeg ikke hvem som var «fiender» og ville ha oss bort fra reindriften og hvem som støttet oss. Jeg måtte hele tida passe på om hvem jeg sa hva til? Jeg husker engang at NN som var litt eldre enn meg, snakket til meg og ville bli min venn. Jeg husker at jeg svarte henne kort og avviste henne fordi jeg trodde at hun tilhørte de i bygda som var imot. Etterpå viste deg seg at det ikke stemte. Jeg måtte hele tida prøve å passe på hvem som var fiender.

Kravet om reetablering av reindriften på bekostning av siida Y dukker med jevne mellomrom opp gjennom skriv og mediaoppslag. To representanter for gruppen deltok også som observatører på første dagen under rettssaken omtalt under 5.4.

Neste søksmål kom fra en annen nabosiida, Z, og gjaldt også beiterett:

Da var han (ektefellen) gått bort, æ var med på rettssaken. Det var stor spenning, hva ble resultatet? De månan var hard, rettsaken begynte i februar i tingretten. Naboen tapte også videre i lagmannsretten og høyesterett. Alt varte i over to år. Det nye søksmålet (nå fra naboen på den andre siden, X) er ufattelig, jeg kjenner de der, at dem gikk til retten! Men det e de unge som æ ikke kjenner, men kjenner fedrene og mødrene. Kjenner dem, vi brukte å beite i samme område. Dem kjøpte rein og beite fra alle de tre jeg vært med i under hammeren. Om retten e det gode sted? Ka ellers skulle dem respektere? Når vi og Y var i lag mot Z, og nå går dem mot oss, ka skal man da gjøre? Det e siste æ hadde trudd om dem, så mye som vi har hatt respekt for hverandre. Før var at man respekterte

hverandre, Z har aldri respektert non, verken Gud eller menneske, men at vi når vi har reinsamling, så er jo X der, finner reinen, sånn har det alltid vært, man må kjenne hverandre, sånn som vi kjente dem. Vi har mye mer fjell, dem har ikke så mye vidde, mer skog, men allikavel så kunne man vært i lag, respektert hverandre, når de har sluppet flokken, samarbeidet i forhold til flokkan, respektert i alle år. Noe av konflikten henger sammen med størrelse på siidaen. Z er for store, vi har hver våre familier, om alle skulle inn i reindriften, da blir det stridigheter. Z har bestandig spydigheter, stridigheter, mens det var godt å samarbeide med X, ringte når det var sammenblanding, snakka sammen, dem overnatta her hvis dem ikke kom avgårde.

Denne erfaringen med B fortsatte ikke minst som vonde følelser i neste generasjon. I den tredje rettssaken mange år etter, sa svigerdatteren, også reineier, til oss:

Han var en bråkmaker som har skapt mye smerte over mange år for oss, som beskyldte oss for et komplott mot dems reindrift på 1930-tallet og for "tyveri" av dems rein.

Hun var tydelig både opprørt og fortvilet, med tårer i øynene. Her går det også frem at tiden oppleves som felles for generasjoner av reineiere. Svigerdatteren var ikke født på 30-tallet, men opplevde fortsatt en beskyldning om komplott mot «oss».

I dag feltslaktes det til stort sett til eget bruk. Reinen selges levende og fraktes med lastebiler til slakteriene.

Foto: Jan Erik Henriksen

5.8 Våre vurderinger

Utvalget av rettsaker viser at hoveddelen av konfliktene handler om beitearealer. I slike saker er det ikke så enkelt å skille mellom interne og eksterne konflikter. I flestepartne av rettsakene er staten stevnet. Disse sakene er langvarige og har gått gjennom hele rettssystemet. Slike tvistesaker vil sannsynligvis ikke kunne finne løsninger via mekling, men meklingen kan bidra til at partene kan bli enige om hvordan de skal være uenige. Når vi trekker frem sakskostnadene i enkelte saker, er det for å vise at rettsaker er svært kostbare. Advokater har en timesats fra 1500,- til 3000,- kr. En runde i tingretten kan fort koste en million kroner for tapende part.

Vi har gått detaljert inn i sakene i kapittel 5.3. og 5.4 fordi vi her finner trekk ved disse to konfliktene som går igjen i mange konflikter. Saken som vi beskriver i kap. 5.3 viser at dette handler om et område som både er et beiteområde og et flytteområde som har vært brukt av begge parter på forskjellige måter i minst tre generasjoner. Myndigheter har blandet seg inn i bruken i minst to omganger på tidligere tidspunkt. Saken viser også hvordan press på beiter i et område, bidrar til press og konflikter i naboområdet. X og Y samarbeidet svært bra om området for bare 10 år siden. X og Y møttes i ulike fora og hadde også felles sekretær. Og så ender de opp med to rettsaker. Hva var det som skjedde? Hvordan kunne denne konflikten vært håndtert på en annen måte enn ved rettens vei? Konflikten engasjerte lokalsamfunnet og som det fremgår, mener flere at rettsaken burde ha vært unngått. Rettsaken er også et eksempel på viktigheten av den rolle både advokat og sakkyndig har. I tingretten hadde part Y engasjert en historisk sakkyndig. Tingretten gav Y medhold. Part X anket og engasjerte en annen advokat som igjen engasjerte en historisk sakkyndig. Som representanten for part X sier; deres nyengasjerte sakkyndig mener at det kunne skjedd et justismord. Samtidig kritiserer jo også representanten for part Y motpartens nyoppnevnte sakkyndige for manglende kunnskaper i samisk språk og slik kun fokus på skriftlig kildemateriale.

Våre data viser også at dom ikke nødvendigvis løser konfliktene selv om en fra reindriftsmyndighetene sier:

Saken er død nu, de snakker noenlunde sammen, har en rimelig bra dialog seg i mellom. Samtidig har æ ikke hørt at de snakker godt om hverandre. Det e ofte slik at folk ikke snakker, men går over til å sende e-poster med spydigheter.

Vi deler sistnevnte bekymring. Også til oss er det uformelt sagt at flere er uenig med dommen. Noen er forbannet og har ikke forsonet seg med dommen.

Kapittel 5.4. viser hvordan og hvilke konsenskvenser det har at to gode naboer havner i en rettsak mot hverandre. Vi mener at denne saken også har generell betydning. Det er flere sammenfallende årsaker til dette:

1. Tvisteområdet ligger an til å bli bygget ut med infrastruktur med mulige erstatningsutbetalinger for tapt reinbeite. Dette kom ikke frem i stevningen, men først under dag to i retten, mens partene hadde vært klar over dette fra 2015. Men slik saken var anlagt var ikke dette rettslig relevant. Vi har flere eksempler på at forventninger om mulige erstatningsutbetalinger er konfliktskapende.

2. Det viser seg å være klare generasjonsforskjeller innad i saksøker-sidaen: De eldre reieneierne er skeptiske eller direkte imot rettsak mot venner. De yngre reieneierne, som ikke er så forankret i reindriften eller i det lokale nettverket, ser mer positivt på muligheten for økonomisk utbytte som ligger i erstatningen for beitet.

3. Advokatene til X har åpenbart spilt en rolle i å fremme konflikten mellom dem, og har gitt dem argumentene til og i rettsforhandlingene. Vi begrunner dette med både den

a. til tider harde ordbruken fra advokatene til X under rettsforhandlingene,

b. det som kom frem om at den ene advokaten hadde skrevet et svært krasst brev til motpartens advokat,

c. Den lange opprøpsingen av historiske kilder som ikke så ut til å ha noe med saken eller dagens reindrift å gjøre og som derved tjente til forvirring og unødig tidsbruk,

d. Bruken av juridiske begreper som Rettskraft og Beviskraft.

Ligger det i juristkulturen at advokaters tilnærming og arbeidsmetode bidrar til konflikteskalering (Lexau, 2017)? Er ett av problemene også at i motsetning til det norske språket og norsk rettsutvikling som bruker mange substantiver og er statisk og fortidsorientert, er samisk språk et verbalt og prosessuelt språk (Aikio, 2010; Henriksen, upubl.; Martinsen, Willy, Fauske, & Clifford, 2013). I reindriften er man alltid fokusert mot endringer; flokken, trekkene, vinden, været.

4. Begge partene sto side om side i en tidligere rettssak mot et nabolag C som krevde beiterett i deres område. Saken gikk hele runden til Høyesterett. C tapte og måtte bære saksomkostningene på ca 8 millioner kroner. Burde ikke utsiktene til en ny rettsrunde og mulig ny utgiftspost, innby partene til å finne løsninger utenom rettssystemet?

5. I denne dommen mellom X, Y og C er det en formulering om at X har eksklusiv rett til beite i tvisteområdet. Dette var hovedargumentet da X saksøkte Y. Y bestred kravet og i prosessledende kjennelser forut for hovedforhandling avviste både tingrett, lagmannsrett og høyesterett at denne formuleringen i dommen har rettskraftvirkning i denne saken mot Y. Hadde dette også vært en anledning til å unngå rettssak?

6. En ny invitt til kompromiss skjer etter andre dag av hovedforhandlingen. Dommeren anmodet partene om å snakke sammen om forlik, noe som ble avslått.

7. Dommeren viser en imponerende evne til å ha fått med momentene under rettsaken. Dette til tross for at han administrerte rettsaken alene. Kompleksiteten i reindriftsrelaterte rettssaker kan være meget krevende, og dette har fått oss til å reise spørsmålet om ikke retten bør settes med to fagkyndige meddommere i slike saker. Tvisteloven gir slike muligheter. Man kan enten oppnevne fagkyndige meddommere eller trekke to meddommere fra det alminnelige utvalg. Eller man kan tenke seg å endre loven slik at det blir muligheter for en utvidet rett bestående både av en fagkyndig meddommer og en meddommer fra det alminnelige utvalg. Dette praktiseres bl.a. i omsorgsovertakelser etter Barnevernloven. Her er det et system med en utvidet rett som brukes når tingretten behandler ankesaker om omsorgsovertakelser i barnevernet. Uten å sammenligne trusselen om å miste omsorgsretten til egne barn med trusselen om å miste mulighetene til fortsatt å drive reindrift som livsform, identitet og næring, vekker slike saker sterke følelser. Vi erfarte dette under saken da vi utfordret part X om mulig kompromiss. «Men dette handler jo om liv og død for vår reindrift».

6. Eksisterende meklingsordninger og konflikthåndtering

I dette kapitlet tar vi for oss de ulike meklingsordningene og former for konflikthåndtering i Norge. Vi konsentrerer oss om hvilken betydning de har i reindriftsrelaterte konflikter. Tre ulike meklingsinstitusjoner reguleres av domstolene:

1. Jordskifteretten, som kan avsi dom hvis partene ikke kommer til enighet. Denne kan ankes til lagmannsretten.
2. Rettsmekling, hvor det som oftest er profesjonelle dommere som utfører meklingen i tingrett og lagmannsrett. Men hvis meklingen ikke lykkes, avsies en dom, men da i regelen av en annen dommer enn den som har meklet.
3. Forliksrådet, hvor også lekfolk utfører meklingen, som kan avsi dom hvis partene ikke kommer til enighet. Denne kan bringes inn for tingretten ved stevning.

Alle disse tre meklingsinstitusjonene har det til felles at det enten er profesjonelle dommere eller også lekfolk, som kan avsi dom (som vel og merke kan ankes), hvis ikke partene blir enige. Dette skiller seg derfor fra familievernet og konfliktrådet, hvor en løsning utelukkende er opp til partene. Men også politiet driver mekling, enten for å få til en løsning på en pågående konflikt eller for å forebygge en konflikt som man ser kan komme.

6.1 Politiet generelt og reinpolitiet spesielt

Dagens politiarbeid har et mye større fokus på å forebygge kriminalitet. En representant for politiet uttalte følgende:

Tradisjonelt så har politiet grepet inn når konflikter har oppstått og prøvd å løse disse med maktmidler. Dette har etterlatt et inntrykk av at politiet er bare ute etter å 'ta reindriften'. Jeg tenker at man skulle vært inne før det ble en konfrontasjon. Gå i dialog. Delta på møter innen reindriften. Få greie på hva de tenker og informere om hva vi tenker. Dette kalles for problem-orientert politiarbeid (POP).

Problemorentert politiarbeid (POP) har som mål å gjøre politiet mer effektivt i arbeidet for å forebygge, forhindre eller begrense kriminalitet. Dette arbeidet gjøres systematisk og planmessig alene eller i samarbeid med andre. En måte er å analysere et problemområde og forsøke å sette inn tiltak. Et eksempel er å sette opp belysning dersom et område er utsatt for vold. Et redskap som informantene viser til, er bekymringsamtale med aktører man ser kan stå i faresonen for å begå kriminalitet. I følge våre opplysninger, er det ikke gjort en slik POP analyse av konflikter innen reindriften, selv om det har vært snakket om i flere år.

Spesielt om reinpolitiet:

Reinpolitiet er en spesialtjeneste som har ansvar for å beskytte den samiske reindriften i Nord-Norge. Reinpolitiet ble opprettet i 1949 og har et ansvarsområde som dekker omtrent 56 000 km² i Finnmark og Nord-Troms. Reinpolitiet har i dag 14 tjenestemenn fordelt på syv patruljer lokalisert på ulike steder. Koordinatoren har kontorsted i Alta. Reinpolitiets hovedoppgaver er knyttet til allmennhetens bruk av naturen og til problemer innen

reindriftsnæringen i tillegg til de alminnelige politimessige gjøremål. Oppgavene fremgår av egen instruks. Oppgavene knytter seg særlig til forebygging og løsning av konflikter ved sammenblanding, skilling, merking og slaktning av rein, men reinpolitiet har også politi- og oppsynsoppgaver i forhold til generell natur- og miljøkriminalitet. Dette omfatter kontroll av laksefisket langs kysten om sommeren og ulovlig kjøring med snøscootere og ATV. Landbruksdirektoratet avdeling reindrift (tidligere Reindrifftsforvaltningen) skal alltid orienteres for om mulig å innhente råd og bistand til videre behandling av saker som berører reindriften.

Samtale med én fra reinpolitiet (RP):

ja, når det nesten blir 'hudkontakt', (dvs. fare for vold), så e vårt hovedmål at de som driv lovlig får lov til å driv lovlig. Men vi har ikke redskaper til de andre. Det e synd at det e så mange smutthull i lovverket, pluss manglende sanksjonsmuligheter mot de som ikke driver lovlig, f. eks. illegge bøter... Det e ikke etterspurt fra forvaltninga, og det e spørsmål om de har begynt å få krav? Hvis noe skjer som e ulovlig i henhold til plikter etter reindrifftsloven og forskriftan. Ka slags redskaper finnes: i forhold til politiloven: hvis en får pålegg og ikke følger det, bør man kunne gi bot. Vi prøvde det i reindriften fra 2011 til 2016, men en reineier fulgte ikke opp og prøvde ut det. Det ble rettssak, følgen var at politiloven kan ikke brukes i den typen ting. Folk sier "du skal vær der", dvs. i beitekonflikter, hvor man brukte politiloven for å unngå trusler og bruk av vold. Vi blir nedringt av de som e fortvila for de har mista beite, men det verktøyet kan ikke brukes. I noen områder, så djævelsk, (og her refereres det til en spesiell dom), amper stemning der ute, da var vi nesten der i månedsvi, vi har en hytte der, var mer eller mindre i to måneder 2012, 2013, da var vi... vi jobber en uke på og en av, alltid tre eller fire patruljer på fjellet, de ble sendt til T. Vi ønsker ikke at folk tyr til vold og våpen, og at de som driver lovlig blir tråkka på. Men når æ sier verktøy, vi går ikke inn hvis ikke vi har en anbefaling fra forvaltninga. Det ligg i kulturen, og så e det slektskap, primært e det utøveran som ønsker sæ oss å bli med dem ut, men når det gjeld brudd på bruksreglan, befaring sammen med dem, eller innimella, så kan ikke dem, dem ser av og til at ting strammer sæ til, og da fer vi dit for å sjekke, og ikke alltid vet reindriften koffor vi vet og derfor e der. F.eks. forvaltninga gir pålegg eller varsler brudd, får ikke tak i dem, de er i gjerdet ... og da drar vi ut og får tak i dem. Det blir litt reaksjoner i bygda, egentlig ikke en politisak, men nån gång har vi sjøl en interesse: vi vet at det e ting som ikke e greit: Hvis varslet blir gitt, så kan det forebygge verre situasjoner. Men forvaltninga bør sjøl kunne dra ut, forvaltninga vet ikke det æ seier nu, vi ser på at vi driver en "service". "Vi stoler ikke på reindrifftsforvaltninga, dem e inngifta osv. og har ikke tillit". Jeg sier til dem, "det her e ikke en politisak, men ka du vil at æ ska gjøre. Æ kan ikke gjøre det her, det e ikke bare du. Du må skriftliggjøre det og sende til forvaltninga og sende kopi til mæ", og så går det en tid, så kom det en anmeldelse, og den blir henlagt. Men så viser det seg at det e ikke skreve noe til forvaltninga. Så sier æ: "Koffor har du ikke skreve?" Reineier: "Ja, men hvis det ikke blir gjennomført skilling e æ redd for at mine dyr mistes". "På hvilket grunnlag kan du si at det e reintyver? Hvis politiet skal inn og ta en flokk: må vi ha skjellig grunn til mistanke".

...Æ trur at de eldre familiemedlemmene som står her med en fasit på korsen man driver reindrift, og korsen man løser konflikter med tida - og de unge vil løse. Siida-leder e den som har mest ansiennitet, oftast de som e eldre, har status og makt, kan si nei, også hos politiet. Man kan ha en tillitsperson med seg, samme som de muslimske, imamene, som budbringere, som prøver å løse når konflikten oppstår, ikke lar dem vare i generasjoner. Du skal både ha tillit og avstand.

Vi spør: Det må jo være en stor grad av skjønn?

RP: Jo, forvaltninga var med oss, dem skulle kunne det reindrifsfaglige, ikke over natta, men over en uke eller to. Nu e det knapphet på beite. Hvis det e en storing som nabo, så e alt spist opp, dem som har det vinterbeitet og korsen dem bruker det beiteområdet, men så kommer det inn at det er du som må begynne å fore - og kor rettferdig e det da?

Vi: Men dokkers forebyggende rolle?

RP: Hvis loven hadde fungert, hvis dem ikke har gjennomført skilling innen dem forlater høstbeitet: det e et økende problem med manglende skilling. Æ skjønner dem som vil ha skilling og beholde egen rein; f.eks. nu har det distriktet fått pålegg om å gjennomføre skilling, og du har plikt til å varsle når du skal ta dem i gjerdet. Hvis du ikke gjør det, så kan det idømmes dagsbøter, og det e forvaltningas sitt ansvar, det har ikke vi ansvar for. Men det skal bli konsekvenser for de som driver uforsvarlig etter loven. Å skille står i bruksreglan, og det e en forvaltningsoppgave å følge opp. Det kommer an på kor mange naboer og så flyttekorridorer kor det e mange. Konflikten oppstår når du forlater sommerbeitet. Det e konflikt med naboen som e der, kor mange umerkede kalver? Det ligger forslag til løsning i loven.»

Vi spør om mekling: Har dokker som reinpoliti erfaring med korsen nærmer man seg?

RP: Forebygge eskalering, det vi har gjennom politihøgskolen, men det æ trur e viktig e at man blir hørt og ikke tar parti og lytter til det som blir sagt og hører på den ene og den andre, 'vi har fått en anmeldelse om rein så og så, hva har du å si til det?' Da kan han f.eks. forklare med uvær og ditt og datt, kan skje ... Begge parter blir hørt, prøver å få dem til å snakke sammen og finne en løsning der og da. Vi kan komme med innspill, men ikke komme med løsninger, prøver å se den andre sin side: «Vi vil gjerne at du blir med ut og viser oss det, vi kjører, du e velkommen til å kjøre med oss», og som regel kommer de til en løsning. Et eksempel var fra noen år tilbake: etter anmodning fra et reinbeitedistrikt som ønsket befaring, distriktet var på høstbeite: vi så med kikkert at det var noe rein langs elva, småflokker eller enkelt dyr, ca. 50 eller 100 rein som beita innen distriktets høstbeite. Vi tok kontakt, og dem erkjente at gjerdet var ikke godt vedlikeholdt. Dem ble anmodet om å samle inn rein, og sa at det ble gjort. Om nestleder i distriktet har vært i kontakt med naboen? Flyttekorridorene på våren kan være nedsnødd og på høsten ikke vedlikeholdt, mesteparten av konflikten e på høst- og vinterbeite, på sommerbeite e det fred og fordragelighet, det eneste e det på høsten, på våren e problemet knytta til bønder. Det e ikke nødvendigvis negativt med en konflikt, men ofte har det vedvart en stund før

dem kontakter oss, erfaringsmessig, og da har man kanskje blitt mer og mer fortvilt. Og da har vi prøvd å dressere reindriften ved å være mer på forskudd, for de venter og ser for lenge.

Etter vår samtale sendte representanten for politiet en melding til oss om at hun nettopp har oversendt en reindriftsrelatert sak til konfliktrådet. Saksgangen er at den må gå via påtalejuristen i politiet. Vi fulgte opp denne saken. Den ble sendt over fra politijuristen til konfliktrådet etter mer enn et halvt år.

6.2 Jordskifteretten

I innstilling til Odelstinget om ny reindriftslov (2006 – 2007) står det følgende om jordskifteretten:

Gjennom lovrevisjonen i 1996 ble jordskifteretten gitt kompetanse til å behandle visse sakstyper vedrørende reindriften, jf. Ot.prp.nr.28 (1994-1995). Dette gjaldt bruksordning, rettsutgreiing og grensegang, i tillegg til skjønn etter reindriftsloven. Når det gjelder bruksordning, rettsutgreiing og grensegang, kan bestemmelsene her bare anvendes til å avklare forholdet til andre interesser. Erfaringene så langt er forholdsvis begrensede, men slik departementet ser det, foreligger det ikke tungtveiende innvendinger mot at jordskifteretten også får oppgaver knyttet til interne forhold i reindriften. Den generelle kompetansen som jordskifteretten har i forhold til grensegang og bruksordninger, er nyttig også for behandling av saker innenfor reindriften. Imidlertid er det behov for en opprusting med hensyn til reindriftsfaglig kompetanse og samisk språk og kulturforståelse, noe som også var forutsetningen i forbindelse med lovrevisjonen i 1996. Slik kompetanseoppbygging kan finne sted på et par utvalgte steder, ett i nord og ett i sør, som får ansvar for å behandle saker i henholdsvis det nord-samiske og det sør-samiske området.» (Ot.prop 2006-2007)

Om jordskifterettens rolle uttaler departementet videre:

I henhold til utvalgets forslag, skal jordskifteretten gis flere oppgaver etter reindriftsloven enn det den har i dag. Dette gjelder avgjørelse om ny distriktsinndeling eller endring av tidligere grense, regler om beitebruk og bestemmelse om øvre reintall.

I reindriftssamfunnet gjør det seg gjeldende en viss skepsis mot jordskifteretten, idet den på mange måter oppfattes som en eksponent for tradisjonell norsk tingsrett. Elgå reinbeitedistrikt gir blant annet uttrykk for at denne særdomstolen har forankring i tradisjonell landbruksjuridisk tenkning, og har lite kjennskap til reindriften. Det gis videre uttrykk for at dommere ved de ordinære domstoler har bedre juridisk kompetanse. Reindriftsstyret er i tvil om jordskifteretten slik den er organisert, vil fungere etter hensikten. Reindrifts sakene vil bli en del av hele saksmengden som skal behandles, og i de samiske områdene vil jordskifterettene ha en ulik saksmengde i forhold til reindriften. Det framholdes at en forutsetning for å bygge opp og vedlikeholde kompetanse, er at det foreligger en viss saksmengde. Reindriftsstyret mener at andre alternativer bør vurderes, for eksempel en særskilt reindriftdomstol for hele landet som for eksempel kan knyttes til en jordskiftedomstol. Fordelene med dette vil ifølge Reindriftsstyret, være at foruten at

den innehar og kan vedlikeholde særskilt kunnskap om reindrift, også kan arbeide med dette i et videre perspektiv i forhold til samisk reindrift og rettsoppfatning. Domstolen skal med det ha kunnskaper om rettsforhold som går ut over reindrifftslovens bestemmelser, noe som vil føre til bedre rettsikkerhet og større legitimitet.

Under konsultasjonene har både Sametinget og NRL kommet med innvendinger mot å bruke jordskifteretten. Under behandlingen av lovutkastet i Sametingets plenum gikk både flertallet og mindretallet imot forslaget. NRL gikk også imot forslaget på sitt styremøte i slutten av september 2006.

Denne oversikten viser saker for jordskifteretten fra 2003-2014 der reindriftsnæringen har vært part¹⁶: Den gjelder i Sør Trøndelag, Nord Trøndelag, Helgeland, Salten, Ofoten og Sør Troms, Nord Troms, Finnmark og Hålogaland jordskifteoverrett¹⁷, i alt 28 saker:

- 2 erstatningsskjønn rdl § 22 - 1 anket til jordskifteoverretten
- 7 erstatningsskjønn rdl § 27 - 1 anket til jordskifteoverretten og 1 forlikt på befarings
- 7 erstatningsskjønn rdl § 70
- 2 skjønn om utnyttning av eiendom rdl §63
- 8 beitebruksregler rdl § 59 - 1 anket
- 1 beitebruksregler rdl §70
- 1 gjerdeskjønn rdl §69
- 1 sak om Reinøy etter jordskiftelov § 2 - anket til jordskifteoverretten
- 1 sak etter jordskiftelov § 6.4 - begjært overskjønn

Jordskifterettens rolle i reindriften er i støpeskjeen. Vi tar for oss sentrale dokumenter i den anledning. I 2016 gav et utvalg ut en rapport om Jordskifterettens kompetanse knyttet til interne forhold i reindriften. Forslag til endringer i reindrifftsloven og jordskifteloven som åpner for bruk av jordskifteretten på interne forhold i reindriften i 2016 (Landbruksdepartementet, 2016).

Vi siterer først fra sammendraget:

Etter arbeidsgruppens syn bør departementet, i henhold til reindrifftsloven § 73 siste ledd, gi nærmere regler om gjennomføring av mekling. Reglene bør utformes slik at de på den ene siden gir en fleksibel utenrettslig ramme for meklingen, samtidig som de gir grunnlag for en viss formell forankring av meklingen, beskrivelse av prosedyrer mv. slik at meklingen blir gjennomført så rasjonelt som mulig, og med et forpliktende resultat for partene dersom meklingen fører fram. Dessuten er det formålstjenlig med en viss

¹⁶ <https://www.domstol.no/no/Jordskifte-enkelt-domstol/Nord-Troms-jordskifterett/Reindrift/>

¹⁷ Jordskifteoverretten ble avskaffet i 2015 og ankesaker overført til lagmannsrettene.

notoritet dersom meklingen ikke fører fram og konflikten gir grunnlag for annen oppfølging. Arbeidsgruppen har laget et forslag til retningslinjer for mekling som ligger som vedlegg til rapporten. Siktemålet med retningslinjene er å gi rammer for meklingen som sikrer en effektiv og ryddig meklingsprosess, og som samtidig ikke innebærer en for sterk rettsliggjøring eller at nødvendig fleksibilitet går tapt.

For at meklingen skal ha en fornuftig funksjon og gi resultater, er det viktig med kompetente meklere som både har faglig kompetanse om reindrift og særlig kompetanse på mekling. Arbeidsgruppa foreslår at reindriftslovens innledningskapittel får en ny § 8 a hvor Landbruks- og matdepartementet gis myndighet til å oppnevne et utvalg av fagkyndige meddommere. Arbeidsgruppa foreslår at personer fra dette utvalget også kan brukes som meklere...Arbeidsgruppen foreslår at tallet *to* strykes i reindriftsloven § 73 første ledd. Dette for å fjerne tvil om at det også kan mekles der hvor det er flere enn to parter involvert. Videre foreslås det at Reindriftsstyrets adgang til å peke ut mekler i henhold til § 73 annet ledd sløyfes. Det er ikke hensiktsmessig at Reindriftsstyret skal ha noen rolle her i tillegg til fylkesmannen.

Arbeidsgruppen skriver videre i kapittel 8.1:

Konfliktløsning ved hjelp av en nøytral tredjeperson er en av de eldste konfliktløsningsmetodene som finnes. Mekling er i alminnelighet beskrevet som en prosess der en mekler forsøker å få to eller flere parter med motstridende interesser til å finne en felles løsning og inngå forlik. En mekling forutsetter at partene er innstilt på dialog, og at mekleren har de personlige forutsetninger som skal til for å bygge bro mellom partene slik at de kan enes om en løsning. Mekleren må således ha partenes tillit, og evne til å bygge ned motsetninger. Omfattende faglig innsikt i det konflikten gjelder vil ikke nødvendigvis være avgjørende. Det viktigste vil være å få partene til å snakke sammen på en konstruktiv måte. Mekleren skal fungere som en katalysator i en prosess som fører partene fram til en avtale.

Mekling brukes i mange sammenhenger og på ulike områder, enten med basis i lovverket eller med basis i avtale eller kontraktsforhold. Det må avgrensnes mot voldgift, som er en form for privat rettergang... I NOU 2001:35 (Forslag til endringer i reindriftsloven - Boazodoallohákalávdegotti evttohus) er det sagt følgende om bestemmelsen (side 119): «Utvalget har gjennom forslaget om sammensetningen av distriktsstyret, jf. utkastet § 8–2, og regler om fremgangsmåten ved utarbeidelse av bruksregler i distriktet, jf. utkastet §§ 9–1 flg., søkt å etablere et grunnlag for at de rammer som settes for reindriften vil kunne være bedre tilpasset samisk tradisjon og sedvane og dermed bidra til en reindrift med mindre indre konflikter enn i dag. I en del tilfeller vil det kunne oppstå konflikter mellom distrikter, og utvalget har sett det som viktig at det i slike tilfeller blir utarbeidet felles bruksregler for området hvor f.eks. to distrikter opplever stadig sammenblanding av rein eller bruker felles flyttlei, eventuelt med bistand fra fylkesreindriftskontoret, jf. utkastet § 9–1 tredje ledd.

Men all erfaring viser at regler alene ikke alltid er tilstrekkelig for å fjerne eller løse alle mellommenneskelige konflikter. Konflikter kan søkes løst av domstolene eller av

forvaltningen. Reindriften er imidlertid en næring der utøverne er nødt til å samarbeide, og den tradisjonelle konfliktløsning gjennom rettsapparatet er ikke velegnet for mennesker som vil leve i nær kontakt med hverandre også i fremtiden. Å bringe konflikten inn for utenforstående kan av samme grunn være vanskelig. Alternative konfliktløsninger er derfor viktig. Utvalget har forslått regler om en formell meklingsordning i utkastet § 12–5». I proposisjonen til loven er det sagt blant annet dette, Ot.prp. nr. 40 (2006-2007) side 71: «Bestemmelsen svarer til utvalgets forslag § 12-5. Dagens lov har ikke regler om mekling. Etter departementets syn er det viktig å åpne for en adgang til å løse konflikter utenrettslig. Dette vil kunne gi en mykere og mindre formell ramme rundt konfliktløsningen som også vil gjøre samarbeid og sameksistens lettere senere... For at reindriften skal fungere og ha et godt arbeidsmiljø, er den avhengig av godt naboskap. Løsning av tvister i domstolene oppleves ofte opprivende. Det kan ta lang tid å gjenopprette et godt forhold mellom partene i tvisten. En utenrettslig mekling vil ikke på samme måte utfordre forholdet mellom partene. Utenrettslig mekling er også gunstig der man ønsker en snarlig og rimelig løsning.

Meklingsbestemmelsen i reindriftsloven er i liten grad benyttet. Selv om mekling er ment å være et viktig element ved konfliktløsning, går det ikke klart frem av forarbeidene hvordan bestemmelsen er tenkt brukt. Som nevnt, er det ikke gitt nærmere regler om mekling.

Erfaring har vist at det ofte er to typer konflikter som det søkes løsninger for med bidrag fra reindriftsmyndighetene. For det første ved konflikter som oppstår under en beitesituasjon. Det kan for eksempel være at en siida påstås å ha kommet over i en annen siidas beiteområder. En annen type konflikt er når det skal forhandles om permanente løsninger for beitebruk og det ikke blir enighet.

Slik situasjonen er i store deler av indre Finnmark, med stedvis et relativt høyt konfliktnivå, er fylkesmannens reindriftsavdeling opptatt med å mekle etter beste evne i de konfliktsituasjoner som oppstår. Samtidig er det behov for å utvikle permanente beitebruksordninger gjennom utarbeidelse av beitebruksregler. Distriktenes arbeid med beitebruksreglene har vært vanskelig som følge av uenighet om beitefordelinger. Noen distrikter der uenigheten har vært størst har ikke vært i stand til å utarbeide bruksreglene i det hele tatt. I slike tilfeller er det offentlig som fastsetter bruksreglene.

I overskuelig fremtid vil begge typer konflikter kunne prege hverdagen i reindriften, og spesielt i deler av Finnmark. Det vil derfor være behov for et system til å håndtere dette, og mekling kan for en del tilfeller være en hensiktsmessig måte.

Mekling etter reindriftsloven er en ren forvaltningsmessig mekling. Utover at det er forutsatt at meklere skal ha partenes tillit, stilles det ingen ytterligere kompetansekrav til denne. Mekling som konfliktløsning er godt utviklet i Norge. Arbeidsgruppa mener at man fortsatt skal ha mekling som et instrument i reindriften, men at dette må utvikles og forbedres for å kunne fungere etter sin hensikt.

Etter arbeidsgruppas syn bør departementet, i henhold til reindrifftsloven § 73 siste ledd, gi nærmere regler om gjennomføring av mekling. Reglene bør utformes slik at de på den ene siden gir en fleksibel utenrettslig ramme for meklingen, samtidig som de gir grunnlag for en viss formell forankring av meklingen, beskrivelse av prosedyrer mv. slik at meklingen blir gjennomført så rasjonelt som mulig, og med et forpliktende resultat for partene dersom meklingen fører fram. Dessuten er det formålstjenlig med en viss notoritet dersom meklingen ikke fører fram og konflikten gir grunnlag for annen oppfølging, jfr. neste avsnitt.

Ansvar for denne meklingen kan i utgangspunktet fortsatt ligge hos fylkesmannen. Her må man unngå tvil om habilitet, dersom jordskifteretten f.eks. også ønsker å bruke fylkesmannen som sakkyndig i samme sak. Dette vil imidlertid i utgangspunktet bare være tilfellet der fylkesmannen selv har vært mekler, jf. også bestemmelsene om avledet inhabilitet for underordnede. Det at fylkesmannen har *utpekt* en annen utenforstående person som mekler kan, hvis ikke særlige omstendigheter tilsier noe annet, ikke være tilstrekkelig til å konstatere inhabilitet.

For at meklingen skal ha en fornuftig funksjon og gi resultater, er det viktig med kompetente meklere som både har faglig kompetanse om reindrift, men ikke minst særlig kompetanse på mekling. Arbeidsgruppa foreslår at reindrifftslovens innledningskapittel får en ny § 8 a hvor Landbruks- og matdepartementet gis myndighet til å oppnevne et utvalg av fagkyndige meddommere. Arbeidsgruppa foreslår at personer fra dette utvalget også kan brukes som meklere. Det kan i mange tilfeller være en utfordring å finne personer som kan være fagkyndige meddommere, meklere, mv. Arbeidsgruppa mener at en løsning på dette kan være å hente personer fra samme utvalg. Der hvor det skjer en mekling før en rettslig behandling ved jordskifteretten vil det da nødvendigvis være en forutsetning at mekler og fagkyndig meddommer ikke er samme person.

Arbeidsgruppa foreslår at tallet *to* strykes i første ledd § 73. Dette for å fjerne tvil om at det også kan mekles der hvor det er flere enn to parter involvert. Videre foreslås det at Reindrifftsstyrets adgang til å peke ut mekler i henhold til § 73 annet ledd sløyfes. Det er ikke hensiktsmessig at Reindrifftsstyret skal ha noe rolle her i tillegg til fylkesmannen... Siktemålet med retningslinjene er å gi rammer for meklingen som sikrer en effektiv og ryddig meklingsprosess samtidig som de ikke innebærer en for sterk rettsliggjøring eller at nødvendig fleksibilitet går tapt. Som en følge av en slik betraktning har arbeidsgruppa ikke sett det som formålstjenlig at regler om mekling gis i forskrifts form, jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav c.

Arbeidsgruppen foreslo følgende retningslinjer for reindrifftslovens § 73:

1. Retningslinjenes virkeområde: Disse retningslinjer får anvendelse når det i henhold til reindrifftsloven § 73 skal mekles mellom parter som ikke klarer å samarbeide om en løsning av en konflikt og hvor partene selv kan bestemme over utfallet av konflikten.

2. Valg av mekler: Fylkesmannen utpeker en person som antas å ha tillit hos begge parter som mekler, jf. reindriftsloven § 73. Mekleren utpekes fra det utvalg som i henhold til reindriftsloven § 8 a skal opprettes for fagkyndige meddommere.

Mekleren forutsettes å: a) ha evne til å opptre upartisk og uavhengig, b) ha evne til å bygge bro mellom parter i konflikt, c) ha forståelse for og innsikt i de forhold konflikten gjelder, d) kommunisere på samisk der hvor partene ønsker det

3. Meklingens gjennomføring: Mekler skal som forhandlingsmedhjelper tilrettelegge og bidra til best mulig dialog mellom partene. Mekler skal hjelpe partene til selv å finne fram til løsninger av tvisten som de kan akseptere, og som samsvarer i størst mulig grad med deres interesser og behov. Mekleren opptre ikke som dommer ved meklingen og har ikke rett til å gi bindende pålegg til noen av partene. Mekleren kan med partenes samtykke anvende hjelper – for eksempel en sakkyndig person eller forhøre seg med sakkyndige eller andre personer. Anvendes det en hjelper, skal det stilles samme krav til nøytralitet og habilitet som for mekleren. Mekler skal føre protokoll fra meklingen som viser hvem som deltar og hvem som eventuelt avgir forklaring, se også punkt 6.

4. Frivillighet: Partene har adgang til når som helst kreve meklingen avsluttet uten å angi grunn for dette.

5. Representasjon og bisittere: Partene skal delta i meklingen selv. Partene har anledning til å ta med rådgivere eller andre bisittere under meklingen. Det forutsettes at disse har en tilbaketrukket og kun rådgivende rolle for partene under meklingen.

6. Avslutning av meklingen: Meklingen avsluttes på én av følgende måter:

- a) ved et skriftlig forpliktende forlik mellom partene,
- b) ved at mekleren meddeler partene at han ikke finner det hensiktsmessig å fortsette meklingen, eller
- c) ved at en eller begge parter meddeler mekleren at vedkommende ikke ønsker å fortsette meklingen. Det skal i protokollen gjøres rede for meklingens avslutning.

LMD har sendt arbeidsgruppens rapport til høring. Vi har tatt med noen av høringsmerknadene fordi de angår vår problemstilling i denne rapporten.

Domstoladministrasjonen (DA) støtter forslaget om at fylkesmannen gis en forvaltningsmessig meklingskompetanse. Dette samler ressursene og kan på sikt gi en tydeligere og bredere meklingskompetanse. Fra et domstolsynspunkt er det en stor fordel at saken har vært prøvd meklet når den kommer inn for domstolen. Saken vil da være godt belyst og dette kan innebære en raskere avvikling av saken i domstolen.

Fylkesmannen i Finnmark uttaler:

Konflikter som kan gi grunnlag for mekling er erfaringsvis av svært ulik karakter. Enkelte oppstår akutt og må tas tak i umiddelbart, mens andre kan være av mer eller mindre permanent karakter. Noen kan løses der og da mens andre krever langsiktige tiltak. Det er naturlig at Fylkesmannen har ansvaret for å forsøke å finne løsninger på akutte konflikter,

i noen tilfeller i samråd med politiet. Dette har primært med tidsperspektivet å gjøre – man må ta tak i saken umiddelbart. For andre konflikter hvor man har bedre tid på seg, tror Fylkesmannen at man primært bør benytte konfliktrådene. Disse innehar den nødvendige kompetansen på konfliktløsning, og har dessuten muligheter til å knytte til seg meklere med reindrifftkompetanse. Konflikter kan medføre sanksjonering etter reindrifftslovens kap. 11, og det er uheldig om Fylkesmannen på den ene siden skal forsøke å oppetre nøytralt mens man på den annen side sanksjonerer den ene parten i en konflikt.

Fylkesmennene i Nordland, Nord Trøndelag, Sør Trøndelag har en felles uttalelse:

I de sørligste reinbeiteområdene er det liten grad av overlappende beitebruk, og derfor lite konflikter om beitebruk internt. Vi ser derimot at det kan foreligge personlige motsetninger mellom enkelte reindrifftsutøvere eller grupper av reindrifftsutøvere som vanskeliggjør en bærekraftig reindrift. Motsetningene kommer gjerne til uttrykk gjennom stadig uenighet om både praktiske gjøremål og mer langsiktige valg og en mistro til motpartens hensikter og handlinger. Fokus i en mekling vil i slike tilfeller være å bygge tillit og skape felles rammer for kommunikasjon heller enn å enes om konkrete beitegrenser. Fylkesmannen ser positivt på forslaget om å opprette et utvalg av fagkyndige meddommere som også skal kunne fungere som meklere. Vi ser også viktigheten av at partene selv deltar i meklingen og at evt. rådgivere har en tilbaketrasket rolle. Fylkesmannen støtter de foreslåtte retningslinjene for mekling og de foreslåtte lovendringer i § 73. Vi vil imidlertid påpeke behovet for at de utvalgte meddommere/meklere tilføres kompetanse i meklerfaget.

Fylkesmannen i Troms uttaler:

Konflikter som kan gi grunnlag for mekling er erfaringsvis av svært ulik karakter. Enkelte oppstår akutt og må tas tak i umiddelbart, mens andre er av mer eller mindre permanent karakter. Noen kan løses der og da mens andre krever langsiktige tiltak. Det er naturlig at Fylkesmannen har ansvaret for å forsøke å finne løsninger på akutte konflikter, i noen tilfeller i samråd med andre etater som f.eks politiet. Dette har primært med tidsperspektivet å gjøre —man må ta tak i saken umiddelbart. For andre konflikter hvor man har bedre tid på seg, tror Fylkesmannen at man primært bør benytte kompetansemiljøer som har den nødvendige kompetansen på konfliktløsning, og som har muligheter til å knytte til seg meklere med reindrifftkompetanse. Om konfliktrådene i dag er gitt kompetanse til å virke innen for denne type konflikter kan de være en aktuell institusjon for formålet.

Landbruksdirektoratet mener arbeidsgruppens forslag til retningslinjene bør forskriftfestes. Det bør også legges opp til et planleggingsmøte i forkant av meklingen, der forventninger prosedyrer mv. gjennomgås og det lages en plan for gjennomføringen. Utgangspunktet må være å skape en felles plattform for partene. Landbruksdirektoratet stiller spørsmål ved om det er hensiktsmessig at fylkesmannen av eget tiltak beslutter mekling. En vellykket mekling forutsetter aktiv deltakelse fra alle parter. Skal fylkesmannen fortsatt kunne igangsette mekling av eget tiltak, vil det i utgangspunktet være et enkeltvedtak når fylkesmannen

pålegger partene en slik plikt. Det bør også vurderes om det skal knyttes sanksjoner til bestemmelsen om partene ikke etterlever fylkesmannens vedtak. Sanksjonsbestemmelsene i reindrifstlovens kapittel 11 kan gis anvendelse.

Reindrifststyret ser det som positivt at jordskifteretten i større grad enn i dag kan benyttes på interne forhold i reindriften. Reindrifststyret har gjennomgått arbeidsgruppens rapport og slutter seg til de foreslåtte endringene fra arbeidsgruppen.

Sametinget uttaler at:

Sametinget støtter forslag til ny § 60a i reindrifstloven som regulerer forholdet til jordskifteloven med korresponderende endringer av § 58 fjerde ledd, samt at § 58 siste ledd ikke gjelder der reintall er fastsatt av jordskifteretten. Forslaget innebærer at det tydeliggjøres at jordskifteretten kan nyttes til rettsutgreiing og grensefastsetting og at jordskifteretten gis kompetanse til å endre og fastsette bruksregler. Forslaget forstås slik at jordskifteretten gis kompetanse som tvisteløsningsmekanisme når det er uenigheter eller uavklarheter om privatrettslige forhold i reindriften. Sametinget anser det som en grunnleggende riktig framgangsmåte at slike tvister ikke håndteres av den offentlige forvaltningen, men at det forankres i den privatrettslige autonomien.

Sametinget støtter forslaget om å styrke meklingsinstituttet i reindrifstloven med tilhørende justeringer av reindrifstloven § 73. Sametinget støtter videre forslag om fastsetting av egne retningslinjer for mekling og utpeking av meklere blant et utvalg av fagkyndige meddommere som er oppnevnt etter foreslått ny § 8a i reindrifstloven. Sametinget slutter seg til vurderingene i rapporten om at lovendringer må følges av flere kompetansehevende tiltak for jordskifteretten for at den skal bli benyttet for interne forhold i reindriften. Sametinget vil understreke at det foreligger et tungt rettslig ansvar for å sikre at domstolene tilegner seg og innehar nødvendige kvalifikasjoner innen samisk sedvanerett og kultur. Sametinget er enig i forslaget til ny § 8a om at det kan oppnevnes et utvalg av fagkyndige meddommere. Sametinget mener likevel det må vurderes om ikke kompetansen til å oppnevne utvalg av fagkyndige meddommere legges til Sametinget og ikke Landbruks- og matdepartementet.

Indre Finnmark tingrett har ingen merknader som går på punktet om mekling, men uttaler generelt at de mange uavklarte rettsforhold medfører samtidig usikre rammer for reindriften næringsutøvelse, som på sin side er konfliktskapende og til skade for næringsvirksomheten. Det er derfor et stort behov for gode tvisteløsningsordninger.

Karasjok kommune støtter forslagene i § 8, men er uenig i forslaget om at reindrifststyret ikke lenger skal oppnevne mekler.

NRL skriver innledningsvis:

Med utgangspunkt i beitekonfliktene i Vest –Finnmark, ønsket NRL å få opprettet en egen reinbeitekommisjon som blant annet skulle ha til oppgave å utrede og avklare interne beiterettsgrenser i næringen. Dette fikk man ikke gehør for. NRL tok derfor til orde for at det måtte opprettes en underkommisjon under Finnmarkskommisjonen som skulle utrede beiterettsgrenser der det var behov for det. Til tross for at Finnmarkskommisjonen var positiv til dette, ble det ikke gjennomførbart på grunn av manglende ressurser. Som et siste alternativ valgte

NRL å åpne opp for en vurdering av hvorvidt jordskifterettens virkemidler kunne være egnet til å løse interne tvister i reindriften.

NRL's merknader til kapittel 8:

NRL viser til at bestemmelsene om mekling i rdl §73 er lite benyttet i praksis. Dette kan både skyldes manglende informasjon om ordningen og hvordan den fungerer i praksis, og manglende tillit til den/de som skal gjennomføre meklingen. Meklingen kan være nyttig i konflikter som har oppstått mellom to eller flere parter under en beitesituasjon eller hvor det skal forhandles om permanente løsninger for beitebruk og man ikke blir enig. NRL er opptatt av at meklere er upartiske og har tillit i næringen, og at selve meklingen kan foregå i utenrettslige rammer. I en meklingsituasjon er det også viktig at mekler har innsikt i konflikten og kan kommunisere på samisk der det er behov for det. NRL støtter de foreslåtte retningslinjene til rdl §73.

6.3 Rettsmekling

Som vi skriver i innledningen til dette kapitlet kan en sivil tvist «løses ved hjelp av rettsmekling i stedet for hovedforhandling og dom». Vi siterer videre fra Domstolens hjemmeside:

Det går ut på at partene kommer fram til en avtale, som oftest som et rettsforlik, ved hjelp av en mekler. Dette er en raskere, mer effektiv og billigere måte å løse konflikten på. Rettsmekling går ut på at partene selv finner en løsning på konflikten ved å bruke en mekler (vanligvis en dommer i den domstolen som behandler saken). Avtalen man kommer fram til, blir bindende, og om det er inngått rettsforlik gir den tvangsgrunnlag på linje med en dom. Rettsmekling kan bare brukes i sivile saker, ikke i straffesaker. Hvis konflikten ikke løses ved mekling, avgjøres saken ved hovedforhandling. Rettsmekling er regulert i tvisteloven.

Formålet med rettsmekling er at partene blir enige om en løsning som alle partene kan leve med. En mekler hjelper partene til å komme fram til enighet ved å få innblikk i hva slags interesser og behov partene har, og vil prøve å skape en dialog preget av forståelse og enighet. Det innebærer som regel at partene må være innstilt på et kompromiss sammenlignet med sitt opprinnelige standpunkt. I et meklingsresultat blir ingen av partene "vinner" eller "taper". Hensikten er at begge parter skal kunne vinne på denne behandlingsformen og at resultatet blir lettere å leve med i ettertid. Rettsmekling egner seg derfor særlig godt som metode hvis partene fortsatt skal ha kontakt i tiden framover (for eksempel forretningsforbindelser, naboer og arbeids- eller husleieforhold). Rettsmekling kan uansett være et godt alternativ også i de fleste andre typer konflikter. En mekling er også raskere, enklere og vanligvis billigere for partene enn ordinær domstolsbehandling.

Gjennom meklingen bidrar dommeren til å sette partenes faktiske interesser og behov i fokus, mer enn de rent juridiske argumentene. Dermed blir det også lettere å finne en

skreddersydd løsning på tvisten. Andre tema enn det saken gjelder kan trekkes inn i rettsmeklingen. Dette gjør at rettsmeklingen kan bidra til løsning av flere konflikter mellom partene enn det saken i utgangspunktet gjelder. Rettsmekling foregår for lukkede dører og uten rettsmøte. Partene unngår dermed den publisiteten som ordinær rettsbehandling kan medføre.

For å få tilbud om rettsmekling, må saksøker bringe konflikten inn for retten ved stevning på vanlig måte. Samtidig med at stevningen sendes til saksøkte med pålegg om tilsvar, vil begge parter få informasjon og tilbud om rettsmekling. Rettsmekling forutsetter som hovedregel at begge parter samtykker til å delta.

Dersom parten er representert med advokat, møter både advokaten og parten i rettsmeklingen. Under meklingen har advokatene en mer tilbaketrukket rolle enn i vanlige rettsaker. Advokatene er med først og fremst som partenes juridiske rådgivere i rettsmeklingen, og ikke for å prosedere saken.

Rettsmekleren er vanligvis en dommer fra domstolen. Retten kan isteden oppnevne en mekler fra domstolens utvalg av rettsmeklere, eller med partenes samtykke en rettsmekler utenfor utvalget av rettsmeklere. Med partenes samtykke kan retten også oppnevne en hjelper for rettsmekleren.

Rettsmekleren har på forhånd lest dokumentene i saken. Rettsmekleren bestemmer fremgangsmåten for meklingen i samråd med partene. Rettsmeklingen foregår vanligvis slik at rettsmekleren, partene og advokatene først møtes til et fellesmøte. I dette møtet presenterer rettsmekleren de tilstedeværende og hvordan rettsmeklingen skal legges opp. I fellesmøtet holder normalt også hver part en innledning. Innledningen kan overlates til advokaten.

Etter fellesmøtet kan rettsmekleren holde særmøter med partene hver for seg. Partene kan selv bestemme om rettsmekler skal videreformidle til motparten informasjon som kommer fram i særmøtene.

Dersom partene kommer til enighet, kan forliket inngås som rettsforlik. Et rettsforlik har samme virkning som en dom i saken.

Det blir inngått forlik i 70 - 80 prosent av sakene som rettsmekles.

Dersom forlik ikke oppnås ved rettsmeklingen, fortsetter behandlingen ved domstolen ved at det blir berammet hovedforhandling i saken. Ofte vil en mislykket mekling uansett forenkle den kommende hovedforhandlingen ved at en del uenigheter har blitt løst. Meklingen vil også bidra til å effektivisere saksforberedelsen til hovedforhandlingen.

Dommeren som har rettsmeklet, kan bare delta videre i saken hvis partene ber om det.

Inngåelse av rettsforlik innebærer at tvistesaken er endelig avgjort. Dette forliket kan i visse tilfeller oppheves gjennom søksmål eller hvis saken gjenåpnes. Et rettsforlik

pålegger noen en plikt til å foreta, unnlate eller tåle en handling. Hvisplikten ikke etterkommes innen fristen (oppfyllelsesfristen) kan den gjennomføres med tvang etter reglene i tvangsfullbyrdelsesloven. Retten følger ikke opp atplikten oppfylles, det er parten som må ta initiativet til tvangsgjennomføring.¹⁸

Vi snakket med en dommer om rettsmekling:

D: Men det er behov for litt mere profesjonalitet. Hvis man hadde litt mere kunnskaper om samisk språk og kultur, hvis KR skal profesjonalisere seg, så gjelder det det samme som med rettsmeklingen. Kan man ha litt mere RJ-løsninger? Det er ikke noe i veien for det, man står fritt i rettsmekling til å foreslå hva som helst, er ikke bundet opp av saken som sådan. Man kan gå inn og vurdere saker ganske fritt, i motsetning til ved en rettssak. Men en dommer i den funksjonen (som rettsmekler), kan ikke ta saken etterpå. Da er det ikke grunn til å si at det da er en dom. Men det har skjedd en viss spesialisering innenfor rettsvesenet i dag, og det er ikke alle dommere som tar rettsmekling.

Vi: Hva skjer med skolering av dommere?

D: Det skjer en spesialisering innen domstolen, f.eks. er det dommere som tar familiesaker, skjønnssaker og andre ting osv., men f.eks. reindrifft og samiske saker er ikke spesialisert. Det er ikke noen debatt om dette, er det for følsomt? Man bør sjekke andre land: Canada, Australia, New Zealand. Det er interessant å undersøke hvordan dette er nå etter sannhetskommisjonen i Canada.

De er inne på dette i utredningen om Hjertespråket¹⁹, kanskje bør denne problemstillingen om reindrifftskonflikter bli en del av sannhetskommisjonsarbeidet? (Dette argumentet kom frem i samtale med den ene parten i kap. 5.2). Da ville det bli større mulighet for overføring til domstolen, en bestemmelse i domstolsloven med mekling. Det er en viss form for spesialisering blant dommerne. Du har noen dommere som har en rolle innenfor samisk relaterte meklingsaker. Men hvis man vil ta en sak over fra en domstol til en annen, altså overføring mellom domstolene, så krever det at partene vil det, og det er ikke en rett som man har. Eventuelt kunne man legge til rette for det i et forsøk, for det er ikke nødvendigvis at de (i den domstolen) kanskje vil ha den saken? Men de gjør jo dette arbeidet uansett gjennom rettsmeklingsinstituttet. Det er ikke en ulempe at man har litt kunnskaper. Jeg har kanskje gått mer i den retningen at man har vanlige, egnete folk som er litt egnet, men hvis sakene er mer sammensatt og komplisert, så bør man tenke en skala fra de som er vanlige meklere til profesjonelle meklere, som er profesjonelle, som i domstolen, men man må være særlig egnet. Man må ha noe innimellom, som innenfor reindrifften, folk med kunnskap innenfor reindrifften som ikke er jurister, men med en viss faglig skolering. Med jordskiftedom er det litt det samme som dommer. De er litt mere fleksible, og har jo kunnskap i arealsaker, men mangler kunnskap om reindrifft. Det er kanskje et langt lerret å bleke før man kommer så langt, jeg kjenner ikke til noen dommere som har slik kunnskap i dag. Når det gjelder dommere så har vi noen flere, vi har de som er i INFI, og så du noen i Hålogaland lagmannsrett som har samisk bakgrunn og som har kunnskaper om dette, men jeg tror ikke det er noen sør-

¹⁸ <https://www.domstol.no/no/Sivil-sak/Sakstyper/Rettsmekling/>

¹⁹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-18/id2515222/>

samiske dommere, men én er nå dommerfullmektig i Steinkjer. Men jeg håper at det blir flere dommere med samisk bakgrunn. Det er altså ikke helt mørkt på dommersida.

6.4 Forliksråd

I to av de reindrifftsrelaterte rettsakene som vi omtaler, fremgår det av dommene at sakene har vært behandlet i forliksrådet. Samarbeidsutvalget for forliksråd og namsmenn (SFN) har utarbeidet en håndbok for arbeidet i forliksrådene²⁰. Alle kommuner har et forliksråd som normalt består av tre valgte lekdommere. Forliksrådene er både en meklingsinstans og domstol. Forliksrådene avlaster resten av rettssystemet og behandlet i 2017 77 265 forlikssaker i Norge. Det er forliksrådernes oppgave å finne en minnelig løsning mellom partene. I tillegg er forliksrådene en domstol. Hovedregelen er at det ikke er anledning til å anlegge sak mot noen for tingretten før saken er prøvd løst i forliksrådet. Sekretariatene er behjelpelige med å sette opp forliksklagen, stevning og tilsvaer. Det er ingen plikt til å bli bistått av advokat.

De fleste sakene i forliksrådet dreier seg om uenighet om gjeld i ulike sammenhenger, særlig knyttet til kjøp av varer og tjenester. Et krav om betaling av gjeld kan fremmes for forliksrådet for å oppnå en minnelig løsning eller få fastslått ved dom at kravet er rettsgyldig. Dette for at kravet eventuelt kan tvangsfullbyrdes hos namsmannen. Forliksrådet behandler kun sivile saker, ikke straffesaker. Forliksrådet avsier ikke dom i saker de finner for omfattende eller vanskelige. I slike tilfeller innstiller forliksrådet saken; dvs saken åpnes for behandling i tingretten. Behandlingen av en sak i forliksrådet foregår på en mer uformell måte enn etter prosesslovgivningen for de øvrige domstoler, og man trenger ikke advokat. Oppnås ikke forlik kan forliksrådet innenfor visse grenser avsi dom eller innstille saken. En eventuell dom kan innen en måned bringes inn for tingretten ved stevning. Om det ikke skjer blir dommen rettskraftig og kan tvangsfullbyrdes. Den som taper saken kan bli dømt til å betale motpartens sakskostnader innen lovbestemte grenser. Vi vet lite om bruk av forliksråd i reindrifftskonflikter. Generelt er sammensetningen av rådene svært ulik, og de fungerer også kvalitetsmessig ujevnt. Mange jurister advarer mot bruk av forliksrådene, fordi det stilles spørsmål både ved medlemmenes juridiske kompetanse og deres realkompetanse i mekling. Det er derfor grunn til å frykte at både mekling og dom i forliksrådet i verste fall kan forverre konflikter.

6.5 Familievernet

Familievernet styres av lov om familievernkontorene. Vi siterer § 1 om Familievernkontorenes oppgaver:

Familievernet er en spesialtjeneste som har familierelaterte problemer som sitt fagfelt. Familievernkontorene skal gi et tilbud om behandling og rådgivning der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien. Familievernkontorene skal foreta mekling etter

²⁰ http://www.forlikssraadet.no/index.php?page_id=1

lov om ekteskap § 26 og barneloven § 51. Familievernkontorene skal bistå der retten oppnevner en ansatt fra familievernet etter barneloven § 65 a.

Familievernkontorene bør også drive utadrettet virksomhet om familierelaterte tema. Dette kan bestå av veiledning, informasjon og undervisning rettet mot hjelpeapparatet og publikum.

Familier, par eller enkeltpersoner kan henvende seg direkte til et familievernkontor. Lege, psykolog, medisinsk eller sosial institusjon eller offentlig myndighet kan henvise klienter til familievernkontor.

Familievernkontorene tilbyr et omfattende spekter av tilbud innen parterapi, familierapi, veiledning, mekling, foreldresamarbeid etc. Ansatte ved familievernkontorene er psykologer og sosionomer som har utdanning i familierapi. De er terapeuter som har en langvarig utdanning i håndtering av uenighet og konflikter. Familievernkontoret hjelper alle som trenger hjelp til å håndtere vanskelige forhold i familien. Tilbudet er gratis, og man kan selv ta direkte kontakt med nærmeste familievernkontor.

I følge loven skal kontorene ha ansvar for tre typer oppgaver:

1. De skal “gi et tilbud om behandling og rådgivning der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien”.
2. de skal “foreta mekling etter Lov om ekteskap § 26 og barneloven § 34, tredje ledd, og § 44, tredje ledd”. Mekling er obligatorisk for foreldre med barn under 16 år som ønsker separasjon/skilsmisse, og foreldre som ønsker å reise sak om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast og samvær for domstol eller fylkesmann.
3. Familievernet “bør også drive utadrettet virksomhet om familierelaterte tema”. Loven sier at dette “kan bestå av veiledning, informasjon og undervisning rettet mot hjelpeapparat og publikum”.

Det finnes 64 familievernkontor i Norge, 39 er statlige og 25 hører til kirken. I Finnmark er det familievernkontor i Kirkenes, Hammerfest, Alta og i Karasjok. Familievernkontoret i Karasjok har et særlig ansvar for å dekke de samiske bosettingsområdene i Finnmark. Ansatte behersker samisk språk og kulturforståelse.

6.6 Konfliktrådene

Konfliktrådet²¹ (KR) organiserer en gratis konfliktløsningstjeneste som tilrettelegger for møter der partene selv gjennom dialog kan finne fram til gode løsninger. Mekling i KR skiller seg fra konfliktløsning i domstolene hvor det ofte handler om å få rett og vinne over den andre parten. I mekling brukes dialogen - slik at partene i større grad får innsikt i hverandres handlinger, synspunkter og følelser. I konfliktrådsmøtet har du selv innflytelse på hva som

²¹ se <http://www.konfliktraadet.no/>

skal stå i avtalen, hva som må til for å gjenopprette skaden. KR behandler sakene raskt. I gjennomsnitt tar det tre-fire uker fra saken mottas i KR til den avsluttes.

KR er et tilbud til alle, uavhengig av alder. Det er meklere i alle kommuner, tjenesten er gratis og tilbys over hele landet.

KR behandler både straffbare forhold og sivile konflikter. I straffesaker er mekling et viktig alternativ til tradisjonelle straffereaksjoner – og den eneste reaksjonsformen som legger til rette for at offer/klager/fornærmede og gjerningsperson kan møtes sammen med en eller to upartiske meklere. Flesteparten av de ca. 7-8000 sakene som årlig oversendes KR er straffesaker som kommer fra politiet, men tendensen er at også flere privatpersoner henvender seg for å få bistand i sivile saker. Eksempler på type saker i KR er lovbrudd som skadeverk, trusler, innbrudd, mobbing, tyverier - og sivile konflikter som gjelder naboer, familie, husleie eller arbeidsplassen. Erfaring viser at etter vonde hendelser kan det å møte hverandre innen trygge rammer og med hjelp fra meklere, gjøre det lettere å få bearbeidet hendelsen og lagt den bak seg. I KR fokuseres det på hvilke konsekvenser hendelsen har hatt for fornærmede, og hva som må til for å gjenopprette skadene som har skjedd, enten det gjelder økonomisk erstatning eller mellommenneskelig forhold. Partene får også mulighet til å stille de spørsmålene de måtte ha. Å treffes i KR kan dessuten bidra til å overvinne spenningen og redselen for det første møtet etter hendelsen. I slike tilfeller gjør meklerne et forarbeid med hver av partene for å trygge dem på hva som skal skje i møtet.

Når en uenighet eller konflikt oppstår i sivile saker, kan det å møtes sammen med upartiske meklere, gjøre dialogen mer konstruktiv. Mekleren leder møtet, sørger for at begge parter får si det de ønsker, og leder prosessen framover for å se om partene kan finne fram til en løsning de begge kan leve med. Ofte kan konflikter bygge på misforståelser. Gjennom møter i KR hvor saken belyses fra begge sider, blir det lettere å finne fram til en avtale. I de fleste saker inngås det en avtale mellom partene.

En samisk informant som har en overordnet stilling i et faglig relevant forskningsfelt forteller at han er vokst opp med konflikter i reindrifta, med årelange erfaringer fra konflikter som ligger midt i den norsk/svenske reinbeitekonvensjonen;

«samerna har lärt sig navigera - vika ibland - stå emot ibland - alliera sig i bland».

Han har erfaringer fra KR og fra meklerkurs i Oslo: I begynnelsen tenkte han:

«ett system för att rika mäanns ungdomar skal sleppa straff. Men så eftersom jag fick erfarenhet, såg jag att Restorative Justice hade något viktigt.»

I Finnmark er KR-kontorene i Vadsø og i Alta. En erfaren konfliktrådsleder i Finnmark sier:

Det e ca. 20 - 25 meklere i hele Finnmark. Æ har ført statistikk over samtlige meklere i Norge, år for år - fram til i fjor, så æ har meklerkorpsoversikt, kjønn og alder. Kvinnfolka e mest aktiv når de har mest med barn, mannfolka når de nærmer seg pensjonsalder: Finnmark: full oversikt over kor dem bor, ikke oversikt over samisktalende, men det klarer seg med bostedskommune for å finne ut om de snakker samisk. ...Kanskje er KR

best egnet likevel til mekling, men de trenger litt kunnskap om siidaordningen, og reindriften, trenger ikke være ekspert, skal være ekspert til å føre en samtale mellom to parter frem til fred, trenger ikke vite en tøddel om reindrift eller det fagområdet, skal kunne metoden i mekling og stormøte, ikke fageekspert, det er farlig for du kan bli faglig inhabil for da har du en forutinntatt holdning til det du skal mekle i.

Men du husker i reindriften (fra forrige møte på UiT, Alta), de var litt opptatt av at det her var litt viktig at du må ha kunnskap, men inhabilitetsspørsmålet er faktisk viktigere. Æ trekker inn fagfolk i selve møtet, som kan uttale seg om problemstillinger innen faget, og trekker inn barnevern, politi mm.

Om KR og det samiske sier en informant fra KR:

Fire til seks ganger i året er det nasjonale samlinger, erfaringskonferanser, samisk ble aldri tatt opp. Hvert enkelt KR har ansvar for meklerrekruttering, skoleing, annonser i lokale medier. Politiet, kommunen og leder bestemmer, ingen nasjonale kampanjer, det lokale konfliktråd har ansvar å rekruttere og organisere. Det kunne kanskje vært en fordel at det også var nasjonalt, med en policy på markedsføring. Meklere er en broket forsamling, de aller fleste meklere har høgskoleutdanning i en eller annen retning. De skal være representativ for befolkningen, for det skal mekles av likemenn. Professor i kriminologi Nils Christie skrev en artikkel i 1977 om konflikt som eiendom²² og kalles konfliktrådet for: "Han skrev bibelen våres". Systemet er at det i hvert fall er fire til seks møter i året. Det med samisk har aldri vært tatt opp, det er problematisk. Grunnen til mangelen på kunnskap i befolkningen om konfliktråd må tilskrives ledelsen (Sfk). Det er ingen spesiell fagforeningsorganisering. Problemene er altså opplysningsnivået og manglende fokus på samiskhet: «Stor feil og mangel i likhet med resten av Norge og det norske: Vi har en stor samisk befolkning som det ikke tas hensyn til. Når det gjelder reindriften, så kjenner vi til tilfelle der noen har kjent partene og forsøkte å få til møter. Det var jo ikke vellykka. Dem følger visse spilleregler, uansett om det er konflikt i gjerdet, eller skilleregler, og når er det godt nok?

Hvordan oppnå legitimitet for KR:

Det må nesten være lovhjemla, husk domstolen har vært i mange hundre år, KR i 40 år. Det er en lang vei å gå, vi må vise at vi duger, få opp de gode saker, se på f.eks. en av meklerne i Vest-Finnmark, klart kofor sku vi ha noe gehør blant reindriftutøvere, vi er en del av det derre norske systemet. Men ingen vil ha de konflikta, bortsett fra advokatan - og vi vil, men ingen vil komme til oss. Vi må komme inn før advokatan, før han fra siidaen tar kontakt med sin advokat. Knallhard jobbing, må være i dialog med siidaen, med reindrift-forvaltninga, med reinpolitiet, må være massiv aktiv. For å forebygge, må du informere. Reindriften vet ikke om konfliktrådet, vet ikke at det er gratis. Når advokatan mekler, koster det 2000 - 4000 kr/time, mens konfliktrådet er gratis. Det er fordomma, manglende kunnskap, vi burde få litt mere tyngde - men hvordan?

²² <https://www.konfliktraadet.no/getfile.../Nils+Christie+-+Konflikt+som+eiendom.doc>

Vi betaler ikke sakkyndige, viktig at de skal være fullstendig uhilda, det gjelder også de sakkyndige.

Hans kommentar til spørsmål om bruk av sakkyndige:

Dagens meklingsystem ivaretar slik lange linjer, har mulighet for å trekke inn historikere osv. for å klargjøre ulike standpunkter, klargjøre feltet overfor partan, generelt. Men det skal ha en liten rolle, det e partan som spiller hovedrollan, ikke de sakkyndige, og æ styrer møtet, han e bare en rådgiver. Så e det det at du kan ha tusen eksperta, men hvis ikke viljen e tilstede hos partan til å finne en løsning, så blir det ikke løsning. Og vi har til og med hatt reindriftssaker nede i Hedmark, og det var mellom reindrift og landbruk, og da brukte vi den metoden vi har, og det var ikke noen eksperter til stede, og partan måtte komme fram til en løsning. Det var kun de involverte reindriftsutøveren og bøndene som kom sammen til møtet i konfliktrådet. Dem kom fram til en løsning, vi må ikke glemme at vi e jo verbale, vi kan jo faktisk snakke, det må vi ikke glemme, det er det vi jobber med i KR, den gode samtalen. Det kan være så mange eksperter vi vil, men hvis ikke viljen e tilstede - og det e den viljen som vi som meklere prøver å få frem.

Vi: Er det et godhetsregime?

Meklerutdanninga betales av konfliktrådet, kurset holdes i Oslo, du oppnevnes for fire år, og forplikter deg til inntil to saker pr måned. Vi mangler samisk kompetanse, og vi hadde problemer i Karasjok, hvorfor? Noen sa at de ble truet når de hadde saker i Karasjok, folk har slutta for det ble for problematisk, i reindriften e det vanskelig med slektskap osv. Æ som konfliktråds-leder hadde et budsjett på 6 - 700 000 for hele Øst-Finnmark, det e billig. Poenget er at mekleran e så motivert for å ta saker og for å jobbe med dette. Det å jobbe som mekler gir så mye, du får en symbolsk lønn på 190 kr/time per sak, skal dekke porto, telefon, og får dekket reisekostnader. Du blir ikke fet av å mekle i KR, og det gjør at du også blir habil, du e der fordi du gjør en frivillig innsats, som i Røde Kors eller Redd Barna, eller andre frivillige organisasjonar.

Han forklarer videre hvorfor det er viktig for meklerne å holde sin sti ren, at de ikke har egne interesser i sakene, kun det å bringe folk sammen, at de har tillit og habilitet. Man kan ha mistillit til et system, men ikke til en person hvis du har truffet personen. Derfor er forarbeidet noe av det viktigste. Der man har lyktes, har det vært minst to møter. Han gikk igjennom notater fra 2004, den gang var det ikke for-samtaler. Idag er det nesten alltid en strukturert for-samtale,

et skjema som vi krysser av at vi har informert om. Dem må jo vite om mæ, at æ ikke er dommer osv. Informasjon e helt avgjørende. Selv de som takker ja til meklings, vet ikke nok. Ka e det som gjør at folk takker ja til meklings? Det e både pisk og gulrot, det e ris bak speilet i straffesaker, men det e jo frivillig, betinget frivillighet. Gulrot e at du sparer en million. Korsen kan de vite at de kan ta kontakt med KR? «De må vite at æ finns og at æ e en ålreit fyr»!

Han mener at det å synliggjøre hvor mye en rettsak koster, kan motivere reindriften til å bruke KR. Han mener at Skf må systematisere de manglende trådene og identifisere en flaskehals slik at også myndigheter og reinpolitiet tar i bruk KR. Da han ble engasjert, så han fra første gang at det var manglende saker i indre Finnmark.

Man må ha en policy, nøtter ikke bare med velvilje, eller ildsjela, velvilje e bra, men man må ha et system.

Vi: Bør et meklerkorps for samiske forhold ha litt reindriftskunnskap, må kunne *birget*, styres det best fra KR eller fra reindriftskontorene?

Svaret lyder:

Det er uansett problemer med habiliteten, det var samme krigen da vi ble etablert som statlig. Det e flere modella, se f.eks. fra 2004 for konfliktrådet. Nu e vi ikke en del av noka system, på ene sida er det et problem at det legges til konfliktrådet, for det e for lite kjent, kontra fylkesmannen, til reindriftskontorene. Reindriften sier "de gjør ikke jobben sin, det tar for lang tid". Det må finnes det en mellommodell, både og: ... det å være samisktalende hadde vært en fordel, i mange saka kommer det ikke til mekling, dem trekker seg. Æ har meglar i alle kommuner, men aldri direkte saker inn i reindriften. Æ har ikke oversikt over meklere i Kautokeino. I familievoldssaker skal det være en av hvert kjønn, ufravikelig, men i andre saka e det ikke vesentlig.

En erfaren konfliktrådsleder sier:

Du må være mer enn middels interessert. Jeg har vært veldig positiv, og sett at dette er et viktig felt for konfliktrådet, Restorative Justice (RJ) må mer inn i reindriften. Men det funker ikke i de her samiske forholdene, og mange ganger hos oss i alle fall, er det så komplisert, kulturelle forhold, språklige forhold, og fornorskningsprosessen ligger bak. I mange samiske saker er det behov om særlig kunnskap, det gjelder generelt, og spesielt i reindriftsaker. Hvis det skal funke innen konfliktråds-systemet, så må en ha en egen enhet, et samisk konfliktrådskontor. Det kan være organisert delvis under de kommunene som har samisk som språk, men også utenfor, der hvor man har samiske parter med i konflikten, f. eks. hvis det er en konflikt mellom en reineier og en bonde, eller med en annen reineier. Da skulle man ha et samisk konfliktråd ved hvert fylkeskontor.

Mekleren sa dette om å mekle i samiske områder:

Æ bruker ikke de orda som man bruker i konfliktrådet, du må tåle å hoppe litt i skriptet, og avtaler på forhånd hvem som gjør hva, har aldri brukt snakkegjengen, dem sitter som om det e en rettssal i utgangspunktet, og møter jo med dokumenter, selv i en så stor forsamling som dette...

Æ opplevde ikke intern uenighet, de var ganske samsnakka i forkant, alle hadde bestemt sæ for å kjøre sin sak, men så finner de en felles greie, rovdyr, da må de bort fra det de hadde tenkt først, de hadde en felles fiende og holdt på i tre, fire timar. De satt jo litt med hjertet i saken, det ble ett møte til, brukte mye kløkt, holdt på sikkert en måned for å få dem til å snakke sammen, fant praktiske ordninger. Ingen medieoverskrifter etter det.... I P var faktisk reinpolitiet med på meklinga, de e viktige, snakka mye med han ene da jeg

hadde de konflikta. I Vest-Finnmark har alle hadd de samme erfaringene: «inhabil mekler», «ikke riktig fullmakt», "vi løser det uten dem, vi løser det sjøl, bergit», eller «det må gå sin gang», «rettferdigheten skjer fyldest», «det kommer for en dag» - slikt blir et hinder for å mekle – tenker på konfliktrappa, at du kommer inn før dem blir så steile, litt sånn samisk, en gang e en gang, to ganga e tusen.

Hun avsluttet:

Æ bruker å relatere det til min gamle bestefar, han var sjøsamer, du skulle ikke si hvis du hadde laks eller bær, det e tenkemåter som vi ikke har med oss lenger, når du berges av naturen, så e det ille hvis noen misunner dæ i disse små samfunnan, det e katastrofalt å gå i konflikt, men hvis en først går i konflikt da varer det i generasjonane, det e katastrofalt for det varer. Små samfunn hvor folk var avhengig av kvaranner for å berges, dette lever jo videre, særlig i primærnæringa, dem har det jo ikke bra!»

En sentral informant med lang erfaring innen vår problemstilling snakket om konfliktrådets manglende samiske fokus:

Allerede fra starten av har jeg vært skeptisk til oppdeling av konfliktrådet i Vest- og Øst-Finnmark i forhold til det samiske. Det blir fragmentert, oppdelt, og blir for fjernt. De har ikke kunnskap om det samiske samfunnet, så det fungerer ikke. Jeg er skeptisk til organisering av konfliktrådet i forhold til det samiske. Jeg har forsøkt å få innpass sentralt, har hatt behov for dialog i forhold til andre i straffesakskjeden, til reindriftskontorene, og spurt: vil det her kunne funke? Viktig at også de andre aktørane i rettskjeden - viktig at de har kjennskap til den samiske dimensjonen. Jeg har tatt det opp med hele straffesakskjeden, det er mest interesse i kriminalomsorgen, men jeg er skuffet over konfliktråds-sekretariatet. E det så marginalt at de ikke får det til i sekretariatet i Oslo?

En samisk forsker uttalte seg om hvordan man kunne tenke seg å få KR til å fungere:

Hva skal til? Det er en viktig ting: Språk! Du må kunne dialekten, f.eks. forskjell på Kautokeino og Karasjok. Folk må være personlig egna. Du må ha kunnskap om det du skal gjøre, og lese om igjen metoden i meklinga, men ikke helt slavisk. Folk må få god informasjon på forhånd, det er veldig dårlig i dag, informasjon må gis generelt til allmennheten. Man må sikre informasjon i forkant, ha brosjyrer på samisk, og med bruk av de begrepene som brukes i reindrifta, at her kan de bli enige. F. eks. konflikt i forhold til grensen mellom to vinterbeiteområder: de to tok kontakt med hverandre og ble enige. Hvis politiet får en anmeldelse, altså reinpolitiet, må de gå i dialog, de har god kontroll på de mindre sakene. Reinpolitiet er en nøkkel, de må være kvalifisert til å forstå dette, må være litt myk i kantene, hvis de henviser sakene over til konfliktrådet. De større sakene havner i mediene. Jeg ville ha brukt to meklere. Det er et dilemma, innafor store deler av reindriftsmiljøet, hvis man krever at meklerne må ha omfattende reindriftskunnskap, så vil nesten alle alltid være inhabil! Ikke snakk om teoretisk kunnskap, snakk om å være menneskelig... Politiet har vært med på å bidra til gode løsninger.

Både før og underveis i datainnsamlinga hadde vi jevnlig kontakt med sekretariatet for konfliktråd, Sfk. Følgende situasjon oppstod som resultat underveis i vårt prosjektarbeid. Den

viser også noe av aksjonspreget i prosjektet. Erfaringene har vi brukt i det videre arbeidet. Her skriver en av lederne i Sfk til de lokale kontorene i Finnmark og Troms:

Vi har drøftet denne saken. Fylkesmannen har henvendt seg til Ida og Jan Erik som følge av det omfattende informasjonsarbeidet de har drevet, der de bl.a. anbefaler at håndteringen i slike saker bør ligge hos konfliktrådet. Det er mange instanser som har deltatt i dette – Sametinget, fylkesmannen, landbruksdirektoratet etc. For Ida og Jan Erik er det viktig at det nettopp er lokale meklere som skal ha disse sakene. Vi er alle enige om at konfliktrådets oppnevnte meklere skal ha sentrale roller her. Kanskje man i disse sakene også kan profitere på å være tre? I tillegg tilbys konfliktrådene kurs for meklere som jo bør være av interesse.

Uansett kan ikke Sfk oppnevne meklere. Men vi forutsetter at konfliktrådene i Finnmark og Troms får til et konstruktivt samarbeid med forprosjektet som støtter opp under det arbeidet som Ida og Jan Erik har gjort for å skape tillitt også hos reindriftssamene, og at dere kommer frem til den beste løsningen for at konfliktrådene kan skaffe seg nødvendige erfaringer for å kunne tilby god konfliktløsning i reindriftssaker.

Svaret fra begge lederne var at de ønsket å benytte eksisterende meklere i saker som vi fikk oversendt. De mente at de begge hadde samisktalende meklere med kjennskap til og erfaring fra reindrift. Vi kunne eventuelt være tilstede og ha status som observatør om partene fant dette akseptabelt. Målet med disse sakene måtte være å skaffe erfaring om hvordan man håndterer slike saker og eventuelt finne gode løsninger på både forarbeidene som må gjøres og selve prosessen med ett eller flere møter, enten det er vanlige meklinger eller stormøter.

Det var flere forhold som trengte drøfting slik vi forstod det. Vi hadde hatt flere samtalerunder med sentrale folk i KR, reindrift, politi, Fylkesmannen (FM) i Finnmark og det førte til mye positiv oppfølging fra flere hold. Vi konkluderte foreløpig med at prosjektet måtte utgå fra konfliktrådet som må holde i disse sakene, og at det alltid må være to meklere der minst én kan samisk. Meklerne måtte ha det vanlige meklerkurset og i tillegg flere dager med spesiell kompetanseoppbygging på forholdene i reindriften. Dette ikke for at de skal kunne mistenkes for å være eksperter, men for å få tillit til parter. Forholdene i reindriften krever et minstemål av spesialkunnskap for meklere, slik for eksempel andre meklere som jobber med familievoldssaker, voldtektssaker osv. (uten sammenlikning forøvrig) blir kurset.

En spesiell sak ble oversendt direkte til oss av flere grunner:

- FM hadde fått godkjenning av både KAD og av LMD til å bruke mekling ut fra reindrifftslovens §73 i denne saken.
- FM i Troms har fått vite om vårt prosjekt fra FM i Finnmark (som nå, etter en lang samtale med oss i Vadsø og etter å ha invitert oss til et dagsmøte med reindriften i Karasjok, allerede hadde bedt oss om å mekle i en konflikt i Øst-Finnmark. Derfor var konfliktrådsleder allerede i kommunikasjon med oss og Sfk og med påtalejuristen og lensmann i Finnmark om den saken i Finnmark).
- Det var en sak med lang forhistorie, i hvertfall fra ca. 2010, men muligens egentlig fra 1950-tallet.

- Det var mange parter, i tillegg til FM og de to departementene - sett med et utenforstående blikk: en siida, en siidaandelseier, et distriktsstyre, forsvaret, en mulig part til i forhold til riksgrensen, samt at det var minst to advokater som har vært inne i konflikten på tidligere tidspunkt, og deres anliggende var ikke avklart, slik vi leste det.

Vi som utenforstående, trodde at verken FMs, departementenes eller forsvarets representanter som hadde vært inne i saken og allerede tatt en rekke avgjørelser, ville betrakte seg som parter. Spørsmålet var i hvilken grad reineierne (tre ulike parter) anså at de offentlige partene var parter eller ikke i konflikten. De offentlige hadde tatt en del avgjørelser som hadde hatt betydning for konflikten, i tillegg til at de stilte betingelser og definerte hva som skulle til for å få til en (vellykket) mekling. Det kan kanskje til en viss grad sammenliknes med påtale i politiet som stiller krav til oppfyllelse av en avtale i konfliktrådet for at en straffesak ikke skal sendes videre til domstolen. Men dette var en sivil sak som hastet, kanskje for flere av partene. Uansett så vi dette som en positiv prøve i et vanskelig landskap med tiltagende konfliktnivå, som tidligere hadde vært lukket for KR - og som trenger et konfliktråd, slik vi så det da.

Saken ble forsøkt meklet, men kun med én mekler - som i vår samtale med ham, fortalte om sin tilhørighet til et reinbeitedistrikt som selv er involvert i konflikter om dette området. Dette burde ha vært avklart av konfliktrådsleder og mekler på forhånd. Saken ble avsluttet fordi partene uteble og fikk derved ikke noen løsning.

6.7 Våre vurderinger

Hvilke meklingsredskaper skal kista inneholde?

Foto: Jan Erik Henriksen

De fleste konfliktene oppstår på høst og vinterbeite. Politiet/ reinpolitiet synes ikke å ha gode nok redskaper til å jobbe med reindriftsrelaterte konflikter. Vi stiller også spørsmål om kontakten og samarbeidet mellom politiet/reinpolitiet og reindriftsmyndighetene er godt nok. Politiet har heller ikke tilstrekkelig utdanning og trening i og heller ikke noen oppfølging innen meklingsfaget. Politiet har lite kjennskap til KR, og henviser i liten grad til KR, særlig lite i sivile saker. Politijuristen er en flaskehals dersom saker foreslås oversendt til KR, for det tar alt for lang tid. Konflikthåndtering må skje snarest. Slik tidsbruk medvirker til å befeste mistilliten til myndigheter og til utenrettslig «løsning» på konflikter.

Reindriften viser seg å ha lite kjennskap til politiets meklingsmandat. Reineiere forbinder politiuniformen med kriminalitet og har liten tro på politiet i reindriftskonflikter, selv om reinpolitiet brukes mye til befaringsoppdrag sammen med reindriftsmyndighetene. Reineiere og reindriftsmyndigheter synes heller ikke å ha god nok kompetanse på hva som på den ene siden er brudd på lover og regler og dermed en politisak og eventuelt en sak for domstolene, og på den andre siden hva som er brudd på bruksregler og dermed en sak for reindriftsmyndigheter og eventuelt jordskifteretten.

Mandatet for arbeidsgruppen som utredet jordskifterettens muligheter for mekling i reindriftskonflikter lyder slik når det gjelder meklingsbestemmelsen i lovforslaget:

Arbeidsgruppen skal vurdere hvordan meklingsordningen etter reindriftsloven fungerer. Arbeidsgruppen skal også vurdere og eventuelt fremme forslag til tiltak for en effektiv bruk av meklingsbestemmelsen i reindriftsloven.

Vi er i tvil om arbeidsgruppens kompetanse på mekling og annen alternativ tvisteløsning har vært tilstrekkelig. Mekling behandles i kap. 8 over 3 1/2 side. Under avsnitt 8.3 «Andre former for mekling» omtales utelukkende mekling som er omtalt i tvisteloven. Andre sentrale områder for mekling i Norge, som f.eks. Konfliktråd-, familiemekling, skolemekling og advokatmekling nevnes ikke. Ei heller et ord om tverrfaglig meklingspraksis og -utdanning ved Diakonhjemmets høgskole eller det tverrfaglige masterprogrammet ved Københavns universitet. Dette viser at arbeidsgruppens tilnærming er juridisk og ikke meklingsfaglig basert. På sikt bør mekling, herunder også rettsmekling, bli mere aktuelt. Men en forutsetning er en større avklaring av det rettslige grunnlaget. I dag mangler man de faste rammene i reindriftsretten som gir grunnlag for mekling. Til dels gjelder det også generelt innenfor sameretten. Dette kan også ses i forhold til makro/mikronivå. De fleste bransjer/organisasjoner har utøvere med kontaktlinjer til makronivået. Konflikten mellom reindriften og storsamfunnet (Storting, forvaltning) vil derfor prege muligheten for å få enighet på mikronivået. Dette fordi det alltid kan tenkes at en eller flere ser potensiale i å vinne frem dersom konflikten blir løftet opp til makronivået.

I tillegg må rettsmekleren være samisktalende og ha den nødvendige kompetanse innen same- og reindriftsrett, samt samisk samfunns- og kulturkompetanse²³.

²³ <https://www.domstol.no/no/domstoladministrasjonen/publikasjoner/traante/>

I forslaget til retningslinjer, under Pkt. 2 står det: «Fylkesmannen utpeker». Vi stiller spørsmål ved om Fylkesmannen er egnet til å administrere en slik ordning – eller om det ikke heller burde være Sametinget som ble ansvarlig. Dette gjelder spørsmålet om tillit til ordningen. I kap. 5 har vi dokumentert gjentatte ganger den mistillit eller skepsis som eksisterer til Fylkesmannens generelle kompetanse på reindrift og ikke minst håndtering av konflikter, ikke bare blant reieiere, men også mellom reieiere og andre etater.

Fylkesmannen er statens representant i fylket. Det fremgår av våre data at statens rolle når det f.eks. gjelder reintallsreduksjon, både som lovgiver og forvaltningsmyndighet, medfører et tillitsproblem. Selv om ikke Fylkesmannen selv skal være mekler, vil tillitsproblemet kunne oppstå ved at Fylkesmannen «utpeker» mekler fra utvalget som staten har etablert. Sammensetningen av utvalget vil være avgjørende. Dersom Fylkesmannen skal oppnevne (utpeke) mekler, bør i alle fall Sametinget og evt. andre organisasjoner som NRL, ha innflytelse på sammensetningen av utvalget.

Det skal utpekes en person «som antas» å ha tillit hos begge (alle) parter. Det gjøres på samme måte ved rettsmekling i domstolene, der det tas for gitt at dommere i kraft av sin rolle og status har tillit. Partene har der ingen innflytelse på hvem som er mekler. RL § 73 gjelder utenrettslig mekling. Det er ingen fornuftig grunn til at ikke partene skal kunne velge mekler fra utvalget (eller evt. utenfor utvalget), og slik at Fylkesmannen/Sametinget bare utpeker mekler dersom partene ikke kan bli enige. Som et absolutt minimum bør partene spørres før personvalget avgjøres. Det er i seg selv tillitsskapende. Det kan også tenkes at parter opplever problemer med habilitet som ikke nødvendigvis den aktuelle mekler er oppmerksom på.

Vi har grunn til å anta at Sametinget vil oppleves som mer nøytral enn Fylkesmannen, og derfor vil ha større grad av tillit. Forutsetningen vil være at Sametinget har, eller tilføres nødvendig kompetanse. Det gjelder selv om Sametinget bare skal administrere ordningen og ikke selv ha meklere i sin stab.

Det er betegnende for arbeidsgruppas tekniske tilnærming at partenes medvirkning i prosessen fram mot meklingsmøtet, ikke er sikret. Det eneste partene skal spørres om før meklingsmøtet er, så vidt vi kan se, om mekler skal «anvende hjelper», se pkt 3, andre ledd. Som nevnt nedenfor har vi grunn til å anta at det ikke vil skje ofte. Pkt. 3, første ledd angir en tilretteleggende, i motsetning til evaluerende, meklingsstil. Løsninger skal «i størst mulig grad» samsvare med partenes «interesser og behov». Formuleringene er fine, men regler er ikke nok til å sikre en god praksis. En tilretteleggende meklingsstil forutsetter grundig opplæring. Den opplæring som gis til dommere og advokater i rettsmekling i Norge i dag er mangelfull. Vi mener det utvalget skriver under avsnitt 8.4, siste avsnitt, er misvisende. I Norge er rettsmeklingsopplæringen lagt til startkurset for nye dommere, der det er satt av to dager. Noe systematisk opplegg for videreutdanning finnes så vidt vites ikke. Vi har fra dommerhold fått opplyst at det ikke gjennomføres «egne meklingskurs som går over 3 dager» i alle fall ikke som en fast ordning.

Helt fra begynnelsen med rettsmekling i 1997 har man forsøkt å få mere ressurser til opplæring, men stort sett forgjeves. En viktig årsak til at to-dagers kurs har vært ansett tilstrekkelig er at i Norge anses rettsmekling som en del av de alminnelige dommeroppgaver (i alle fall i tingrett). Dermed skal alle dommere ha samme opplæring. Konsekvensen blir at ressursene «smøres tynt utover». I Danmark derimot er meklingen profesjonaliserst i større grad. Det er utvalgte dommere og advokater som mekler. Utdanningen skjer gjennom sju arbeidsdager fordelt på fire moduler over en periode på flere måneder. I kronikken «Tanker etter nordisk meklingskonferanse» i Rett på Sak (Domstoladministrasjonens magasin) nr 1/2017²⁴ påpekes det alvorlige misforholdet mellom rettsmeklingsopplæringen i Norge sammenliknet med tilsvarende opplæring i Danmark, og mekleropplæring på andre felter i Norge.

Vi siterer fra kronikken:

Mulighetene for vellykket rettsmekling øker når partene er godt forberedt. Ved andre meklingsformer er det vanlig at mekler har separate formøter med partene. I rettsmekling har advokatene den rollen. Advokater melder at det er vanskelig å forberede seg og klienten til rettsmekling, fordi de ikke vet hvordan prosessen vil bli. Dommere tar sjelden kontakt i forkant av meklingsmøtet for å diskutere prosessen (selv om de vel er opplært til det.) Advokatene opplever rettsmekling som ganske uforutsigbart. En vesentlig del av forberedelsen er å bearbeide klientens forventninger til prosess og resultat. Den store variasjon i dommers meklingsstil gjør slik forberedelse vanskelig.

En konsekvens av mangelfull opplæring er at tilretteleggende og interessebasert mekling lett blir mer en programerklæring enn en realitet. Det krever innsikt å sammen med partene grave seg ned til, og sette ord på deres underliggende interesser. Og det er mye lettere å synse om hva løsningen bør være, dvs. å være evaluerende, enn å tilrettelegge for partenes aktive dialog.

En annen konsekvens, som i alle fall advokater har erfart med rettsmekling, er at selve meklingsprosessen blir uforutsigbar. Dommere opptrer meget forskjellig. Det brukes ikke formøter, bortsett fra eventuelle telefonmøter/-samtaler med advokatene. Det blir da vanskelig å forberede seg til meklingsmøtet for parter og advokater.

Vi understreker om opplæring at det er svært viktig å unngå at det skal feste seg et inntrykk av at to dager er passende/tilstrekkelig/tilfredsstillende som grunnleggende mekleropplæring. Det er ingen grunn til at opplæringsmodellen som brukes i domstolene skal danne mønster for §73-mekling. Det er mer nærliggende å ta lærdom av opplæringen i KR, som er langt mer omfattende, både i omfang og organisering.

Forslag 3, andre ledd, åpner for at mekler kan bruke en hjelper. Vi antar at dette i første rekke gjelder der mekler ikke selv har tilstrekkelig reindriftskompetanse. Dersom det sikres et

²⁴ https://www.domstol.no/globalassets/upload/internett_fillister/da/publikasjoner/rett-pa-sak/2017/rett-pa-sak-1-2017-nett.pdf, lastet ned sept. 2018

meklerkorps med bakgrunn fra reindrift, og meklerkorpset er bredt nok sammensatt til å unngå habilitetskonflikter, vil det neppe være særlig behov for å bruke hjelpere. Vi merker oss at på dette punkt skal det kreves samtykke fra partene. Det gjelder trolig både spørsmålet om hjelpere skal brukes, og eventuelt personvalget.

I forslag 4 om frivillighet, omfatter dette mer enn en rett til å gå fra meklingsmøtet. Frivillig deltakelse i mekling må bygge på korrekt informasjon om hva meklingen innebærer, «informert samtykke». Før en ny meklingsordning kommer i gang, må det brukes mye ressurser på informasjon innen målgruppa, i samarbeid med NRL og evt. andre organisasjoner. Høringsuttalelsen fra Landbruksdirektoratet uttrykker at det bør vurderes å knytte sanksjoner til §73 dersom «partene ikke etterlever fylkesmannens vedtak» om at det skal gjennomføres mekling. Dette står i klar motsetning til forslaget om frivillighet.

Det er usikkert om advokater bør eller vil være aktuelle som rådgivere i §73-mekling, se under forslag 5 (i arbeidsgruppens rapport). Under punktet om informasjon: «Det vil i mange tilfeller være nødvendig med både informasjon utad, og grundig opplæring av meklere, for å sikre at partene får den aktive rollen de er tiltenkt». Med bakgrunn i våre data om advokatenes roller i reindriftskonflikter, er vi svært usikre på om eller i hvilken grad advokater vil opptre som rådgivere i denne type mekling. Om de skal slippe til, og det gjør de ikke i KR, må de få tydelig informasjon om at de forventes å ha «en tilbaketrasket og kun rådgivende rolle». Ellers er vi redd mange vil få problemer med å etterleve forventningene.

Konklusjonen i arbeidsgruppens rapport, kap. 8 i forslaget, er derfor tynn og svakt fundert. Vi vil på grunnlag av våre data drøfte en alternativ tilnærming i vårt kapitel 8.

Den tredje ordningen vi har beskrevet i dette kapitlet er rettsmekling. Helt fra begynnelsen med rettsmekling i 1997 har man forsøkt å få mere ressurser til opplæring, men stort sett forgjeves. En viktig årsak til at to-dagers kurs har vært ansett tilstrekkelig er at i Norge anses rettsmekling som en del av de alminnelige dommeroppgaver (i alle fall i tingrett). Dermed skal alle dommere ha samme opplæring. Konsekvensen blir at ressursene «smøres tynt utover». Til sammenlikning har vi brukt Danmark, der noen utvalgte dommere og advokater mekler, skjer utdanningen gjennom sju arbeidsdager fordelt på fire moduler over en periode på flere måneder. Jurister med mekling som spesialkompetanse påpeker det alvorlige misforholdet mellom rettsmeklingsopplæringen i Norge sammenliknet med tilsvarende opplæring i Danmark, og mekleropplæring på andre felt i Norge.

En konsekvens av mangelfull opplæring er at tilretteleggende og interessebasert mekling lett blir mer en programerklæring enn en realitet. Det krever innsikt for sammen med partene å grave seg ned til, og sette ord på deres underliggende interesser. Og det er mye lettere å 'synse' om hva løsningen bør være, dvs. å være evaluerende, enn å tilrettelegge for partenes aktive dialog. En annen konsekvens, som advokater har erfart med rettsmekling, er at selve meklingsprosessen blir uforutsigbar. Dommere opptre forskjellig. Det brukes ikke formøter, bortsett fra eventuelle telefonmøter/-samtaler med advokatene. Det blir da vanskelig å forberede seg til meklingsmøtet for parter og advokater.

Det er ingen grunn til at opplæringsmodellen som brukes i domstolene skal danne mønster for §73-mekling. Det er mer nærliggende å ta lærdom av opplæringen i Konfliktrådet, som er langt mer omfattende, både i omfang og organisering.

Regelverket åpner for at mekler kan bruke en hjelper. Vi antar at dette i første rekke gjelder der mekler ikke selv har tilstrekkelig reindriftskompetanse. Dersom det sikres et meklerkorps med bakgrunn fra reindrift, og meklerkorpset er bredt nok sammensatt til å unngå habilitetskonflikter, vil det neppe være særlig behov for å bruke hjelpere. Men det kan jo også gjelde en hjelper med historisk kompetanse. I en av de vellykkede eksemplene fra KR, brukte mekleren en person med historisk kompetanse på et tvisteområde.

Frivillighet omfatter mer enn en rett til å gå fra meklingsmøtet. Frivillig deltakelse i mekling må bygge på korrekt informasjon om hva meklingen innebærer, dvs. «informert samtykke». Før en ny meklingsordning kommer i gang må det brukes mye ressurser på informasjon innen målgruppa, i samarbeid med NRL og evt. andre organisasjoner. Høringsuttalelsen fra Landbruksdirektoratet uttrykker at det bør vurderes å knytte sanksjoner til §73 dersom «partene ikke etterlever fylkesmannens vedtak» om at det skal gjennomføres mekling. Dette står i klar kontrast til forslaget om frivillighet.

Det vil være nødvendig med både informasjon utad, og grundig opplæring av meklere, for å sikre at partene får den aktive rollen de er tiltenkt. Med bakgrunn i våre data om advokatenes roller i reindriftskonflikter, er vi svært usikre på om eller i hvilken grad advokater vil opptre som rådgivere i denne type mekling. Om de skal slippe til, og det gjør de ikke i konfliktrådet, må de få tydelig informasjon om at de forventes å ha «en tilbaketrukket og kun rådgivende rolle». Ellers er vi redd mange vil få problemer med å etterleve forventningene.

Behandlingen av en sak i forliksrådet foregår på en mer uformell måte enn i de fastlagte mønstre for domstolene, og man trenger ikke advokat. Forliksrådet vil først og fremst se om det er rom for et forlik mellom partene. For eksempel kan partene møtes på halvveien, bli enige om en nedbetalingsplan eller lignende. Et forlik har samme virkning som en rettskraftig dom. Oppnås ikke forlik, kan saken avsluttes med at forliksrådet avsier dom eller forliksrådet innstiller saken. Dersom det ikke ankes, blir dommen endelig. Vi vet lite om bruk av forliksråd i reindriftskonflikter. Generelt er sammensetningen av rådene svært ulikt, og fungerer også kvalitetsmessig ujevnt. Mange jurister advarer mot bruk av forliksrådene, fordi det er grunn til å spørre om medlemmenes realkompetanse i mekling og konflikthåndtering. I tillegg fungerer de i praksis som en domstol, i motsetning til f.eks. KR.

I en av de reindriftsrelaterte rettsakene, gjelder striden deling av bo etter en skilsmisse. En skilsmisse er en alvorlig sak for de det gjelder. Her omtales en sak der det strides bl.a om fordelingen av reinflokk, merke, ansvar etc. Det fremgår ikke av dommen hvorvidt paret har brukt familievernkontoret for å forsøke å finne en minnelig løsning. Men at en slik sak bringes inn for retten, understreker hvor viktig reindriften er for noen. Vi vet lite om antall slike saker og om erfaringene ved familievernkontorene for å forsøke å finne en løsning. Reindriften oppfattes som en livsform og ikke som et ordinært yrke. Det snakkes om

reindriften som en sentral samisk etnisitetsmarkør. En skilsmisse vil kunne true identitet og tilhørighet til reindriften. Henriksen (Henriksen, 2004) omtaler relasjonene mellom siidamedlemmer som et arbeidsmessig slektskap og dermed en del av den samiske storfamilien. Derfor kan det argumenteres for at også siidainterne reindriftsrelaterte konflikter kan behandles av familievernet.

KR er en nasjonal tjeneste som også skal betjene den samiske befolkningen, inkludert reindriftssamene. Det kommer frem i våre samtaler at mange fra ulike etater og fra reindriften selv ser store mangler. Tilbudet er svært lite kjent og lite brukt i samiske områder, også av politiet/reinpolitiet. Men eksempler viser at man kan lykkes også i reindriftsrelatert mekling. Denne muligheten til frivillig mekling på et offentlig, nøytralt nivå, må også stå åpen for reindriften – men det kreves informasjon, tillitsbygging og tilleggsskolering av meklere. Samisk språk er viktig, man må bruke mye tid til forberedelser og motivasjon, pga *birget*. Utstrakt bruk av forsamtaler og indirekte meklinger er noe av det som må innarbeides. Man må også kunne sette av ressurser til å ta i bruk naturen som meklingsarena. Det er fortsatt uklart hvor et slikt samisk konfliktråd for reindriften burde lokaliseres. Organiseringen av KR er både strategisk og faglig viktig. Erfaringer over mange år gjør at Sfk ikke ser ut til å være et egnet sted for organisering av en slik reindriftsrelatert meklingsarena.

7. Meklingserfaringer innen reindriften

Vi har i kap. 5 og 6 gjennomgått både samisk-tradisjonell praksis for konflikthåndtering og de eksisterende offentlige meklingsordningene som kunne tenkes brukt i reindriften. Vi har lyttet i stor grad til erfarne folk på alle sider av fortidens og dagens reindriftskonflikter. Med dette som grunnlag gjenstår fortsatt hovedspørsmålet i denne undersøkelsen, innholdet i §73 i reindriftsloven. Spørsmålet er komplisert særlig fordi mange stemmer, såvel reineiere og distriktsledere som folk innen reindriftsforvaltningen og professorer i jus, krever revisjon av reindriftsloven. Dette ble enda mer aktuelt, ikke minst etter høyesterettsavgjørelsen i Sara-saken i desember 2017, som ventes brakt inn for FN's menneskerettighetskomite. En annen sak som i mai 2018 ble behandlet i Høyesterett, gjelder en konflikt mellom reineiere og bønder i Sør-Trøndelag. Saken har gyldighet for alle reindriftsfylkene. Reineier Inge Even Danielsen sier, idet han samtidig også gjentar noe av det som står i dommen:

... Vi mener det bedrives en negativ forskjellsbehandling, og så skal det bli interessant å se hva Høyesterett faller ned på. Jeg tror nok vi trenger en rettsavgjørelse her for politikerne vi har er ikke modige nok. Og er jeg litt stygg, har reindriftslovgivningen i hovedsak gått ut på at man skal beskytte andre interesser mot reindriften, ikke på å beskytte vår næring. Og det er nok noe som henger igjen fra eldre tider²⁵

I dette kapitlet presenterer vi først ulike erfaringer med reindriftsrelaterte meklinger. Mange av våre informanter og samtalepartnere svarer her på hvordan man kunne etablere en meklingsordning som fungerer etter gjeldende reindriftslov – og i følge både dagens samiske sedvaner generelt og reindrift spesielt. Men våre data viser at bakgrunnen for spørsmålet, nemlig selve reindriftsloven, er medvirkende til å skape de konfliktene vi har beskrevet. Kan vår undersøkelse derved bidra til svar på spørsmålet om og hvordan dagens reindriftslov bør revideres? Våre data viser at det ikke bare er reindriftsloven som det stilles spørsmål ved, men også selve forvaltningen av den. Reindriftsforvaltningens folk i flere fylker gir selv også uttrykk for avmakt over det de er satt til å forvalte.

Vi snakket med leder for et fellesbeitedistrikt som utgjøres av 15-16 siidaer. Han deltok på et av FM's møter der vi presenterte prosjektet vårt, og vi ble enige om at vi skulle delta på deres årsmøte. Vi hadde en innledning på samisk der vi innledet om begrepene: *iešbirget* (klare seg selv) og *iešmearrideapmi* (selvbestemmelse) som viktige verdier hos den enkelte reineier, *birgehallat* som viktige væremåter innen siidaen, *gulahallat* som måter å snakke med folk på som man nødvendigvis ikke kjenner så godt, samt *soabahallan* som måter å prøve å bli enige på eller måter å bli enige om hvordan man kan være uenige. Dette var som en innledning til å si noe om prosjektet vårt og ønsket om å gjennomføre et prøveprosjekt med *soabahallan* over 2 -3 år.

Dagen etter gjennomførte sonen et dialogmøte der man søkte å få på plass noen beitegrenser. På dette møtet deltok det representanter fra alle siidaene. Men møtet ble preget av en konfliktsak fra gårsdagens årsmøte der en av siidaene meldte seg ut av fellesbeitedistriktet.

²⁵ Sagat Avis 19.april 2018, side 6.

Det kom nye folk inn som kanskje ikke har vært med på tidligere møter og som dermed ikke kjenner til tidligere avtaler eller prosesser som er gjennomført. Sonen har både bruksplaner og reintall på plass. Her hadde vi en innledning på samisk og på norsk om prosjektet, om ulike former for soabahallanprosesser og eksempler på hvordan slike prosesser kan gjennomføres, hva hvis man ikke er enig osv. *Soabahallan* handler mye om få til noen felles “regler” om hvordan vi forholder oss til hverandre på fjellet, i bygda, i festlig lag, utad etc.

Vi ble med videre på møtet og erfarte hvordan siiaandelseiere arbeidet med kart og flyttegrenser. Det ga oss mye viktig informasjon til prosjektet.

Underveis var det samtaler om selvstyreutvalget med kritikk av LBdir: hvem hadde oppnevnt Selvstyreutvalget? Alle utvalg blir styrt av LBdir eller LMD. Samtalene var også om *Iesbirgen*: tradisjonell måte å løse konflikter på, individets selvbestemmelse, staten som ville ha kollektiv styring. Det er vanskelig, det er to ulike oppfatninger; 1. reineierne har stor selvbestemmelse, hvis siidaandelseier skal bestemme overføring av sin andel, og 2. det må ha godkjenning fra distriktet. Det er umulig i dag, i prinsippet er det rekrutteringsstopp. Det er falt bort at den yngste av arvingene/søskenene arver flokken.

Reintallsreduksjonen har pågått fra 2005, men hva er minimumstall? I utkastet til 2007-loven var det forslag om at de med under 200 dyr ikke omfattes av kravet om begrensning. De etterspurte Sametingets delaktighet, de økende privatrettslige oppgjørene i retten, til og med Høyesterett – her ble konkrete saker nevnt som vi har gjennomgått bl.a. i kap. 5.2.

Og hva med folk som saboterer eller tjuvslakter – det trengs forskrifter. Er Finnmarkseiendommen (Fefo) en alternativ vei? Det mangler dokumentasjon på alders tids bruk. De diskuterte også om FM hadde tillit. Det er viktig at FM snakker samisk, og lytter i utbyggingssaker, spørsmålet er om FM bør gå inn i mekling og konflikthåndtering? De diskuterte også siidaråd og soabahallanráddi.

Svartskogsaken²⁶ ble diskutert i forbindelse med rettigheter, og her kom man inn på Statnett, om splitt og hersk-metode fra myndigheter og private investorer. De refererte til 1800-tallets kolonisering, bit for bit-konfiskering av beiteland, enten det var staten eller internasjonal industri. Samisk kultur er truet, og de henvises til SANKS pga. psykiske helseproblemer i reindriftshverdagen.

Siidaandelsledere mente at reinen er så viktig for alle: hvem av dine barn er det plass til? Hva med intern siidaoverføring - og på hvilket konsesjonsnivå? I hvilken grad har staten rett til å utdele konsesjoner? Loven har bidratt til å øke konflikter hele tiden: Konsesjon for å drive reindrift kom i 78-loven og førte til brudd på arv og slektskap.

²⁶ <https://www.domstol.no/globalassets/upload/finn/lovgrunnlag/svartskog-dommen.pdf>

Det vi tydelig observerte i møtet var at kartet som var delt ut fra FM ikke stemte overens med det terrenget de kunne og måtte ferdes i med reinen. De skulle bestemme grensene for flytteveiene. På oss virket det som en umulig oppgave. (Se også kap. 5.2 om bl.a. kartografi).

Konfliktrådet har hatt en stor plass i vår undersøkelse. Både kap. 5 og kap. 6 viser at det er grunn til å stille spørsmål om hva KR kan bidra med. Vi vil her først presentere noen av deres erfaringer med å mekle i reindrifftsrelaterte konflikter.

En fra reinpolitiet forteller om reindrifftsens motstand mot å bruke KR:

Vi hadde en trussel-sak her, innad i en siida. Da foreslo vi konfliktrådet, det var en straffesak, men det var dem ikke villig til. Det ligger et meklingsinstitutt i reindrifftsloven. Et annet eks. er to siidaer, A og B, som var på høstbeite. A ville ikke skille og befant seg på høstbeitet til B. Dem ble kalt inn fra forvaltninga, med det funka ikke. Det ble nu beslutta skilling, og midt under brunsten, og det er første gang at vi pressa på at dem hadde bare å gjennomføre og komme seg på beite, det var brudd på reindrifftsloven Vi sto der i 14 dager. De ville ikke dit (til Konfliktrådet).

...I en sak, da kjørte æ mekling aleine: en siida ble pålagt skilling, det var et gjerde som var åpna, naboen hadde mista 600 dyr. Da var vi der i 1 1/2 uke, da ønska den ene parten at vi skulle være der, mer for å trygge for at parten skulle få med seg dyra. Det e forvaltninga som burde hatt den kompetansen.

...Konfliktråd i reindriffta: hvis det får legitimitet, må en ha noen som har integritet og habilitet - det e mye viktigere enn reindrifftkunnskap, for trenger en reindrifftkunnskap og må en kunne bruksregler?

...Om mekling: Ka bør en mekler kunne, ka slags kompetanse? Kossen du som person e, ka slags tillit, om du e ifra området, du bør hvert fall ikke være fra reindriffta sjøl, eller at det i det hele tatt kan stilles spørsmål om det, heller ikke venner eller kamerater, utruglig viktig.

En KR-leder forteller om en mekler som meklet en reineierkonflikt:

Ho fikk det til, grunnen var at hun var kvinne, utenlandsk, og har en egnet personlighet. Saken handla om menn på fjellet, personlighet e viktig, kjønn ikke så viktig, ho fant krumtappen/"bakmannen", var outsider, ga seg ikke, ikke mange kunne fått det til, jobba systematisk med å finne ut hvem som burde involveres, det var noen uker, telefoner, frem og tilbake, ho fikk faren til å innkalle sønnene sine, fikk faren til å ta ansvar, ho var ufravikelig til stede, forsiktig - men til stede, fikk dem til meklingsbordet, ser at noen er bak, har erfaringer fra det slektskapssystemet i sitt eget land, det e ikke lenger så fremtredende i det norske, men i det samiske. Ho brukte veldig mye tid, noen uker, frem og tilbake, og så endelig fikk ho napp via faren. Ho e eneste mekler som noen gang har tatt med seg mora si på meklersamling, nå bør mora i Kautokeino. Ho er enestående.

Vi: Kan vi lære noe av de metodene hun brukte? Kan vi lære litt av hvordan hun går frem?

M: Du må ha den stayer-evnen, og så må du ha en veileder i KR som støtter deg, den veilederrollen er veldig viktig for oss meklere. I den saken her, så var ho flink å ringe meg, og sånn gjorde æ til stadighet, du trenger noen å snakke med som har erfaring, selv hvis man er to. Lokalkontoret er veileder, du må være tilgjengelig, være tilstede. Det er problematisk nå, når de ikke er tilstede. Mange av KR-ledere eller rådgivere har pedagogikk i tillegg, alle har meklerutdanninga. De må være innstilt på å følge opp meklere.

Samtalen med hun som meklet i saken som er beskrevet over, innledes med at vi forteller om prosjektet, og våre tanker om at KR kan være viktige i reindriften. Hun har dessuten vært med på forprosjektmøter i Alta, og nå møter vi henne halvannet år etterpå:

Hun forteller:

Møtet mellom reindrift og reindriftsforvaltningen er som to ulike forvaltningsregimer som møtes. Ofte forstår de ikke hverandre og oftest blir reindriften den tapende part ved slike møter. Om møtet er på samisk vis: så har gjesten introduksjonsansvar. På norsk vis er det verten som har ansvar

Det andre er synet på taushet: på norsk gjelder: Den som tier, samtykker.

På samisk: Den som tier trenger mer tid til å tenke før svar

Hun forteller om sin mor som i begynnelsen i Guovdageaidnu opplevde dette som litt frustrerende. Folk kommer rett inn uten å banke på. Ofte blir jo ytterdøra heller ikke låst.

...Grunnen til at vi ikke har saker fra reindriften, er at de ikke har tillit til konfliktrådene.

Hun ble satt på saken. Hun jobbet aleine. Hun ringte ham flere ganger og hadde mange formøter. Ofte var de på fjellet, og hun var flere ganger der de bodde. Så mange formøter har hun aldri hatt. Hun møtte faren tre ganger:

Den saken var en spesiell sak. Faren var ca 80 år. De var tre brødre i reindriften. En av dem skulle arve siida-andelen, mens en skulle jobbe for den andre.

Vi: Var det den yngste som skulle arve da det i reindriften har vært tradisjon at den yngste arver?

De to andre ble forbannet på broren og faren. Ingen husker hvordan konfliktene hadde startet, men de hadde vart i mange år. De ønsket ikke å gå til politiet. En av sønnene anmeldte til politiet at broren ønsket å drepe ham med scooter. Sønnen hatet faren og broren inderlig. Han som arvet hadde vært utsatt for en ulykke og har trøbbel med å gå. Jeg tror at faren kanskje valgte den andre sønnen som var sterkere. Men det ble anmeldelser da en bror prøvde å kjøre på broren med en snøscooter. Men egentlig var det den som skulle arve som prøvde å kjøre på den andre. Konflikten dreide seg om at faren ikke kan dele siida-andelen til alle tre, men må gi til den ene.

Hun forteller om at hun en gang fikk påpakning for at hun hadde ført på for mange timer til formøter. Men konfliktrådsleder betalte både mat og opphold slik at meklere kunne dra til

partenes hjemsted for å mekle. Han mente at man måtte kunne jobbe uten stress. Mekleren sa: «Konfliktrådsleder var veldig flink med mennesker. Derfor hadde de mange saker».

På spørsmål om andre familiemedlemmer var involvert, svarer hun nei. Hun tror at de i den saken fikk en avtale fordi det var så mange formøter. Og at de møttes ansikt til ansikt. Faren hørte at hun har utenlandsk bakgrunn, da kom han. For ham var det en skam å skulle oppsøke konfliktråd. Men ikke minst at han ønsket å kjenne barnebarna. Dette bidro til en løsning.

Vi hadde en samtale med en mekler med samisk bakgrunn:

Den første saken jeg hadde, ligger langt tilbake i tid, jeg begynte å mekle i KR på slutten av 90-tallet. En gårdbruker meldte saken. En reindriftseier kjørte over jordet hans, han var irritert, var ung og ville ha en løsning. Jeg snakket litt som budbringer, til slutt møttes de. De skulle ha saken til høyesterett, ikke noe så fillete som KR. Det ble komplisert, ikke mulig å mekle i en slik sak. Bonden ville ha den til høyesterett, jeg snakket mye med konfliktrådsleder, hva er dette?

Hun forteller om en annen sak hun meklet:

En annen historie var fra K, en hund som bjeffet i en hundegård: Klager, naboen, var en eldre dame, særlig hun, men også hennes mann (som holdt seg i bakgrunnen) var sint: "plassert hunden på en sånn plass ... osv"., mens deres egne hunder også var ute og bjeffet. Begge parter var samer, og hun hadde ikke svar på hvorfor akkurat den hunden. Anklaget, en ung gutt, var velvillig, mens klager tilhørte bestemor-generasjonen, skulle skyte hunden, jeg skjønnte ikke, brukte ikke tolk, tilbød å ha med tolk: De stoler kanskje ikke på meg fordi jeg ikke snakker samisk. Jeg skjønnte ikke hvorfor vi ikke fikk til en løsning, så nei, for hun var sint på bestemoren hans, pga. en tidligere konflikt. Hans bestemor var død, og ka var det som gjorde at det kom fram: De kom fram til en avtale på at han skulle flytte hunden, men hun var uforsonlig, ville ikke underskrive, hun ringte politiet – «kor dyptliggende slike konflikter ligger, blir liggende så langt tilbake, handlet om tunge konflikter i generasjoner: De var i slekt, hørte til samme siidaen, hunden var en elghund, det var mange gjeterhunder ellers hos begge. Gutten ble kjempfortvilet. Foreldrene hans ville ikke ha noe med det å gjøre.

Hun fortsetter:

For noen år tilbake var det mye voldssaker på vidda, en ung mann hadde fått dom, men to mnd. av dommen ville omgjøres til betinget hvis han møtte i KR. Jeg møtte ham i fengselet, og så at han var prega av dette, forsto også at han hadde PTSD (post traumatisk stresslidelse). Han hadde en liten flokk, hørte til en X-siida, var pressa i beitet, faren ble veldig syk da han var i 9. klasse, måtte på fjellet og gjete. De var to brødre, i naboskap med en større siida, som banka dem opp på vidda. Det var vold og trakassering. Nå var han i slutten av 20-årene, ville gjerne møte i KR, var veldig redd, "klarer ikke å få den andre parten til å møte". Han angret, hadde vært i sjokk da han møtte den andre parten som trua på en fest, dette var kommet frem i rettssaken. Dommeren kjente til dette, æ snakka med politiet, dem visste om det, og den andre parten fra den større siidaen hadde ikke klart å få noe på ham. Æ oppsøkte den fornærmede, hadde en fin prat, men han ville ikke si noe om det som skjedde på fjellet, "det som skjer på fjellet, skjer på fjellet". Det ble ingen mekling, æ prøvde å få til et møte,

har litt kontakt med ham ennå. Han var livredd da han slapp ut av fengslet, æ hadde to formøter, til slutt sa den fornærmede at han ikke ville. Han har størst reintall, mest plass, den fornærmede hadde mest å tape på å møte til mekling. Det var en klar beitekonflikt. Konflikten var koblet til beitene, de stjeler rein, holdt guttene, mens de tok rein og merket dem med sine merker.

Vi: «Ka skal til for å bringe partene sammen? Kossen få til motivasjon for å løse en konflikt?»

M: Det var en fin sak fra NN kommune, de fastboende hadde konflikter med reindrifta, ett område der ikke reinen skal beite, masse avisoverskrifter, "prøver å få til KR". Æ tok kontakt med kommunen, hentet inn en utmarksfullmektig, han var samisk, hadde noen ord og begreper for reindriftssamer, og rådmannen, tok med en historiker, et utrolig fint stormøte, bøndene var rasende, og rovdyrene var felles fiende, da ble det en glid i saken, spesielt, den ene sauebonden når scooterne kom: Reineieren sa: "men æ må jo hente dem (reinan), æ e jo så redd for dokker». Han var redd for ungan sine, redd for det som stod i avisa. Det var ikke i mediene at vi skulle ha det møtet, det ble faktisk slik. Den unge generasjon flyttsamer kjenner ikke den unge generasjonen fastboende som før, både eldre og unge, noen fra bygdelaget gjorde avtale: skulle ha noen flere gjerder, fylkesmannen hadde tilskuddsordninga, det var spørsmål om skriftlig avtale? Om flere møter? Kommunen ville ikke følge opp, i utgangspunktet var viljen hos ordfører som hadde mest interesse i å ha en slik konflikt, de der sakan e typiske, æ brukte en mekler fra Kauto, kjente ikke saker eller folk, det var siida-leder og 4-5 andre og like mange bønder, bare en fra kommunen, og historikeren, ganske viktig at det er et møtepunkt. Mekleren fra Kauto gjorde forarbeidet på samisk, selve møtet hadde ikke de store oppslagene i ettertid, de brukte festhuset, satt i sirkelliknende greie, hadde kaffe, frukt og kjeks.

Bør meklingen gjøres rundt bålet for å ivareta «side ved side» kommunikasjon?

Foto: Jan Erik Henriksen

Vi hadde en samtale om KR-mekling med en annen mekler i en annen type konflikt. Det var en konflikt mellom reineiere pga erstatning fra staten, et tosifret millionbeløp, for et beiteområde som begge hevder bruksrett til, altså begge vil ha erstatningen. (Dette er en type konflikt som har sine paralleller i andre deler av Sápmi). Den har vart i ca 45 år. Fordi staten kom inn med industrialisering av beiteområde og stort erstatningsbeløp, er alle initiativ til konfliktløsning borte. Partene kjenner hverandre, de har arvet konflikten fra forrige generasjon, og legitimiteten til å løse den ligger hos de eldre. Spørsmålet er hvilken rettsoppfatning de har. Og om de skulle bli enige, må de se bort fra ære og penger.

M: Nei, man har en håndbok som man følger, og jeg avtalte første møte med hver enkelt part i konflikten, dvs. representanter for partene. Jeg som mekler var inneforstått med at partene forhandlet, de kom med mandat fra sine sider, og jeg forsto at de ikke hadde pratet med hverandre på lenge og ikke deltatt i hverandres møter. Jeg inviterte partene ut i naturen, gjorde opp ild for på tradisjonelt vis å sitte rundt bålet og diskutere. Men det er jo ofte mandatet det handler om. Dette var jo ikke en personlig konflikt. Her står de for andre individers rettigheter. Det tar tid. De må gå tilbake med forslag, det må snus og vendes... Man må ha arenaer for diskusjon. Så når man ikke blir enige om saken, kan man bli enige om å være uenige.

Vi: Betyr det at du fortsetter?

M: Den er ikke avsluttet, mekling som ikke er lovpålagt, er helt frivilligt. Det er deres konflikt. Jeg som mekler deltar ikke i konflikten eller foreslår løsninger. Det ville være feil. Løsningene må komme fra dem. Når ikke de har vilje til å foreslå noe som kan løse konflikten, da står en desverre med denne konflikten og med staten som kommer med fire millioner (i erstatning). Jeg har sagt til partene at de kan ringe til meg, så kan jeg fremføre det for den andre, og tilrettelegge for et nytt møte. Jeg er åpen for forslag.

Vi: Du uttrykker det som vi har diskutert at det behøves en annen tidsdimensjon, en kunnskap och kompetanse, men at det kan ta tid.

M: Ja og de møter, ikke som enkeltindivider, men med et mandat med et bestemt mål, at det her skal du få igjennom. Det er vanskelig å oppnå enighet når ikke den som forhandler er fri til å forhandle og komme tilbake. Som forhandler må man ha forståelse for muligheter og komme tilbake til din gruppe. Men det kreves en vant forhandler, å ha vært med tidligere, å forstå hvordan prosessen går. Spørsmålet er hvordan møte folk som ikke er vant til å forhandle? Tilby forhandlingkurs? Lære opp folk i forhandling? Utdanningstiltak? Jeg er jo ikke på oppdrag fra forsvaret eller forvaltningen ... men fra konfliktrådet, så for min del er det fint å se de her yngre personene snakke med hverandre. De får noe personlig ut av det. For de får det bedre med å få prate med hverandre, så det er en stor sak.

En reineier forteller:

Æ klarer ikke helt å se kor du skal finne en som har en såpass integritet at alle skal kunne stole på den. Det må vær nån som alle kan ha en viss tillit til? Fylkesmannen har spilt sæ helt utover sidelinjen, har ikke tiltro, det må være en part som kan mekle, som har nokka, som kan om rettighet til beiter, og det må jo du og, for å kunne komme med forslag. Det e generelt veldig vanskelig å kunne bli enig. ... Man må forstå tankegangen til utøveran: sikre inntekt, pæng, beiterettigheter - for da sikrer du ditt reintall, det sier seg sjøl at en må

ha tillit. Det handler om fremtidig inntekt, ha ganske god nerva. ...En mekler må være uhilda, må ha viss peiling på reindrifft og forstå koss reineieran tenker: sikre inntekt for deg sjøl og unga...Så at det e veldig sammensatt, en e nødd å lære opp kommuna, Fylkesmannen, generelt befolkninga egentlig kossen demmes aktivitet påvirker reindriffta, det e det ene. Det e der kluet ligg, for det e sånn kamp om ressursan, vi kjemper med nebb og klør for å holde på det vi har. Og da blir den her forhandlingsvilja veldig liten. Men man e nødd å få inn en større forhandlingsevne i reindriffta, for man må ha en generell forhandlingsteknikk for det e mange elementer i reindriffta som du kan forhandle om, som du e nødd å forhandle om, beitemønster og fløttmønster og det e nokka ulumskheter at man ikke snakker ilag, og har respekt for hverandre. Og det bunner i forståelsen av kossen egentlig reindrifft e som en næring i Norge: skal det vær en næring i storsamfunnet så må du ha et visst antall rein, en må snakke sammen, det bunner ut i eget liv, forståelsen av reindriffta som næring, det må ha en økonomisk gevinst hvis det skal bestå som en næring i fremtida. Det e viktig at det her e ikke en trakassering, men å forstå at det e en forhandling, må ha respekt. Man mangler respekt for motparten sitt syn, det gjør man i mange tilfelle, man mangler totalt respekt for motpartens syn. Hvis du ikke har det, da blir det ikke forhandling, da e det bare rettssak som gjeld. Og så kan man ikke blande kulturbegrepet inn i det her når man snakker om reindrifftsnæring. Kultur det e noka annet... Reindriffta e en næring som produserer mat, og vi har en omsetning. For at kulturen skal bære seg, så må man ha reindriffta som næring. Så kommer kulturen som en del av reindriffta. Man må ikke sette kulturen over: først kommer næringa, så kommer kulturen etter. Kulturen gjer ikke pæng, det e næringa som gjer pæng, og da kan du ha kultur. Reinen ser ikke beitegrenser, når man har overskytende beiting. Altså da må man bli enig om at i Sapmi driver du reindrifft i forhold til ka naturen kan gje, det e ikke noe annerledes enn det staten sier.

Vi snakket med en erfaren jurist:

Vi: Vi har tenkt på det, på ansvaret for organiseringen. En slik ordning er også avhengig av veiledning, oppfølging...og hva skal være den faglige tilhørigheten? Hva slags samisk institusjon kan samle disse ulike kravene og kompetansene?

D: Man kan ha deltidsansatte meklere, men man må ha en koordinator på full stilling. De må være tilknyttet noen plasser, og med hvilket ansvar? Hvilken organisasjon? Statens reindrifftsforvaltning? Kanskje et av deres kontor hos Fylkesmannen? Eller kanskje det ikke vil være en god løsning? Kan det være en samisk institusjon: Sametinget? Samisk høgskole? Bør det opprettes et samisk konfliktråd i konfliktrådssystemet på linje med fylkesenhetene?

Vi: Våre erfaringer er at sakene vil ikke bli inkludert i KR, for de kjenner ikke til tvistefeltet. Vi vil komme i klemma fordi det er staten som ligger bak.

D: Jo, men du har lokale enheter innenfor det statlige systemet, f.eks. NRK Sápmi. Se på INFI: Det er ikke helt umulig å være en enhet som del av det statlige systemet, men da må det bygges opp slik at det blir klart at den samiske KR-enheten har en spesiell rolle, og KR må gå god for det. KR må være villig til å ta ansvaret for det, men da må det lokaliseres slik at det blir tilknyttet et samisk fagfellesskap. Det kan være tilknyttet Sametingets lokale administrasjon i Tromsø som kan være en slik institusjon - kan være

mest praktisk? Formelt sett blir det en del av et større statlig system, men i praksis lokalisert i et større samisk fagfellesskap. Samisk høyskole eventuelt, er nærmest selve utdanningsenheten og kanskje bør man ha en viss tilknytning til helse: kanskje SANKS²⁷ (Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus)? Konkret - som del av prosjektet dokker har som et forslag. Det bør etableres et møte hvor dette diskuteres, og invitere Sametinget, Samisk høyskole, kanskje KR-sekretariatet, tingretten, NRL, FM, med en skisse til alternativer: Hva vil være det beste, hvordan skal dette konkret løses, hvem skal gripe det an? Man må peke på hvem som har et ansvar, det må være et statlig organ, evt. departementet. Ansvaret må ikke ligge på NRL. Det må være et statlig organ.

Vi: I praksis i reindriftskontorene så er det stor rådløshet. De nevner saker i fleng hvor de ikke kommer noen vei, de ser lidelse, og privatrettslige løsninger som ikke løser noe som helst. Hva med fornorskingspolitikken, den manglende kunnskap i forvaltningen, der det buttrer mellom reindriften og lovverket?

D: Det er en større sak, Sametinget må inn i bildet, rettssakene også, og på et annet nivå: kanskje en del av fornorskingskommisjonen?

Vi snakker med en annen erfaren jurist:

J: Jeg er kommet til det at jeg er litt kritisk til en del av det konfliktrådet gjør, meklere som ikke har nødvendig kunnskap, ofte er det kompliserte saker, spesielt innenfor reindriften. Bakenforliggende er staten, med uklare regler, jeg har sett det ellers i våre saker, det må mer med kompetanse inn. Jeg har ikke tiltro til at KR-meklere kan gjøre det her, de har ikke god nok kunnskap, i tillegg kommer krav til språk og kulturkunnskap. De må ha en viss profesjonalitet. KR-meklere faller mellom to stoler, at de ikke skal ha noen fagkunnskap, det funker ikke hos oss. Hvis domstolen fungerer som utgangspunkt, ofte må en ha inn advokater, det blir mer kostbart og mer formelt. Dommerne gjør det gratis da, men det blir mer formelt. Det må være noe som er mellom. Meningen med reindriften må være å ha en meklingsordning som kan fungere rent praktisk, som næringa har tiltro til, man må kunne reindrift og kanskje være litt inne på jussen, samt selvfølgelig personlige egenskaper. Det kreves at de må ha en viss kursing.

Initiativet må være innenfor Sametinget, lokalisert i Karasjok, Kautokeino eller Tana, lokalisert innenfor med klar link til det samiske samfunn, evt. via Sametinget, og innenfor reindriften. Reindriften er blitt mer og mer flyttet ut av reindriften, de skal bare gripe inn... gå bare inn og regulerer konflikter. Det offentlige er ikke helt godt organisert og har ikke den samme veiledningsrollen som før. De bestemmer, det gjør at det ofte blir staten som bestemmer – de er så ofte inne i bildet, men har ikke legitimitet til å kunne megle. Hvis det ikke er tillit blant reindriftene, hvordan skal en da gjøre det? I et videre forsøk er det best å gå inn i en prosess hvor man kanskje har et møte, kanskje be Sametinget, statlig forvaltning, NRL. Det kan være en måte å gjøre det på, og noen fra samisk høyskole, kanskje de kunne være med på å lage et tilbud, lage en meklingsopplæring på samiske premisser. Samisk høyskole har et allsamisk perspektiv. Se på svensk side der man har mye av de samme problemstillingene, mye interne konflikter i samebyene. Der er det enda mer problematisk enn i Norge, mer tvangsflytting, pga grensekonflikten. Grensen ble stengt, folk ble tvangsflyttet fra nordsamiske til sørsamisk område. Det ble sterke interne konflikter etter det, eks. Vebste og Tärnaby sameby. Konflikten blusset opp igjen mellom sør-samiske reindriftene og de opprinnelige nord-samiske, og man ønsket fra norsk side å ha norske samer der. Grensekonflikter er en

²⁷ <https://finnmarkssykehuset.no/fag-og-forskning/sanks>

annen problemstilling, noen av de her konfliktene er såpass grunnleggende at en lokal mekler kan ikke løse opp i alt det her. Det som må til er en avklaring på et høyere nivå av rettighets situasjonen. Det må skje delvis politisk, men også rettslig. Det gjelder beiterettigheter mellom siidaer, mellom siidaer på tvers av landegrensene, og interne konflikter, eks. Vebste, som også har med reintall å gjøre.

En sentral og spesielt informert person mener:

Hvis det er behov for bedre regulering, så trenger man en meklingsinstans som kan komme inn og mekle hvert år. F.eks. er kanskje ikke beitet som forutsatt, så det må gjøres noen grep her, og man må ha møte om dette på forhånd, og typisk i løpet av sommeren ser man at det er spesielle forhold. Da må man komme til en tilleggsregulering. Man må ha en meklingsinstans. Meklere kan komme inn og gjøre ting, og hjelpe raskt. Domstolen kan komme inn, men da må eventuelt partene begjære en midlertidig forføyning og få til en enighet. Det har vært en del saker i domstolen. Man prøver å få til en enighet slik at det ikke blir rettssak. Rettsmekling kan være litt vanskelig, fordi da må man stoppe saken, og så kan man eventuelt sette igang igjen etterpå. Reglene om rettsmekling er fleksible, men likevel så tar det tid. Ofte gjør man det bare på gamle måten i forbindelse med den saken som går, så kan man kanskje ta et rettsmøte, og under rettsmøtet kan dommeren forsøke å få til en ordning. Men dommeren kan ikke bare være like aktiv mekler som ellers, fordi hvis dommeren går inn og skisserer en løsning, og partene likevel ikke blir enig, så har den dommeren inhabilisert seg hvis det blir en senere rettssak. Så det beste er at man har en fri meklingsrolle. Domstolen kan ha en ekstern mekler, som man kan trekke inn. Men dette har ikke vært i bruk til nå, det har ikke vært oppnevnt eller aktuelt. Det er typisk f.eks. at advokater gjør det, men det blir for dyrt. Man trenger et lavterskeltilbud, og man kunne tenke seg det som var forutsatt i reindriftsloven, der noen meklere med reinfaglig kompetanse kunne reist rundt og bistått med en sårn type meklings, en praktisk måte å gjøre det på, og spørsmålet er om reindriftsforvaltningen kunne skolere meklerne.

Vedkommende fortsetter:

Da har vi sagt at de vanlige KR-meklere har ikke god nok bakgrunn. Så har du kanskje de som er dommere: Men ulempen er at da må det først bli en tvistesak, og da er saken kommet ganske langt, slik at det må være noe i mellom her, kanskje ting som ikke er egnet for rettsmekling i det hele tatt, at det ikke er praktisk å gå til sak. Vi må ha en enklere måte: bare ta en telefon, "vi må ha en meklings her». Hvis man hadde et korps, er det nok med 3- 5 stykker som inngår i en meklingsordning, men hvor skal de tilknyttet? Neste spørsmål er: Hvordan skal de skoles? Og hva slags godtgjøring skal de ha? Det er kanskje et problem her, men innenfor reindriften er situasjonen så prekær at alle må forstå at her må man gjøre noe. De her meklerne kan ikke løse alt, for at hvis det skulle bli en god løsning, så må de grunnleggende utfordringene som ligger bak konflikten avklares, det må etableres. Det her vil koste penger: Det må oftere gis fri rettshjelp, slik at man får en avklaring. For hvis man ikke får en avklaring, så vil de her meklerne ikke lykkes ofte, for det ligger så mye bak de her konfliktene.

Vi: Vil fri rettshjelp ha tillit blant reineiere?

D: Jo, se på Finnmarkskommisjonen (FK), se f.eks. i Karasjok, det sporet er en mulighet. Det har ikke vært brukt før, hvis man sammenlikner med rettighets situasjonen innafor reindriften. FK har også en meklingsordning, og skal treffe en avgjørelse, en konklusjon om rettigheter, også reindriftskonflikter. De har nettopp vært i møte i Karasjok. Ja, de har også en meklingsordning, mer ad hoc. Men det er ikke så aktuelt i f.eks. avklaring av

beiterettigheter. Det kan sammenliknes med vår rettsmekling, det skal gi grunnlag for en rettslig avklaring stat - reindrift. Men hvis det ikke er midler til en slik meklingsordning? Vi har ikke hatt mekling i slike saker i FK, man vil gjerne ha en dom... eller melde saken til Finnmarkskommisjonen, slik som saken omtalt i kap 5.2²⁸, det er en rar sak, men bak der ligger et statlig problem.

Vi: Men dette gjelder bare Finnmark. Finnes det forsøk for å se hvordan det kan håndteres i andre reindriftsfylker?

D: Vi har jo prøvd, men vi har aldri hatt mekling i disse sakene, så det er uavklart. Den rettslige avklaringen som kan skje i dag er enten i domstolen eller i FK, og på to nivåer. Kanskje kan man ha en mellom-ordning, halvprofesjonell, ikke nødvendigvis jurister, men med realkompetanse og noe formelt i tillegg. Og det bør være landsomfattende i alle reindriftsfylkene, men hvordan skulle det bygges opp? Hvis alle er enige - innafor reindriftsloven: For eksempel reindriftsforvaltningen? Man skulle tatt en runde med Sametinget, med NRL, med kanskje Samisk høyskole, kanskje de kunne hatt et ansvar?

7.1 Selvstyretvalgets forslag til innhold i § 73

Dette forslaget fra Selvstyretvalget er sentralt i vår argumentasjon. Vi siterer fra 9.4.2:

Reindriftslovens § 73 er som tidligere nevnt lite benyttet. Fylkesmannen har imidlertid hatt en rolle i forbindelse med konflikthåndtering. Mangel på regler for gjennomføring av § 73 har imidlertid gjort at fylkesmennene etter arbeidsgruppas erfaring, har håndtert dette svært ulikt. Ny reindriftslov i 2007 innebar som tidligere nevnt et skille mellom de privatrettslige og offentligrettslige forhold. Distriktsstyret fikk ansvar for å utarbeide bruksreglene. Fylkesmannen skulle ha ansvar for det offentligrettslige. Overgangen fra reindriftsloven av 1978 til ny reindriftslov i 2007 innebar derfor en stor endring både for forvaltningen og for næringen. Etter reindriftsloven av 1978 var det opp til de offentlige styringsorganene å trekke opp prinsippene og retningslinjene for forholdet reineierne imellom. I praksis innebar dette at forvaltningen ved konflikter fant løsninger for forholdet reineierne imellom. Denne praksisen er etter arbeidsgruppas erfaring fremdeles i bruk. Manglende avklaring knyttet til fylkesmannens rolle ved konflikter, manglende regler for gjennomføring av mekling etter § 73 og manglende bruksregler i enkelte distrikter, har gjort at næringen fremdeles har lett for å kontakte fylkesmannen ved konflikter og at fylkesmannen har lett for å gå inn i konflikter

Arbeidsgruppa viser til Fylkesmannen i Finnmark avd. øst, der fylkesmannen over tid har arbeidet med å finne rollen som offentligrettslig forvaltning i forbindelse med konflikter. Erfaringer fra Fylkesmannen i Finnmark avd. øst, viser at beitekonflikter synes å være mindre i helårsdistrikter. Kárášjoga oarjjabealli (distrikt 16) utarbeidet som det første distriktet bruksregler for distriktets del av det tidligere fellesbeitet i Karasjok. Førstegenerasjons bruksregler definerte kjerneområdet til den enkelte vintersiida. Distriktsstyret forhandlet med siidaene om grensefastsettelsen mellom siidaene. Enighet ble oppnådd på enkelte områder, men ved uenighet fastsatte distriktsstyret beitegrensene. Det første året var det flere siidaer som beitet i strid med godkjente bruksregler. Det ble utsendt flere forhåndsvarsler til siidaer som beitet i strid med fastsatte beitegrenser og i et fåtall saker ble det gitt pålegg etter § 75 Pålegg om opphør av ulovlig forhold.

²⁸ <http://advokat.mobi/LH-2013-162742>

De tidligere områdekontorene/-styrene (fylkesmannen) definerte det som offentligrettslig ansvar å følge opp når en siida beitet i strid med bruksreglene. Bakgrunnen for dette var at fylkesmannen ønsket å markere at distriktsstyrene skulle utarbeide bruksregler og ikke minst at distriktsstyret skulle følge opp brudd på bruksreglene. Dette resulterte i praksis til at fylkesmannen ble forvalter av bruksreglene. Det ble lett for reindriftsutøverne å ta direkte kontakt med fylkesmannen med ønske om pålegg om utdriving. Befaring ble ofte gjennomført av fylkesmannen sammen med politiet, uten at begge parter ble med. Fylkesmannen innså etter hvert at denne praksisen undergravde prinsippet om internt selvstyre i reindriftsloven.

Fylkesmannen valgte å endre praksis for å underbygge det interne selvstyret. Fylkesmannen krever nå at siidaandelen først skal ta kontakt med motparten eller distriktsstyret. De skal ikke henvende seg direkte til fylkesmannen idet en konflikt oppstår. De understreker overfor partene, at fylkesmannen ikke kan gå inn i konflikten før distriktsstyret har forsøkt å finne en løsning. Videre presiserer fylkesmannen at det er distriktsstyret som skal involvere fylkesmannen, om distriktsstyret ikke finner en løsning på konflikten. Videre prosess er at det i samråd mellom distriktsstyret og fylkesmannen blir gitt et forhåndsvarsel. Ved befaringer skal representanter fra begge parter være med. Dette bidrar til dialog mellom partene og i mange tilfeller blir saken løst.

Den tydeliggjøring av fylkesmannens rolle ved konflikter som er etablert ved Fylkesmannen i Finnmark avd. øst, er etter arbeidsgruppas erfaring ikke etablert i alle fylkesmannsembeter. Arbeidsgruppa erfarer at fylkesmannen i mange tilfeller rykker ut på befaring sammen med politiet idet de får en henvendelse fra en part. Det stilles ikke vilkår om at begge partene skal delta på befaringen. Dette bidrar ifølge de aktører som arbeidsgruppa har snakket med til at konflikten eskalerer. Helårsdistrikter med ett distriktsstyre for alle årstidsbeitene har mandat fra siidaene til å styre hvordan beiterettighetene skal tas ut, jf. kap. 6.3.4.1. Distriktsstyret kan dermed følge opp brudd på for eksempel bruksregler som kan føre til konflikter. I de distrikter som ikke har alle årstidsbeitere, med unntak av sommerbeitedistriktene, er distriktsstyret ikke gitt mandat fra siidaene til å styre hvordan beiterettighetene skal tas ut, jf. kap. 6.3.4.3. I flere av disse distriktene har distriktsstyret ikke utarbeidet bruksregler. Distriktsstyret har dermed ikke det interne styringsverktøyet de skal benytte også når det oppstår konflikter. Det er etter arbeidsgruppas vurdering manglende mandat fra siidaene som gjør det krevende for distriktsstyret i vinterbeitedistriktene å følge opp konflikter. Noen av vinterbeitedistriktene mangler også bruksregler noe som innebærer at det ikke er nedfelt hvordan de ulike siidaene kan ta ut beiterettighetene i distriktet.

Arbeidsgruppa viser til Lovutvalget som poengterer at reindriften er en næring der utøverne er nødt til å samarbeide. I alle samarbeidsrelasjoner oppstår det konflikter. Årsaken til konfliktene kan være mange. Som arbeidsgruppa viste til i kap. 9.2 eskalerer konflikter i ulike stadier: «I dag er den eneste formelle muligheten parter har for konfliktløsning mekling etter § 73 i reindriftsloven. Når konflikten søkes løst gjennom mekling etter § 73, har konflikten eskalert til et nivå der partene begynner å karakterisere hverandre, ovenfor hverandre og sine nærmeste allierte. Den ene parten kan endre sin oppfatning av den andre parten dramatisk, man innser at motparten «egentlig» mangler viktige moralske kvaliteter og kan også bekjentgjøre denne nye innsikt for andre. Dette nivået er et vendepunkt i konfliktforløpet.

For å unngå at konflikten eskalerer til det nivå at forvaltningen må gripe inn – altså gripe inn i det interne selvstyret og i privatrettslige forhold – bør konflikten først forsøkes løst av distriktsstyret. Arbeidsgruppa forslår en lokal konfliktløsningsordning som bør ha som

formål å unngå at konflikten eskalerer, jf. arbeidsgruppas omtale av Lovutvalgets forslag om å opprette et Reinoppsyn i kap. 9.1.1. Ved å etablere felles regler og forventinger til kommunikasjon og dialog, kan brukerne selv finne frem til hvordan de skal løse konflikter ved intern uenighet.

Konfliktløsningsmekanismene i reindriften må utfylle hverandre og fungere godt sammen...Arbeidsgruppa mener det i bruksreglene må innarbeides et eget punkt om hvordan konflikter skal løses lokalt. Dette vil bidra til at en unngår at konflikten eskalerer og må løses av forvaltningen eller domstolene. I § 57 annet ledd nr.8: *andre forhold som det anses hensiktsmessig å regulere ved bestemmelser i distriktets bruksregler*, er det anledning for distriktsstyret å utarbeide regler for lokal konfliktløsning. Distriktsstyret kan angi prosess og hva som forventes av partene i konflikten. Arbeidsgruppa mener denne løsningen vil bidra til å hindre at konflikten eskalerer og bidra til et bedre samarbeid i reindriften.

I de påfølgende tre underkapitler har vi beskrevet noen av våre erfaringer med fylkesmannens reindriftsforvaltning i de tre nordligste fylkene, med utgangspunkt i konkrete konflikter og forsøk på å få til mekling eller i det minste tiltak som kunne minske konfliktene. Disse erfaringene vil vi så i slutten av kapitlet knytte opp mot Selvstyretutvalgets forslag, sitert over.

7.2 Fylkesmannen i Finnmark

Leder for Fylkesmannens reindriftsavdeling var på et samarbeidsmøte med reindriften og hadde invitert oss med:

Det var spørsmål fra juristen hos FM, han trodde siida-andelseier hadde rett til å bestemme. F. eks. i en sak der;

...jeg prøvde å bli kvitt broren min, midt under reduksjonsprosessen (som Staten krevde – se f.eks. Sara-saken). Jeg måtte slakte ned, heldigvis var han en medgjørlig type

Mattilsynets representant sa:

...man plikter ved å gå inn i en siidaandel å overholde dyrevelferdsloven. "Dyreholder" - det er siidaandel

En erfaren byråkrat sier:

I arbeiderbevegelsen gjelder det: Gjør din plikt og ta din rett. Hvis ikke broren er medgjørlig, hvem skal bestemme?

Fylkesmannen:

Det er rettssaker på slike ting nu, du kan ikke bare stryke han. Man kan ikke ha reindrift utenfor siidaandelssystemet, det er et slags forvaltningssystem, man må gå rettens vei for å få ham ut. Der er flere slike saker nå, og det er trasig. Er det det offentliges ansvar eller en privatrettslig sak? Det burde være noen slags kontrakter om rettigheter og plikter. Det er problematisk ved gaver eller der medlemmer arver rein: f. eks. «det var en kontrakt med min avdøde far, det er ikke skriftlig». Det er eksempel på folk som har etablert seg med rein uten reinmerke, de etablerte seg allerede før de fikk avslag, skal man anmelde folk?

Intervju med en ansatt hos fylkesmannen:

Det er konflikter på alle nivåer, man må ta tak i dem med det samme, men dette har også har en plass i fremtiden. Bare å få dem til å snakke sammen, kan være vanskelig nok.

Vi har ikke kompetanse, ekspertise, legitimitet i forhold til konflikter. Det er bedre at det kommer utenfra. Konfliktene kan være hardliva, noen går i årevis og i generasjoner.

Signaler fra de yngre er at "det der får de gamle styre med, vi snakker sammen". Strategiene i distriktan endrer seg etter styret, de kan skifte fort, det er forskjell på folk. Yngre har mer adoptert den norske væremåten, i motsetning til de eldre. Vi har jo pekt på at i mange tilfelle er det uheldig at vi står for mekling, vi kan sanksjonere, og kan derfor stå på den ene partens side ... og når det gjelder KR, reindriften har ikke brukt dem. ... Reindriften's omdømme preges av all de her konflikten som går på trusler og vold, det tjener ikke reindriften. Det ene er rettsakene mot staten, og det andre er internt, som siidalederes styringsrett, og mindre saker. Det er stadig rettsaker internt. Det er saker hele tida, og en økt bruk av rettsvesenet. Det blir bare en delvis avklaring, de eneste som sitter igjen med fortjeneste er advokatan. Når det gjelder privat rettslig i forhold til det offentligrettslige, så er av og til saker i grenseområdet mellom interne problemer i siidaer. Det står i boka: gi nødvendig pålegg når det er offentlig interesse i dette. Vi har endra litt praksis fra Lappefogden som bestemte, til at vi først spør: "Har dokker snakka med dem?" Vi opplever ofte at de ikke snakker, prøver at de får snakke ut sammen, for forholda har endra seg. Lappefogden var autoritær, "sånn skal det være", og ingen spurte etter hjemmel. Noen bestemmer i lag og kjører sak for å få vite hvor vi skal legge oss, for å få klargjøring, f. eks. ved sammenblanding på vinteren, at du har rein i andre flokker som ikke er skilt ut, da skal du ta vare på dem. Det må brukes tvangsmidler for å gi dem innsyn, bare fordi en tror at de skal slaktes. Det er dilemmaer, skal man gå inn eller ikke? De klager til reindriftsstyret, dem må jo ta vare på reinene hans til våren, det er en vanlig situasjon.

... Eller når det er umerka kalver? Hvis du har 100 simler hos naboen, så betyr det 80 kalver. Lar du naboen få merke - eller? I utgangspunktet skal kalvene merkes etter simla, i utgangspunktet skal de merkes innen oktober. Men det som skjer når du kommer i gjerdet, og de skal slaktes; skal inntekten gå til distriktet eller til en identifisert eier? «Sånn e reglan, og e det noe problem, så kommer vi til gjerdet og leser reglan for dokk.

Om FM's posisjonering og habilitet:

Enkelte ansatte er kobla til reindriften, er da FM nøytral? Klager er ofte beroende på misforståelser, nå har vi fått et ledd over, et kontrollorgan, og blitt flinkere til bedre forvaltning. En jurist her hos meg, har tidligere liten forvaltningspraksis, liten rettspraksis, blir flinkere, forvaltninga sliter med troverdigheten til næringa, det har med reintall å gjøre, de som har fulgt regelverket og redusert, føler seg som tapere, de som ikke har gjort det, er vinnerne, for eksempel i Sara-saken

Vi: Kommer man i mål?

FM: Æ vet ikke, du presser dem til å redusere, men de har ikke virkemidler til å vedlikeholde tallet, dem posisjonere seg nå, du må ha konsensus blant alle siida-andeler, ting endrer seg over tid, f. eks. de unge: en hadde over 3000 rein for mye, mens en annen hadde bare 120. Hvis han skal ha mere rein, må distriktet bli enige. De andre må redusere, f.eks. et par ungarer som kan gå av med pensjon: "dere kan redusere". Lovendringen i fjor kan låse reintallet for fem år, på individnivå. Forskriftene e ikke gode, nå må han med 120 rein vente til neste år. 120? Har du rett til å drive reindrift da - til å være innen reindriften? Det er ganske mange siida-andeler som er mindre, de driver med andre ting, f. eks. pensjonister som har 1000 rein som bare møter opp i gjerdet og dirigerer drengan

sine. De får ikke tilskudd ved uttak av pensjon etter reindrifftsavtalen, for mange kan spare på pensjonen, tilskuddet utgjør mer, slakter du for 100.000, så får du 60.000 i tilskudd. Den tidlige pensjonsordninga er ikke veldig lukrativ. Kanskje skulle man endre dette. Det er for mange som ikke gjør jobben sin i siidaen.

Vi: Hva med selvstyret?

FM: De må lære forvaltninga og reindrifftsnaeringa - nå f. eks. ved overføring av siida- andeler, de må ha drevet med det. Og LMD vil ha kontroll av hvor mye folk har deltatt i løpet av de tre årene. Og hvordan dokumentere det? Fylle ut skjemaet? Hvis du sender det til distriktsstyret, så kan du få svaret: "Det her er jo bare tull". Vil du skrive det? Nei, ord står da mot ord, hvem har rett? Vi sliter litt med de tingane der, det er ikke så lett å drive selvstyret, med krav til kunnskap og etterrettelighet.

F. eks. hvis en gir hele flokken på 2000 til arvingen: Tallmessig så blir det ikke plass, det blir ingen ledig siidaandel. Ofte overfører du flokken og selger siidaandelen, du har ikke lov å ha flere, men du kan overføre til kona. I enkelte distrikt spør man: Kan vi kjøpe opp siida-andeler? Men du kan ikke sette dem i banken. Flere har mye rein, men ikke siida- andel. Hvis en kommer utenfra, så er spørsmålet om de fortrenger de som har arvinger som gjerne vil ha siidaandel? Det er mange i de siste åra, som ikke burde vært overført. De vil ikke slakte, så kommer de over, så må de andre redusere. Ka slags enheter har du? Modellen er distrikt X, de har fått litt avstand, og får et styre som blir mer profesjonelt. De har sekretær på heltid. ----

En ting er om en konflikt er internt håndterbar? En annen er størrelse på siidaene. Store og små som grenser til hverandre skaper oftere konflikt. Jo mer likestilte, jo lettere. Folk tør ikke si noe hvis den andre er stor. Det går ikke bare på størrelse, men på dominans, noen er ikke så verbale og/eller er ikke på facebook. Man må se på nivåer, distriktstyre og siidastyre.

Uenighetene går på tvers av størrelse, æ opplever en slags beslutningsmangel, en beslutningsvegring, man mangler den lederen der, som ingen stiller spørsmål ved. Æ tenker på en siida der det var snakk om tvangstelling, og folk opplevde det som "overgrep". Der var flere reineiere syk osv. Den enkelte har så stor selvbestemmelse, så hvis noen sier: "den der er så gammel at den bør slaktes", da slakter du hvert fall ikke. Det skulle vært tellet, dem har jo sitt å stri med i distrikt X óg. Det med det kollektive er viktig, men samtidig er de jo alle individualister. De snur ryggen til og går.

Det viktigste er å få reindrifften til å ville bruke en slik mekling, men viljen til å klare seg sjøl er klar, så det er tungt å komme i gang. Et hjelpemiddel som kan brukes er at samisk kunnskap er helt avgjørende. Man trenger helt generell kunnskap om reindriffta. Vi har også tenkt litt i de baner, f. eks. få tak i noen helt utenforstående, men dem har ikke tiltro til oss. Man må ta seg den tida som trengs som forutsetning for å finne en løsning. Det er mange historiske greier. Æ prøvde å mekle Y og Z. Det var en gjerdetrase. Y satte opp et gjerde som dem måtte rive. Det er en ny søknad i departementet nå, og det er ikke enighet om hvor det skal gå. Vi har anbefalt at det går en trase som vil være litt bedre for Y. Y har lite vinterbeite, de treng det. Når rein fra Z går inn der og beiter, så er det grenser for beitet der. Og det er mye grums fra gamle dager i den saken.

Vi: Hvordan er det å bruke kart som er knytta til landskapet?

FM: Vi har jo jobba mye med bruksreglene, distriktsonene, og å få dem til å tegne inn, men det overlapper voldsomt. F. eks. er det seks siidaer som sier at de bruker området. Vi har møter, kjøper kart, vi ble så skjelt ut så vi orka ikke mer. Men vi presser dem, vi kommer til å lage kart, uansett, men da har de kommet, her skal den og den siidaen være. Vi sier: "Får dere en konflikt her siden, så får dere ikke noe hjelp av oss". Noen områder er uten grenser. Ved befaring, også av reinpolitiet, bruker vi sonestyreledere, vi avtaler befaring sammen med dem, f.eks. fra den best styrte siidaen. Vi har planer nå i vår til å ta en tur, i mars kanskje, reise rundt og komme i dialog. Det er ikke så forpliktende, vi får innspill, forsøker å redusere spenninger mellom reindriften og FM.

Vi spør om konflikten mellom Y og Z:

Det er litt slik, vi setter oss ned og bretter ut kartet, kor har du flokken nu? Får dem til å fortelle litt, bretter ut kartet, prøver å få Y og Z, i inne i de gammene der, og prøver å finne de som er leder. F.eks. i Z er det en ung gutt, men der er andre som sitter og bestemmer, som trekker i tråden. Det er mye å lære der, ikke sikkert at vi bør sitte der som part, men bygge noe utenfor, gjerne KR. I de fleste tilfelle vil konflikten være mellom to private parter. Det er ikke av betydning for oss hvor en grense går. Vi kan markedsføre meklingsordninga, men i de tilfelle der vi er part, så kan vi være med og gi rammene. Men hvem gjør hva?

Vi: Modellen er i ungdomsstraffen og i familieråd i barnevernet, begge modeller kunne være relevante?

FM: Det er lettere for oss å henvise til KR, vi har hatt KR-leder her hos FM. Vi føler at vi trenger noe som er tilpassa, da vil vi bli brukere av dette. Noen ting må løses der og da, noen tar tid, og fortsetter bare.»

7.3 Fylkesmannen i Troms

Vi var tilstede på et møte med FM's reindriftsforvaltning og KR i Troms, den ene meklerin var både samisktalende og kan det reindriftsfaglige. FM ønsket at KR skulle megle for dem etter § 73 siden de hadde fått i mandat fra tre departementer (som alle tre var involvert i saken) om å megle i saken. Dette var en mekling i et reinbeitedistrikt, og saken omhandler utvidelse av skytefelt som forsvaret vil bygge. Man må komme til enighet med reindriften om kompensasjon for merbelastningen som reindriften får ved dette. Det er uenighet i distriktet hvem som skal være part i saken. En siida påberopte seg eksklusiv rett til tvisteområdet og dermed rett til å forhandle med forsvaret og tildeling av kompensasjonen for skytefeltutvidelsen. Dette bestred flertallet i distriktet ved distriktstyret. FM hadde tidligere både avvist etablering av denne ene siidaen som eksklusiv rettighetshaver til bestemte områder i distriktet, og avvist at en slik rettighetsavklaring måtte gjøres i rettsapparatet. Den interne fordelingen av kompensasjonen fra forsvaret for skytefeltutvidelsen mente FM var et privatrettslig anliggende mellom rettighetshaverne i distriktet og dermed ikke gjenstand for mekling. Forsvarsdepartementet tok da et initiativ til et møte med LMD, KMD og FM i Troms hvor vi som forskere fikk i oppdrag å prøve ut mekling etter reindriftsloven i denne saken. Vi «overførte» saken til KR, se kap. 6.5.

I utgangspunktet skulle de få siidaen til å bli enige slik at siidaen kan møte forsvarsdepartementet for å bli enige om en kompensasjon for 10 -12 års «leie» av et beiteareal²⁹. Det ble satt spørsmålsteget om hvorfor forsvarsdepartementet ikke ønsket å ekspropriere området, FM ønsket mekling etter §73 og ønsket å ha styringen. Dette er i tråd med innstillingen fra selvstyreutvalget. Det ble mye diskusjoner og FM ble forklart hva KR-mekling er. Konklusjonen ble at FM skulle sjekke ut med departementene om de først kunne prøve en KR mekling og dersom det ikke gikk, kunne man forsøke å ta i bruk § 73. Det slo oss at det syntes å være stor avstand mellom FM og KR. For FM syntes det viktigste å bli enige med forsvaret om arealene og kompensasjonen, mens KR er opptatt av det relasjonelle innen siidaen, inkludert det at målet med en mekling også var å eventuelt bli enige om hvordan man skal være uenige. Både grensestengningen mot Sverige og kompensasjon fra forsvaret er ytre makrofaktorer som gjør siidaer/samebyer sårbare og som sår splid og konflikt. Vi tenkte at kompensasjon fra forsvaret kunne brukes for å få siidaandelseiere til å bli enige igjen og til å dekke for eksempel ekstra foringskostnader så lenge man ikke får tilgang på beiter i Sverige. Altså at kompensasjon kunne brukes til fellestiltak og ikke rettes mot enkeltutøvere. Vi ønsket å følge saken som forskere, men kunne også diskutere med meklerne dersom det var ønskelig.

Våre refleksjoner etterpå var på det tidspunktet at den største jobben i et pilotprosjekt er å bidra til at reindriften og myndighetene får informasjon og tillit til KR systemet. Dernest måtte også KR-systemet enes om et prosjekt med sikte på å betjene reindriftsrelaterte konflikter. Vi tenkte da som nå, at hele reindriften-Norge må dekkes, men spørsmålet er om KR i Finnmark som det største reindriftsfylket, burde lede et slikt arbeid. KR -systemet trenger tydeligvis å få tilført kompetanse til å informere om sine tilbud og rekruttere meklere som kan ta ansvaret for det samiske og reindrifts-samiske. Vår erfaring fra å følge denne saken, i likhet med noen få andre saker i prosjektperioden, var som mange andre informanter har bekreftet. Sfk har i mange år latt være å engasjere seg i samiske områder, besitter lite innovasjonskompetanse og få finansielle og personalmessige midler til å håndtere dette konfliktfeltet.

7.4 Fylkesmannen i Nordland

Vi hadde en samtale med en ansatt ved FM's reindriftsforvaltning i Nordland. Vedkommende har vokst opp i reindriften og er siidaandelseier med familien:

De største problemene er i det interne samarbeidet i siidaene. Men FM hører ikke noe om det fra partene, men merker det når man snakker sammen, person - saksbehandler, da forstår man det. Forvaltninga involveres ikke. Det kan godt hende at parten ønsker å håndtere det sjøl, for man må ikke framstå som svak i reindriften, klare seg sjøl, det sitt i ryggen at en skal klare seg sjøl.

Det er dyptgående konflikter, både på det praktiske samarbeidet, på kommunikasjon og på det med respekt. Det gjelder særlig X distrikt, fire siidaandeler, utallige anmeldelser og derfor møter mellom FM og politiet for å avklare ansvarsforhold. Historien bak dateres

²⁹ Dette er en konflikt mellom forsvaret, NATO-installasjoner og forsøksområder for rakettutskytinger og hhv. Siidaer og samebyer på flere steder og på begge sider av riksgrensen. Slik sett er dette et illustrerende eksempel på en type konflikt, der ikke bare ett, men flere departementer er part i konflikten om reinbeitet.

fra 2012. I Nordland er det ikke konflikter i forhold til område eller bruk av område, men i det totale interne samarbeidet. Noen er mer konfliktskapende, andre mer sky. Personlige egenskaper er utslagsgivende, vilje og ønske om å løse problemer.

De hadde Steinar Bryn (han er mekler/lærer i dialog, konflikthåndtering og fredsmekling fra Nansenskolen med mye erfaring fra Balkan) på et møte med siida-andelsledere i 2015:

Det var veldig nyttig. Dialoger i reindriften har forandret seg - alle har behov for dette - folk har ikke lenger tid til å prate med hverandre. Det er noen som ikke er med, men som likevel har makt i reindriften - de tar ordet og makta fra de som er inne i reindriften og som gjør og kan det praktiske arbeidet.

Når jeg vokste opp så kjente all fra hunda til onga til voksne til eldre sin plass i reindriften. Man må kjenne sin plass, sitt ansvar og myndighet. Før kunne de sitte og prat i timesvis, holdt på til konflikten var håndtert. Nå er det stadig nye konflikter. Før når folk kjente sin plass, klarte man å håndtere ting internt. Det påvirker all kommunikasjon. Noen nøyer opp eller trekker seg tilbake. Denne diskusjonen trengs både i forvaltningen, men aller mest i reindriften. Forvaltningen må skjønne dette, ikke ta parti, ikke ta den ene av fremstillingene for god fisk. Vi er avhengige av at brukerne har tillit til forvaltningen for alle andre formål. Mistillit er skadelig. Derfor skal ikke forvaltningen gå inn i selve konflikthåndteringen, men holde seg nøytralt utenfor.

Klart at konflikter finnes overalt (henviser til de andre fylkene), men litt spesielt med Nordland, pga. riksgrensen, samarbeid norske siidaer og svenske samebyer, og språk, f. eks. Hvis det er en konflikt mellom sørsamisk- og lulesamisktalende siidaandels-eiere. De forstår hverandre ikke særlig, og må bruke norsk.

Vi hadde videre en samtale med en annen ansatt hos FM i Nordland og han sa:

Vi har, til forskjell fra Finnmark, i liten grad den overlappende beitekonflikten. Rettighetene er mye mer avgrensa, det er lite om beitekonflikter mellom reineiere, og det har med inndeling av terrenget i Nordland å gjøre, den geografiske inndelingen. Det er noen mindre unntak, med litt problemer med gjennomgangsløyve når reinen skal flyttes, men jeg kjenner lite til slike konflikter. Naturen deler inn naturlig. I Finnmark er det mye gjennomfløtting, flere grupper fløtter innen samme område, det er konflikter om bruken og om ressurser. I Nordland har kvart distrikt sitt område (han viser på kartet).

Konflikter mellom reineiere her i Nordland er mere definert, fungerer greit, lite strid internt, av og til er det litt gnisninger mellom norsk og svensk reindrift. Departementet må svare på dette om konvensjonsarbeidet. Førrige konvensjonen gikk ut i 2005, dette ligger på departementsnivå. Tidligere ble det utarbeidet et konkret forslag der svenske samebyer fikk litt større rettigheter i Nordland enn tidligere. De svenske hadde mindre beite enn de historisk sett hadde rett til. Det virker nå som at det ligger på en intern uenighet i Sverige mellom myndigheter og reindrift.

Der som det er mye konflikter, og det er mye internt i de enkelte driftsgruppene, pågår det gjerne noen år før de finner en eller annen løsning. De slit med det og vi slit med det. Det blir oppfattet som at vi tar parti når vi prøver å være nøytrale. Dette går igjen i Nord- og Sør- Trøndelag og internt i de forskjellige driftsgruppene. Det som er vanskelig er at det får utslag i en rekke enkelthendelser. Vi kan bruke en masse ressurser for å få løst ett problem, men det hjelper ikke for det ligger noe under, en motsetning, som kan ligge generasjoner tilbake. Vi aner ikke, men det får utslag i manglende tillit, mistenksomhet, stoler ikke på kvaranner, vi får ikke den nødvendig kommunikasjon, men de prater ikke med de andre og tror motparten prøver å lure der. Det er vanskelig å være nøytral, først

den ene parten på telefonen, så motparten på tråden. Dette er helt ødeleggende for ressursene, de trenger det de har.

Ofte veit ikke vi, men sørsamisk og nordsamisk, det samiske er sterkt presset, Nordsamer har kommet inn og gjør det annerledes enn det sørsamiske. Andre andelseiere blir overkjørt av nån som kommer utenfra, som er ressurssterk, kanskje har det vært gnisninger, det drages de med videre. De er små, og slit med språket.

Vi spør om dialogmøtene, idet vi henviser til FM i Nordlands hjemmeside:

Dialogforum ble startet mellom FM, Sametinget og NRL/NRF (lokallaget), da områdestyret forsvant. Det er ett møte i året, mest et orienteringsmøte om større temaer, mens områdestyret hadde en helt annen funksjon. Dialogforum har begrenset verdi, de ansatte har ikke vært med. Det er direktøren som deltar, sammen med Hill Marta og assisterende FM. Det er lite snakk om det her, litt pliktløp. Årlig er det reineierseminar, alle siidaandelsledere blir invitert. Når de begynner å lage program: tar de opp temaer som de føler er relevante. De bruker å være i februar, og vi skal ha et distriktslederseminar om administrasjonen av distriktene. Alle blir invitert, det er ganske nytt, alle siidaandelsledere, det går over to dager, felles middag, viktig å kunne snakke uformelt sammen på tvers, hele reindriftskontoret er med da. Det varierer veldig, og er avhengig av hva som foregår. Reindriftskontoret har kontakt med forvaltninga i Troms og Nord-Trøndelag. Det er ganske mye kontakt til felles problemstillinger. Men det er blitt litt mindre etter at Reindriftsforvaltninga kom under FM. Nå trenger de gjerne spesialkompetanse, spesielt i forhold til tilskuddsordningene.

Meklingsinstituttet, ja, vi har vurdert denne bestemmelsen i §73, særlig i interne stridigheter, men det har stoppa opp. Jeg har håpet på mere føringer. Vi hadde et utvalg for å se på endringer, for evt. å bruke jordskifteloven, evt. meklere der. I praksis er det like viktig. De forhold der vi tenker mekling, det må mye til. De har brukt mye ressurser før de kastet kortene, og har ikke trua på enkle og kjappe løsninger. Det er innflokke ting som stikker langt tilbake, og som man må være obs. på. Æ trur at man kan tenk mekling, men må tenk i forhold til å skap tillit, en samtalearena, basert på grunnleggende respekt, uten å gå til det enkelte utslag, men gå til det grunnleggandes og tillitsskapandes arbeidet. Dere må ta det med dokker og tenk det er der at behovet er størst. En av konfliktene i Nordland kom til konfliktrådet, tror det var i Alstadhaug.

Eksterne konflikter tar mye tid og ressurser fra reineierne. Det e veldig stor forskjell på takling av dette, noen har forståelse og finner løsninger, mens andre er mye mer uforsonlige – f.eks. bønder som ikke respekterer at reindriften har rettigheter, så må reineierne bruke mye ressurser som bør brukes i andre konflikter eller utfordringer. Der kunne KR brukes, jeg har hatt møter med jordbrukere som snakker om "heftelse" på egen grunn, og jeg jobber en del med opplysning for jordbrukere. Det er misforståelser som sitter veldig djupt, med oppslag i media, en grunnleggende rettighetsforståelse som er problemet. Vi må forholde oss til distriktsgrensene og reindriftsloven, og evt. så må retten avgjøre. De (bøndene) vil helst at FM skal avgjøre det, eks. "her har det ikke vært rein på årevis". KR er relevant i de reelle konfliktsituasjonene der reineierne ikke klarer å løse det. Mye er gjort hvis de, bønder og reineiere kan jobbe i lag om løysinga, å få dem til å samsnakke. I mange utav de her tilfellan så er forståelsen og dialogen der, men det løyser ikke problemet. Det er ikke nødvendigvis noen løsning, det er sånn!

En erfaren reineier i Nordland svarer på vårt spørsmål om de i Nordland kjenner de samme konfliktene som i Finnmark og Troms og denne økningen i privatrettslige oppgjør:

Det har ikkje skjedd her. Det e ikkje innbyrdes konflikter i de tre sørligste fylkan, det e helst mot storsamfunnet at konflikten ligg. Vi diskuterer mellom distriktan, så der har vi ikkje de store problema. I Troms og Finnmark e det trangt om vinterbeite, det e det som ligg til grunn. Her e det ansleis, det e landskapet som avgjør det.

Problemet e "eierskapen", at du har noke, du eier jord, ved kysten der e det helt forferdelig. Der e det fastboende sameier som driver fiske og jordbruk. Det blir konflikter. Sau og rein e ikkje konkurrenter, men går ikkje i lag, og beiter ikke på det samme. En bonde her sier: «La reinen gå her, det blir så fine åkre, reinen har alltid gått der, går på samme plassen som alltid før». Men raseriet hos noen bønder går i arv, og selv om reinen går der den alltid har gått, så vil dei vil ikkje sjå en rein, men reinen skader ikkje noka. E blir så sint. Dei prøver å ta bort rettigheten til saman.

Vi: Hva skal til for å samhandle?

Han sier: Reinen skader ikke jorden, det var klager på Herøy og Dønna, men det viste seg å være traktorspor. En bonde klaga hele våren over den reinoksen, men reinen gjødsler jo, og han har aldri hatt så stor grøde. Men vi får dem ikke til å forstå heller. Det e kalvingsland der moltemyra finnes, og dem gjødsler moltemyrene og. Men de gir blaffen i Direktorat og i departement, så det må være NRL som tar det. Men de har ikkje gjort nok. Då diskuterer dem ikkje mer for då blir det berre bråk. Hetsen, fremmedfrykta som har gått i arv, dem forsto ikkje språket eller joiken, eller slikt, og ble redd, og det har gått i arv.

Han refererer til Mari Boine og den store innsatsen hennes for joikens posisjon i dag, men som også uttaler at det er ikkje lett å være same i dag. En annen reineier i Nordland forteller om mange typer konflikter han har erfart. En ble søkt løst i konfliktrådet:

Konfliktrådet, det e det verste. Æ har et eksempel ifra X - kommune der fastboende skulle ha 150 000 i skadeerstatning pga. at reinen hadde beita. Konfliktrådet la seg flate, dem visste ikke nok, det var ukunnskap, æ måtte betale to advokater 50 000.

7.5 Men vil selvstyrets forslag løse problemene og konfliktene eller trengs det noe mer?

Vi har valgt å bruke selvstyretvalgets forslag til nivåer på meklingen som disposisjon for vår videre drøfting i dette kapitlet.

1. Distriktsstyret forsøker å finne løsning
2. Lokal konfliktløsning i regi av næringen
3. Mekling etter § 73 i reindrifstloven
4. Domstolene

7.5.1 Distriktsstyret forsøker å finne løsning

En siida-sekretær med lang fartstid i både offentlig sektor og i reindriften sier:

Det er noe i selve lovverket som fører til disse private interne rettssakene, og at forvaltningen ikke griper inn. Konkret er vi i en konflikt nu, naboen bruker vårt høstbeiteområde, vi tar kontakt, de er ikke interessert i dialog. Når vi tar det opp med fylkesmannen (FM), så blir det med en gang: "Dere må ta det opp med distrikt X". Da

skjer det ikke noe, så tar vi kontakt med FM igjen, så tar de kontakt, men det er ingen kontroll etterpå om f.eks. hvor mye rein de har henta. Det blir ikke gjennomført, og det blir en gjenganger. Det siste er nu det gjerdet, vi ville justere traseen, de er ikke villig, hadde befaring i forrige uke. Vi er avhengig av at gjerdet er oppe og fungerer, det er viktig i merkinga, gjerdet må være intakt. Vi tok kontakt med FM, "nei, det er privatrettslig", de kjører på dette, så sendte jeg mail med kopi, så får jeg telefon fra lederen fra X som sier, "skal sjekke ut", og så traff jeg tilfeldigvis en av de unge fra X, det var ukjent for ham. Og nå: vi får ikke kontakt, vet ikke hva som skjer, vet ikke om de ruster opp gjerdet så det er forsvarlig. Det blir et sisyfos-arbeid, det samme igjen og igjen. Det er konflikter mellom nabodistriktene, på hver side. Noe har fungert veldig bra etter at vi vant i den ene rettsaken, mens i forhold til X er det bare hele tiden jobb; at de er på våre vår- og høstbeiteområder, og da tar deres rein med seg våre unge dyr som følger med. Det er et problem i slakten.

Det er konflikter innad i nabodistriktene, men videre også utfordringer med press på vårt areal, industriutvikling, f.eks. X-selskap, ved evt. utvidelse, der har vi valgt dialog formen, eller Y-selskap om deres grusanlegg. De kom med søknad om utvidelse, vi gikk inn i forhandlinger og det ble en løsning. Grustaket kom litt i veien for vår reinflytting, det ble ekstra kostnader, men vi fant en akseptabel erstatningsordning. Et annet eksempel er utvidelse av et industriområde i en kommune, og det er det beste lav-området om høsten. Kommunen bruker sine takster, jordbrukstakst, vi har helt andre kostnader. Det er vindmølleparker, V- kraft, og F-kraft, vi prøvde å få veien og vindmøllene på ur-områder, så de ikke tok beiteområder. To lokale kraftinstitusjoner gjør det lettere å få til dialog og erstatning. Reinen reagerer på det visuelle: Er det overskya, eller de er i et dalsøkk, så kan de være veldig nær, men i klarvær skygger de unna. De har lagt opp et annet byggetrinn, vi konkluderte at det ikke burde bygges, og nå blir det ikke bygging pga det visuelle. Vi får den samme utfordringa med det nye anlegget i kommunen, og vi må følge det opp. I forbindelse med veiutbygginga, så måtte det bli lett å passere for reinen, vi avtalte med kraftselskapet at det ikke ble så bratt høyde i terrenget på veien.

Det blir jo hele tiden hvert år slike inngrep i beitet, konsekvensutredninger, spørsmål om metoder som er bra, om en skal akseptere eller hva det betyr for ekstra jobbing for distriktet, og forhandling om avbøtende tiltak. Den diskusjonen vi er i i dialogen med industriselskapet som vil utvide området sitt. Den første søknaden deres var uakseptabel i det hele tatt, vi laget høringsuttalelse, den ble fremma våren 2016, ble lagt frem til høring av SVEKO, det ble blankt nei, vi jobba mot Sametinget, og politikere, formannskapet om man skulle gå videre, det var to alternativ. De har brukt en del tid på å få fram en utvidelse, det ble 3 mot 2 i formannskapet, de måtte redusere utvidelsen, nu har vi hatt to møter med selskapet. Utgangspunktet er at vi kommer til å si at vi trenger det mest sentrale beiteområdet, det er en beitehage, til merking. Reinen er i ro der fordi det er så godt beite, men trekktrutene blir hindra av industriutviklingen, pluss at beitehagen må utvides fordi reinen trekker unna pga av støy og støv, så vi må utvide beitehagen. Vi trenger avbøtende tiltak. Veiutbygging, kraftlinjer, hytteutbyggingen, bruken av hyttene, masse folk konstant, scooterløyper eller ATV-løyper, sykkel- og tur- og hundeløyper, hele tiden aktivitet som blir til hinder for reindriften. Hvis du sier ja til noen fritidsaktiviteter så må du passe på å begrense, eks. på fjellet: Røde Kors hadde en hytte der, vi hadde sagt ja til trening, kun til øvelser, kanskje to ganger i året, men når nye overtar: det er et av de mest omfattende utfartssteder på ski i dag, midt i vår flytterute. Det samme ved det vatnet: Vi sa ja til Lions til en helsesportuke i august, har ikke da rein i området, så utvides det hele tiden, i fjor høst når reinen skulle passere, snudde de to ganger pga aktivitet.

Hyttebruken er noe helt annet enn før, pga scootere. Folk er mere ute, på hytta mer enn før, tidsbruken er endra, og det forstyrrer. Vi må bruke mye tid på rettsaker, f.eks. reinbeitedistrikt Y med åtte reineiere. Vi er i konflikt med kommende arbeidsplasser i industrianlegget, for "Kor mange har dokker med?" (i reindriften): familiemedlemmer, samlinger og beregnet årsverk er kanskje mer enn utvidelse i forhold til industriansatte. Det er viktig å få frem i notatet (vårt), at det er veldig mange som er involvert i den drifta som har betydning for skatt osv. Det er et eget kapittel om reindriften betydning for næringslivet i kommunen, investering i kommunen, maskiner og anlegg, avhengighet av gjerding er en stor kostnad, som vi kjøper fra næringslivet her i området, og som er av stor betydning for næringslivet. Ikke bare "åtte som driver på fjellet", vi har kjørt på hvorfor ikke SVEKO brukte reindriften faglig kompetanse i utredningen. En som jobber i SNO som bor i Østfold, er ikke reindriften faglig. Vi har lært ham en del, men ikke nok, men nu fikk vi gjennomslag for at to reindriften faglige skulle være med i en konsekvensutredning.

Varmere og skiftende klima fører til ising og låste beiter. Mange tar i bruk kriseforing/tilleggsforing.

Foto: Bente Magga

En av reineierne R i distriktet forklarer hvordan presset har økt de senere årene:

Ingen år har sin bror", spørsmålet er om det er klima-ændringer eller naturlige sykluser? Vi må kanskje flytte reinen nå, det er regn nå, snøen er blåst vekk, til og med sørsamer som jeg kjenner har aldri opplevd liknende, men dem har ikke nok beiteland pga. private grunneiere. Dem har enorme mose-land, det har ikke vi her lenger. Dem er jo utbrukt, men det har tatt seg opp bra hos oss. Det har vært konflikthylte år, mye e skrevet spesielt fra 60-tallet, f.eks. "cowboystilstander i NN området", med sammenblandinger av rein mellom X og Y. Andre tok i hemmelighet i gjerdet, samla rein og når man så det kom

folk, så slapp man dem. Bestefaren min søkte om å få bygge gjerde, innmed fjorden, søkte myndighetene om å bygge gjerde, tidlig på 1950 tallet:

NN samene tok seg til rette i X området. Det ble strid mellom NN og X, men de klarte å løse det, men i våres generasjon kom det her problemet tilbake igjen ved å bygge opp et gjerde, fra NN fjellet til finskegrensen, da var det ikke lenger noe tema. Her har man måttet gjøre det. Gjerdet løste den konflikten. Det ble mere ro og bedre beite, mindre slit på mennesker. Vi trengte ikke lenger å ha døgnvakt. I underkant av ti år var gjerdet fra NNfjellet til finskegrensen på plass i 2008-09. Vi klarte å lage et gjerde som holder. Fylkesmannen, reindrift-forvaltningen var mellomledd, og kartla. Vi unngikk godt rettssak, men den parten som hadde mest fordel av gjerdet, fikk tilskott fra reindrifftsavtalen, 80 % dekt. Men for våres del som er mindre og få hender, betyr et gjerde mer vedlikehold, ikke bare konfliktløser. Når krybba er tom, det skjedde en ting i -98, konflikten var ikke så stor fram til da, konflikten var på hvilehjem i mange tiår, men så skjer det store endringer i nabosiidaen som e mye større. Da kom deres rein inn på vårt beite, vi begynte å få knapphet på beite, vi kom i nedtråkka beite, for de er mange og har mange meninger, nok ikke lett å bli enig...

Det here selvstyret i reindriften har sluppet alt, slik blir vi alle styrt mot rettssystemet. Privatrettslig: vi har ikke noe med det å gjør, reindrifftsforvaltninga sier det, det er selvstyret, så dem slepp å løse konflikta. Dem føre oss mot advokata og rettssystemet. Forvaltninga er sprø: Spør om du snakka med naboen. Dem skal jo være konfliktløsende. Hvis vi ringer, og prøver å ta kontakt med dem og får ukvemsord tilbake, har bedt å ha ting usagt, ellers kjeftebruk. "Må ordne opp sjøl". Så går det en tid, så e det rein fra nabosiidaen på området, og sånn går runddansen, reinen følger med de andre (f.eks. gjennom hull i gjerdet fordi naboen ikke vedlikeholder sin del av gjerdet), og så kan det gå opp til fire år før vi får se dem (de egne reinan). Myndighetan håndterer det ved å vise til at det e privatrettslig, du prøver å drive seriøst og ordentlig, men vi får ikke hjelp noe sted. Nå har det lekt inn rein i desember, neste år dem blir værende hos oss, da ble dem trekt ut. Naboen spiser opp våre beiter. Vi betaler, de får gevinsten. Myndighetan er for byråkratisk. Vi driv opp etter lovens bok, reindrifftsloven, føler vi blir straffa etterpå. Løsning fra myndighetan skulle være bøter og nedslaktning av fremmed rein. De (siidaer som ikke følger reglan) må tvinges til å ta fremmed rein i gjerdet, med myndighetenes hjelp. Reinpolitiet må påse at de tar riktig i gjerdet. Det e all verdens måta å sabotere dette på. E det noe reindriffta kan, så e det det.

Vi spør om mekling:

R: Det må være folk fra utafør reindriffta, helst folk som jobber i offentlig forvaltning, fordi dem e hvert fall nødd til å følge loven, e nødd å bruke reindrifftsloven så kraftig og, ikke ta parti. Et eksempel fra inhabilitet i områdestyret vedrørende riving av et gjerde: Det får ikke full offentlighet, så det e forskjell på inhabilitet og tillit. Når du e valt inn, så må du kunne følge loven. Her var forsvarsverket vi ønska for å unngå å blande rein, man har fått kjenne det der, æ føler at det er alltid kameraderi, relasjon, indirekte eller direkte familie, pga. av dette her.

Han nevner personer som han mener ikke bør ha tillit: «æ har slutta å hilse på dem etter dette» og han fortsetter:

Man har brukt hele sitt voksne liv på å løse konflikta, man skulle ikke tru at det gikk an. Det som skjer her er at vi, som e på denne sida, vi merker, vi tar ut slaktedy, vi prøver å strukturere flokken, bygger gode gjerder som holder, vedlikeholder distriktsgrensen i

gjerdet, og i forhold til reindrifftsloven. Og så skjer det at det kommer inn 500 rein fra naboen, som tar med seg 50 av våre tilbake. Men så tar dem ikke dem i gjerdet og merker dem. Hvis dem tar flokken i gjerdet, så slakter dem alt av kalva, så vi får ikke identifisert våre kalva, og det der e grunnlag for å anmelde. Og så teller de hver eneste simle med øremerke, kem sin det e, dem teller opp sine egne, sjekker jur på simla. Det kom totalt overaskende på oss sist gang, dem hadde ikke tatt kontakt med oss og sport: "er dokker enige at vi teller juran også på dokkers simler? Og så får dokker en kalv for det". Vi ble ikke sport engang. Fristen e 1. november, etter det har du ikke lov å merke kalva. Du har ikke lov å ta andres kalva. Merkeloven e grei, og så trodde vi at vi skulle fått oppgjør for dem, vi hadde flere enn 30 kalva der, har ikke fått oppgjør fordi de ikke tar hele flokken i gjerdet. Det går tusenvis som aldri blir tatt i gjerdet, tusenvis av voksne simler som ikke er merka. Når dem kommer i gjerdet, så blir dem slakta og fordelt prosentvis. Så har vi 50 simler der som går og produserer kalv. Når dem blir voksen, så havner dem kanskje i gjerdet og blir slakta. Våre simler er både merka og chipsa. Så æ ser dem hele veien. Merket må vær der for å kunne skille flokkan ute i fjellet. I vår, da det uværet kom, i forkant hadde vi noen 100 rein godt merka. Så kom dem bakfra, nabosiida -rein, og det var bare i løpet av noen tima så fór dem østover med nabosiida-reinen. Det her var jo bare i noen timer. Det e en simle med gps som går der, og hvis kalven går der, så e det ikke sikkert at æ får vite det. Vi veit jo at dem ikke overholder lovverket. Hva skal til? Det blir et helvete hvis det blir oppdaga. Dem utsetter telling og skyver problemet foran sæ.

Vi bruker enorme ressurser på dette, så, det e så frustrerandes fordi at hvis ikke dem får rett, når du ikke får myndigheten til å forstå. Ett år var det telling: nabosiidaen telte en del av flokken, men tok ikke hele flokken i gjerdet, men de som var for mye, ble ikke tella, men det står i forskriften, all rein skal føres i gjerdet, eller så blir tellinga underkjent. Så fikk vi 150 for mye av 4000, og ble straffa: fikk avkorting i tilskuddet. Men i samme tidsrommet, så blir dem angitt av en av sine egne for å slippe mellom 4000 og 5000 rein uten å ta dem i gjerdet, det var et hull i gjerdet for å slippe telling, og de ble angitt. FM sa det er greit hvis dokker fordeler prosentvis. Da føler du at det e forskjell på Per og Pål, fordelt prosentmessig mellom seg, 2000 rein mer. En ringte til forvaltninga, de godtok tellinga, ja, det var to tusen rein, godtar dere tellinga, korta ned 3000 - kor er rettferdigheten? Vi blir straffa for å følge lova og regler, og for å utfylle pliktan uten sjenanse for andre, mens andre kan bryte på begge sider av oss. Det blir inga befarung, og hvis befarung, så e skaden allerede gjort, vinterbeitet er tråkka ned eller vår/sommerbeitet spist.

Vi: Dette er viktige detaljer i en vedvarende konflikt. FM må da være opprødde?

R: Det e noen i systemet som ikke tør å ta affære, dem tør ikke å ta lovene i bruk, når folk ikke vil møte hos fylkesmannen – e dem redd for stillingene sine?

Og vet du en annen ting: Gang på gang blir vi overkjørt, vi laget et 25 km langt midlertidig gjerde. Vi ble pålagt å fjerne det. Det e så mange sånne her episoda, og vi ble pålagt av sivilombudsmannen å foreta merking, vi fikk et skarpt skriv derfra, at det ulovlige måtte opphøre. Så ser vi det at naboen har tillatelse til å ha umerka kalver fordi dem har prosentvis fordeling, uten reaksjon fra myndigheten. Dem kan liketil ta naboen sine kalva uten reaksjon.

Vi: Har du vært i kontakt med sivilombudsmannen om dette?

R: Nei, det var jo pga nabosiidaen, pga av det her at de ikke merka, så mista de noen umerka kalver hos oss, og så måtte vi finne en fordelingsnøkkel, og sa at det var 75 % av

kalvan, og 25 % beholdt vi, for vi hadde jo også en del av det. Og så klaga en fra distriktet vårt som hadde avvika, han klaga til sivilombudsmannen. Han gjorde det bare på trolleskap mot oss. Så vi fikk beskjed. Andre rundt oss gjør dette, men det blir ingen reaksjon. Men egentlig er det naboen som skal ha klagen, naboen som vi ga de kalvan til, og dem ble jo slakta, men naboen fikk kalv. Vi må ta straffen for dem. Så lenge de ikke merker kalvan. Gang på gang blir vi irettesatt pga de probleman naboen påfører oss, så derfor e det så jævelsk frustrerende for å si det på godt norsk. Og hvis vi henvender oss til forvaltninga, så får vi høre at det e privatrettslig.

Vi: Ja, det går jo igjen over alt, gjelder hele veien i samisk reindrift, både norsk og svensk side. Egentlig er det så mye som handler om forvaltningsproblemer. For å dokumentere det, så er det viktig å få med de andre som også erfarer det. De forteller de samme historiene med litt forskjellig innhold, enten på norsk eller svensk side. Derfor vil vi gjerne se det brevet fra sivilombudsmannen. Det er jo en viktig klageinstans når forvaltningen ikke fungerer, for det er jo ikke slik sivilombudsmannen skal fungere.

R: Æ var veldig optimist da fylkesmannen skulle overta, for da ville vi slippe de her i N - kontoret, så nu blir det strengere regime, var glad for at det var en ny som kom, så på han som en myndighetsperson, som kunne holde god styring, men vi oppdaga fort at det fortsatte det samme regimet fra N-kontoret - som kvier seg til å gjøre ting, det blir like galt, det skjer ingenting. Må kanskje sende kopi av alle skriv og hvert brev til Landbruksdepartementet.

Han gir et eksempel til fra en konflikt med nabosiidaen:

Nytter ikke å snakke med nabosiidaen, har jo prøvd, prøvde å gi noen råd, bare kjeft og brøling tilbake, da kommer du ikke noen vei. Nytter ikke å være konstruktiv. Og sier du noe til dem, "ja, men vi har jo beiterett, det her e jo bare sommersbeite". Dem har beiterett til og med 100 meter bortover, til og med det. Men gjerdet e ikke grense for dem, det var det før. Men det har endra seg nu. De tar seg til rette. Vi ringer til fylkesmannen hele tiden. Dem har rein langt inne i X-dalen, og dem (fylkesmannen) bare sier: Ja, vi sender folk. Og så ringer vi neste uke, "og ja, vi sender folk".

Vi: Men hvis fylkesmannen ikke sender folk, så må de jo skrive en rapport og gjøre noe med det? Hva gjør de da?

R: Ja, det er ikke han, han legger det på han andre. Han sier bare "ja, det er privatrettslig".

I: Ja, men det er jo han som er sjefen?

R: Ja, men det er han andre som liksom er fagkyndig. Men det her har skjedd i årevis, hvert år så tror vi at det e i orden. Men vi må først ha en befaring, så må vi ringe dem, 3 - 4 ganger hver gang. Og så ringer vi lederen og ber om befaring. Men så nekter dem (nabosiidaen) å møte fylkesmannen. Svarer ikke på mail eller telefon. "Ja, vi har sendt ut folk, det der er ikke min bit", så må æ igjen ringe leder, ka vi maser, egentlig e det deres plikt til vedlikehold, det står uttrykkelig i avtalen da staten bevilga penger til nytt gjerde. De har fått fem mill. av staten til gjerdet, det var nødvendig pga mangel på vedlikehold. Fra 1. august skal dem være reparert igjen. Det har enda ikke skjedd. De skulle legge best mulig trase, en umulige gammel forordning som fylkesmannen ikke gjorde riktig. Den skulle følge der reinen gikk. De to første milan gikk bra, skulle få det lettere å vedlikeholde. Vi har problemer med å flytte langs gjerdet, det e problema med å patruljere, vanskelig terreng, bratt, kunne vi fløtte grensen? Vi får ikke gehør for det.

Det begynte med de her gjerdan fra 80-tallet, så ble det bygd. Det nye er like vanskelig, like langt som på 80-tallet. Vi har tatt bilder og dokumentasjon, og bedt om en befaring, Det påløper oss store beløp, vi må ha en mann som passer på, det står i avtalene mellom distriktene, men det er bare kjefting og brøling. "Ja, vi sender folk", sier de fra fylkesmannen, den ene legger det over på den andre som ikke gjør noka. Det vi har pressa på, det har skjedd nå i årevis, vi må ringe dem, 4 - 5 ganger, nabosiidaen nekter å møte fylkesmannen. Fylkesmannen kan ikke ta befaring før nabosiidaen har sagt seg enig. Og det verste av alt, dem har sikkert 5 - 6 00 rein hos oss, og dem nekter å transporter dem ut. Dem kom inn i desember i fjor, og dem skal ha dem der til desember i år. Nei det eOg det e klart at når de reinen da kommer til et hullat gjerde, så begynner demmes rein å trekke tilbake, og da tar dem med seg rein fra oss. Vi prøver å forklar fylkesmannen dette, men det virker som dem ignorerer alt. Det fins ikke lover som kan styre dem, vi føler oss tvunget til å anmelde dem, til å gå rettens vei. Har ikke anmeldt nå, men det begynner å nærme seg tålegrense, det her e frustrandes³⁰.

Vi: Og da ringer du til reinpolitiet i Alta?

R: Nei, reinpolitiet stakkar, hvis ikke fylkesmannen har ringt dem, så kan dem ikke gjøre noe. Det må være vold, æ må slå ned en mann der oppe, og så må æ anmeldes til reinpolitiet, men det e jo ikke måten å løse noka på.

Vi: Ja, men så går du til lensmannskontoret her?

R: Men æ kan ikke anmelde dem for ikke å holde gjerdet i orden. Det er forvaltninga sin jobb. Det står uttrykkelig "du har en vedlikeholdsplikt med gjerdet". Det står nu i avtalen deres, det er derfor de har fått fem milliona. Det e viktig å prate, men det ikke alle du kan prate med, og også ofte e det en kulturkollisjon, ikke internt i distriktet, men med nabosiidaer. Noen ønsker å bruke jussen, det e det siste vi ønsker, vi har vært i så mange saka, har aldri dratt noen for retten, men vi har blitt dratt i retten.

En av de som har stått som motpart i retten sier:

N: Jo, det var det man trudde da grensan ble trukke opp, og der står det – æ har lest det 100 ganga. Der står det at «Kun administrative grenser». Og selvfølgelig protesterte ikke nån så veldig høylytt på det. Så æ mener at vi ble lurt trill rundt på de her vedtakan som plutselig blei gjort. De ble juridisk bindandes, du fikk tvangsvedtak på dem, dem brukes mot deg i retten. Og ingen kommisjon kom. Finnmarkskommisjonen kom, men den skulle ikke utrede reindriftsspørsmålet. Så vi sitt jo der som tullinga og har blidd lurt til at det her skulle gjøres på en ordentlig måte, og så ble det ikke det allikavel.

Vi: Ja, en eller annen slags meklingsinstans...

N: Ja, meklingsinstans, et eller annet forliksråd eller jordskifteretten eller... For der e det ikke noka, så reindriftn må også tørre å ta den debatten, tenker æ, i forhold til reintall. Ka mener vi om reintall? Mener vi at det skal være et likt reintall eller at det skal differensieres på noen utøvere eller skal det være forskjell på ektefella som driv, på gamle og unge? Noen mener at de gamle må ha mye rein for dem har så dårlig pensjon. Andre mener at de ikke bør ha noen rein, for de har jo pensjon. Og så e det noen som mener at, som f.eks. vi som e i en fase med tre små barn, kanskje vi trenger et større reintall enn en gammel ungkar som ikke har så mye utgifta, men vi har aldri kommen inn på eller hadd

³⁰ En liknende sak førte til at en reineier anmeldte FM for tjenesteforsømmelse, se Sagat 18. april 2018, s. 2-3.

den debatten åpen og opp i lyset, for det blir så personlig. Folk identifiserer seg med sitt distrikt og "Da mener æ at han Jon skal ha mer rein enn han Per" - og koffer mener æ det? Men der e det igjen ... det e kun distriktet som kan ta sånn avveing og om frivillighet i avtala og. Æ trur at hvis distriktet har en selvråderett som e reell, så vil det være gamle folk i distriktet som sier at: Nei, nu skal dokker ungdomman overta, æ trenger ikke å ha så mye. og som da frivillig sier at de ikke behøver mer enn 150 rein og så kan ungdommen ha litt mer. Og det tror æ vil gå seg til og komme i orden nu, om det bare ble etablert en sånn ordning med fastsatte reintall. For alle vet at man kan ikke bygge flokken opp i skyan. Og så må det være en forståelse for at det her må ikke være statisk, det må ikke være kvota, for den e vi veldig redde for. For vi har sedd det nu, og det har vært i retten også, en del saker der folk har ment at dem har selt en reintallskvote til en anna og det e jo ikke lov, det e jo ikke noka som heter reintallskvote, og derfor e det veldig viktig at dersom noen avviker, så skal ikke dem kunne ta den reintallskvoten og gi den til en dem vil eller til høystbydende. Da må det reintallet taes inn til ny vurdering i distriktet og fordeles over de resterende som blir igjen... Så det må ikke bli et reintall, som er statisk sånn at ... jeg tenker på et eksempel fra ett distrikt. De fordelte reintall og så fikk en 164 rein, men så tenker æ at det kan ikke være sånn at han for resten av livet, at han, han kunne få sju unga, og skal ha 164 rein.

7.5.2 Lokal konfliktløsning i regi av næringen

I samtalene våre har vi også prøvd å få frem forslag til konfliktløsning innad i næringen. En reineier svarte dette på vårt spørsmål om konfliktløsning i regi av næringen:

Vi: Ja, det du sier er at reineiere sjøl må vite hva forhandlinger er. Og hvor skal de lære det? Tror du hvis NRL hadde kurs i dette, ville folk komme?

X: Ja, for det hjelper ikke med ett kurs, for det her e langsiktig arbeid som må gå over lang tid. Og æ har brukt ti år nu for at kommunen skal skjønne ka reindrifta holder på med og koffer vi gjør det, så at det e en langsiktig prosess for å snu kommunen. Det gjelder staten også: Det e snakk om holdningsendringer overfor reindrifta, det e en langsiktig prosess. Man må snakk om det, man må tenk om det, man må kjøre kurs, man må ha samtaleemner på forskjellige måta. Altså det e nesten som en skolegang, det må bli bakt inn mange forskjellige elementa, så at dem skjønne ka forhandlinger e og forhandlingsteknikk, og så må du ha kurs i NRL for at du skal skjønne korsen dynamikken e innafor et samfunn, korsen funker et samfunn? Kor e reindrifta plassert innafor samfunnet? Ka e det vi må gjøre, sant? Korsen kan vi bli en næring, etc etc. Så det e alle de elementa der som må henge på et greip, da har vi sjans til å få til noka med forhandlinger.

Vi: Og kan du se at advokatene også kan spille en rolle for å unngå rettssak?

X: Ja, det hadde ikke gjort noe om advokatan hadde litt skolering også. Æ har vært borte i tilfeller, et skrekkeeksempel når æ var leder av områdestyret, så kom det en med et brev som var skreve av en advokat (for en andelseier). Og han tok 10.000 kr for å skrive et brev på 15 linja. Det e ...kass nivå enkelte advokata e på, det e ikke på saklig nivå, det e på inntjeningsnivå. Advokatan som skal være innafor reindriftsnæringa, og i ulike primærnæringa - eller fiskeri, må ha en basiskunnskap, en omforent kunnskap om korsen ting funke. De skulle heller ta på seg en rolle kor man ser på kortsiktige og langsiktige løsinga.

Eksempler er bruksregla, og fellesområdan som må deles inn, nå som det e så mange, det e bare å glem, den tida er forbi. Fellesområdan oppsto i 1937, da var jo ikke reintallet på det nivået det e i dag. Og for det andre, driftsmåten var helt annerledes, du hadde rein for å berge deg sjøl, nu skal du tjene pæng, det e to forskjellige ting. Så fellesområdan må deles inn på en eller annen måte, så alle sammen vet ka dem har, så fellesområdebegrepet e en saga blott, etter mitt syn. Og det kræve jo at fylkesmannen og forvaltninga vet at du har et avtalt område. Det e det ene, men det e veldig vanskelig det her med forhandlinga, og det e som du sier at advokatan spiller en stor rolle, som ser noen løsninga og kan komme med noen anbefalinga.

Reindrifta e ganske komplisert for du baserer deg på så mye, i så mange sektora, og korvidt det kommer inn i hauet på advokatan, det vet æ ikke. Det e klart at om du driv med reindrifftsrett så e det et svært stort fagfelt, som du må ha oversikt over. Du må vite om fylket og ka parametre som e med der, og Plan- og bygningsloven og kommunen og alt det der, det e vanskelig.

En annen reineier mente følgende da vi spurte:

Vi: Men det virker som om dette er en byråkratisk runddans, i forhold til myndighetene.

N: Ja, da den nye reindrifftsloven kom, æ føler at myndighetan sier: "La hundan sloss", men det verste av alt, det er at det e reindrifftsfolk som har vært med å utforme denne loven, men det e ikke aktive utøvera som har kjent reindrifta på kroppen, det e hjemmesittera som elsker politisk arbeid som har sotte på kontoret. Æ har sotti i utvalg, hadde det enda vært aktive utøvera som kjenner både konflikthan og utfordringan og alt på kroppen. Dem har ikke klart å tolke de her tingan, dem har ikke hatt kompetanse, dem har gjort en altfor slett jobb, er reindrifftsutøvera på papiret, men kjenner den ikke på ryggen, kjenner ikke reindrifta på ryggen, ofte hører du dem på talerstolen og må riste på hodet, dem vet ikke ka som skjer uti felten, klarer ikke å gi ord og uttrykk for det. Når de skal forklare, du må riste på hodet når du hører ka dem lirer av seg. Kanskje har det ikke vært menneska som har tid til å engasjer seg, det e ikke alle konflikter som skjer i dagen. Presset e stort... Spørsmålet e jo hvordan kan man unngå dette – disse konflikthan ... og æ siterer nå mange. De sier bare "Nei, har dere snakket sammen? Og "Nei, hvis dere ikke kan snakke sammen, så må dere gå til retten" og så blir det en såkalt privatrettslig oppgjørsordning... Ja, det e det vi føler, og jeg har faktisk skrevet et leserinnlegg allerede og sendt til sekretæren og det største problemet med dagens reindrifftslov e at den bygger på prinsippet om la bikkjene sloss som loven e lagt opp til. Til og med på siidaandelsnivå, så står det at siidaandelsleder bestemmer kor mange rein de andre skal ha - og den saken går i lagmannsretten om noen uker. Den e ikke avklart, han tapte i første instans. Det var ikke siidaandelsleder som kunne bestemme ...

Vi: Men må det nedfelles mer som en regel som blir enklere å følge for alle parter?

N: Æ kunne tenke meg at reindrifta sjøl kunne, man kunne ta det opp på et forum på en måte og ha en sånn runde på at vi faktisk e enige om at bruksretten, den har du der du befinn deg. For det e det som skaper konflikt ... Æ skjønner ikke koffer departementet gikk inn og overstyrte reindrifftsstyret, det e den største gåten. Æ snakka med han Inge Rian også for noen år siden, han var reindrifftssjef, så sa æ at dokker vet jo ka som e gjort galt, kan dokker ikke si det som det e, for da hadde distriktan strævd i tre - fire år med på lage øvre reintall og slakteplan og alt i forhold til det, og reindrifftsstyret godkjente det, og

så gikk departementet inn og overstyrte det. Og det var på sånt tull som 200 (rein), så hvis vi hadde klaga inn det vedtaket, så hadde vi også ... det var vel 2012 som ble sånn referanseår. Æ tenker at hvis dem hadde ment det dem sa med internt selvstyre, og dem mente at det skulle være 5800, og distriktet sa 6000, så hadde dem godkjent 6000. Men vi orker ikke å krangle på dette, og vi tenkte jaja skitt, de 200 reinan, dem har vi vel mer eller mindre uansett, vi får aldri telt samtlige rein, så vi tok ikke tak i det og derfor e ikke vi i den gruppa som hadde de ekstra rundan. Og da var det distrikt som hadde regna og regna og sa at de hadde 5000, og departementet sa 4500. Det e bare forbanna tull at dem måtte være så detaljstyrt at dem måtte liksom ha det siste, bare for at sluttsummen skulle bli det tallet som departementet hadde sagt

Vi: Ja, men hvordan ser du muligheten for å endre noe av dette?

N: I forhold til reintall, så har det jo gått seg veldig til, men æ mener at nu snarest så må man ta en revisjon, nå må man se på vekta i alle distriktan. De har hadd veldig gode vekta i de her åran med gode beite og sånn, og så må man se det på flere år, og så må man da ta en ny runde på de reintallan og la distriktan få en ny sjanse og si ka som e deres bærekraftige reintall. Og så må man ha tillit til at distriktan har den kompetansen. Og så må ikke departementet da overprøve det. Men det aller viktigste i reintall-saken det e jo det at grensan ikke e fastsatt enda.

Vi: Ja, nettopp og hvordan ser du dette løst i forhold til reintall og grenser.

N: Æ tenker at grensan må jo nødvendigvis komme først. Ja, du må vite kas beite du har «før du slipper inn sauane». Ja, og så må staten ta sitt ansvar med alle de her myndighetsskapte probleman og faktisk kjørt de her sakene foran en eller annen slags avgjørelse slik at ikke distriktan trenger å gjøre det mot hverandre For det e det som bare skaper splid og uenighet og at det trekker så langt ut. Fordi at staten kunne jo gjort sånne grep. Da de midlertidige grensan ble trukke, så lå det i alle sakdokumentan at det skulle oppnevnes en reindriftskommisjon. Og derfor var alle de her midlertidig. Og så stod det også at dem skulle ikke krenke etablert bruk. Dem skulle ikke være juridisk bindandes. Så reindriften ble lurt trill rundt til å godta den her 2004 ... eller 2002 var det for Vest-Finnmark fordi at det sto at det her var administrative grensa, det var ikke beitegrensa. Det sto det. Og så sto det at dem ikke var juridisk bindandes og at kommisjonen skulle avklare de etablerte rettigheter...Nei, det e mange distrikt som har grenseoppgang nå ... men at du likevel har en delt beitebruk, og reindriften har ikke protestert så mye på de her administrative grensan, det e ikke så nøye ka det heter og akkurat kor de administrative grensan går på kartet

Vi: Så det du tenker er at dette må nå nedfelles i en praktisk konkret institusjon som rydder opp, som er statens ansvar.

N: Ja, som rydder opp óg.

Vi: Men når du sier reindriften, hva er da reindriften, det kan ikke være NRL?

N: Det kunne gjerne vært NRL. Det kunne vært en diskusjon på et NRL landsmøte at man kunne komme til en enighet, for den skaper faktisk mange konflikta. Folk krev at dem har rett, æ mener at du kan ikke hevde at du har rett til alle, du må nesten vølle kor. Når du flytter med rein så må du trø inn i det flyttesystemet som e der, men der kan du også få konflikter fra de øvrige som e i siidaen sammen med de søskenan, så æ mener at

der må det vær en type enighet, at de faktisk får lov til å komme fra et anna flyttesystem. Og når du da har "fjøset" ferdig, så klarer reindriften sjøl å vite kor mange "kyr" du kan putte i det fjøset. Og da skal myndighetane ha tillit til det. Og så må man da ha et system, man må ha et lovverk som både har mindretallsvern og som ikke har enkeltmannsvedtak. Og det e også et problem i dagens lov at du har enkeltmannsvedtak.

7.5.3 Mekling etter § 73 i reindriften

Samtalen går vidare over på hva som kan gjeres og hvem som bør gjer det:

Vi: Finns det en mulighet for å lage et innhold i § 73 som faktisk legger ansvaret der det er, og det er for å unngå at alt blir bare skjøvet ut til reineierne og så sier man at å nei det er et privatrettslig anliggende. Altså hva skal til? For vi spurte en historisk sakkyndig igår også om akkurat det samme som du sa, hvordan skal man bringe historien inn her?

N: Ja, for det e jo som den X-saken, der hadde dem jo stevna staten først, men dem fikk ikke lov å fortsette. Og det samme var det jo i våres sak, at det var mot staten, og vi kringla med advokaten vår og sa at vi skal jo ikke anmelde dem (distrikt Y), dem har jo ikke gjort noe galt. Dem har fått tildelt det her området, og dem bruker det, det e ikke noe galt der. Og vi var jo veldig ... akkurat i den perioden rundt 2004, så var vi så ekstremt enig. Vi flytta i samme kontor, vi lagde en film, vi lagde en bok eller et hefte, og vi hadde et økonomi-prosjekt. Og vi hadde julebord, æ har aldri hørt om noen andre distrikt som har felles julebord, så vi var liksom stjerneeksemplet på nabo-distrikt som hadde så godt forhold og så kommer det her. ..kor vi e nødd til å saksøke dem og kreve at dem ikke har beiterett. Vi så det hele tida, det e ikke det at vi mener at dem ikke har beiterett, men vi mener at vi også har den beiteretten at vi alltid har hadd den. Så det e jo et veldig sånn typisk eksempel – på et f.eks. fellesområde som den ene så krever eksklusiv rett til – i likhet med mange andre saka (se kap. 5.2).

N: Ja, det e stort sett det som e - æ sier at det går feil allerede der, når først man får inn saken, og dem klare ikke å sette i gang de rette apparatane og de rette tiltakane og så e det også sånn, føler æ, at dem starter i feil ende når dem skal se på en konflikt, så starter dem med å se på ka som skjedde i dag eller igår i stedet for å gå litt tilbake og se kor kommer det her ifra. Og skjønne sammenhengen og det e det dem ikke gjør på reindriften forvaltingen for dem har ikke den her historiekunnskapen. Dem e helt historieløse, hvert fall på våres kontor, dem aner ikke nåkka om de historiske forholdane som har vært. Dem klarer ikke å forstå de her tingane. Og det e det æ savne, at man forstår korsen, og det e jo veldig mange som nu, altså etter rettssaken våres, som har lest seg opp. De unge visste jo ingenting om disse tingene og sånn. Æ visste jo ikke, æ trodde æ kunne en del historie, æ har lest en del, men æ var et helt anna menneske etter rettssaken i så måte, at æ hadde så mye detaljkunnskap om historien... Og det e sånn som æ håper sannhetskommisjonen kan kaste mer lys over ... At dem som les de her dokumenta, de må jo ha en sånn generell forståelse av ka som har skjedd og koffer. F.eks. i lappefogdeberetningene, dem har ikke reflektert over koffer folk flytta som dem gjorde. Saman kunne ikke skrive brev og skrive innsigelse og, ka i all verden skulle dem ... ikke kunne dem norsk og ikke kunne dem skrive og ikke hadde dem ... så i praksis tok dem 2000 rein og flytta dem over elva for å vise at Nei, vi e ikke enig i det her. Men så står det at "i høringa så kom det ikke no innsigelsa". Så ka du gjør da, så det tenker æ at hvis du har folk som hadde skjont de her greian, så hadde dem skjont at "det på det sterkeste går imot", så det e mange sånne ting. Men æ tror at man må ta de store linjan, og så må man dele det opp i mindre og gå mer inngående inn i det derre og for reindriften sin del...i

hverfall i Finnmark da, så e jo sånn som 1852 helt avgjørandes for alt som skjedde her. Og den må jo stå med store røde bokstaver. ... og så er det jo forhold internt i reindriften som vi må få klarhet i. Det e det her med at du kan jo ikke arve alle besteforeldra sine beiterettigheter. De e litt der, de mener at de har bestemor sine, og ... der og, og der må vi også komme til en enighet og en samforståelse av at nei, du må faktisk ha rettighetene der du e, som en bruksrett.

En erfaren informant fra svensk side som har arbeidet i statlig forvaltning, som kjenner godt til forholdene på norsk side og som selv er fra reineierfamilie, sier:

§ 73 - vad är intentionen? Se på Fylkesmannens reindriftsforvaltning: Dom har alla tre hattar på: åklagarmakt, försvarsmakt, genomföringsmakt, ett sånt system har fungerat så länge att det lokala konfliktlösningssystemet är satt ut av spel. Det finns ingen tillit eller förtroende, det enda är ett schema som inte har någon legitimitet. Skillnaden mellan norsk och svensk sida är att i Sverige använder man rätten och rättssalen. Om rättighetsförståelsen skulle liberaliseras, så skulle det skapa enorma störningar. I Norge vil man inte ha rättargång. Det går ju inte, i stället ger man reindriften ansvaret – det blir enklare lösningar: tankegangen är inte ond, men varför inte domstol - varför detta behovet för § 73? Det är en filosofisk fråga!

Ett förslag är att se hur det fungerar i Norge, Sverige och Finland och jämföra. I Sverige skal en sameby fungera efter principen om lottning, med egendomsrätt till renarna. Samebyn äger renarna, man har årsstämma, årsmöte, val och revision. I Norge äger distriktet dvs. folk renarna, dvs. egendomsrätten till renar är personlig. I Finland tillhör ekonomin distriktet, det är ingen privat-ekonomi - som har skapat enorma konflikter. Det handlar om civila rättigheter, om det är distriktet som äger renarna. Men det är svårt at tala om privaträttsligt om man inte sätter civila rättigheter i botten. Renen är privat ägd. Men man behöver en organisatorisk ordning: Hur skal et distrikt förvalta den privata egendomen utan att majoritetsbildningar missgynnar ett mindretal? I Sverige lyckades man inte med renskötsellagen 1971. Om det blir majoritetsbildning mot ett mindretal, då må staten avgöra tvister. Länsstyrelsen fick rollen. På norsk sida nämns inte civila rättigheter till renen. Det är väl bättre at staten styr över rätterna, än majoriteten av icke-vänner som styr.

När flera än två möts, så blir det gruppering. När det blir grupperingar, så går grupptrykket på at man skal stå enig med sin egen grupp, man vågar inte prata fritt. Skal du få möten, så må du gå på två och två. Du må bygga upp förtroendet mellan enkeltindivider. När enkeltindivids-nivån är oppbyggt, så går dom tilbaks till sina grupper och samlar folk bakom sina tankar och på det sättet bygger opp det. Men desto fler människor du sätter opp att mötas, desto starkare blir gränsen till att det här är svårt att få en lösning på, men inte enkeltindivider som pratar sinsemellan. Där är det et felles mål. Renbeteskonventionen – jfr. St.m. 62 - 63 – ger oppdraget till dom på norsk sida att utgöra en buffert för den svenska reindriften. Det är därför dom har fått distriktet.

Vi spør om en spesiell konflikt mellom norske og svenske reineiere og myndigheter.

Det vore et brott mot deras oppdragsgivare om dom helt plötsligt förlikar sig, är emot oppdraget dom fått då dom fick distriktet. Men enkeltindivider som möts och pratar ... det att den möjligheten två kan komma fram till och att det sprids tillbaka. Man oppdäcker fort om dom är låst. Dom har fått et mandat, et oppdrag från sina, och dom kan inte ta något beslut. Så att det gäller att hitta dom personer som har den informella eller formella

makten. Så kan man ifrågasätta: Behållas makten genom å vara i front av en konflikt, eller bygger makten på att det är faktisk en konflikt, eller kan makt som fredsmäklare byggas genom kunskap och respekt hos de andra? Dom söker efter att någon uppifrån säger att du har rätt och du har fel. För t.ex. i inre Troms och det här distriktet, den här sidan, så är det enligt norsk lov att distriktet har rätt. Frågan är varför skulle distriktet ge bort makten över vissa områden och vissa pengar? Det finns inget initiativ för dom att göra det. Så om jag skulle sitta i et distriktsmöte, där dom får veta at nu är det mäkling här, och dom har ju bett mig komma dit som mäklare, då skulle min fråga vara: Varför ber ni mig komma som mäklare, vad har ni att erbjuda dom andra? Då säger dom att vi vil erbjuda dom att komma in och bli en del av oss. Då säger jag: OK, perfekt. Går jag till den andre och frågar: Vad vil ni med mäklingen. Då skulle de säga: "Jo, vi vil vara med därför att vi vil tillbjuda dom andra, vi vill ha markerna själv i distriktet", så att dom ser åt två olika håll. Så försöker vi att få dom att diskutera och att se på varandra, men man är inte enig vid att se på varandra, man må förstå vad vil man med två olika saker.

Han beskriver som exempel en sak i Troms:

Med duktiga politiker i bakgrunden som distriktet har, både i samerådet och i norsk politik, statssekreterare med mera, de känner lovgivningen, varför dom är där, varför dom har fått markerna, vilken roll dom har i det norska rendriftssystemet, vad det skulle innebära för staten i fall det blev rättssak mellan de här två. Det är inte önskvärt, därför att då må diskussionen om deras sedvanerätt till området komma. Eftersom dom fick rätten till marken i 1942, är risken att det kommer in en svensk part i samma rättssak. Så begge parter är införstådd med att norska staten inte är intresserad i att ta en expropriering med rättssak som följd. Men att försöka lösa den på minst möjlig nivå. Frågan är: skal parterna stämma varandra, och se vem som har mest rätt? Så man är rädd för en rättssak, man vet att staten, försvaret och NATO har hur mycket pengar som helst. Smarta människor väntar: Om beloppet höjs till kanske 30 miljoner, så kan man tänka att så stora belopp kan kanske delas. Då kommer mänskliga avundsjukan in: Är det rätt att en familj får 15 mill. och et distrikt 15 mill.? Det är pengar i grund och botten. Men dom är välinformerat. Dom vet exakt vad, vilka framtidsscenarier som finns, dom har analyserat det från alla håll, har haft jurister, kontakt med stora nätverk på båda sidorna. Det är ganska låst. Många av de traditionella systemen är satt ur spel. Grunden till att man inte får en konflikt är at man har et regelverk som är accepterat av andra. Vad skiljer et gott samfund från et dåligt? Goda samfund har regelverk som är accepterat. Om man tänker på rendrift före 1883, innan Lapploven kom, då fanns det inga större regler. Man organiserade sig och tänkte inte at någon kom uppifrån och organiserade. Men på den tiden var det behov att ha ren och behov att samarbeta. Det är enkelt, man hade nånting som gjorde att man hade mat på bordet. Grunden är att man tränger det för att få mat på bordet. I dag är det et helt annat samfund. Hur stor del av familjernas inkomst kommer från rendriften? Vem är avhängig av intäkten från rendrift? Rovdjursersättningen och statliga subsidier eller den praktiska bruken, dvs. det som renen producerar? Och desto mindre intäkten kommer från renen - djuret - desto mer måste man tillpassa sig det tillskottsystem som ger mat på bordet. Om tillskott-systemet förutsätter samarbete, ja, då tillpassar man sig detta. Om tillskottsystemet förutsätter marknadsmässiga regler, då skal man vara konkurrent. Men rendrift är ju en konkurrance, därför att man konkurrerar om samme bete, och där finns förklaringen på de stora släkter och bröllop. Man minskar konkurrencen, man konkurrerar inte med släkt. Det är lättare å slåss med den som man inte är i släktskap med. Mäklarens roll i traditionella områden, som i inre Finnmark är att förstå hur det har varit, alltså vad är roten till at det blev som det blev, systemfelet. Det är inte renägarna som är fel, det är systemfel som orsakar konflikten. Jag har gjort många intervjuer i den här frågan, och det är stora skillnader mellan nord och söder. I nord är

rendriften sterk, oavsett, i forhandlinger ar du inte ensam, du har slakt, men kommer du soderut: Folk star ensamma. Dom ar i konflikt med sin bror, sin slakt, med nabor som ar markagare, och med myndigheterna, konflikter over alt, ingen ar ty sig till. Mens norrut, oansett vad du hamnar upp i, dar har du ngon i varje fall i din narhet, alltid nan ar diskutera med.

Vi: Ja, i hvert fall i de her indre strokan med store sudaer og slektninger. Men det er i ferd med ar endres det ogsa.

M: Det liv som rennaringen tilhorer ar i forandring. Man vill ha et vasterlandskt liv med hus, bil, barn som skal ga i skolan, mobiltelefon... Den ekonomiska styrkan kommer inte fran rendriften. Det ar begransad hur mycket pengar man kan fa ut av rendriften. Den sista utredningen sag pa ekonomin i Sverige och Norge. Den visade att svenska rendriftsfamiljer hadde mer pengar ar ruta med pga. att bade man och kvinne hade jobb utanfor. I inre Finnmark sa hade man mindre pengar, men dar kom statens subsidier in med skattelattnad som var sapass stor att det ar svart at saga - i Norge ar rendrift definierad som yrke, som naring, med suda-andel och odelsrett og allting ar reglerad. Mens pa svensk sida sa ar det mer legitimitet. I grund og botten bor vi i et rettssamfund med civila rettigheter. Dar ar utgangspunktene. Hur man veljer at fortsatta darifran, maste diskuteres. Den dagen man lamnar at det ar civila rettigheter: om samer som har rettigheter som norske borgere skal frantas dom plikter som staten har gentemot den ovriga befolkningen, da blir det farligt. Det var det man slogs for pa svensk sida. Om man ar fodd in i lappvasen-systemet, sa fram till 1971 sa kunde lappfogden ha tagit bort barn fran sina foreldre og gett dom till en annan adoptivfamilj, for att den makten hadde lappfogden pa den tiden. Samerna vart kommunens medborgere i -71. Hela den rettskamp som har vart i efterkrigstiden var ar bli akta svensk, bli likvardig medborgere. I Kautokeino sa maste det ha vart samma sak, at komma bort fran lappfogdeveldet, fa rettigheter som en vanlig medborgere, bli sett. Rennaringsloven fran -76 i Norge, den legger in det har med odelsretten, alltsa den bygger ju pa en karna: ressursforvaltning. Nu blev den forandrad fran -76, men moderna lagstiftning startade med ressursforvaltning. Om inte ressursforvaltningen skulle ha kommit in i 1976, da skulle hela inre Finnmark bli overbetat av renen, og det argumentet var det som gjorde det mojligt at skapa rendriftsforvaltningen. Det gav Tromsø-universitetet et statligt oppdrag at overvaka den framtidige overbetningen i Finnmark, og man argumenterte for en hog ekonomisk styrning av rendriften: triangelen subsidier - forvaltning og forskning - det forutsatte da overbete, og det har man ju haft i 40 ar. Men nu ar det inte sa mycket om overbetning, vad ar det som sker?³¹

...Det ar en mental process for renagere at acceptere fordelene med Restorative Justice og inte rettsak. Hur formedle forståelsen ut?

7.5.4 Domstolene

Domstolene ma ha et lovgrunnlag ar domme ut fra. Svært mange har tatt til orde for ar revidere reindriftsloven. En reineier svarer nar vi spør om behov for revisjon av loven:

³¹ Forskning viser at reinbeitekvalitet og kalvevekt er skiftende størrelser over ar, og at den samiske reindriftsformen er innrettet pa disse svingningene, se. f.eks. <https://www.researchgate.net/publication/43296932> Analysis of the economic adaptation of Sami reindeer management Reindeer source of income or cultural linkage

N: Ja, det må vi ha, og det må gjøres snarest. Og der må du også ha et mindretallsvern. Men der e det sånn at i første linje, så må det være distriktet som blir enig om beitebruksregla, reintall, fordeling av reintall, og så må det være en mulighet for den som da blir overkjørt av flertallet, å få løfta saken sin til en uhilda en eller annen instans som kan avgjøre om det e greit eller ikke... Og det e ikke rett heller, og han kompisen hannes som e like gammel, som overtok faren sin som hadde 580, så han skal kunne ha 580 for resten av livet. Det vil jo ikke være riktig. Så det må tas opp der, og fleksibilitet må det jo være lov å ha. Så det kan ikke være slik at "demmes generasjon stakkar skal aldri ha mer enn 150 uansett kor mye dem jobber. Det e det dem legger opp til nu med dem heran endringan som kom i fjor. Og da hadde hele næringa krevd lovrevidering og så revidert dem en paragraf, og det var kun den paragrafen som fylkesmannen sleit med. Og så lagde dem det der med 5 % regelen. Nu har dem sagt at "du stakkar, du skal aldri få komme opp, du skal bare bli der" med 20 års ansenitet. Så det e noka som æ vil fremme, at ikke reindrifta blir kvoteregulert, det er helt imot alt av kultur - og det med selvspekt, at du skal faktisk ha igjen for å yte en kjempejobb. Det e jo sånn at det e dem som e på fjellet som gjør en kjempejobb. Du kan godt sitte hjemme og være noe som dem kalte hobbyrein-eier en gang, og du kan (vi: Eller lørdagsreineier, er det noen som sier), ja, men du vil ikke øke til en stor flokk hvis du ikke e aktivt på fjellet sjøl, og hvis du bruker ... hvis du e reineier på heltid og hvis du tar med ungan på fjellet, så skal du ha mulighet til å avanser, andre stig jo når de får ansenitet. Du går jo opp i lønn, men det skal vi være utelukka fra. Så har du en sånn periode når du kjøper hus, når du har unga og alt, så har du behov for mer. Så det som skjedde da den 2012-regelen kom, det var at i distrikt Y, der har du en gjeng med unggutta, som e omtrent på samme alder, bare søskenbarn alle sammen, og veldig enige, som jobber godt i lag, og akkurat når det der vedtaket kom, så var det noen av dem som hadde investert ett eller anna og slakta ned året før, og så var det vel en som hadde gifta seg og fådd en sånn bryllupsgave et eller anna og fådd ekstra rein, og så ble tallet satt. Og da ble det sånn at den ene, han skulle redusere fra 800 til 650, mot at han andre unggutten han skulle øke fra 800 til 900. Og korsen i verden skal du forklare det for de her ungdomman som har vokst opp i lag, som har jobba i lag og som har de samme forutsetninga, så skal du si: Du lille venn, du skal redusere flokken din, men vi kan få bygge den opp, på grunnlag av avtalen i 2012. Helt tilfeldig. Og æ vet jo sånn at for min del, når min ektefelle skulle flytte hit, så reduserte æ kraftig i to år før det, for at det skulle være plass til det innafor den kvota. Og hvis den her lovreguleringa hadde kommen akkurat det året så ville æ ha blitt låst på et lite reintall for resten av livet. Pga av den tilpasninga, for ingen visst jo at den skulle komme. Og æ har tenkt med skrekk og gru på at ... Så når da de reinan kom, så var vi på den totalkvota igjen. Og det var jo en fornuftig tilpasning å gjøre for og veldig naturlig å gjøre sånn som det skal gjøres. Men hadde vedtaket kommet da, så hadde vi vært veldig mye dårligere stelt enn nå. Og det er sånne ting som dem ikke skjønner. Æ tenker: La distriktan fastsette reintall, ha en jevnlig revisjon av det, hvert 5. år for eks. Så kan det være noen som har dødd, det kan være noen som har flytta, det kan være noen som har gifta seg, det kan komme nye til. Det vil være helt naturlig at du har en viss endring i reintallsutviklinga, og det e det det har vært i alle år, og det har bestandig vært slik at når unge tar over, så har jo de gamle redusert, de har gitt merket, og det har ikke vært med klipsing sånn som reindriftsforvaltninga vil at vi skal gjøre nu, at du tar det eierskiftet på dagen når du overtar, det e ikke naturlig. I reindrifta har det vært sånn at når, hvis far eller mor sier at nå kan du overta, så begynner du å merke kalvan med ditt merke etterhvert, og da vil du få mer og mer rein i ditt merke etter hvert, og eldre vil få færre, og simlan vil gå med det merket, ikke om-merke dem eller noe sånt. Men det e sånn det har vært gjort, og sånn har det vært gjort i forhold til søsken og sånt at hvis far hadde 200 rein, så e man til å bumerke mesteparten, og så merker du noen til søskenan dine, og sånn har man gjort det

uten at man har mått hatt noe sånn eierskifteopplegg og dele arven før foreldran e døde i det hele tatt. Det har vært den vanlige måten å overta på, og så har jo de unge, dem får jo sine unga, og begynt å merke, oftest merker du bestefars rein til barnebarna, det e også veldig vanlig.

I dette lange sitatet finnes det mange innspill til og konkretisering av at det er nødvendig med en lovrevisjon. I teksten til nå har vi også sitert flere dommer og inkludert 29 dommer fra ulike domstoler og på alle tre nivåer i vårt datagrunnlag, se kap. 5 -7. I disse kompliserte sakene fremgår det at tingretten vanligvis settes med én dommer. I den saken som vi observerte, hadde dommeren en imponerende oversikt. Dommen er da også på hele 36 sider. Men det blir utfordrende å beholde oversikten. Vi tenker derfor at i reindrifftsrelaterte saker bør det vurderes å sette retten med meddommere, slik vi beskriver i kap 5.4. I tingretten kunne det være enten to fagkyndige meddommere, eller eventuelt en fagkyndig og en fra det alminnelige utvalg.

Det vises her til et årsmøtevedtak i Finnmark Senterparti som sier følgende:

Reindrifftsutøverne besitter en unik kompetanse. De har et bredt forhold til reinens anatomi, trekkruter, beitebruk, års- og klimatiske variasjoner, rovviltplager, avlsstrukturer, m.m. I saker som angår reindriffta nekter domstolene ofte å oppnevne dommere med fagkompetanse, hevder Sp i en resolusjon. Om reindriffta selv oppnevner sakkyndige anses de som partsvitner og refereres lite til i domsavgjørelser, mener de. Finnmark Senterparti vil ha gjennomgang av domstolenes bruk av fagkyndige og vektlegging av reindrifftas egen fagkompetanse. Vi mener der er på tide at reindriffts faglig kunnskap fra reindrifftsutøvere skal anerkjennes av domstolen.

Vi har et tilsvarende system i barnevernssaker som ankes fra fylkesnemnda til tingretten. Her er det tre likestilte dommere som følger med, stiller spørsmål til parter og vitner, noterer og kan underveis diskutere for å få mest mulig informasjon om saken.

Domstolen spiller en ytterst varierende rolle. Det er vanskelig å se noen konsekvens i domstolens samejuridiske politikk, selv ikke i Høyesterett. Men INFI danner et unntak. INFI har søkt å være konsistent i sine rettsavgjørelser i reindrifftssøksmål siden opprettelsen i 2004, og har også for tiden (2018) en dommerfullmektig med god kunnskap om samisk reindrifft.

Reindrifftskonfliktene i rettsapparatet kjennetegnes ved at partene strekker faktum mest mulig i sin favør. Det er lite vilje til omforente løsninger, se for eksempel beskrivelsen av «allmenningens tragedie» i kap. 5.2. Et hovedproblem er rettsklarhet. Reindrifftsloven er relativt ny. Så lenge det er usikkerhet om hvordan loven skal forstås, er det vanskeligere å få partene med på mekling. Reindrifft er en næring som er hardt presset utenfra. Det trengs klarere lovhjemler. De to siste dommene fra INFI om reintallsreduksjon og forståelsen av § 60, tredje og fjerde ledd er eksempel på dette. Begge dommene er anket til lagmannsretten.

De to nevnte dommene drøfter bl.a. kravet til enstemmighet. Reindrifftsforvaltningen har presset på for utjevning og reduksjon av reintall, men har ikke villet blande seg inn i hvordan

reduksjonen skjer. Reindriftsforvaltningen gikk, i følge tingretten, for langt i å kreve underskrift på en reduksjonsplan. Det er ikke i overensstemmelse med alminnelig avtalerett, der det ikke er generelle formkrav (også muntlige avtaler er f.eks. bindende).

7.6 Finnmarkskommisjonen

Samerettsutvalget som ble opprettet som en følge av Altaaksjonen i 1989 har arbeidet i to perioder med utredninger om samenes rettigheter til land og vann, først i Finnmark, Samerettsutvalget I, deretter fra Hedmark og nordover til Finnmark, Samerettsutvalget II, dvs. i reindriftsfylkene. De ulike regjeringer har bare delvis tilpasset norsk lov- og regelverk til Samerettsutvalgets forslag. Det gjelder f.eks. både reindrift og kyst- og innlandsfiske.

Samerettsutvalget I anbefalte i 1997³² at statens grunn i Finnmark skulle overføres i befolkningens eie. I 2005 ble den såkalte Finnmarksloven vedtatt, og all grunn i fylket ble overtatt av Finnmarkseiendommen, FeFo³³, sommeren 2006. Fefo har et styre der halvparten av styremedlemmene oppnevnes av Sametinget, herav en representant for reindriften. Den andre halvparten oppnevnes av Finnmark fylkeskommune. De har en avtale om at Sametinget og fylkeskommunen veksler på å ha ledervervet i to år ad gangen.

Finnmarkskommisjonen, FK, er opprettet i medhold av Finnmarksloven § 29. Kommisjonen skal utrede og konkludere i krav om bruks- og eierrettigheter til de områder som Fefo forvalter. Alle disse kravene er tilgjengelig på FK's side under domstol.no. Mange av kravene gjelder interne tvister om reinbeiteområder. Kommisjonen er nøytral og innebærer gratis tvisteløsning. Partene kan representere seg selv eller ved interesserepresentanter. Det er ikke kjent i hvilken grad advokater brukes som interesserepresentanter.

FK har i sine utredninger stort sett gitt Fefo medhold i eierrettigheter. Unntaket er den såkalte Nesseby bygdelagsaken der FK gav Nesseby bygdelag medhold i at de hadde forvaltningsrett for et nærmere angitt område i Nesseby kommune. Fefo brakte saken inn for Utmarksdomstolen som kom til samme konklusjon som kommisjonen. Fefo anket saken til Høyesterett som omgjorde saken til fordel for Fefo. I denne saken var reindriften i Nesseby kommune partshjelper til Fefo.

Meklingsbestemmelsen i Finnmarksloven § 35 har vært brukt en gang, men uten at saken ble løst. Det foreligger ingen opplysninger om hvordan det ble meglet, med hva slags kompetanse eller metode.

Lovgrunnlaget for FK er Finnmarksloven og § 35. Forhandlinger i kap. 5 tar for seg mekling³⁴:

³² NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur

³³ <https://www.fefo.no>

³⁴ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-85/KAPITTEL_5-3#§47

Parter som ikke er enig i kommisjonens konklusjoner, eller som trenger bistand til å få konklusjonene nedfelt i bindende avtale, kan be Finnmarkskommisjonen om å mekle. Kommisjonens plikt til å mekle faller bort når fristen for å bringe tvisten inn for utmarksdomstolen har løpt ut.

Med hjemmel i Finnmarksloven § 47 er det utarbeidet Forskrift om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen (med merknader)³⁵ – og vi har følgende merknad til Forskriften § 5: Etter Finnmarksloven § 29 skal kommisjonen utrede bruks- og eierrettigheter til den grunnen Finnmarkseiendommen overtok fra Statskog 1. juli 2006. Det er ingen betingelse at det i realiteten dreier seg om en kartlegging av rettigheter vis-à-vis Finnmarkseiendommen. Først når man kommer til spørsmålet om staten skal dekke partenes utgifter i saker for Utmarksdomstolen, skiller Finnmarksloven mellom hvorvidt det dreier seg om en tvist med Finnmarkseiendommen som reell part, eller en tvist mellom andre parter om hvem av dem som har hvilke rettigheter på Finnmarkseiendommens grunn, jf. § 43.

På den annen side er behovet for en utredning av interne rettighetsspørsmål innen reindriften ikke utløst av Finnmarksloven og overføringen av Statskogs grunn til Finnmarkseiendommen. Videre pågår det for tiden et arbeid i regi av Reindriftsforvaltningen for å kartlegge beitebruken og gjennomgå distrikts- og områdegrensener i Finnmark. Siktemålet er å få fastsatt fordelingen av beitearealene gjennom frivillige avtaler mellom de ulike driftsgruppene og siidaene. Det vil være uheldig om kommisjonen av eget tiltak skulle gripe inn i denne prosessen på tvers av de berørte partenes eget ønske. På denne bakgrunn fastsettes det i forskriften § 5 at kommisjonen bare skal kartlegge interne rettighetsspørsmål innen reindriften dersom det kreves av noen som har rettslig interesse i å få spørsmålet avklart.

Utmarksdomstolens kompetanse er avledet av kommisjonens mandat idet utmarksdomstolen bare skal behandle tvister om rettighetsspørsmål som kommisjonen har utredet i rapporten for vedkommende felt. En bestemmelse om domstolens forhold til interne reindrifsspørsmål er det derfor ikke behov for.

Vi siterer fra FK´s hjemmeside (domstol.no):

Spørsmål som gjelder reindriftsutøverens rettigheter i forhold til andre, skal kommisjonen behandle på vanlig måte. Det kan for eksempel være aktuelt å vurdere om et reinbeitedistrikt har utøvd en bruk som gir grunnlag for anerkjennelse av rettigheter på Finnmarkseiendommens grunn som går ut over det som er regulert i reindriftsloven.

Interne rettsspørsmål innen reindriften skal kommisjonen derimot bare kartlegge dersom dette kreves av noen som har «rettslig interesse», det vil si en rimelig grunn til å få avklart spørsmålet. Som eksempler på slike interne rettsspørsmål som kommisjonen ikke skal kartlegge av eget tiltak, kan nevnes spørsmål om avgrensning av beitearealer innenfor ett og samme reinbeitedistrikt. Denne presiseringen følger av § 5 i forskriften om Finnmarkskommisjonen.

³⁵ <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2007-03-16-277>

Forholdet til staten, som bl.a. regulerer reintall, skaper interne konflikter og gjør mekling vanskelig, jf. Jovsset Ante Sara-saken. Sara-saken vil sannsynligvis bli brakt inn for FN's menneskerettighetskomité. Det er usikkert hvor langt saken har kommet i systemet. Oversettelse av dokumentene gjør at det tar tid.

En fagperson som også har inngående kjennskap til både svensk og norsk forvaltning av reindriften sa:

Rettsutvecklingen i Finnmark är att siidarna går i rättsak mot varandra, (t.ex. Rakkonjarga) och dom vinner fram, mot förvaltningen. Om det fortsätter med rättargånger osv. får man rättspraxis med regler om att bevisa siida-tillhörighet, så bevisar man sitt bruk. Det är rätt väg, men kanske inte önskligt från statens sida för då mister staten i principen makten över reindriften. Staten är rädd för det, därför vill man reglera bort möjligheten. Myndigheternas syn är tvåeggat: 1. total kontroll, på ren-tal, område etc. och 2. mänskliga aspekten: på norsk sida, norska medborgare, på svensk sida svenska medborgare. Rättssäkerheten må tas hänsyn till. Det finns en parallell i Finnmarkseiendommen: staten gav lokala kommuner och Sametinget att förvalta det som tidigare var Statskogs. Varför? Jag har svårt att tro att myndigheterna skulle ge bort något utan tvång. Om det var en kompromiss om rätt till mark och land i inre Finnmark, inte yttre Finnmark, då skulle reindriften, siida efter siida vunnit fram mot jordbruket och andra siidar. Då skulle det likna på civila rättigheter till marken, och staten ville förhindra att hela inre Finnmark skulle privatiseras, jfr. södra Norges fjäll. En föreskrift i reindriftsloven är ett sätt att hålla sin auktoritet i reindriften och styra utövarna. Men om en mer frivillig baserad mäkling kom i stånd (Restorative Justice), då låter man reindriftsutövarna ta själv ansvar för att lösa sina konflikter. Det gör ont, men det kommer att stabiliseras.

Vi er ikke sikre på at konfliktnivået kommer til å stabiliseres, i likhet med en annen erfaren dommer:

Hvis det er behov for bedre regulering, så trenger man en meklingsinstans som kan komme inn og mekle hvert år. F.eks. er kanskje ikke beitet som forutsatt, så det må gjøres noen grep her, og man må ha møte om dette på forhånd, og typisk i løpet av sommeren ser man at det er spesielle forhold. Da må man komme til en tilleggsregulering. Man må ha en meklingsinstans. Meklere kan komme inn og gjøre ting, og hjelpe raskt. Domstolen kan komme inn, men da må eventuelt partene begjære en midlertidig forføyning og få til en enighet. Det har vært en del saker i domstolen. Man prøver å få til en enighet slik at det ikke blir rettssak. Rettsmekling kan være litt vanskelig, fordi da må man stoppe saken, og så kan man eventuelt sette igang igjen etterpå. Reglene om rettsmekling er fleksible, men likevel så tar det tid. Ofte gjør man det bare på gamle måten i forbindelse med den saken som går, så kan man kanskje ta et rettsmøte, og under rettsmøtet kan dommeren forsøke å få til en ordning. Men dommeren kan ikke bare være like aktiv mekler som ellers, fordi hvis dommeren går inn og skisserer en løsning, og partene likevel ikke blir enig, så har den dommeren inhabilisert seg hvis det blir en senere rettssak. Så det beste er at man har en fri meklingsrolle. Domstolen kan ha en ekstern mekler, som man kan trekke inn. Men dette har ikke vært i bruk til nå, det har ikke vært oppnevnt eller aktuelt.

Det er typisk f.eks. at advokater gjør det, men det blir for dyrt. Man trenger et lavterskeltilbud, og man kunne tenke seg det som var forutsatt i reindriftsloven, der noen meklere med reinfaglig kompetanse kunne reist rundt og bistått med en sånn type mekling, en praktisk måte å gjøre det på.

7.7 Våre vurderinger

På politisk nivå ser det ut til å virke samlende å ha en felles fiende, for eksempel mellom staten og Sametinget, eller NRL og LM departementet eller mellom de ulike politiske partiene (Fremskrittpartiet og Senterpartiet). Men på individnivå blir effekten annerledes. Knapphet på ressurser fører til redsel for tap av eget næringsgrunnlag, inntekt og forsørgerevne. Enhver tenker på seg og sin familie, slik vi har beskrevet i kap. 6. Bunnfradraget som forsvant under lovbehandlingen i Stortinget har økt presset. Sametinget gikk inn for å ha et bunnfradrag, men ønsket i utgangspunktet større fleksibilitet og ikke en fast grense på 200 dyr.

På sikt bør mekling, herunder rettsmekling, bli mere aktuelt. Men en forutsetning er en større avklaring av jussen. I dag mangler man de faste rammer i reindriftsretten som gir grunnlag for mekling. Til dels gjelder det også generelt innenfor sameretten. Avklaring av rammene kan skje gjennom lovgivning eller gjennom rettspraksis. Men det er liten interesse for samerett/urfolksrett i Høyesterett.

Selv om det blir en avklaring rundt beiterettigheter, vil mye fortsatt måtte løses internt i siidaer og distrikter. Arbeidet med bruksplaner etter RL § 58 bør gi grunnlag for mekling, men det ligger utenfor domstolens område.

Jordskifteretten har eksklusiv kompetanse i saker om bruksplaner, jf RL § 59, fjerde ledd:

Leder av en siidaandel kan bringe reglene om beitebruk inn for jordskifteretten innen seks måneder etter at de er godkjent av fylkesmannen. Regler om beitebruk som slår urimelig ut overfor enkelte, eller er i strid med rettigheter ervervet ved særskilt rettsgrunnlag, kan settes til side av jordskifteretten.

Et problem med dagens lov er at dersom jordskifteretten er enig med klager, kan den bare oppheve bruksreglene. Bruksreglene må deretter til ny behandling i distriktet. Dette er helt annerledes enn slik jordskifteretten med sin fleksible ordning ellers arbeider. I dag har ikke jordskifteretten kompetanse på reindrift. (Men her er det foreslått endring). Ved behov for fagkyndige meddommere og skjønnsmenn i reinbeitesaker har det vært brukt reineiere fra sørsamiske områder for å unngå inhabilitet. På samme måte kan man tenke seg et meklerkorps. En ulempe vil da være at forhandlingspråket blir norsk, med mindre vedkommende unntaksvis behersker nordsamisk.

Vi tok opp utfordringen med søksmål der ingen av partene får noen løsning (f.eks. dommene 1 og 4 i kap. 5.2). En erfaren dommer svarte at hun vil ikke si at partene ikke oppnådde noe i de sakene. Dommene innebar en status quo-løsning. Det gir partene også et svar, om enn indirekte: kanskje at inteting nytter.

I dette kapitlet har vi samlet de erfaringene med mekling som er blitt gjennomført i reindriftsrelaterte konflikter, først og fremst i KR. Som det fremkommer i et utsagn, synes ikke KR å ha stor nok tyngde og status – « vi vil ha saken i Høyesterett.» På bakgrunn av de erfaringene har vi også spurt alle informantene om hvordan man kunne tenke seg et innhold i § 73. Hva har fungert og hva har ikke fungert?

Selvstyreutvalget foreslo en firetrinns-løsning på konflikter:

- 1) Distriktsstyret forsøker å finne løsning,
- 2) Lokal konfliktløsning i regi av næringen,
- 3) Mekling etter § 73 i reindriftsloven og til sist
- 4) Domstolene.

Vi har vist ved hjelp av vårt feltarbeid hvordan ingen av disse trinnene fungerer tilfredstillende idag. Distriktsstyrene fungerer ytterst ulikt, og rettssakene vi viser til, er dokumentasjon på at distriktsstyret pr. idag ikke er rustet til å finne løsninger på konflikter på et tidlig tidspunkt.

- 2) Vi viser at det er både usikkerhet og uenighet om hvem og hva som skal representere næringen i overordnede konfliktspørsmål: NRL? Reindriftsstyret? Sametinget?
- 3) Våre data viser at § 73 må fylles med et innhold som partene kan enes om, hvis den skal kunne bidra i konfliktløsning. Vi har vist at det ikke bare gjelder § 73, men deler av reindriftsloven som må revideres for at § 73 skal få noen betydning.
- 4) Hvis det fjerde trinnet, domstolen, skal bidra til fred og konflikthåndtering i reindriften, så må domstolen rustes opp. Da må også 2. og 3. ledd i domstolen, lagmansrettene og Høyesterett, skolerer i både de nasjonale og internasjonale grunnlagene for samisk reindrift i Norge.

I Finnmark gir reindriftsforvaltningen uttrykk for stor belastning med og avmakt overfor konfliktene i reindriften. Selv utgiftene med kompensasjon for ødeleggelser og manglende vedlikehold av gjerder er et stort problem. Det sies i klartekst at Reindriftsloven ikke fungerer etter intensjonene. Konfliktnivået øker. Det uttrykkes også stor gjensidig mistillit mellom forvaltningen og reieneierne. Også erfaringene fra konfliktrådet, politiet, domstolen og samisk høgskole underbygger bakgrunnen for denne mistilliten.

I Troms spør man: Hvordan kan et innhold i § 73 bidra til at reindriften og myndighetene får informasjon og tillit til meklingsystemet. Det må sikte på å betjene reindriftsrelaterte konflikter og hele reindriften-Norge må dekkes, men spørsmålet er om det er i Finnmark som det største reindriftsfylket, et slikt arbeid bør forankres. Det må være et system som trenger å få tilført kompetanse til å informere om sine tilbud og rekruttere meklere som kan ta ansvaret for det samiske og reindriftssamiske.

I Nordland virker FM og det gjelder også selve personen i dette tilfellet, Hill Marta Solberg, og de ansatte på reindriftskontoret i Fauske oppriktig interessert, engasjert og bekymret for

reindrifta og samenes rettigheter. Fra reindrifftsforvaltningen uttrykkes det en interesse for utvikling av en meklingsordning og synes våre ideer om dette virker fornuftig (etter at vi har presentert det for dem). En av dem er selv født inn i reindrifta og reineier, og formidler både kunnskap og forståelse - og bekymring.

Når det gjelder domstolens rolle, så er den ytterst varierende. Det er vanskelig å se noen konsekvens i domstolens samejuridiske politikk, med unntak av INFI. Man trenger en meklingsinstans som kan komme inn og mekle løpende: f.eks. er kanskje ikke beitet som forutsatt, så det må tas noen grep, og man må ha møte om dette på forhånd, og typisk i løpet av sommeren ser man at det er spesielle forhold. Da må man komme til en tilleggsregulering. Man må ha en meklingsinstans. Meklere kan komme inn og gjøre ting, og hjelpe raskt. Man trenger et lavterskeltilbud, og man kunne tenke seg det som var forutsatt i reindrifftsloven, der noen meklere med reinfaglig kompetanse kunne reist rundt og bistått med meklings, en praktisk måte å gjøre det på.

Ved å bruke Glasls konfliktrapp i en gjennomgang av våre erfaringer, har vi dokumentert hvordan reineiere og myndigheter befinner seg i varierende grad på de første seks trinnene, mange av dem ødeleggende for kommunikasjon og ønsket samhandling. Avsløring, trusler og nøytralisering har også ødeleggende effekter for samarbeid og konfliktløsning med andre parter, både andre distrikter, reineiere og kommuner og bidrar til uttrygghet og usikkerhet på alle sider.

Arnsteins stige for medvirkning viser at det er mange brudd gjennom mange år og på mange områder når det gjelder reindriffts muligheter til medvirkning i egen virksomhet. Gang på gang viser våre resultater at det først og fremst er trinnene innen ikke-deltakelse og grader av legitimering som i stor grad har vært gjennomført av statlige (lover, forskrifter, forhandlinger) og også delvis kommunale myndigheter (f.eks. i spørsmål om utbygging og bruk av beiteområder). Dette dokumenteres også i et temahefte fra Norsk Institutt for Naturforskning, NINA «Inngrep i reinbeiteland. Biologi, jus og strategier i utbyggingssaker» (Vistnes, Nellemann, & Bull, 2003)

Intensjonene med lovverket, både det nasjonale og det internasjonale som skal være gyldig og overholdes i Norge, er det som Arnstein kaller ulike grader av borgermakt; partnerskap, delegert makt/innflytelse og borgerkontroll. «Selvstyret» var vel tilsiktet i navnet, om ikke annet, å skulle bidra til en slik variert borgerpraksis. Men dette viser seg å ikke være tilfelle. Snarer tvert imot er konfliktnivået mellom alle involverte parter i reindriften på et slikt stadium at det er god grunn til å foreslå nye virkemidler som ikke har vært prøvet ut før. Et felles overordnet mål kommer uansett tydelig frem: ønsket om fred, stabilitet i næringen og i levekårene for reindriften, samvirke mellom reineiere og mellom reineiere og myndigheter, gode, troverdige og stabile konfliktløsningsmetoder som har tillit hos alle parter, som virker over tid, også som forebyggere av fremtidige alvorlige og truende problemer og konflikter.

Som en kort oppsummering på våre erfaringer så langt har vi konkretisert dette til deler av det som § 73 bør inneholde og som må utformes, utprøves og evalueres fortløpende:

Meklerrollen:

- Personlighet, er viktig, kjønn er ikke så viktig, må kunne samisk, må være mer enn middels interessert
- Må være «outsider», må jobbe systematisk for å finne ut hvem som bør involveres, må forstå slektskaps- og generasjonssystemet, må bruke tradisjonelle møte- og kommunikasjonsformer (eks. bål, lavvo, taushet, mat, kaffe, ikke ansikt til ansikt, men side ved side ...), må forstå frivillighet
- Være ufravikelig til stede, forsiktig, men ufravikelig, bruke mye tid, ha stayer-evne, bruke mange formøter, kunne skyttelmekling, forstå å være budbringer, forstå tidsdimensjonen i meklingen
- Ha gode og pedagogisk skolerte veiledere

Opplæring/kursing:

- Reineiere og kommende reineiere (eks. lærere og elever ved Reindriftsskolen i Kautokeino), ledere, lokal-befolkningen, kommunepolitikere m.fl. i forhandlinger, gjenopprettende rett og konfliktforståelse.

Et vesentlig spørsmål er forankring av meklingsinstitusjon i reindriften. Her siterer vi flere:

Én stilte spørsmålet:

Hvis man hadde et meklerkorps, er det nok med 3 - 5 stykker som inngår i en meklingsordning, men hvor skal de tilknyttes?

Svaret lyder fra en annen:

Initiativet må være innenfor Sametinget, lokalisert i Karasjok, Kautokeino eller Tana, lokalisert innenfor med klar link til det samiske samfunn, evt. via Sametinget, og innenfor reindriften. Reindriftsforvaltningen er blitt mer og mer flyttet ut av reindriften, de skal bare gripe inn ... gå bare inn og regulerer konflikter. Det offentlige er ikke helt godt organisert og har ikke den samme veiledningsrollen som før. De bestemmer, det gjør at det ofte blir staten som bestemmer – de er så ofte inne i bildet, men har ikke legitimitet til å kunne megle. Hvis det ikke er tillit blant reineiere, hvordan skal en da gjøre det? I et videre forsøk er det best å gå inn i en prosess hvor man kanskje har et møte, kanskje be Sametinget, statlig forvaltning, NRL. Det kan være en måte å gjøre det på.

Neste spørsmål er:

Hvordan skal de skolerer? Og hva slags godtgjøring skal de ha? Det er kanskje et problem her, men innenfor reindriften er situasjonen så prekær at alle må forstå at her må man gjøre noe. De her meklerne kan ikke løse alt, for at hvis det skulle bli en god løsning, så må de grunnleggende utfordringene som ligger bak konflikten avklares, det må etableres. Det her vil koste penger: Det må oftere gis fri rettshjelp, slik at man får en avklaring. For hvis man ikke får en avklaring, så vil de her meklerne ikke lykkes ofte, for det ligger så mye bak de her konfliktene.

Men som tidligere vist: Det er mange andre instanser som må rustes opp, skoles og samordnes hvis en forskriftmessig godt beskrevet § 73 skal kunne fungere. Her vil vi også trekke frem en bekymring. Mange tar med rette til orde for å revidere reindriftsloven. En lovendringsprosess tar mange år. Vi er bekymret for at dette kan innebære at myndighetene igjen utsetter iverksettelsen av et meklingsystem for reindriften.

8. «Stor stat mot liten reindrift»

8.1 Avsluttende og oppsummerende vurderinger

Jag läste och läste och alteftersom jag i tiden rörde mig framåt i historien gick det bakåt för samerna. Rensjukdomar och andra naturliga olägenheter gjorde sitt till, men de var av övergående natur. Koloniseringen däremot medförde bestående intrång som tilltagit i takt med exploateringen av naturtillgångar och storsamhällets expansion (Udtja-Lasse, 2007 s. 19).

Våre konklusjoner i dette prosjektarbeidet fremkommer gjennom datapresentasjonen. Vi viser at samisk reindrift er rammet av det samme som er kommet frem i debattene om den statlige fornorskingsprosessen. Denne prosessen innebar forbud mot å snakke sitt morsmål, samisk, ha samiske navn, drive med næring som fiske, fangst og reindrift og praktisere tradisjonelle ritualer og skikker. Denne undertrykkningen av samer, som på andre måter også gjelder kvener og norsk-finner, har pågått gjennom flere hundre år. Dette er et historisk faktum som, selv om det er variasjoner og gradforskjeller, har skjedd i alle deler av verden der territorier og folk har blitt kolonisert.

Vi finner parallelle trekk og prosesser, noe som har kommet frem i mange sannhetskommisjoner i andre deler av verden, Sør-Afrika, Canada, Australia, Grønland, USA og Latin-Amerika. Til tross for at norsk velferdspolitik har en generell utforming for alle norske statsborgere, ser vi fortsatt tydelige tegn på forskjellsbehandlingen langs etniske, kulturelle og sosiale skillelinjer. Samiske levekår skiller seg ut fra majoritetsbefolkningens, slik vi har erfart og vist i denne rapporten. «Det er (kanskje) typisk norsk å være god», men det vi beskriver i vår rapport er at norsk reindriftspolitik og -lovgivning langt fra er god.

Vi bruker både meklings- og gjenoppbyggende teorier, samiske kommunikasjonsformer, erfaringer og praktisk kunnskap til å vise hva som kan bli godt nok. Vi ser også til norsk og internasjonal lovgivning, samt nylige dommer fra Høyesterett.

Stor stat mot liten reindrift.

Foto: Rita Heitmann

«Stor stat mot liten reindrift» var en stor overskrift i den samiske avisen Ságat 7. mai 2018. Det ledsagende bildet viser en stor fremstilling av statsministeren, så noen mindre reinsdyr i midten og en liten knelende samisk kvinne i kofte som rekker hånden ut mot reinsdyrene. Bildet og overskriften er talende for våre erfaringer og oppsummering i denne rapporten.

På side 2 og 3 i samme avis, siteres reindrifftsforvaltningens leder i Finnmark: «Reindrifta må fordele nøden internt». Hva er nøden? I våre data kommer det frem at nøden er:

1. En ukyndig og undertrykkende offentlig forvaltning av samisk reindrift i flere hundre år. Dette handler om interessekonflikter, hvilke interesser er det staten har ivaretatt og hvorfor? Sjefsforhandler for den norsk-svenske grensetraktaten om grenseoverskridende reinbeite, Lars Norberg (alias Udtja Lasse), kalte dette for samefolkets balkanisering ... «för att beskriva kolonimakternas uppdelning «balkanisering» av folkgrupper i mindre enheter, ofta resulterande i motsätningar och öppna konflikter» (Udtja Lasse 2007:14). Dette inkluderer lover, forskrifter og annet regelverk, ikke minst også de fire nasjonalstatenes skiftende grensedragninger midt i beiteområdene i Sápmi. Beitegrenser, flyttegrenser, reintall, subsidiepolitikk, kalvevektbestemmelser, fellesbeiter eller eksklusive beiterettigheter, reintallsreduksjon eller subsidiebasert økning, osv, osv, har variert fra regjering til regjering, fra lovrevisjon til lovrevisjon.
2. En stadig økende statlig annektering og jordbrukskolonialisering, overtakelse eller oppkjøp av reinbeite over flere hundre år og en statlig tillatelse, tildeling av og aksept av at bønder har dyrket opp samisk reinbeite over like lang tid – som til idag har ført til atskillige rettssaker gjennom hele domstolsapparatet. Høyesteretts siste dom om reindrift, «Femund sijte-saken», slår fast at «de eldste forarbeidene viser en lite ærerik historie og en

nedvurdering av samisk reindrift sammenholdt med jordbrukets interesser som det ikke er grunnlag for».

3. En mangel på vilje fra myndighetenes side til å sette inn tiltak mot den økende klimaendringen som går ut over reinbeitene i hele Sápmi.

4. Skiftende lovverk fra Lappekodisillen av 1751 til dagens reindriftslov av 2007 - som de fleste reineiere har forsøkt å overholde, og som har ført til en økende mengde interne konflikter pga. ulike tolkninger og praktiseringer fra forvaltningens side over flere hundre år.

5. Stor avstand mellom myndighetenes og reindriftens syn på rovdyrproblematikken. Havørn er ikke på lista over rovvilt som gir erstatning. Dokumentasjonskravene for rovvilttapte dyr er svært restriktive og fører til reduserte erstatningsutbetalinger, særlig i Finnmark. Forskjellene mellom tapstallene som reindriftsutøverne oppgir og tall for erstatningsutbetalingene er store. Dette har bidratt til svært negative oppfatninger i media og blant menigmann om at reindriftsamene “lyver” og “lever” på erstatninger. Myndighetene og NRL må i fellesskap søke å redusere grunnlaget for denne “symbolske volden”.

6. Dagens statlige styringslogikk er basert på at staten trekker seg tilbake og «lar folk styre seg selv». Men bak og nærmest usynlig for alle parter, styrer staten med en så stor mengde lover og regler, departementer, direktorater, via fylker og kommuner og organisasjoner – og Sametinget. Men det er så ulike avgrensninger mellom organiseringene og implementeringene av lover og regler at både forvaltning, domstoler og organisasjoner blir forvirret, ikke bare reineierne. I tillegg kommer «new public management» der statens omgjøring av en tradisjonsbasert, familiebasert og kulturbærende næring til en markeds- «styrt» kjøttproduserende industrialisert næring med gjennomføring av stykkpris-systemet. Denne styringslogikken gir en mangel på oversikt og derved manglende mulighet for en mer rettferdig styring. (Se pkt 1 om interesser)

7. Samisk reindrift regnes idag, også fra statens side, som en viktig kulturbærer for det norske urfolket. Denne kulturforvaltningen som også skal være næring og kilden til inntekt og anstendige levekår for 2500 personer og ca. 150.000 rein bare i Finnmark (som har ca. 70 % av samisk reindrift i Norge), er overvåket og kontrollert av internasjonale overenskomster som staten Norge har ratifisert: FN’s urfolkserklæring, ILO konvensjon 169 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK). Men kritikk fra internasjonale overvåkningsorganer ser ikke ut til å endre norsk reinsdriftspolitik³⁶

8. Til tross for internasjonal overvåkning av statens styring av reindriften, står samisk reindrift svakt i Norge. Industrialisering av vidda og reinens beitemark forårsaker stadig nye og større inngrep. Reindriftnæringen “oversvømmes” med utbyggingssaker og har ikke kapasitet til å behandle alle disse sakene. Selv om næringen i de senere år har tatt i bruk “kumulativ høring” der distriktene summerer opp også tidligere utbygginger, reduseres reinbeitene bit for bit. Vindmølle- og vannkraftutbygging, turisme, nasjonalparkutvidelser, hyttebygging og gruveutbygging med tilhørende veier og ferdsel ødelegger det økologiske og økonomiske grunnlaget for overlevelse for samisk reindrift og derved for ett av de viktigste grunnlagene for samisk språk og kultur.

³⁶ <https://snasanytt.no/2018/04/07/fn-kritikk-oppfylling-urfolks-rettigheter-norge-fn-laejhteme-illemen-bijre-aalkoealmetji-reaktijste-noorjesne/>

9. Utkast til den siste reindriftsloven av 2007 ble levert LMD fra lovutvalget i 2000. Det tok departementet syv år å endre lovutkastet. En del av endringene har bidratt til å øke konfliktene. Det var konfliktområder som lovutvalget behørig hadde håndtert og forsøkt å unngå.

9. Den norsk-svenske reinbeitekonvensjonen³⁷ som opphørte i 2005, er ennå ikke reforhandlet gjennom skiftende regjeringer til tross for at det skulle vært gjort for 13 år siden. Dette har hatt store og negative økonomiske, helsemessige og sosiale konsekvenser, for reindriftsamer på både svensk og norsk side. Forhandlingene om ny reinbeitekonvensjon blir ikke prioritert av norske og svenske myndigheter³⁸. Udtja Lasse beskriver at dette er en langvarig «tradisjon».

I vår gjennomgang og analyse av eksisterende meklingsinstitusjoner i Norge idag, viser vi at politiet ikke har tilstrekkelig kompetanse og tillit innen reindriften. Reindriftssamer unngår også å bruke konfliktrådene. Konfliktrådet er en nasjonal tjeneste som også skal betjene den samiske befolkningen, inkludert reindriftssamene. Det kan argumenteres for at Indre Finnmark familievernkontor også bør mekle i siida-interne konflikter, f.eks. en arvestrid eller en deling av bo etter en skilsmisse. Rettsmeklingen i Norge har lite meklingskompetanse og få ressurser. Meklingsprosessen blir uforutsigbar. Dommere opptrer forskjellig, og formøter er lite brukt. Vi vet lite om bruk av forliksråd i reindriftskonflikter. Generelt er sammensetningen av rådene svært ulik, og de fungerer også kvalitetsmessig ujevnt. Mange jurister advarer mot bruk av forliksrådene. De stiller spørsmål både ved medlemmenes juridiske kompetanse og deres realkompetanse i meklingsprosessen. Det er derfor grunn til å frykte at både meklingsprosessen og dom i forliksrådet i verste fall kan forverre konflikter.

Vi viser at jordskifterettutvalgets kompetanse på meklingsprosessen og annen alternativ tvisteløsning har vært utilstrekkelig. Den behandler utelukkende meklingsprosessen som er omtalt i tvisteloven, noe som ikke tilfredsstiller de krav som må stilles til en meklingsinstitusjon for reindriftskonflikter. Vi viser at arbeidsgruppens tilnærming er juridisk og ikke meklingsfaglig basert. Forslaget angir en tilretteleggende, i motsetning til evaluerende, meklingsstil. En tilretteleggende meklingsstil forutsetter grundig opplæring. Den opplæring som gis til dommere og advokater i rettsmekling i Norge i dag er mangelfull.

Vår gjennomgang av norske og samiske måter å kommunisere og håndtere konflikter på viser at de er så forskjellige at de har gitt og gir et bredt grunnlag for misforståelser, åpenbart gjennom flere hundre år. Det handler ikke bare om ulike verbale språk, men også om ulikt non-verbalt språk, tenkemåter, verdier knyttet til iesbirget, birgehallat (væremåter) og om ulike kommunikasjons- og samværsformer (gulahallat), soabadallat som interne dialogformer for å forebygge konflikter samt soabahallat der man henter inn en eksternt mekler.

Møllersens undersøkelse viste bl.a. at «Uoverensstemmelser mellom eksternt regelverk og reindriftsfaglig godt arbeid er en belastning for de fleste. Den livslange og gjensidige avhengigheten i arbeidsfellesskapet i reindriften er imidlertid sårbar for konflikter. De aller

³⁷ norsk-svenske reinbeitekonvensjonen

³⁸ <https://www.nrk.no/sapmi/skuffet-og-opprort-over-at-reinbeitekonvensjonen-trekker-ut-i-tid-1.12878179>

fleste rapporterer vedvarende opphopning av merarbeid og/eller stress pga ulike eksterne inngrep i levesett og næringsutøvelse. Nesten alle har belastende erfaringer med negative holdninger og handlinger fra omgivelsene, og tiltroen til at sentrale myndigheter har kunnskap om og interesse for reindrifta er svært lav»³⁹.

Vi stiller videre et velbegrunnet spørsmål ved om Fylkesmannen er egnet til å administrere en slik meklingsordning i reindriften – eller om det burde være Sametinget som har ansvaret. Dette gjelder spørsmålet om tillit, samisk-etnisk beredskap, habilitet og kompetanse i å administrere en slik meklingsordning. I kapittel 5 og også kap. 7, har vi dokumentert den mistillit eller skepsis som eksisterer til Fylkesmannens generelle kompetanse på reindrift og ikke minst håndtering av konflikter. Denne skepsis finnes både blant reineiere, og i andre etater. Fylkesmannen er statens representant i fylkene. Det fremgår av våre data at statens rolle når det f.eks. gjelder reintallsreduksjon, både som lovgiver og forvaltningsmyndighet, medfører et tillitsproblem.

Tallrike filmskapere, roman- og sakprosaforfattere, bildende kunstnere og musikere dokumenterer på nytt og på nytt den rasisme mot samer som utfolder seg i Sápmi. Mishandling av rein, skjellsord og trusler, falske rykter, vold, mobbing og netthets⁴⁰ utfolder seg i dagens Sápmi. Rasisme og symbolsk vold mot samer eksisterer i dag, og som gir subtile utslag i synet på og forvaltningen av f.eks. samisk reindrift (Aamold, Haugdal, & Jørgensen, 2017).

Mange fester sin lit til Stortingets vedtak den 14.6.2018 der de nedsatte «Kommissjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (sannhets- og forsoningskommissjonen)». Kommisjonen skal i fire år arbeide for å dokumentere konsekvensene av fornorskingspolitikken. Det kan stilles spørsmål om hvorvidt kommisjonens sammensetning, tidsperiode for arbeidet og kompetanse bl.a. i samisk språk, i tilstrekkelig grad vil la de som føler seg krenket, få anerkjennelse for sine krenkelsesfortellinger. Anerkjennelse av krenkelsen er grunnleggende for forsoning og reparering.

8.2 Noen utfordringer ved etablering av et soabahallan-system for reindriften

Gjennom arbeidet med dette prosjektet, har vi erfart en del dilemmaer og utfordringer som kan bidra til at uenighet utvikles til konflikter. Slike konflikter kan ofte bli liggende urørte og i verste fall fører til trusler og vold mellom partene eller de havner i kostbare rettssaker som ikke nødvendigvis løser konfliktene. Dette er utfordringer som må diskuteres på veien mot et effektivt og tillitsskapende system for meklingsordning etter §73. Vi vil nedenfor trekke frem noen av disse utfordringene. Vår liste er selvsagt ikke uttømmende. Vi har valgt å kategorisere disse utfordringene i forhold til etablering av et meklingsystem og knyttet til driften av et slik system, i tillegg til noen reindriftsfaglige utfordringer som synes konfliktskapende.

³⁹ <https://forskningsprosjekter.ihelse.net/prosjekt/PFP1115-13>

⁴⁰ <https://www.vl.no/nyhet/samehets-pa-sosiale-medier-1.1146698>

8.2.1 Hva slags meklingsystem?

a. Fylkesmann – Konfliktrådet?

Bare FM bestemmer om mekling skal skje. Deretter utpeker FM eller reindrifststyret mekler. Arbeidsgruppen har foreslått å stryke reindrifststyret og la fylkesmannen alene ha ansvaret for meklingen. I begynnelsen av prosjektperioden tenkte vi på at det er naturlig at konfliktrådene også mekler i reindriftsrelaterte saker. KR er et allerede eksisterende og gratis meklingsystem som dekker hele landet. De er profesjonelle meklere og har mange ulike redskaper for mekling. Ved å tilføre KR nødvendig samisk- og reindrifsfaglig kompetanse, kan systemet få økt tillit og dermed også økt oppslutning fra samiske brukere? KR ønsker å tilpasse seg også for samiske brukere og dette arbeidet må gis økt prioritet innen KR. Pr i dag oppfatter vi at KR ikke har en naturlig «etnisk beredskap» for det samiske og heller ikke viser en sterk nok ressursmessig mulighet og kompetanse til å komme i en slik posisjon. I en nyhetsak om konfliktrådet i Troms, ble det slått fast at krangel om hvor naboene gjør av snøen går ofte igjen i deres meklinger. Selv om mekling i slike saker kan forebygge eskalering av nabokonflikter, er det likevel et langt stykke frem til «spørsmålet om liv og død» slik den ene nabosiidaen sa det under en rettsak om et omstridt beiteområde. Uten å ta stilling til bruk og prioritering av ressurser, har KR et ansvar for å tilby mekling til den samiske befolkningen, inkludert reindrifssamene. De har rett til og bør bruke retten til å be KR om å mekle i reindriftsrelaterte konflikter. Selvstyreutvalget har foreslått en hierarkisk konfliktsløsningsmodell med intern løsning før § 73. Etter vår mening kan meklere med samisk og reindriftsamisk kompetanse ved KR brukes i en slik setting. Samtidig ser vi behovet for å ha en egen meklingsmodell regulert i § 73. Både NRL og staten ønsker det, selv om 11 år med manglende arbeid med forskrifter ikke akkurat er et uttrykk for prioritet av saken.

Etter vår mening er fylkesmannen ikke rette organ til å stå som administrativt ansvarlig for meklingen eller organiseringen av den. I mange av konfliktene er staten direkte eller indirekte part i konfliktene. Staten som konfliktpart kan og bør derfor ikke forestå meklingen. Staten har et mål om økt selvstyre for reindriften, og reineiere oppfatter seg ofte avvist når de tar kontakt med fylkesmannen. Det er vanskelig å opparbeide seg tillit for å få til mekling, når næringen møtes med svaret at dette er privatrettslig. Ansatte ser dilemmaet med den manglende tilliten. Vi foreslår derfor at Sametinget påtar seg ansvaret for meklingsinstituttet etter §73 i reindriftsloven. Sametinget har samisk språk, kultur og samfunnsliv som grunnlag for sitt virke. Sametinget har også i 2018 varslet økt satsning på reindriftskompetanse med utlysning av to reindriftsrådgiverstillinger. Sametinget har også tatt til orde for å revidere reindriftsloven og har bevilget midler til dette. Sametinget er etter vår oppfatning det organet som er mest nøytralt og samtidig innehar etnisk beredskap.

b. Nøytralitet - reindrifstilhørighet?

Dette har vist seg å være en svært viktig diskusjon. Mange fra reindriften mener at meklere må ha reindriftskompetanse. Når man samtidig sier at slik kompetanse er erfaringsbasert og oppnås kun ved å arbeide i reindriften, sier man dermed underforstått at meklere må ha

reindriftstilhørighet. Også i dette spørsmål har vi endret syn underveis i prosessen: Fra å tenke rekruttering av reindriftssamer som meklere til konfliktrådene til å påpeke nødvendigheten av å ha nøytrale meklere. Reindrifts-Norge er et lite og tett samfunn. «Alle kjenner alle», og interessene går på kryss og tvers. Siidamedlemmer «posisjonerer» seg ved å påta seg verv i reindriftsorganer og andre politiske organer. I samtaler med reineiere om både konflikter og rettsaker, er de svært bevisst på vennskap og nettverk. «NN drakk rødvin med dommer NN. Jeg har sluttet å hilse på henne». Underforstått er at vedkommende ikke lenger har tillit til denne personen som innehar verv i posisjoner som kan brukes til å «snakke for sin syke mor.» Påstander og diskusjoner om inhabilitet høres ofte, og vi mener derfor at meklingen skal gjøres av nøytrale meklere som har mest mulig tillit fra partene. Reindriften drives forskjellig fra sted til sted, og grunnleggende reindriftskunnskap vil være enklere å lære enn det som hører til en sosial og kulturell kompetanse i dette feltet: nøytralitet og tillit. Meklere skal være tilretteleggere for dialog og samtaler. En slik posisjon forutsetter tillit og frivillighet.

c. Skille mellom interne og eksterne konflikter – hvem har ansvaret?

§ 73 er i utgangspunkt rettet mot interne konflikter i reindriften. Som det fremgår i vår rapport, kan det være vanskelig å skille mellom eksterne og interne konflikter. Da definerer vi de eksterne konfliktene som saker der også sauebønder, naturvernere, idrettsarrangører, hytteeiere, hageeiere, myndigheter og industriutbyggere er parter i konflikten. Ved f.eks. industriutbygging vil alltid myndighetene bli involvert, i første omgang ved Plan- og bygningsloven på kommune-nivå, hvis utbyggingen ikke også gjelder mineralloven osv. (f.eks. gruver). Slike eksterne konflikter kan bli interne, som vist over. Konfliktene er kompliserte og mange av konfliktene har pågått over lang tid. Reindriften er svært presset i forhold til utnytting av beiteområder til industriutbygging, bygging av infrastruktur, utnyttelse av vind og vann til «grønn energi», hyttebygging, rekreasjons- og konkurransebruk av naturen osv. Den samiske reindriften er sårbar og trenger offentlig beskyttelse, men møter ofte liten forståelse og manglende ressursmessig prioritering som en sentral urfolksidentitetsgivende og kulturell næring. Først i de senere år har Sametinget satt økt fokus på reindriften. Staten mangler en helhetlig reindriftspolitik som gjennomsyrrer alle nivåene i forvaltningen av den samiske reindriften, slik leder av fylkesmannen i Finnmarks reindriftsavdeling påpeker. Det mangler også forskrifter og retningslinjer på flere områder, eksempelvis til meklingsparagrafen. Dette gir liten forutsigbarhet og manglende eller divergerende svar fra myndigheter, og bidrar til økte frustrasjoner blant reindriftssamene, noe som igjen bidrar til økt konfliktnivå. Vi viser hvordan myndigheter trekker seg tilbake og overlater ansvaret for å håndtere en konflikt til reineierne selv. Derved blir både ansvaret og kostnadene skjøvet over på det laveste og svakeste nivå i konflikten. Dette er et alvorlig tegn på statlig styrings ansvarsfraskrivelse, og mange opplever dette som et overgrep, langt fra hva man forventer i en rettsstat. Det er behov for et klarere og tydeligere ansvar fra statens side når det gjelder reindrift.

d. Tvang – frivillighet?

Konfliktrådenes mekling og de fleste andre meklingsmodeller er bygget på frivillighet, mens § 73 gir fylkesmannen myndighet til å bestemme at det skal mekles, og innebærer møteplikt for partene. Mesteparten av forskningen viser at tvang sjelden gir godt resultat, enten det gjelder behandling eller mekling. Målet må derfor være å motivere til frivillig deltagelse. Reindriftsamer uttrykker at de ikke har tillit til konfliktrådet, bla fordi de som kjenner til KR har erfart at mekling handler om kriminalitet. «Vi er da ikke kriminelle,» sier de. Om man kaller dette for myter eller stereotyper om KR eller manglende kunnskap om dette, er uansett denne type utsagn et uttrykk for manglende informasjon. Dette er KR's ansvar. Et ansvar som selvsagt må ivareta behovet for informasjon, også på samisk språk. Men det må være en aktiv og gjenkjennbar informasjon. Da vi tidligere diskuterte å bruke KR som et prøveprosjekt for reindriftsmekling, snakket vi om nødvendigheten av informasjon, både muntlig og skriftlig. Vi snakket om å reise rundt og oppsøke for eksempel distriktenes årsmøter og fortelle om meklingsmuligheten. Det ble foreslått å lage et hefte der man hentet inn reindriftsrelaterte eksempler på konflikt og mekling. Vi tror at denne type informasjonstiltak uansett er nødvendig for å øke oppslutningen fra den samiske befolkningen.

Man kan kanskje snu på spørsmålet om frivillighet – tvang? Sametinget administrerer en samisk kulturminneordning som krever at utbygger tar kontakt med Sametinget for å få sjekket om det foreligger samiske kulturminner i et planlagt utbyggingsområde. Kan man tenke seg noe tilsvarende når det gjelder reindriftsrelatert mekling? Når fylkesmannen eller politiet mottar en henvendelse eller en anmeldelse på en reindriftskonflikt, så kunne disse pålegges å ta kontakt med Sametingets soabahallan-enhet som da plikter å sjekke om saken lar seg mekle. Vår erfaring fra samtaler med fagfolk fra begge etater tyder på at de mer enn gjerne ville følge opp et slikt pålegg fordi avmaktsfølelsen i dag er så stor.

e. *Iešbirget* - oppsøke mekler?

Manglende informasjon er ikke alene årsak til at reindriftsamer og samer generelt ikke oppsøker hjelpeapparatet. Som vi har påpekt, er dette med å klare seg (*iešbirget*) en svært viktig verdi innen reindriften, ja sannsynligvis også innen hele den samiske kulturen. En beslutning om å oppsøke en hjelpeinstans vil dermed kunne oppfattes som brudd på verdien om å klare seg selv. Henriksen har vist hvordan dette også bidrar til at man underforbruker hjelpetjenester. Mange venter altfor lenge. I mekling er det en ubetinget fordel at mekling skjer nært opp til episoden som utløste konflikten. Men det understrekes at det også er en treghet i byråkratiet. I eksemplet der et lensmanskontor foreslo mekling i en reindrifts hendelse, ble saken oversendt til politidistriktet ved politjuristen. Her ble saken liggende altfor lenge. Vi vet pr idag ikke om meklingen ble gjennomført og om hvor lang tid dette tok. Manglende respons akkumulerer og blir til en stor og uoversiktlig konflikt som blir svært vanskelig å løse. I verste fall ender dette som enda en “ødeleggende” retts sak og som ikke løser de grunnleggende problemene, men ofte skaper nye. Under dette punktet vil vi også vise til utsagnet “det som skjer på fjellet, forblir på fjellet”. Denne holdningen om skillet mellom natur og kultur, også når det gjelder rapportering av “ulovlige handlinger” synes ganske utbredt. Vidde synes for noen å være en slags “fristed”. Dette kan føre til at uenighet

og konflikter ikke tas opp, men at man eventuelt avventer inntil konfliktene når et høyere trinn i konfliktrappa. De blir dermed vanskeligere å løse via mekling.

f. Lappefogd - selvstyre til reindriften?

Vi tar dette med fordi vi registrerer at mange reindriftssamer som oppsøker reindriftsforvaltningen fremdeles har “lappefogd”-forståelsen med både autoritets-tro og angst og forventning om å få svar. Autoritetsangst kan hindre at en reineier får frem sitt budskap, mens han samtidig har en forståelse av at det går an å få hjelp i håndtering av uenigheter eller konflikter. Selvstyretutvalget påpeker endringen i reindriftsmyndighetenes praksis. Men fylkesmannens svar om at “dette må dere selv ordne opp i”, oppfattes ofte som avvisning. Vi tror at dette skyldes at tradisjonen med lappefogd ennå henger igjen i dagens reindrift. Lappefogden fungerte som en “dommer” og gav som oftest et svar som folk måtte forholde seg til. Det fungerte som en kommando i likhet med mange andre offentlige tiltak, enten det handlet om skole og tvunget språkopplæring, tvunget navneskifte fra samiske til norske navn osv. I folks oppfatning av dagens situasjon henger dette igjen etter mange generasjoners smertefulle erfaringer. I tillegg kommer, som vi har vist, at også reinpolitiet helst ikke gjør noe. De er tilbakeholdende med å dra ut eller gripe inn selv i en pågående konflikt uten at forvaltningen ber om dette, f.eks. ved befaring eller sende ut patruljer i en opphetet situasjon. Dette gjelder også der de vet at noe er iferd med å skje, og de gjerne skulle ha grepet inn forebyggende.

g. Bruksregler - lover?

Dette er et uavklart område for mange reineiere, nemlig skillet mellom distriktenes bruksregler som forvaltes av reindriftsmyndighetene og eventuelt jordskifteretten og det som gjelder eventuelle brudd på lover som ettersforskes av politiet/reinpolitiet og eventuelt havner i rettssystemet. I følge representanter for politiet, hersker det usikkerhet om skillet, også i forvaltningen.

h. Vil partene virkelig ha en løsning?

Som et siste moment nevner vi også erfaringene fra forprosjektet der viktigheten av å sjekke ut om partene virkelig vil ha mekling og en løsning ble understreket. I eksemplet der KR prøvde å mekle i en distriktsintern konflikt, mente mekleren at partene kanskje ikke ønsket en løsning. En ekstern samfunnsaktør ønsket distriktets aksept av en utbygging i deres beiteområde. Det ble lokket med store summer i erstatningsutbetalinger. Men mange slike utbyggingssaker anses samfunnsmessig så viktig at de ikke «forsvinner». Sett fra reindriftsnæringen er siidaintern uenighet positivt fordi det kan øke erstatningsutbetalingene. Slike saker skader reindriften både på kort og lang sikt, i tillegg til å skape varige sosiale skillelinjer og konflikter innad i en siida.

8.2.2 Meklingssystemet i praksis

a. Bruke lenger tid?

I den siidainterne saken som ble meklet (se kap. 6.6), kan det også stilles spørsmål om KR ga seg for tidlig. I vår samtale med mekler, mente han at det var en mulighet for å få partene sammen. Han hadde også lagt samtaler ute i naturen. En samtale rundt et bål ivaretar ønsket å snakke side ved side. Vi viser til samiske kommunikasjonsformer der taushet betyr uenighet, at den som kommer har introduksjonsansvar osv. Dette er samiske kommunikasjonsformer som innebærer at meklere må beregne å bruke mer tid. Det tar også tid å få partene til å akseptere sine brudd på prinsippet om å klare seg selv.

b. Stormøte – indirekte mekling

KR har i mange år brukt stormøte som et redskap. Det vil si at meklere har som mål å samle de berørte til et felles møte der hver enkelt kan få sagt det de har på hjertet og få utløp for følelser knyttet til konflikten og i det felles rommet. I de senere år har KR også sett nødvendigheten av å skolere sine meklere i indirekte mekling. Argumentet og kunnskapen er hentet fra innvandrer kulturer der bl.a. skam og ære har større betydning enn i den norske kulturen. En reindriftssame fortalte litt humoristisk og med liten overbevisning om at vedkommende hadde deltatt i et slikt sirkelmøte der man til og med brukte en fjær som snakkegenstand. I en av de reindriftsrelaterte meklingene, forteller mekler at hun hadde aksept av sin leder om å bruke indirekte mekling selv om det koster mer. Hun forteller at hun først gikk til den ene parten og så brakte dennes historie til den annen part, og så sørget hun for å ha samtykke til å gå tilbake med dennes reaksjoner og kommentarer til den første parten igjen. Til sist klarte meklere å få partene til å bli enige. Vi avviser ikke stormøte som metode, men har vist at dette sjelden synes å være vellykket i samiske områder, jfr. familierådslag som metode i barne- og familievernet. Vi viser også til diskursen om den samiske dualisformen i språket kan bidra til at man foretrekker parvis kommunikasjon. Dette må det forskes mer på.

c. Samisk språk – ikke samisk språk.

Sameloven kap. 3 innebærer, innen visse grenser, en rett til å kommunisere på samisk i møte med offentlig forvaltning og andre organer. Vi skal kort nevne det som fremkommer i selvstyreutvalgets rapport. Her sies det at samisk er hverdagspråket innen reindriften, mens det er norsk som er møtespråket i det offentlige. Det sies at mer enn halvparten av samene ikke behersker samisk språk. Vi tror nok at innen reindriften er prosenten som snakker samisk mye høyere. Vi anser det som en selvfølge at parter kan bruke samisk i mekling. For en grundigere drøfting av tiltak for å fremme samisk, vises til NOU 2016: 18, Hjertespråket⁴¹. Vi henviser også til Sameloven kap. 3.

d. Skriftlig – muntlig

For mange samer er samisk primært et muntlig språk. Mange behersker verken å lese eller å skrive samisk, sannsynligvis også blant reindriftssamene. Reindriften som næring utøves på steder og i situasjoner som umuliggjør skriftlighet. Vi erfarte selv under et fokusgruppemøte

⁴¹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-18/id2515222/>

at representanten for reindriften gikk imot å bruke opptaksutstyr for å dokumentere det som ble sagt med tanke på transkribering. Dette respekterte vi selvsagt, men det gir utfordringer i en forskningsverden der vi er opptatt av skriftlig dokumentasjon. Dette byr også på utfordringer i rettssalen. I de to sakene som vi redegjør grundigere for, påpeker den ene parten ulempen ved at motpartens sakkyndige kun har brukt skriftlige kilder. I dommen fra den andre saken, drøfter dommeren utfordringen med å kreve skriftlige kilder som grunnlag for rettens dokumentasjon. Ofte vil det også være muntlige avtaler innad i en siida. Disse kan være inngått for mange år siden. Vi kjenner til en konflikt der en reineier hadde en muntlig avtale med en dreng om å hjelpe til med reindriften. Etter mange år i tjeneste, døde denne reineieren. Den som arvet og overtok siidaandelen, ønsket imidlertid ikke å bruke denne drengen som i mange år hadde hjulpet faren. Uten «skriftlig arbeidskontrakt» ble dette bruddet til en konflikt.

e. Det er også viktig å huske på at reindriften utøves i siidaer som er et kollektivt organ. Konfliktene berører derfor ikke bare enkeltpersoner som parter. Den enkelte reindriftssame har stor selvråderett over egen reinflokk. De fleste konfliktene vil ha betydning for alle siidaandelseierne. Meklingen må derfor ta høyde for at møtende parter, selv om det er siidaleder, ikke nødvendigvis har mandat til å svare eller handle på vegne av hele siidaen. Respekten for reineierenes selvbestemmelsesrett må ivaretas. Meklingen må søke å involvere hele siidaen og belage seg på å bruke lenger tid innen en avtale kan inngås.

f. Enighet om sak – enighet om hvordan partene kan være uenige

Vi har påvist hvor kompliserte og uoversiktlige reindriftskonflikter kan være. De kan være «arvet» og gå mange år tilbake i tid. Utgangspunktet for konflikten kan være noe annet enn det som sies i dag. Det kan være flere involverte enn de som er til stede direkte. Ofte vil også myndighetene ved deres reindriftpolitikk være part i konflikten. Vår gjennomgang viser at mange konflikter varer lenge. Mange tiltak har vært prøvd. Dersom saken havner i rettssystemet, blir den gjerne anket og går gjennom alle rettsinstansene. Mange konflikter truer en parts eksistens som reineier med reindrift som både næring og levebrød, men også som identitet og livsform. Mange konflikter lar seg rett og slett ikke løse utenrettslig. Men vi har også vist at en dom ikke nødvendigvis løser konflikten. Samiske samfunn er små og tette samfunn der parter fremdeles møtes eller bor i nærheten av hverandre, og mange er i slekt. Siidasystemet som et kollektivt system er også særegent for den samiske reindriften. Man er avhengig av hverandre. Man må også møte nabosiidaene med jevne mellomrom, enten under gjeting, flytting, i merkegjerdet eller i slaktegjerdet der man ordner opp i det at reinen vandrer og kan havne i nabosiidaens flokk eller naboens reingjerde. Derfor har man jo et langvarig og sinnrikt reinmerkesystem der hver enkelt rein skal ha et merke som viser et individuelt eierskap, men også slekts- og/eller siida tilhørighet. Med et slikt utgangspunkt, ser vi nødvendighetene av å bringe partene sammen for å få dem til å bli enige om hvordan de skal være uenige. I oversikten over rettsaker, har vi tatt med tre straffesaker med tyveri, trusler og vold, nettopp for å vise at slik uakseptabel og ulovlig atferd mot hverandre kan forebygges ved mekling. I familieråd tar man alltid høyde for at ting kan endre seg. Derfor oppgir man alltid noen som kan kontaktes dersom det skjer endringer. Slik bør det også være i inngåtte avtaler etter mekling. I noen saker kan det være viktig at man i avtalen også legger inn

muligheten for nye møter, hvis avtalen av en eller annen grunn ikke blir oppfylt. I juridisk sammenheng er det vanlig å ha en klausul om tvangsfullbyrdelse hvis avtalen ikke oppfylles. Det kan være bedre for relasjonen mellom partene å ha en avtale om et nytt møte enn å bruke tvang.

8.2.3 Noen reindriftsfaglige realiteter som kan være konfliktskapende

a. Reindrift som kulturbasert næring eller kjøttproduksjon

I begge de omtalte rettsakene, jfr. Kap. 5.3 og 5.4, trekker den ene parten frem dette med å se på reindriften som inntektsgivende næring. Dette synes forsterket i den andre saken der det fremkommer både i brev fra deres advokat og partens svar på forslaget om rettsmekling, at de er opptatt av økonomi i form av inntekt og erstatning. I saken som KR prøvde å mekle, ble dette med erstatning trukket frem som et viktig grunnlag for meklingen. I noen andre saker er man opptatt av inntekt både knyttet opp mot rovvilterstatning og statstilskott. Reindrift som inntektsgivende næring er sentral i myndighetenes reindriftspolitik. Ut fra en slikt syn anklager parten i den ene saken den annen part for å være altfor opptatt av reindrift som kultur. Denne motsetningen illustreres ved tradisjonell kulturbasert reindrift på den ene siden og en moderne kjøttproduserende næring der levende rein lastes på trailere og fraktes over lange avstander til slakteriene på den andre. Kjøttbasert næring står i kontrast til den andre fremstillingen som er en mer tradisjonell reindrift der reiene slakter så og så mange rein til eget bruk. Alt ved reien blir utnyttet: skinn til pesker og skaller, sener til sytråd, blod, talg og tarmen til gumpus (blodklubb) og blodpølser, margbein, klover og innmat som mat etc. Dette er aktiviteter og produkter som tradisjonelt har vært utført av kvinner, men som mattilsyn og moderne forskrifter setter en del hindringer i veien for. Og samtidig er disse produktene en viktig del av en økende og i stor grad kvinnekunnskap-basert næring, nemlig samisk duodji - håndverk og husflid. Begge synene gjelder innen reindriften, og det er ikke alltid så lett å ivareta begge perspektivene samtidig. Dagens reindriftspolitik følger i stor grad det som den fremtredende samfunnsforskeren Bourdieu advarte mot, nemlig at den økonomiske kapitalen har forrang fremfor den kulturelle kapitalen i moderne samfunn (Bourdieu, 1985).

b. Reindrift på heltid eller deltid

I mange år har man også diskutert forholdet mellom reieneiere som jobber heltid med reindrift kontra de som er i reindriften på deltid, gjerne med fulltidsjobb ved siden av. To av rettsakene handler om reintallsreduksjon hos siida-medlemmer som ikke er på fulltid i næringen. Argumentet har vært at de som henter inntekten sin utenfor reindriftsnæringen, ikke trenger å slakte eller følge statens tilskottsregime for økt slakteuttak. For mange år siden krevde lederen i Kautokeino reindriftsforening større fokus og tilrettelegging for at reindriftssamer kan arbeide heltid med reindriften. Motargumentene har vært at reindriften i enkelte arbeidsintense perioder trenger mange folk, både de som står under en siida-andel i reinmeldingen, men også verdder utenfor næringen. Slike verdde-forhold bidro tidligere med arbeidskraft, men virket også konfliktforebyggende for eksempel mot reintyveri. Verdde-forholdet var bygd på et bytteforhold der reieneieren fikk hjelp av sin verdde mot at verdden

hadde sitt eget reinmerke og kunne ta ut slakterein til seg selv. Hundrevis av reinmerker ble imidlertid strøket på 1980-90 tallet av norske myndigheter, og verdde-forholdet som en tradisjonell relasjon ble kraftig redusert.

Reindriften er således en tradisjonsbærer som skal ivareta mange tradisjonelle sosiale og kulturelle hensyn som ikke alltid lar seg kombinere med kravene om økonomisk bærekraft. Dommene fra de to reintallsreduksjonssakene synes også å utfordre siida-andelsleders styringsrett da tingrettsdommene ga medhold til reineierne som nektet å etterkomme krav om reduksjon.

Reintallsreduksjonssakene berører også et annet konflikttema, nemlig forholdet mellom små og store reineiere. Tradisjonelt har det vært knyttet status og makt til reineiere med mange rein. De små på sin side er sårbare. Sara-saken som ventes brakt inn for FN's menneskerettskomité, viser nettopp hvordan en lik prosentsats for reintallsreduksjon virker så kraftig på dem med få dyr. Slik flere av sakene viser, er også de med små flokker mer redd for sammenblandinger og krever skilling før flytting, da sammenblanding er mest arbeidskrevende og gir høyest risiko for dem.

c. Klare grenser – fleksibilitet

Mange av sakene vi viser til berører spørsmålet om grenser mellom både flytte- og beiteområder, som kan variere fra år til år pga. klima, temperatur, is- og snøforhold. Myndighetenes forsøk på å få en «endelig» løsning på avgrensningen kolliderer med reineieres erfaringer i generasjoner. Det samme gjelder grensene for reintall som myndighetene setter. Mange reineiere, i likhet med reinforskere, mener at reintallet må og bør variere fra år til år fordi beiteforhold og flokken varierer med andre variabler enn bare slaktevekt og beitet akkurat det året. Slike grenser må ses over tid. Dette er også et eksempel på hvordan statens måte å forholde seg til grenser og størrelser på, kolliderer med århundre lange erfaringer i næringen.

d. Flytting – beiting

Et annet eksempel på behov for fleksibilitet gjelder spørsmålet om flytting – beiting i et område. I flere av sakene om konflikter om et tvisteområde, sier part X at part Y lar flokken sin beite på X's område. Part Y påstår imidlertid at dette dreier seg om flytting gjennom X's område og ikke beite. Her trengs en opprydding og en fleksibel styring som både inkluderer tidsbruk, beiteforhold det året/sesongen, flokkens størrelse, gjerdets beskaffenhet og flere andre faktorer.

e. Manglende gjerder

Gjerder som skal hindre sammenblanding mellom to distrikter eller som markerer flyttekoridorer, kan bli nedsnødd om vinterene og vil dermed ikke forhindre sammenblanding. Porter i reingjerdet skal tillate turgåere å vandre i naturen, men det skjer at de glemmer å lukke portene. Det kan dermed skje sammenblanding. Men det skjer også at

nabodistriktet lar være å vedlikeholde sin «del» av fellesgjerdet. Eller enda verre, at nabosiidaen saboterer ved å rive ned deler av reingjerdet for dermed å la sine rein få tilgang til naboens beiteareal.

I tillegg nevner vi også to utfordringer knyttet til gjennomføring av reindriftsrelaterte rettsaker

1. Bruk av sakkyndig i rettsaker

Vi har vist hvordan bruk av historikere som sakkyndige i rettssaker kan øke konflikten mellom reieneiere, i tillegg til å øke kostnadene. Dette bør derfor bli gjenstand for diskusjon og gjennomgang av erfaringene med sakkyndige - i både Sametinget, domstolen og i NRL.

2. En dommer alene – eller utvidet rett

Vi har også vist hvordan reindriftskonfliktene som ender i domstolen er usedvanlig komplekse. Det er utfordrende for én dommer å få en oversikt over saken, både før den kommer opp og under rettsforhandlingene. Vi foreslår derfor at slike saker som regel settes med fagkyndige meddommere. Det vil øke partenes rettssikkerhet. Det vil også sannsynligvis føre til færre anker, noe som igjen vil senke konfliktnivået.

8.3 Veien videre: Må reindriften fordele nøden internt?

Vi har grunn til å anta at Sametinget vil oppleves som mer nøytral enn Fylkesmannen, og derfor vil ha større grad av tillit. I motsetning til «norske institusjoner» har Sametinget og andre samiske institusjoner en innebygd samisk-etnisk beredskap. Forutsetningen vil være at Sametinget har, eller tilføres, nødvendig meklingskompetanse. Det gjelder selv om Sametinget bare skal administrere ordningen og ikke selv ha meklere i sin stab. Og som statlig myndighet skriver:

Økt næringsvirksomhet og naturutnyttelse i nordområdene byr på muligheter. I denne sammenhengen er det viktig at urfolks rettigheter blir etterlevd i forvaltningen av ressurser i nordområdene. Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og sametinget er et av de viktigste rammeverkene for å sikre samenes folkerettslige rett til deltakelse i saker som angår dem. En god nordområdepolitikk må basere seg på god dialog og godt samarbeid med Sametinget (Meld. St. 22 (2015 - 16): 62.

Regelverket åpner for at mekler kan bruke en hjelper. Vi antar at dette i første rekke gjelder der mekler ikke selv har tilstrekkelig reindriftskompetanse. Dersom det sikres et meklerkorps med bakgrunn fra reindrift, og meklerkorpsen er bredt nok sammensatt til å unngå habilitetskonflikter, vil det neppe være særlig behov for å bruke hjelpere. Vi merker oss at på dette punkt skal det etter jordskifterettsutvalgets forslag kreves samtykke fra partene etter arbeidsgruppas forslag. Det gjelder trolig både spørsmålet om hjelper skal brukes, og evt. personvalget.

Frivillighet omfatter mer enn en rett til å gå fra meklingsmøtet. Frivillig deltakelse i meklingsmåling må bygge på korrekt informasjon om hva meklingsmålingen innebærer, dvs. «informert samtykke».

Før en ny meklingsordning kommer i gang må det brukes mye ressurser på informasjon innen målgruppa, i samarbeid med NRL og evt. andre organisasjoner. Høringsuttalelsen fra Landbruksdirektoratet uttrykker at det bør vurderes å knytte sanksjoner til § 73 dersom «partene ikke etterlever fylkesmannens vedtak» om at det skal gjennomføres mekling. Dette står i klar kontrast til prinsippet om frivillighet.

Det vil være nødvendig med både informasjon utad, og grundig opplæring av meklere, for å sikre at partene får den aktive rollen de er tiltenkt. Med bakgrunn i våre data om advokatenes roller i reindriftskonflikter, er vi usikre på om eller i hvilken grad advokater vil opptre som rådgivere i denne type mekling. Om de skal slippe til, og det gjør de ikke i konfliktrådet, må de få tydelig informasjon om at de forventes å ha «en tilbaketrasket og kun rådgivende rolle». Ellers er vi redd mange vil få problemer med å etterleve forventningene.

I Sagats artikkel den 18. april 2018 uttaler lederen av reindriftsavdelingen at: «vi (dvs. staten, vår bemerkning) må jobbe for å skape arenaer, drive mekling og hjelpe dem litt.» Han innrømmer at «lovverket er upresist og at det er mangel på skrevne rettleidninger til bruk i forvaltningen. Vi mangler også forvaltnings- og rettspraksis som ofte medfører at fylkesmannen sier én ting og landbruksdirektoratet noe annet. Da må man til departementet for å få deres tolkning».

Vår rapport inneholder mange forskjellige stemmer som til sammen klart uttrykker at det er behov for en helhetlig og samlet utvikling av forskrift til § 73 i reindriftsloven. Samtidig er en forskrift bare begynnelsen på et arbeid om forskriftens betydning i praksis. Vi har følgende forslag, basert på tilsvarende mekler- og meklerveilederkurs i skolemekling, gatemekling, konfliktrådsmeikling og et nylig utviklet kurs i konflikthåndtering og mekling for NAV-ansatte og helsefagstudenter ved UiT:

1. Forankringen av meklingen i § 73 bør ligge i reindriftsarbeidet til Sametinget og samordnes med NRL og LDir. UiT bidrar gjerne med sin kompetanse som er forskningsbasert kunnskap og erfaring, både på konflikthåndtering og mekling, reindriftsforhold, samisk språk og kultur, samerett, levekår og sosiale forhold.
2. Det må utvikles et kurs med en læreplan for meklere og meklingsveiledere med relevant faglitteratur på samisk om dialogkunnskap, konfliktforståelse og forvaltningskunnskap tilpasset konfliktfeltet og samisk reindrift. Til dette bør det også høre praktiske øvelser og trening på konflikthåndtering og mekling, tilpasset feltet. Det må også utvikles et videre kurs for veiledere som skal kvalitetssikre meklernes innsats. Dette bør også være på minst 5 dager med oppfølgende praktiske øvelser i konkret meklingsveiledning.
3. Det må utvikles et kurs med en læreplan for elever på reindriftsskolen i Kautokeino, med relevant faglitteratur på samisk om dialogkunnskap, konfliktforståelse og forvaltningskunnskap tilpasset konfliktfeltet og samisk reindrift.

4. Det må utvikles et konkret kurstilbud i dialogkunnskap, konfliktforståelse og forvaltningskunnskap tilpasset konfliktfeltet og samisk reindrift til reineiere, særlig siidaledere og – sekretærer, samt en konkret plan for hvilke personer i hvilke kommuner, fylker og andre statlige etater og organisasjoner som bør tilbys kurset. Kurset bør bli en forutsetning for å inneha en stilling innen reindriftsforvaltning på sentralt og lokalt nivå.

Så svaret på spørsmålet i overskriften er: Nei, nøden må fordeles på alle de faktiske eierne av konfliktene i reindriften, som må ta ansvar for dagens situasjon, ikke bare reineierne. Vi har i dette arbeidet søkt å finne både konflikt-eierne og hvor ansvaret bør ligge. Vi ser at vår dokumentasjon også bekreftes av mange dommer og av Høyesterett i Femund Sijte-saken. Hvis det skal bli en realistisk løsning på den nøden som hersker i dag og som rammer svært mange, må alle konflikteierne delta i en kunnskapsbasert utvikling av konflikthåndtering i reindriften. Vi avslutter med statlig myndighets egne ord:

Forplikningane overfor den samiske befolkninga følgjer av både nasjonale lover og internasjonale konvensjoner. Grunnlova ' 108 og samelovs er grunnlaget for målet regjeringa har om å leggje forholda til rette for at den samiske folkegruppa kan sikre og utvikle språket, kulturen og samfunnslivet sitt. Forplikningar overfor den samiske befolkninga følgjer også av internasjonale konvensjoner, særleg FN's konvensjon om sivile og politiske rettar, artikkel 27, og ILO-konvensjon nr. 169 om utfolk og stammefolk i sjølstendige statar (Kommunaldepartementet 2014). Grunnlaget for samepolitikken (Hentet sept. 2018 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/grunnlaget-for-samepolitikken/id87039/>)

Referanser

- Aamold, S., Haugdal, E., & Jørgensen, U. A. (Eds.). (2017). *Sámi art and aesthetics: contemporary perspectives*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Aikio, A. (2010). *Olmmoš han gal birge. Áššit mat ovddidit birgema*. Karasjok: ČálliidLágádus.
- Angell, E., Karlstad, S., & Nygaard, V. (2003). *Samiske samfunn i omstilling. Sluttevaluering av Omstillingsprogrammet for Indre Finnmark*. Retrieved from Alta:
- Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35: 4, 216 – 224.
- Bergland, E. (2005). Reindrift, omstilling og identitet. In (Vol. nr 1/2005). *Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta*.
- Bjørklund, I., & Marin, A. (2015). Er Finnmarksvidda en allmenning? In T. A. Benjaminsen, I. M. Gaup Eira, & M. N. Sara (Eds.), *Samisk reindrift, Norske myter*: Fagbokforlaget.
- Boine, E. M. (2005a). *Fra far til sønn - kjønnsperspektiv og sosial kompetanse i samisk sammenheng*. (Master), NTNU, Trondheim.
- Boine, E. M. (2005b). *Fra far til sønn - kjønnsperspektiv og sosial kompetanse i samisk sammenheng*. (Master), NTNU, Trondheim.
- Boine, E. M. (2012). Minoritetskultur i barneverninstitusjon. *Tidsskrift for børne- og ungdomskultur -BUKS* 56, 33-52.
- Boine, R. (2007). *Meningsfulle verdier for par - i samisk kontekst*. (Master), NTNU, Trondheim.
- Bourdieu, P. (1985). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Brox, O. (2016). *På Vei mot et Postindustrielt Klassesamfunn*. Oslo: Pax Forlag.
- Drugge, A.-L. (2016). *Ethics in Indigenous Research: Past Experiences - Future Challenges*. Umeå: Umeå University, Faculty of Arts, Centre for Sami Research.
- Dysthe, O. (2001). *Dialog, samspel og læring*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Elliott, E. M. (2011). *Security, with care. Restorative Justice and Healthy Societies*. Nova Scotia Fernwood Publ. .
- Englund, P. (2018, 10.07.2018). Den lille historien, Essay. *Klassekampen*.
- Foss, E. M., & Hydle, I. (Eds.). (2017). *Youth as Architects of Peace? Street Mediation at the Norwegian Red Cross and Other National Red Cross Unions*: Springer.
- Gerhardsen, E. (2010). "Jeg skjønner meg ikke på dem"- Om kulturelle faktorer i kommunikasjon. In A. Silviken, Stordahl, Vigdis (Ed.), *Samisk psyksisk helsevern. Nye landskap, kjente steder og skjulte utfordringer*. Karasjok: ČálliidLágádus.
- Glasl, F. (1997). *Konfliktmanagement. Ein Handbuch für Führungskräfte, Beraterinnen und Berater*. Bern: Paul Haupt Verlag.
- Hanssen, E. S. S. (2003). *Et barnevern for samiske barns beste - riktig hjelp til riktig tid?* (Hovedfag), NTNU, Trondheim.
- Hassler, S., Per, S., Johansson, R., Grønberg, H., & Damber, L. (2004). Fatal accidents and suicide among reindeer herding Sami in Sweden. *Journal International Journal of Circumpolar Health* 63.
- Hasund, I. K., & Hydle, I. (2007). *Ansikt til ansikt, konfliktrådsmedling og offer i voldssaker*. Oslo: Cappelen akademiske forlag

- Henriksen, J. E. Mii lea "iešbirget" ja "birgehalla" ja manin lea dat posiitiiva kapitála boazudoalus? . [Den som tier, er ikke enig. Birget som kulturell kapital i samiske områder.]. *Sámi Dieđalaš Áigečálá*.
- Henriksen, J. E. (1993). *Fra siida til samfunnsplanlegging. En betydnings- og endringsanalyse av siida og verde som sosiale relasjoner i det samiske samfunnet*. (Hovedfag), NTNU, Trondheim.
- Henriksen, J. E. (2004). Den samiske storfamilien i et nettverksperspektiv. In I. M. Tronvoll, Moe, Anne, Henriksen, Jan Erik (Ed.), *Hjelp i kontekst. Praksis,refleksjon og forskning*. Indre Billefjord: Iðut.
- Henriksen, J. E. (2008). They can never take my dignity. Social and cultural capital among reindeerherders in Finnmark. In P. Huse (Ed.), *Northern Imaginary*: Delta Press.
- Henriksen, J. E., & Hydle, I. (2016). Participatory handling of conflicts in Sámi areas. *International Social Work*, 59(5), 627-639.
- Hunt, D., & Stevenson, S. A. (2016). Decolonizing geographies of power: indigenous digital counter-mapping practices on turtle Island *Settler Colonial Studies*, 7:3, 372-392.
- Hydle, I. (Ed.) (2017). *Visualizing action research in the ALTERNATIVE context*. London: Routledge.
- Hydle, I., & Seeberg, M. L. (Eds.). (2017). *Difference as culture: roots and implications of a mode of framing*. London: Routledge.
- Kaiser, N., & Salander Renberg, E. (2012). Suicidal expressions among the Swedish reindeer-herding Sami population. *Suicidology Online*, 3, 102-113.
- Kaiser, N., Sjølander, P., Edin Liljegren, A., & Jacobsson, L. (2010). Depression and anxiety in the reindeer-herding Sami population of Sweden. *International Journal of Circumpolar Health*, 69(4), 383-393.
- Kalstad, J. K. (1999). *Reindriftspolitik og samisk kultur - en uløselig konflikt? En studie av reindriftstilpasninger og moderne reindriftspolitik*. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Kalstad, J. K. (2005). *Birget - begrepet i samisk kultur*. Høgskolen i Finnmark. Landbruksdepartementet. (2016). *Jordskifterettens kompetanse knytte til interne forhold i reindriften*. Retrieved from Oslo:
- Landbruksdirektoratet. (2016). *Utfordringer for selvstyre i reindriftsnæringen. Tiltak for å nå mål om bærekraftig reindrift*. Retrieved from
- Lave, J., Etienne, Wenger (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lederach, J. P. (1995). *Preparing for Peace: conflict transformation across cultures*. . Syracuse, N.Y: Syracuse University Press.
- Lederach, J. P. (2005). *The moral imagination: The art and soul of building peace*. Cachan: Lavoisier.
- Lexau, T. (2017). *Juridisk sett - et oppgjør med jussen og et forslag til fornyelse-konstruktiv konflikthåndtering-advokatvirksomhet for en ny tidsalder* Frydenlund.
- Martinsen, E., Willy, L., Fauske, H., & Clifford, G. (2013). Hva mener vi med Det nye barnevernet? In E. Marthisen & W. Lichtwarck (Eds.), *Det nye barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Møllersen, S. (2009). Den som tier samtykker - eller ikke. Kulturforståelse og samhandling med den samiske pasienten. *Utposten*, 14-18.
- Møllersen, S., Stordahl, V., Eira- Åhren, I. M., & Tørres, G. (2016). *Reindriftas hverdag. Interne og eksterne forhold som påvirker reineiere*. Retrieved from

- Nielsen, K. (1932-1962). *Lappisk(samisk) ordbok grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kauotokeino I - V*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU. (2001). *Forslag til endringer i reindriftsloven*. (35). Oslo.
- Nymo, R. (2011). *Helseomsorgssystemer i samiske markebygder i nordre Nordland og Sør-Troms: praksiser i hverdagslivet : "En ska ikkje gje sæ over og en ska ta tida til hjelp"*. (Phd), Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Omma, L., Sandlund, M., & Jacobsson, L. (2013). Suicidal expressions in young Swedish Sami, a cross-sectional study. *International Journal of Circumpolar Health*.
- Ot.prop (2006-2007). *Om lov om reindrift (reindriftsloven)*.
- Sara, M. N. N. (2013). *Siida ja siiddastallan. Å være en siida –om forholdet mellom siidatradisjoner og videreføringen av siidasystemet/Being siida–on the relationship between siida tradition and continuation of the siida system*. (Philosophiae Doctor), Sámi Allaskuvlla, Guovdageaidnu.
- Sara, P. A. (2007). *Birget - hvordan klarer enslige reindriftsutøvere uten driftsenhet i vest Finnmark å være selvhjulpen*. (Bachelor), Høgskolen i Finnmark, Alta.
- Solem, E. (1970). *Lappiske rettsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stoor, P. (2016). *Kunskapssammanställning om samers psykosociala ohälsa*. Retrieved from Kiruna:
- Udtja-Lasse. (2007). *Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure*. Stockholm Emma publishing
- Vistnes, I., Nellemann, C., & Bull, K. S. (2003). *Inngrep i reinbeiteland. Biologi, jus og strategier i utbyggingssaker*. Retrieved from
- Wenger, E. C. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger, E. C. (2000). Communities of practice and social learning systems. *Organization*, 2, 225 - 246.
- Woodward, D., & Lewis, G. M. (1998). *Cartography in the Traditional African, American, Arctic, Australian, and Pacific Societies*: Humana Press